

Petra Falin

PRAKTINEN DIFFUUSIO

Muotoilu asiantuntijuuden alueena
ammattillisen identiteetin näkökulmasta

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA,
joka Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään
julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston Esko- ja Asko -salissa
tammikuun 28. päivänä 2011 klo 12

Lapin yliopisto
Taiteiden tiedekunta

Copyright: Petra Falin

Jakelu: Lapin yliopistokustannus
PL 8123
FI-96101 Rovaniemi

puh. + 358 (0)40 821 4242 , fax + 358 16 362 932
julkaisu@ulapland.fi
www.ulapland.fi/lup

Painettu
ISBN 978-952-484-401-7
ISSN 0788-7604

pdf
ISBN 978-952-484-434-5
ISSN 1796-6310
www.ulapland.fi/unipub/actanet

Tiivistelmä

Yksin Suomessa on yli tuhat muotoilijaa, joista suurin osa työskentelee teollisuudessa erilaisissa muotoilualan tehtävissä. Muotoilun asiantuntijuus on aiemmassa tutkimuksessa ymmärretty ennen kaikkea pitkälle kehittyneenä kykynä muotoilla ja myös asiantuntijuuden alueet on perinteisesti eroteltu materiaali- ja tuotekeskeisen luokittelun perusteella. Tämä muotoilun käsiteollisesta historiasta seurannut jaottelu on säilynyt pitkälti myös alan akateemisen koulutuksen ja tutkimuksen rakenteissa aktiivisen ylläpitämisen ja uusintamisen ansiosta. Näin koulutus on samalla rakentanut alan asiantuntijaidentiteettien pohjaa käsiteollisen perinteen luomien jakojen varaan. Aiempi tutkimus ei ole asettanut tätä jaottelua kyseenalaiseksi muotoilun asiantuntijuutta määrittlevänä ja jäsentävänä tekijänä.

Tutkimuksessa kysytään miten muotoilu asiantuntijuuden alueena jäsentyy ammatillisen identiteetin kautta tarkasteltuna. Työn teoreettisena viitekehyksenä toimii Archerin (2000) teoria identiteetin ja toimijuuden rakentumisesta sekä tieteenfilosofian tasolla kriittinen realismi, jolla myös Archer teoriansa taustoittaa. Työn alakysymykset tarkastelevat näin ollen muotoilun asiantuntijuuden jaettuja piirteitä sekä yksilöllisiä variaatioita selittäviä tekijöitä. Kriittiselle realismille tunnusomainen moniulotteinen todellisuuskäsitys tulee näkyväksi analyysissä aineistolle esitetyissä kysymyksissä, joissa tarkastellaan minkälaisiin tekijöihin ja millaisin sitein muotoilun asiantuntijan identiteetti kiinnittyy luonnollisella, käytännöllisellä ja diskursiivisella ulottuvuudella.

Tutkimus käsittelee kokonaisuutena muotoilun asiantuntijana toimimista. Käsitteellistämisen taustana toimiva empiirinen aineisto koostuu 13 asiantuntijahaastattelusta muotoilun eri aloilta. Kaikki haastateltavat työskentelevät aktiivisesti teollisuuden palveluksessa joko tuotanto-organisaatioissa tai muotoilutoimistoissa. Heidän edustamansa alat kattavat teollisen muotoilun, vaatetuksen, tekstiilin, kaluste- ja tilasuunnittelun, graafisen ja pakkaussuunnittelun alueet. Empiirisen aineiston kautta tarkastelu kontekstualisoituu teolli-

suuden palveluksessa toimivien muotoilun asiantuntijoiden työhön, mutta teoreettisella tasolla tutkimus laajentaa näkökulmaa teollisuuden käytäntöjen ulkopuolelle.

Aiemmassa tutkimuksessa muotoilun asiantuntijuutta on määritelty edistyneenä kyvykkyytenä muotoilussa. Tämän tutkimuksen perusteella muotoilun asiantuntijaidentiteetti ei kuitenkaan aiemmas- ta käsityksestä poiketen edellytä muotoilijuutta, vaan sitoutuu itse- näiseen, muotoilun käytäntöjen moninaistumisen myötä kehitty- neeseen tietointensiiviseen tehtäväkenttään. Teoreettiseen viite- kehykseen perustuen muotoilun asiantuntijuuden jaettuja piirteitä käsitteellistetään muotoilun asiantuntijan toimijapositiona ja asiantuntijuuden yksilöllisiä variaatioita tarkastellaan puolestaan toimijaroolin käsitettä käyttäen. Havainnot tukevat käsitteellistystä, jonka mukaan muotoilun asiantuntijuus ja muotoiluosaaminen erottuvat toisistaan käytännöllisen osaamisen alueina.

Muotoilun asiantuntijan positio määrittäytyy tutkimuksen perus- teella muotoilun käytännöissä keskeisenä asemana suhteessa tietoon. Muotoilun asiantuntijan toimijaroolit puolestaan eriytyvät sosiaalisen ja yksilöllisen toiminnan vaihtelussa, suhteessa kerrostuneeseen muotoiluobjektiin sekä strategisen ja operatiivisen ulottuvuuden akselilla. Luonnollisen, praktisen ja diskursiivisen ulottuvuuden analyysien pohjalta rakennettu synteesi kuvaa edelleen muotoilun käytäntöjen muutosta praktisen diffuusion käsitteellä, jolla viitataan muotoilun käytäntöjen sekoittumiseen ja moniulotteiseen uudelleen jäsentymiseen.

Avainsanat:

muotoilu, käytäntö, asiantuntijuus, identiteetti, toimijuus, kriittinen realismi

Abstract

In Finland alone there are over 1000 designers who mainly work in various industrial tasks related with everyday objects and environments. The designers have been traditionally educated in domain-specific programs that are divided according to material based differentiation. The structure of the education follows and maintains the traditional domains that were created by the crafts guild system. The traditional and implicit conception of the domains of design expertise visible in the educational structure, has not been questioned in previous research.

The study analyzes design as a domain of expertise from the point of view of professional identity. The theoretical framework is informed by recent research on professional identity from the field of adult education and the examination is particularly supported with Archer's (2000) theory of identity and agency. The analysis is further structured into questions about the shared agentic position of a design expert and uniquely personified actor roles. The critical realist stratified worldview in the background of the study becomes visible in the empirical questions that are sectioned into natural, practical and discursive levels, which form the method of the analysis.

The empirical data of the study consists of 13 expert interviews from various design domains, including consumer products in metal industry, mobile communications, clothing, textiles, graphic design and packaging, as well as furniture and interior design. All the informants work actively in the industrial context either within organisations or in design agencies.

Based on the findings, the study suggests a definition between the concepts of design competence and design expertise. In the analysis the concept of design expertise is connected with a particular agentic position that is defined as a knowledge intensive task and a central role in the project interaction, whereas the concept of design competence identifies with a position requiring skills or artistry in design. However, the distinction between

competence and expertise does not represent them opposite to each other, but rather as parallel relations to the stratified object of design.

The findings are further synthesized in the concept of practical diffusion representing the dissolution and reorganisation of the design practices in the dynamics between personal and collective action in strategic and operative levels.

KIITOKSET

Vaikka tätä tutkimusta, kuten varmasti usein tutkimusta ylipäätään, on vienyt ensi sijassa eteenpäin tekijän kiinnostus aiheeseensa, on työn edistämiseen osallistunut myös joukko ihmisiä, joita haluan kiittää.

Aivan ensimmäiseksi haluan kiittää jälleen kaikkia haastattemiani muotoilijoita ja muotoilujohtajia siitä, että he antoivat arvokasta aikaansa, ajatuksiaan ja kokemuksensa tutkimukseni materiaaliksi. Vaikka osa heistä alunperin lupautui tai jopa toivoi esiintyvänsä aineistossa omalla nimellään, yhtenäisyyden vuoksi tein päätöksen säilyttää kaikki haastatellut henkilöt tunnistamattomina. Näin ollen en siis voi tässä kiittää heitä nimeltä.

Seuraavaksi kiitän ohjaajaani, professori Minna Uotilaa. Tätä väitöskirjaa ei olisi syntynyt ilman häntä. Hän on paitsi tukenut ja kommentoinut työtäni pitkin matkaa, myös monella tapaa vastuussa siitä, että ylipäätään koskaan perehdyin muotoilun tutkimuksen käytäntöihin. Pieni merkitys ei ole myöskään sillä työllä, jonka Minna on tehnyt mahdollistaakseen muotoilun tutkimuksen toimintapuitteet Lapin yliopistossa.

Tämän työn alkuvaiheita on tukenut työllistyminen professori Uotilan johtamissa Suomen Akatemian rahoittamissa tutkimushankkeissa: MEMOGA - Methods and Models for Intelligent Garment Design (2003-2005) ja LUX - Emergence of Luxury (2004-2007). Vuoden 2007 alusta lähtien täysipäiväisen tutkimustyön käsillä olevan aiheen parissa puolestaan mahdollisti Lapin yliopiston ja Taideteollisen korkeakoulun yhteinen Design Connections -tutkijakoulu.

Kiitos Minnan lisäksi myös kaikille muille Design Connections tutkijakoulun vastuuhenkilöille, nimeltä mainiten tutkijakoulun johtajalle, professori Turkka Keinoselelle, joka erityisesti tutkijakoulun ensimmäisinä vuosina luotsasi ryhmäämme sekä opinnoissa että tutkimuksessa tiiviillä otteella eteenpäin. Tutkimuksen resurssien lisäksi olen kiitollinen kaikista niistä arvokkaista kommenteista,

kritiikistä ja kysymyksistä, joita olen Design Connections tutkijakoulun seminaareissa ja tapaamisissa saanut myös kollegoilta, koordinaattoreilta sekä johtoryhmältä.

Oppimisprosessin näkökulmasta merkittäviä ihmisiä tutkimukseni varrella ovat olleet myös kaikki työtäni paikallisissa sekä kansainvälisissä seminaareissa ja konferensseissa kommentoineet professorit ja kanssaopiskelijat. Väitöskirjani viimeisissä vaiheissa tärkeätä palautetta antoivat erityisesti työni esitarkastajat, professori Anneli Eteläpelto ja professori Kari Kuutti; kiitokset kattavasta lausunnosta ja rakentavasta kritiikistä.

Lapin yliopistossa muotoilun tutkimus on oppiaineena vielä pieni ja tältä osin kiitokset onkin paikallaan esittää henkilöiden. Erityisen lämpimät kiitokset ansaitsevat pitkäaikaiset työtoverini Kati Vehmas ja Piia Ryttilahti, joiden kanssa olemme aina sopineet yhteiseen työhuoneeseen – silloinkin, kun paikkaa tutkijoille ei ole löytynyt Minnan pöydän nurkan lisäksi muualta kuin faksikomerosta.

Tieteidenvälisyys edellyttää henkilökohtaisella tasolla pitkiä ja haastavia oppimisprosesseja; tältä osin Lapin yliopiston välitön ja helposti lähestyttävä ilmapiiri on ollut merkityksellinen tekijä siinä, että työn tulokset ovat olleet saavutettavissa. Kiitos kaikille niille, jotka päivittäisellä työllään rakentavat Lapin yliopistosta hyvää opiskeluympäristöä. Erityiskiitoksen ansaitsee talon yhteinen, erinomainen tutkijakoulutus professori Suvi Ronkaisen johdolla. Lähdekirjallisuuden hankinnassa korvaamaton apu oli Taidekirjaston aikaisempi johtaja Kari Tiainen. Vuodesta 2003 alkaen olen ehtinyt työskennellä Lapin yliopistossa myös lukuisien muiden kollegojen ja työtovereiden kanssa, joita kiitän tässä yhteydessä kaikkia yhteisesti. Taiteiden tiedekuntaa kiitän lisäksi väitöskirjani julkaisun tukemisesta.

Lopuksi kiitän perhettäni siitä, että tutkimustyöni on saanut vallata tilaa, aikaa ja resursseja varsin konkreettisesti myös heidän elämässään.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	15
1.1 Muotoiluun mahtuu monta.....	15
1.2 Muotoilu tutkimusalueena.....	16
1.3 Ongelmanasettelu.....	20
1.4 Asiantuntijaidentiteetti tulkintakehyksenä	23
1.4.1 Asiantuntijat yhteiskunnassa.....	25
1.4.2 Muotoilu asiantuntijuuden alueena aiemmassa tutkimuksessa	28
1.4.3 Asiantuntijuuskäsitysten muutos: tietämisen kontekstuaalinen luonne	30
1.4.4 Muotoilun asiantuntijan ammatillinen identiteetti.....	32
1.5 Metodologiset valinnat	35
1.5.1 Kriittisrealistisen tieteenfilosofian teoreettis-metodologiset eväät.....	35
1.5.2 Aineiston rakentuminen, kuvaus ja käsittely	39
1.5.3 Realistinen näkemys ja haastatteluaineistot	43
1.5.4 Kriittisrealistinen tutkimusprosessi	45
1.5.5 Empiirinen ankkurointi ja realistinen käsitteellistäminen	48
1.6 Tutkimuksen rakenne ja poikkitieteisyyden haaste	55
2 MUOTOILUN ASIANTUNTIJUUS JA KÄYTÄNTÖ	58
2.1 Muotoilun asiantuntijat ja ammatillinen identiteetti	58
2.1.1 Muotoilun asiantuntijuuden aiempi tutkimus: design thinking - paradigma	59
2.1.2 Muotoiluosaaminen ja muotoilujohtamisen perspektiivi	61
2.1.3 Muotoilun asiantuntijatehtävät eivät edellytä muotoilijuutta	62

2.1.4	Asiantuntijuus ja sankarimuotoilijat	65
2.2	Muotoilun asiantuntijaidentiteetti kriittisrealistisessa viitekehyksessä	67
2.2.1	“Käytännössä” ja käytännöissä	67
2.2.2	Väistämätöntä ja vapaata: realistinen käsitys toimijuudesta.	71
2.2.3	Ammatillinen identiteetti, emootiot ja sitoutuminen.....	74
2.3	Realistinen identiteetikäsitys analyttisenä kehyksenä	76
2.3.1	Muotoilun asiantuntijan jaettu toimijaposition	76
2.3.2	Toimijaroolit muotoilun asiantuntijuuden variaatioina	77
2.3.3	Moniulotteisen identiteetikäsityksen operationalisointi	79
3	MUOTOILUN ASIAANTUNTIJAN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	83
3.1	Luonnollinen ulottuvuus ja muotoilun asiantuntijana toimimisen puitteet.....	84
3.1.1	Muotoilun asiantuntijuus kehollisena toimintana	85
3.1.2	Muotoilu ja tietointensiiviset tehtävät.....	86
3.1.3	Tieto muotoilun asiantuntijan position määrittävänä resurssina	88
3.1.4	Tila, aika ja paikka asiantuntijan toimijaposition tekijöinä...	89
3.2	Käytännön käsitteitä, toiminnan rakenteita	94
3.2.1	Muotoilua käsityönä ja teollisesti	94
3.2.2	Asiantuntijaksi sisällä, ulkona ja verkostoissa	96
3.2.3	Muotoilun asiantuntijan toiminnan puitteet yksilötasolla	97
3.3	Kollektiivinen muotoilun asiantuntijuus	99
3.3.1	Projekti korporatiivisena toimijana	100
3.3.2	Muotoilun asiantuntijan asema	103
3.4	Muotoilun asiantuntijan suhde toimintaympäristöön.....	105

4 MUOTOILU ASIANTUNTIJUUDEN KOHTEENA	108
4.1 Elämisen esineet asiantuntijuuden ytimessä.....	109
4.2 Muotoilun asiantuntemus ja muotoiluosaaminen	112
4.2.1 Muotoilun asiantuntijatyön käytännöt	112
4.2.2 Asiantuntijuus ja erikoistuminen	114
4.2.3 Tietojen ja taitojen hallintaa	116
4.3 Asiantuntijuuden sisällöstä: luovuutta vai muotoilua?	117
4.3.1 Tieto ei kahlitse vaan kannattelee	119
4.3.2 Luova muotoilu on asiantuntijatyötä	121
4.3.3 Luovan asiantuntijan asema ja rakentava vuorovaikutus ...	124
4.4 Kerrostunut objekti ja asiantuntijaorientaatiot	126
4.4.1 Muotoilija persoonana, objekti produktina.....	127
4.4.2 Korporaatiomuotoilu ja kollektiivinen tekijyys.....	128
4.4.3 Prosessit ja projektit muotoiluobjekteina	130
4.4.4 Strateginen taso ja muotoiluohjelma.....	134
4.4.5 Asiantuntijaroolien vaihtelu orientaatioina muotoiluobjektiin	135
5 MUOTOILUN DISKURSIIVISIA SITOUMUKSIA.....	138
5.1 Muotoilun asiantuntijan sitoumuksien rakentuminen	139
5.2 Muotoilua diskursiivisten siteiden verkossa	141
5.2.1 Muotoilu ja moraalinen vastuu	141
5.2.2 Asiantuntijuuden suhde muotoilun diskursiivisiin traditioihin.....	142
5.2.3 Suunnitteludispliinit ja legitiimi tieto	145
5.2.4 Keskeinen käyttäjä	147

5.2.5 Kontekstuaaliset ja yhteisölliset siteet.....	148
5.2.6 Muotoiluobjekti asiantuntijuuden oikeuttajana	150
5.3 Jaetut sitoumukset ja muotoiluobjektia koskettava asiantuntijuus	152
5.3.1 Muotoilun asiantuntijuus ja strateginen toiminta.....	152
5.3.2 Muotoilu palveluna	154
5.4 Muotoilun asiantuntijan identiteetti ja kuulumisen kokemukset	156
6 PRAKTINEN DIFFUUSIO	159
6.1 Muotoilun asiantuntijuus on toimijuutta suhteessa tietoon	160
6.2 Muotoilun asiantuntijan yksilöllisten toimijaroolien piirteitä	165
6.3 Muotoilun käytäntöjen intensiivinen dynamiikka.....	167
7 YHTEENVETO	170
7.1 Integroivan otteen vahvuuksia ja rajoitteita.....	171
7.2 Käytäntö metodologisena kulmakivenä.....	172
7.3 Kriittisrealistisen tutkimusprosessin solmukohtia	174
7.4 Haastattelut aineistona	175
7.5 Jatkotutkimushaasteita	177
7.6 Konkreettisia sovelluksia: muotoilun korkeakoulutuksen haasteet	179
7.7 Muotoilun tutkimus, koulutus ja muuttuvat käytännöt	180
Lähteet	183

Kuviot

Kuvio 1.	Muotoilu asiantuntijuuden alueena Archerin (2000) identiteettiteoriaa mukaillen	22
Kuvio 2.	Muotoilun asiantuntijan identiteetin ulottuvuudet	34
Kuvio 3.	Realistinen ontologia Popperia (1983), Niiniluotoa (2006) ja Archeria (2000) mukaillen	37
Kuvio 4.	Tutkimusprosessin vaiheet	46
Kuvio 5.	Esimerkki aineisto-otteesta empiirisenä ankkurina	52
Kuvio 6.	Toimijan suhteellinen autonomia suhteessa käytäntöön	73
Kuvio 7.	Muotoilun asiantuntijan identiteetti teoreettisessa viitekehyksessä	75
Kuvio 8.	Analyysi- ja kysymyshierarkia	82
Kuvio 9.	Muotoilun asiantuntijaidentiteetin luonnollinen ulottuvuus	83
Kuvio 10.	Ammatillista identiteettiä luonnollisella ulottuvuudella määrittäviä tekijöitä	93
Kuvio 11.	Rakenteellinen liikkuvuus ja yksilötason roolien vaihtelu	98
Kuvio 12.	Muotoilun asiantuntijan toimijaroolien variaatio luonnollisella ulottuvuudella	106
Kuvio 13.	Muotoilun asiantuntijaidentiteetin praktinen ulottuvuus	108
Kuvio 14.	Toimijaroolien vaihtelu suhteessa kerrokselliseen muotoiluobjektiin	136
Kuvio 15.	Muotoilun asiantuntijaidentiteetti diskursiivisesti rakentuneena	138
Kuvio 16.	Muotoilun asiantuntijan toimijaroolien variaatio diskursiivisella ulottuvuudella	157
Kuvio 17.	Muotoilun asiantuntijan identiteetin rakentuminen	163

1 JOHDANTO

1.1 Muotoiluun mahtuu monta

Muotoilu on kaikkialla. Korkeakulttuurin kontekstissa muotoilu sijoitetaan taiteen ja käsityön välimaastoon. Liiketaloudellisessa ajattelussa muotoilulla puolestaan ajatellaan olevan yhteyksiä markkinointiin, soveltavaan tutkimukseen ja innovaatioihin. Poliittisessa kielenkäytössä muotoilu yhdistetään kansallisiin kilpailukeinoihin ja innovaatiojärjestelmiin. Muotoilijoiden puheessa muotoilu puolestaan mielletään nykyään usein käyttäjän, tuotteen ja merkitysten kohtauspisteeksi. Muotoilu taipuu moniin eri tarkoituksiin ja istuu luontevasti erilaisiin sanastoihin.

Yksin Suomessa on yli tuhat muotoilijaa¹, joiden työ konkretisoituu jokapäiväisissä käyttöesineissä ja ympäristöissä. Suuri osa heistä työskentelee teollisuuden palveluksessa joko tuotantoorganisaatioissa tai muotoilutoimistoissa. Arkisimmillaan muotoilijan työ koskettaa jokaista aamun kahvikupissa, päivän vaatekerrassa tai joukkoliikenteen bussissa. Muotoilijoiden kädenjälki näkyy tai jää huomaamatta usein myös erilaisissa painotuotteissa, mediassa ja sen sisällöissä, työvälineissä, teknologisissa laitteissa, teksteissä sekä yksityisissä ja julkisissa tiloissa. Viime vuosikymmeninä muotoilijain tuotteiden joukko on muuttunut yhä monimuotoisemmaksi. Termillä tuote käsitetään nyt konkreettisten objektien lisäksi myös palveluja, tapahtumia, järjestelmiä, organisaatioita ja systeemejä. Muotoilu ulottuu artefakteista vuorovaikutukseen ja paikallisesta globaaliin.

Joskus harvoin tuotteiden muodoista vastuussa olevat muotoilijat tunnetaan paremmin nimeltään kuin töistään, mutta suurin osa muotoilijoista jää yleisölle anonyymeiksi aineellisen ympäristön

¹ Suomalaisten muotoilijoiden ammatillisen keskusjärjestön, Ornamon, listauksessa muotoilujaoston jäseniä on 1150. www.ornamo.fi

taustavaikuttajiksi. Muotoilijan työ sitoutuu kiinteästi moniin muihin työtehtäviin: teollisten organisaatioiden puitteissa muotoilu on yhteydessä kaupalliseen päätöksentekoon, strategiaan ratkaisuihin, valmistustekniikkaan ja tuotantoon. Muotoilu kytkeytyy myös tuotteen markkinointiin, kulutukseen ja jopa käytöstä poistumiseen.

Kulttuurin alueena muotoilu mielletään usein edelleen taide-teollisen perinteen jatkumoksi, mutta termillä ja erityisesti sen englanninkielisellä vastineella viitataan nykyään myös laajempiin ilmiöihin. Englanninkielinen termi design on laajentunut kattamaan kaikilla ihmiselämän alueilla esiintyvää suunnittelutoimintaa ja samalla se ymmärretään kaiken inhimillisen toiminnan perustavanlaatuisena osana (kts. esim. Cross 2006; Simon 1996). Parhaiten muotoilu -termin monimielistä sisältöä kuvaa ehkä järjettömältä kuulostava lausahdus: ”Design is to design a design to produce a design” (Heskett 2005, 3). Lause tiivistää yhteen muotoilun ulottuvuudet kulttuurisena ilmiönä, toimintana, suunnitelmana ja tuotteena. Vaikka suomenkielistä käsitettä ei käytetä aivan yhtä laajasti – lause ei kääntyisi suomeksi ainoastaan muotoilu -termiä toistamalla – samat perusmerkitykset ovat läsnä myös suomenkielisessä vastineessa.

Edellinen esimerkki kuvaa hyvin alan käsitteiden tyypillistä luonnetta. Samoja termejä käytetään useissa eri tarkoituksissa ja merkitys selviää siten vasta tilannekohtaisesta käyttöyhteydestä. Kyse ei ole niinkään ammattikäytäntöjen ongelmasta kuin alan tutkimuksen haasteesta. Miten analysoida ja selittää aihetta, josta osaamme puhua vain ammattiterminologian avulla?

1.2 Muotoilu tutkimusalueena

Muotoilun tutkimuksen käsitteiden kehittymättömyys on tunnistettu akuuttina haasteena alan keskusteluissa (esim. Dorst 2008). Samalla on nostettu esiin huoli määritelmien merkityksen väärin ymmärtämisestä. Muotoilun tutkimuksen piirissä nousee ajoittain pintaan halu löytää keskeisille käsitteille määritelmiä, joihin kaikki voivat

sitoutua. Esimerkiksi muotoilun väitöstutkimukseen keskittyvällä kansainvälisellä sähköpostilistalla² on vuosien saatossa useaan otteeseen haettu määritelmiä muun muassa muotoilulle. Vaikka käsitteiden määritelmät ovat oleellisia konkreettisella tasolla tutkimuksen edistämiseksi, laajassa mittakaavassa juuri määritelmien monimuotoisuus on merkki alan tutkimuksen kehittymisestä. Lukkoon lyödyt käsitteet ennustavat paremminkin tietyn tutkimussuuntauksen vähittäistä hiipumista kuin kehitysaskelta. (Buchanan 2001, 7-8)

Eräänä syynä muotoilun käsitteistön hitaaseen kehitykseen voitaneen pitää alan tutkimuksen tilaa, jota parhaimmillaankin voi vielä kuvata esitieteelliseksi (Uotila, Mattila & Hänninen 2006, 9-11). Muotoilun käytäntöihin vaikuttamaan pyrkivät paradigmaattiset keskustelut eivät aina yllä analyyttisen tarkastelun tasolle vaan alan julkaisuissa orientoidutaan usein ideologisen ajattelun tukemina opaskirjamaisesti neuvomaan ja ohjaamaan tieteellisen selittämisen sijaan. Muotoilun teoriasanastoa tutkineen Karihalmeen (1996, 173) mukaan alan käsitteistölle on leimaavaa, että tieteellisen viestinnän tavoitteena pidettyä ymmärrettävyyttä ja tarkkuutta osin jopa tietoisesti kartetaan. Sanaston asenteellisella, yksilöllisellä ja elämyksellisellä luonteella ei välttämättä tavoitella tieteellisen erikoistermin asemaa vaan tunteisiin vetoavaa vaikutusta (Karihalme 1996, 177). Alan semipopulaarien teosten roolina on lähinnä koota yhteen muualla tuotettua tietoa normatiiviseksi puheeksi suunnittelijan tai tutkijan tehtävästä ja toimintamalleista³. Vaikka mainitun kaltainen kirjallisuus määrittelee kuinka muotoilun ilmiöihin tulisi suhtautua, se ei juuri rakenna tietämystä alan ilmiöiden taustoista, syntymekanismeista, ulottuvuuksista tai vaikutuksista. Poggenpohl (2009, 7) näkee ongelman liittyvän muotoilukoulutuksen piirissä vallitsevaan perusteettomaan epäluuloon teoriaa ja eksplisiittistä tietoa kohtaan.

² <https://www.jiscmail.ac.uk/cgi-bin/webadmin?A0=phd-design>

³ Kts. esim. Thackara 2005 muotoilijan yhteiskuntavastuusta tai Laurel 2003 muotoilun tutkimuksesta.

Tämä lähtötilanne on motivoinut yhtä käsillä olevan tutkimuksen päämääristä alakohtaisen käsitteistön täsmentämisessä ja kehittämisessä. Siten tutkimus edustaa ihmistieteellistä perustutkimusta, joka tavoittelee kulttuuria kuvaavan ja selittävän tiedon kasvattamista teoreettisia ja käsitteellisiä objekteja tuottamalla, ilman välitöntä pyrkimystä käytännöllisiin sovelluksiin (Niiniluoto 2002b, 33; Raatikainen 2002, 317).

Tavallisesti muotoilun kentällä tutkimusta jaotellaan suhteella muotoilun käytäntöihin. Tästä näkökulmasta muotoilun tutkimus voidaan jakaa kolmeen haaraan⁴: 1) muotoilun tutkimus, 2) soveltava muotoilun tutkimus, ja 3) projektilähtöinen⁵ tutkimus (Findeli 1998, 69). Bonsiepen (2007, 28-30) mukaan muotoilun käytäntöjen ja tutkimuksen suhteessa ei ole kyse kausaalisesta syy-seuraus-suhteesta vaan kahdesta saman disiplinaarin sisällä rinnakkain elävästä käytännöstä, joilla molemmilla on itsenäiset päämääränsä. Tutkimuksen käytännöt juontuvat tarpeesta tuottaa tietoa ja muotoilun käytäntöjä muokkaa tavoite tuottaa mielekkäitä tuotteita. Nähdäkseni tapa, jolla nämä käytännöt muotoilun tutkimuksessa risteävät määräytyy tapauskohtaisesti tutkimuksellisista intresseistä ja tutkimusasetelmasta riippuen.

Suomen Akatemian (2009) taidealojen tutkimuksen arviointiraportissa tieteen ja taiteen välinen suhde ymmärretään edelleen paradigmaattisen kapea-alaisesti tutkivan ja taiteellisen toiminnan yhdistämisen problematiikkana. Lapin yliopistossa tieteen ja taiteen vuorovaikutusta on luontevaa tarkastella laajemmassa perspektiivissä tieteenalojen välisten keskustelujen kautta taiteiden tiedekunnan sijoittuessa osaksi ihmis- ja yhteiskuntatieteellistä yliopistoa. Kun alan tutkimusta katsotaan muotoilun ja eri tieteenalojen vuoropuhelun näkökulmasta muotoilun tutkimus näyttäytyy monitieteisenä tutkimuskenttänä, jonka yhdistävä moniulotteinen kattokäsite

⁴ Englanninkielisissä määritelmässä jaottelusta käytetään pääosin ilmauksia: research into/about design, research for design, research through/by design. Lisää jaottelun taustasta kts. esim. Findeli 1998, 68-69.

⁵ englanniksi: project-driven

muotoilu sallii monenlaisten keskenään ristiriitaisienkin määritelmien ja näkökulmien samanaikaisen rinnakkain elämisen.

Viime aikaisissa suomalaisissa taideteollisen alan väitöstudiumuksissa muotoilu on asetettu vuoropuheluun eksplisiittisesti muun muassa sosiaali- ja kulttuurigerontologian (Iltanen 2007) sekä strategisen johtamisen ja viestinnän (Karjalainen 2004) kanssa. Monitieteisyys ei ole suomalaisen muotoilun tutkimuksen yksinomainen piirre, vaan myös kansainvälisellä kentällä muotoilun tutkimus käsittää tieteidenvälisyyden lisäksi myös useita erilaisia teoreettis-metodologisia ja tieteenfilosofisia lähestymistapoja (kts. esim. Michel 2007).

Vaikka muotoilun tutkimus oppiaineena identifioituu nimenomaan taideteolliseen alaan, sisällöllisesti tarkastellen alueeseen voitaisiin lukea yhtä hyvin myös esimerkiksi Ryynäsen (2009) kuluttajaekonomian alalle sijoittuva tutkimus muotoilun mediaajulki-suudesta, Koskennurmi-Sivosen (1998) käsityötieteeseen kuuluva tutkimus suomalaisesta muotitalotraditiosta sekä Karihalmeen (1996) kielitieteellinen tutkimus muotoilun sanastosta. Kansainvälisesti katsottuna suomalainen termi muotoilun tutkimus sijoittuu puolestaan osaksi laajempaa suunnittelualojen disipliiniä⁶, johon esimerkiksi Poggenpohl (2009, 11) sijoittaa tuotemuotoilun lisäksi myös kommunikaation, ympäristön, arkkitehtuurin ja alueiden suunnitteluun erikoistuneet oppialat.

Margolin (1998, 164) määrittelee muotoilun tutkimusta⁷ alueena, joka tutkii muotoilua kulttuurina ja kulttuurin osana. Samalla hän laajentaa määritelmää yksittäistä oppiainetta laajemmaksi monitieteiseksi kentäksi. Suomeksi alueesta voidaan myös käyttää ilmausta muotoilun kulttuurin tutkimus, kun kulttuuri ymmärretään inhimillisen elämisen ja olemisen kokonaisuudeksi. Näin määriteltynä muotoilun kulttuurin tutkimus kattaa kaikkien muotoiluun sisältyvien ja kiinnittyvien inhimillisten käytäntöjen tutkimuksen aineellisine ja immateriaalisine ulottuvuuksineen

⁶ design discipline

⁷ design studies

lähtökohdista ja näkökulmista riippumatta. Muotoilun kulttuurin tutkimus voidaan siten ymmärtää polkuna, jonka puitteissa tieteenalakehitys tapahtuu erityisalojen yhdentymisen kautta hajautumisen sijaan (Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 31-32).

Myös Julier (2008) on tunnistanut muotoilun kulttuurin mahdollisuuden monitieteisenä akateemisena disiplina. Hän luonnostelee disiplina peruspilareita tuotannon, kulutuksen ja muotoilijan triumviraatiksi tuotteen, tilan ja kuvan ympärille (Julier 2008, 13). Margolin (1998, 166-167) puolestaan erottelee muotoilun tutkimuksessa neljä ydinaluetta tutkimuskohteiden perusteella jaoteltuna: muotoilutoiminta, muotoilun tuotteet, muotoiludiskurssit sekä muotoilun metadiskurssi. Muotoilutoiminnan tutkimus kattaa kaikki tuotteiden suunnitteluun ja tuotantoon liittyvät tekijät mukaan lukien myös organisaatiot ja toiminnanohjauksen. Tällä saralla muotoilun tutkimuksella on luontaisia yhteyksiä sosiaalitieteisiin. Muotoilun tuotteiden tutkimuksessa taas korostuu tuotteiden identiteetin ja roolin tulkinta kulttuurista taustaa vasten ja tutkimuksessa hyödynnetään erilaisia merkityksestä ja tulkinnasta kiinnostuneita tutkimussuuntauksia ja tieteenaloja. Muotoilun diskurssin tutkimukseksi Margolin (1998, 166-167) nimeää muotoilun olemusta määrittelevän argumentoinnin ja näkee tällöin kiinteimpien yhteyksien muodostuvan filosofian ja kritiikin perinteisiin. Viimeisenä muotoilun metadiskurssin puitteissa tarkastellaan refleksiivisesti tutkimusaluetta itsessään. Kyseinen osa-alue käsittää tutkimukset, joissa muotoilun tutkimus asetetaan tarkastelun kohteeksi eri tavoin. Koska muotoilun tutkimus on vielä tieteen kenttänä nuori ja jäsentymätön, Julierin (2008) ja Margolinin (1998) luonnostelema osa-alueita voi pitää toistaiseksi kuitenkin lähinnä hypoteesinomaisina jakoina alan tutkimukseen.

1.3 Ongelmanasettelu

Edellä esitetyn jäsennyksen perusteella tämä tutkimus paikantuu siis muotoilun tutkimukseen. Tarkemmin määriteltynä työssä tarkastel-

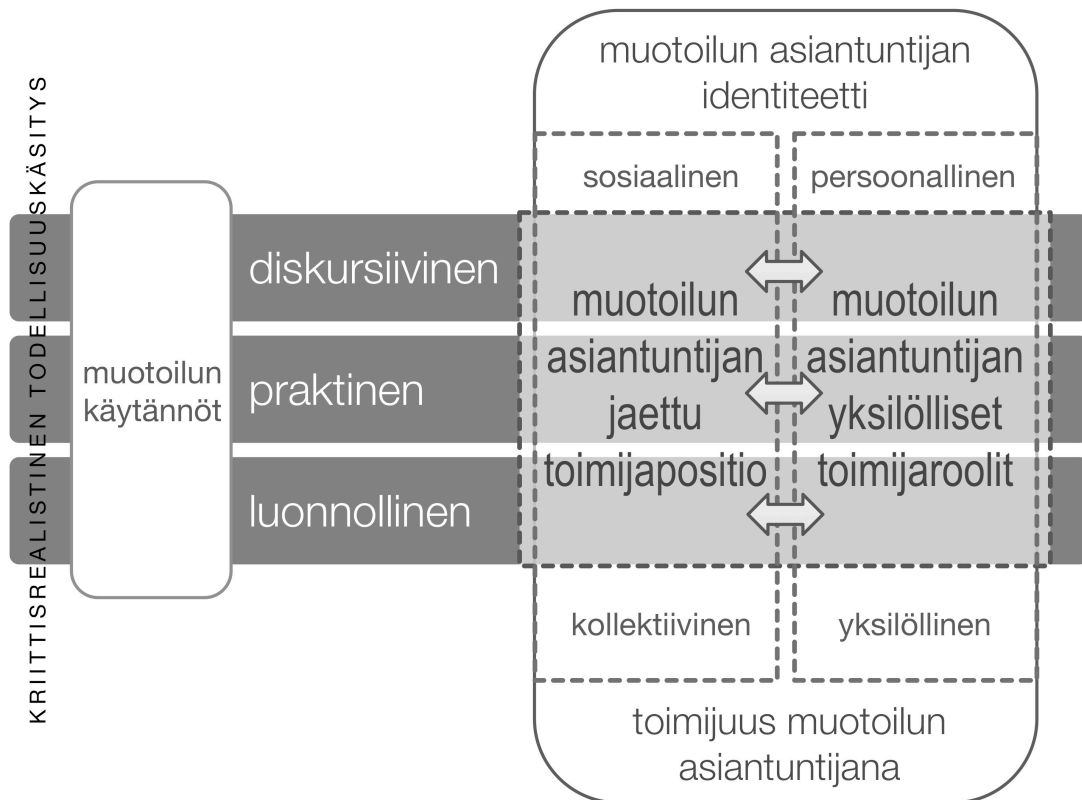
laan muotoilua asiantuntijuuden alueena ammatillisen identiteetin näkökulmasta. Aiemmassa tutkimuksessa muotoilun asiantuntijuus on ymmärretty lähinnä pitkälle kehittyneenä kykynä muotoilla (kts. Cross 2006; Lawson & Dorst 2009). Tässä tutkimuksessa muotoilun asiantuntijatehtävät tunnustetaan kuitenkin itsenäiseksi, operatiivisesta muotoilutoiminnasta irtautuneeksi toiminnan alaksi. Työn käytännöllisenä tavoitteena on rakentaa teoreettista kehystä aiheen tutkimukselle. Samalla työ tarjoaa myös näkökulmia muotoilun korkeakoulutuksen suunnittelun ja edelleen kehittämisen tueksi. Empiirisen aineiston kautta tutkimus kontekstualisoituu teollisuuden käytäntöihin, mutta teoreettisella tasolla tutkimus avaa lähtökohtia muotoilun asiantuntijuuden tarkasteluun ammatillisen identiteetin näkökulmasta myös toisenlaisissa toimintaympäristöissä.

Asiantuntijuuden alue on arkipäiväinen ilmaus, jolla viitataan yleisesti siihen toimintareviiriin, jonka asiantuntijan tietämys kattaa. Muotoilussa asiantuntijuuden alueet⁸ on perinteisesti eroteltu materiaali- ja tuotekeskeisen luokittelun perusteella. Tämä muotoilun käsiteollisesta historiasta seurannut jaottelu on säilynyt pitkälti myös alan akateemisen koulutuksen ja tutkimuksen rakenteissa aktiivisen ylläpitämisen ja uusintamisen ansiosta. Näin koulutus on samalla rakentanut alan asiantuntijaidentiteettien pohjaa käsiteollisen perinteen luomien jakojen varaan. Aiempi tutkimus ei ole asettanut tätä jaottelua kyseenalaiseksi muotoilun asiantuntijuutta määrittävänä ja jäsentävänä tekijänä.

Tutkimuksessa kysytään, miten muotoilu asiantuntijuuden alueena jäsenyy ammatillisen identiteetin kautta tarkasteltuna. Työn teoreettisena viitekehyksenä toimii Archerin (2000) teoria sosiaalisen identiteetin ja toimijuuden rakentumisesta sekä tieteenfilosofian tasolla kriittinen realismi, jolla myös Archer teoriansa taustoittaa. Pääongelmaa jäsennetään poikkitieteellisesti tarkastelemalla kohteeseen sisältyvää ja kiinnittyvää käsitteellistä suhdejärjestelmää (Routila 1986, 57; Uotila 1994, 2) mallintaen muotoilua asiantuntijuuden alueena ammatillisen identiteetin ja käytäntöön sitoutuneen

⁸ englanniksi domain

toimijuusteorian näkökulmasta (kuvio 1). Tutkimuksen alakysymyksissä tarkastellaan edelleen muotoilun asiantuntijuuden jaettuja piirteitä sekä yksilöllisiä variaatioita selittäviä tekijöitä.

Kuvio 1. Muotoilu asiantuntijuuden alueena Archerin (2000) identiteettiteoriaa mukailen

Todellisuuden moniulotteisuuden tiedostaminen on kriittis-realistisessa tutkimuksessa keskeinen piirre. Tämä tulee näkyväksi analyysissä aineistolle esitetyissä kysymyksissä, joissa tarkastellaan minkälaisiin tekijöihin ja millaisin sitein muotoilun asiantuntijan

identiteetti kiinnittyy diskursiivisella, praktisella ja luonnollisella⁹ ulottuvuudella.

Vaikka muotoilu sekä oppiaineena että tutkimusalueena on kiinnittynyt muotoilun käytäntöön, tutkimuksen lähtökohtana käytäntöä ei ole juuri eksplisiittisesti käsitelty. Siksi sisällöllisen kysymyksen rinnalla työtä jäsentää metodologinen kysymyksenasettelu, jonka avulla tarkastellaan mitä tarkoittaa kun tutkimus kiinnitetään muotoilun käytäntöihin. Millaisia vaikutuksia tällä valinnalla on tutkimuksen eri vaiheissa? Metodologiseen kysymykseen vastataan hahmottelemalla kriittisrealistista tutkimusotetta muotoilun tutkimukseen.

1.4 Asiantuntijaidentiteetti tulkintakehyksenä

Asiantuntijuuden ja ammatillisen identiteetin käsitteet ovat nousseet tutkimuksen keskeiseksi tulkintakehykseksi aineistosta¹⁰. Juuri muotoilun asiantuntijan identiteetti piiryy analyysin kautta aineistosta esiin muita mahdollisia ammatillisia identiteettejä voimakkaammin ja samalla nimenomaan identiteetin käsite auttaa hahmottamaan niitä tekijöitä, joihin asiantuntijuus käytännön työelämässä kytkeytyy.

Identiteetti sinänsä on moniselitteinen tieteenaloja ylittävä käsite, joka on ollut laajasti esillä erityisesti postmoderneiksi miellettyissä keskusteluissa (Elliott & du Gay 2009; Jenkins 2008; Hall 1999; Michael 1996). Nykyään identiteeteistä puhutaan usein monikossa; identiteetit ovat prosessuaalisia, fragmentoituneita ja kerrostuneita käsityksiä itsestä osallisena tiettyä ryhmää (Frosh & Baraitser 2009, 158-159). Samalla identiteettiä määritellään

⁹ natural; Termi luonnollinen on käsitteenä epäselvä sekä epätasapainossa praktisen ja diskursiivisen rinnalla. Tässä yhteydessä käsitteelle ei kuitenkaan ole lähdetty hakemaan täsmällisempää korvaajaa, vaan pitäydytään lähdetekstien sanastossa.

¹⁰ Aineiston esittely luvussa 1.5.2 sivulta 39 alkaen.

tyypillisesti kerronnallisena, hajanaisena ja neuvoteltavissa olevana konstruktiona. Kielen ja puheen merkitystä korostavat identiteettikäsitteet ovat vastalause identiteetin pysyvyyteen keskittyneille näkemyksille, jotka saivat alkunsa lähinnä biologian ja evoluutio-psykologian tarkastelutavoista (Kuusela 2006b). Filosofian, psykologian ja sosiaalitieteiden risteyksessä kehittyneet kielen ensisijaisuutta puolustavat puheenvuorot (esim. Mead 1962/1934; Gergen 1991) käänsivät samalla näkökulman identiteettiin persoonallisesta sosiaalisesti (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006).

Vuosituhanen taitteessa esiin nousi muutamia yrityksiä määrittellä identiteettiä aiemmista näkemyksistä poiketen ja niitä osittain yhdistäen realistisen tieteenfilosofian ohjaamana. Vielä harvalukuisia realismiin nojaavia identiteettikäsitteitä yhdistää kokemuksen alleviivaaminen identiteettiä rakentavana tekijänä. (Kuusela 2006b) Toistaiseksi pisimmälle realismin mukaista identiteetin tarkastelua on vienyt Archer (2000; 2003) viimeaikaisessa tutkimuksessaan. Hän jäsentää identiteettiä ennen kaikkea suhteessa käytäntöön, tarjoten tavan ymmärtää yhtä aikaa sekä kokemusta identiteetin jatkuvuudesta että hajautuneisuudesta. Yksinkertaistaen, identiteetit ovat yhä monimuotoisempia, koska ihmisten elämä koostuu mitä moninaisimmista käytännöistä.

Kun identiteetin ymmärretään kytkeytyvän aina johonkin tiettyyn käytäntöön, työidentiteetin ja ammatillisen identiteetin käsitteillä tarkastelu paitsi nivelletään myös rajataan nimenomaan tietyn ammatin tai työn kontekstiin. Eteläpelto (2007) sekä Eteläpelto ja Vähäsantanen (2006) nostavat esiin Archerin (2000; 2003) identiteettiteorian vaikutuksia ammatillisen identiteetin tarkastelulle. Yleisesti ottaen ammatillisen identiteetin voi määrittellä yksilön elämänselänselän historiaan perustuvaksi käsitteeksi itsestä ammatillisena toimijana. Ammatillinen identiteetti kattaa paitsi ihmisen suhteen työhön, myös ammatilliset haaveet ja pyrkimykset sekä arvot ja muut sitoumukset. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2006, 26) Tältä pohjalta muotoilun asiantuntijan identiteetti on ymmärrettävä yksilöllisen ja yhteisöllisen kohtauspisteessä rakentuvaksi kokonaisuudeksi (vrt. Eteläpelto 2007, 98). Laajimmillaan ammatillisen

identiteetin jäsentäminen voi tarkoittaa yksilön tai tietyn ammattiryhmän aseman tarkastelua yhteiskunnallisella tasolla (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 45). On siis aiheellista paikantaa muotoilun asiantuntijaidentiteetti osaksi laajempia asiantuntijuutta ja asiantuntijatyötä koskettavia keskusteluja.

1.4.1 Asiantuntijat yhteiskunnassa

Muotoilun kentällä on viime aikoina puhuttu muotoilun muutoksesta sekä muotoilutoiminnan, muotoilijan että toimintaympäristön näkökulmasta (kts. esim. Valtonen 2007; Hasu, Keinonen, Mutanen, Aaltonen, Hakatie & Kurvinen 2004). Puhe muotoilun muutoksesta ei kuitenkaan näytä ainutlaatuiselta, jos sitä verrataan laajempiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin tai työn tutkimukseen ja ammattikuvien kehitykseen. Myös muotoilijan ammatillisen identiteetin tarkastelun ajankohtaisuus liittyy nimenomaan työelämässä tapahtuviin muutoksiin ja perinteisen ammattikuvan problematisoitumiseen (vrt. Eteläpelto 2007).

Informaation määrän räjähtäminen viime vuosituhanen lopulla nostatti huippuunsa keskustelun informaatio- ja tietoyhteiskunnasta. Tietoyhteiskunta liitettiin käsitteenä erityisesti teknologiseen kehitykseen ja tietotekniikkaan (Kasvio, Inkinen & Liikala 2001). Vähitellen informaation määrän kasvuun ja levinneisyyteen liitetyt positiiviset oletukset alettiin kyseenlaistaa ja esiin nostettiin pinnan alla väreilleitä keskusteluja tiedon merkityksestä oppimis- ja koulutusyhteiskunnan näkökulmista. Samalla alettiin tunnustaa institutionaalisten rakenteiden ulkopuolella tapahtuvan oppimisen ja tiedon tuotannon rooli formaalin koulutuksen rinnalla. Mielenkiinto alkoi kohdistua osaamisen luonteeseen sinänsä eikä ainoastaan siihen missä ja miten oppimista tapahtuu. (Heiskanen 1999)

Termi osaamisyhteiskunta voidaan siten ymmärtää eräänlaisena synteesinomaisena kattokäsitteenä keskusteluille tiedon, informaation, oppimisen ja osaamisen yhteiskunnallisesta roolista. Osaamisyhteiskunnassa asiantuntijoita on kaikkialla. Asiantuntijaidentiteetti ei siis ole enää harvinainen pürre vaan kuvaa nykyään varsin

tavanomaista suhdetta työhön, kun korkeakoulutusta ja asiantunte-
mista edellyttävät ammatit ovat ajalle tyypillisin työn muoto (Pyöriä
2006). Asiantuntijuus ei rajoitu enää edes pelkästään palkkatyöhön
eikä asiantuntijaksi tulla välttämättä koulutuksen kautta; myös vapaa-
ajan harrastukset ja harrastuneisuuden aste voivat määritellä
asiantuntijastatuksen saavuttamista ja säilymistä. Työelämän
ulkopuolella ilmiö on nimetty Pro-Am kulttuuriksi ammatillisia
standardeja noudattavien harrastajien muokatessa alojensa kehitystä
merkittävällä tavalla (Leadbeater & Miller 2004). Missä tahansa
harrastuksessa voi tavoitella erityisosaamista, joka antaa asiantuntija-
aseman: erilaiset urheilu- ja taitolajit, nautintoaineet tai viihteen lajit.
Jokapäiväinen arki on asiantuntijuuden muotojen läpäisemää.
Esimerkiksi kuluttamisen asiantuntijuus koskettaa jokaista aikuista
jollain tapaa; kuluttamisesta on tullut kannanottamista ja
vaikuttamista¹¹. Myös ihmisenä olemisen perustavista piirteistä on
tullut asiantuntijuuden potentiaalia: muun muassa vanhemmuudesta
ja erityisesti äitiydestä on muodostunut erikoistuneen ja institutio-
nalisoituneen asiantuntijuuden kenttä (kts. esim. Vuori 2001).
Julkusen (2008, 135-139) mukaan asiantuntijuuden alojen ja määrän
kasvaessa jälkiammatillisuudeksi nimetty professionaalisuuden
erosio on murentanut asiantuntijuuteen liitetyn auktoriteettiaseman
ja tuotteistanut asiantuntijuuden ja asiantuntijan persoonan hyödyk-
keeksi markkinoille, joilla asiakkaalla on oikeus valita itse asian-
tuntijansa. Samalla asiantuntijuus ei enää perustu asemaan vaan
vuorovaikutuksessa tuotettuun uskottavuuteen.

Yhteiskunnallisella tasolla ilmiötä nimitetään popularisoivasti
muun muassa luovaksi luokaksi ja kulttuuriseksi luovuudeksi
(Florida 2005; Ray & Anderson 2000). Floridan (2005) kuvaama
luova luokka muodostuu korkeakoulutetuista, joiden työtehtävissä,
elämäntavoissa ja arvomaailmassa on yhtenäisiä piirteitä. Luova
luokka koostuu yhtä hyvin tutkijoista, insinööreistä, professoreista,

11 Joissain yhteyksissä aihetta on tarkasteltu tuotannon ja kuluttamisen rajojen
hämärtymisenä käsitteellistäen ilmiötä työelämän ja vapaa-ajan läpäisevänä
kuluttajuuden kulttuurina (kts. Bauman 2007; du Gay 1996).

taiteilijoista, toimittajista, mielipidevaikuttajista, lääkäreistä, asianajajista kuin johtajistakin. Työn yhdistäviksi piirteiksi on tunnistettu itsenäinen ajattelu, tiedon ja toimintamallien soveltaminen ja yhdistely tapauskohtaisesti, arvioiden laatiminen ja luovan luokan ytimessä myös uusien siirrettävien ja sovellettavien muotojen ja mallien tuottaminen. (Florida 2005, 127-128) Kuvauksen perusteella luokkaa yhdistävä piirre on nimenomaan asiantuntijatyö, joka istuu terminä suomalaiseen sanastoon luontevasti kuvaamaan kyseistä työn kautta esiin piirtyvää kategoriaa, joka englanninkielisessä terminologiassa on nimetty luovuuden perusteella. Luova luokka on kuitenkin nähtävästi iskevampi samaistumisen kohde kuin ehkä puhekielessä vanhahtavan kankealta kuulostava termi asiantuntija.

Asiantuntijaidentiteetti kytkeytyy myös työelämän tutkimuksen puitteissa tunnistettuun käynnissä olevaan laajaan muutokseen. Ennen epätyypilliseksi ymmärretystä epävarmuuden, projektiluonteisuuden ja pätkittäisyyden kautta jäsenyvistä työstä on tullut tyypillistä työtä, joka erotuksena perinteisestä työnkuvasta on saanut nimityksen uusi työ (kts. Julkunen 2008; Holvas & Vähämäki 2005; Vähämäki 2004; Beck 2000). Muotoilu on helppo tunnistaa uuden työn stereotyyppiksi, mutta samalla tavalla uuden työn tyypilliset piirteet tulevat esiin vaikkapa matkailutyössä (vrt. Valkonen & Veijola 2008). Nimityksellä “uusi” ei viitata positiiviseen muutokseen vaan kuvataan yksinkertaisesti työtä, joka on niin paradoksaalisen epämääräinen, ettei sillä ole muuta nimeä. Oleellista uudessa työssä on sen itsenäinen ja joustava luonne sekä työn personoituminen tekijäänsä. Samalla työ on oleellisesti riippuvaista vuorovaikutuksesta ja elää ajallisesti ja paikallisesti hahmottomissa verkostoissa. (Julkunen 2008; Holvas & Vähämäki 2005; Vähämäki 2004) Asiantuntijuuskeskustelun taustaa vasten herää kuitenkin kysymys: voisiko kuitenkin olla niin, ettei kyse varsinaisesti ole uudesta työstä vaan asiantuntijatyön muutoksista?

Yhä useammat työt edellyttävät tekijältään yhteisiä ammatista riippumattomia piirteitä, jotka voidaan nähdä massaälymystön yleisinä ominaisuuksina kuten kielellisenä ja kommunikatiivisena pätevyytenä, oppimis- ja muistamistaitoina sekä kyknä abstrahoida

(Julkunen 2008, 135-139). Uudessa työssä osaaminen ei enää tarkoita ammattitaidoksi miellettyä erityisyyttä vaan yleistä kykyä kurottaa kohti tuntematonta tulevaisuutta; uusi työ vaatii yksinkertaisesti tulevaisuutta kohti suuntautuvaa potentiaalisuutta eli ensisijaisesti kykyä oppia ja sopeutua (Julkunen 2007, 47). On osattava tehdä mitä tahansa ja ennen kaikkea myydä osaamisensa ennakoimalla tulevia tarpeita (Vähämäki 2004, 24). Toisin sanoen yhä useammat työskentelevät asiantuntijatehtävissä ja samalla asiantuntijatyö käy läpi merkittäviä muutoksia.

Yhdistävistä piirteistä huolimatta kyse on erilaisista konkreettisista töistä, joita tehdään erilaisten organisaatioiden puitteissa. Työn vaatimusten ja edellytettyjen kykyjen näkökulmasta ei ole mielekästä tarkastella eri alojen töitä yhteen niputettuna. Eikä kaikki muotoilun työkään sovi yksin raameihin eri tehtäviä ja niiden edellyttämää osaamista tarkasteltaessa. Asiantuntijatyössä ei ole kyse yhtenäisestä työstä vaan sen piirissä on paljon toisistaan poikkeavia ja toisistaan riippuvaisia tehtäviä.

Työn muutokset asettavat uusia haasteita myös tutkimukselle. Muuttuneeseen asiantuntijatyöhön ei päästä käsiksi enää tarkastelemalla yksittäisiä tekoja tai tilanteita. Toisinaan, esimerkiksi konsulttityössä, voi olla vaikea erottaa edes työn tulosta tekijästä. (Vähämäki 2004, 24) Miten kollektiivista, ajassa ja paikassa hahmotonta, haasteiltaan muuttuvaa asiantuntijuutta sitten voi tarkastella?

1.4.2 Muotoilu asiantuntijuuden alueena aiemmassa tutkimuksessa

Asiantuntijuus on erityisesti kognitiotieteiden ja psykologian taustaan sitoutuva käsite, jolla viitataan yleisesti kyvykkyyteen hyödyntää ja kasvattaa laajaa alakohtaista tietämystä monimutkaisessa ongelmanratkaisussa (Hakkarainen, Palonen, Paavola & Lehtinen 2004, 17). Asiantuntijuus miellettiin aiemmin lähinnä yksilön ominaisuudeksi ja sitä tutkittiin ensisijaisesti yksilösuoritusten kautta. Nykyään ymmärretään, että asiantuntijuudessa on yhä kasvavassa määrin kyse ryhmien, verkostojen ja organisaatioiden kyvystä vastata muuttuviin

haasteisiin. Käsitteellisellä tasolla voidaan siis hyvin puhua paitsi asiantuntijoista myös yhteisöllisestä, verkottuneesta tai kollektiivisesta asiantuntijuudesta sekä asiantuntijaorganisaatioista. (kts. esim. Parviainen 2006a; Hakkarainen & al. 2004; Eteläpelto & Tynjälä 1999; Launis & Engeström 1999; Engeström 1992)

Muotoilun asiantuntijuuden määrittelyssä eksplisiittinen tietoperusta ei ole ollut perinteisesti keskeisessä asemassa. Alalla on ilmeisen yleisesti koettu vaikeaksi ilmaista sanoin asiantuntijuuden keskeistä substanssia ja sen sijaan alan tiedollista erityislaatua on yritetty kuvata käyttämällä ilmauksia kuten tietäminen tekemisen kautta (Lawson 2004b, 6-8) tai hiljainen tieto. Tällä tavalla määriteltynä muotoilijan tietäminen ei kuitenkaan poikkea esimerkiksi sairaanhoitajan tietämisen luonteesta (vrt. Nurminen 2000; Toom, Onnismaa & Kajanto 2008). Alalla on kuitenkin ajateltu, että muotoilussa on yhteisiä, erikoisalojen rajat ylittäviä piirteitä. Cross (2006) nimittää muotoilua yhdistäviä tekijöitä ilmaisulla “designerly ways of knowing” ajatellen samuuden löytyvän muotoilijoiden tavoista tietää. Tätä taustaa vasten muotoilun asiantuntijuutta on tarkasteltu erityisesti kognitiotieteen innoittamana keskittyen eksperttien ja noviisien suoritusten vertailuun sekä kokeneiden muotoilijoiden kognitiivisiin strategioihin (Cross 2004; Lawson 2004a). Muotoilun erityislaatua on yritetty osoittaa muun muassa vertailemalla muotoilijoiden, insinöörien ja arkkitehtien ongelmanratkaisustrategioita tutkijoiden ajattelutyyliä vasten (Cross 2006, 17-20). Näiden vertailujen perusteella on esitetty, että muotoilijat omaksuvat ratkaisukeskeisiä strategioita sekä hyödyntävät graafista ja spatiaalista mallintamista epätäsmällisten¹² ongelmien kanssa (ibid.). Näitä löydöksiä ei ole syytä kyseenalaistaa, mutta ongelmallista päättelyssä on muotoilun erityislaadun perustelu näitä havaintoja käyttäen, sillä samat piirteet kuvaavat asiantuntijoiden ajattelustrategioita (Johnson 1988; Lawrence 1988; Voss & Post 1988) ja selittämistä yleisesti (Mattila 2006).

¹² ill-defined

Kognitiivisesta lähtökohdasta muotoilun asiantuntijuus on määrittynyt toistuvina huipputason suorituksina, jotka ovat seurausta käytännön toiminnasta kertyneestä kokemuksesta (Cross 2004, 431-432; vrt. Ericsson 2006b). Kognitiivisen teoriataustan ohjaamana muotoilun asiantuntijuuden käsitteellistämässä on keskitytty vaiheistamaan prosessia, jonka kautta taitava ajattelu muotoilun tai yleisemmin suunnittelun kontekstissa kehittyy (kts. Popovic 2004; Eteläpelto 2000). Mainituista lähtökohdista tyypillinen tutkimusasetelma on usein rakennettu kokeneita suunnittelijoita ja opiskelijoita vertailemalla (kts. esim. Seitamaa-Hakkarainen 2000). Vaikka määritelmä on toimiva näkökulmaan suhteutettuna, ongelmana edellä mainituissa muotoilun asiantuntijuuden tutkimuksissa on muotoilun käytäntöjä koskevien käsitteiden määrittelemättömyys. Kognitiivisella lähestymistavalla on myös vaikea tarkastella työelämän vaatimaa asiantuntijuutta, joka poikkeaa laboratorio-oloissa toistettavien suoritusten osaamisesta huomattavasti. Varsinkaan luovassa työssä asiantuntijuutta ei voi tiivistää henkilön kognitiiviseen kapasiteettiin. (Eteläpelto 1997, 93-94) Muotoilun erityislaatu ei siis löydy yksin muotoilijoiden kognitiivisista strategioista vaan ajattelun tapojen lisäksi on tarkasteltava laajemmin muotoilun asiantuntijuuden sisältöjä ja asiantuntijatyötä.

1.4.3 Asiantuntijuuskäsitteiden muutos: tietämisen kontekstuaalinen luonne

Muotoilun asiantuntijuuteen läheisesti liittyvää tutkimusta edustaa myös muun muassa Eteläpelto (1998). Hän kuvaa suunnitteluasiantuntijuutta tehtäväkeskeisesti määrittyvänä ja henkilön aiempaan oppimistaustaan sitoutuvana osaamisena, joka värityy työorganisaatiossa omatun aseman ja roolin perusteella. Tätä taustaa vasten Eteläpelto ja Light (1999) päätyvät esittämään, että suunnittelun asiantuntijuuden tarkastelussa tarvitaan integroivaa otetta, joka yhdistää yksilöllisen ja sosiaalisen tason tarkastelut huomioiden sekä kontekstuaaliset tekijät että yksilön kokemushistorian.

Kontekstin käsitteellä tarkoitetaan tarkastelun kohteen nimenomaisia ja merkityksellisiä asiayhteyksiä (Eräsaari 2007). Asiantuntijuuden kontekstuaalisuus on tiedostettu tutkimuksessa jo ennen 1990-luvun alkua (Chi, Glaser & Farr 1988). Sitten kontekstin huomioiminen on näkynyt tutkimuksissa muun muassa yhteisöllisyyden ja toimintaympäristön merkityksen korostamisena (Eteläpelto & Tynjälä 1999, 9-10). Muotoilun tutkimuksessa tämä asiantuntijuuskäsityksen paradigmaattinen muutos ei ole vielä juurikaan näkynyt. Sen sijaan työssä oppimisen ja aikuiskasvatuksen tutkimuksessa kontekstuaalisuuden tiedostaminen on nostanut esiin uusia käsitteellistyksiä asiantuntijuudesta. Konteksti on vahvasti läsnä esimerkiksi Billetin (2001) käsitteellistyksessä asiantuntijuudesta tietämisenä käytännössä. Tästä näkökulmasta asiantuntijuuden alueet jäsentyvät paitsi tietämyksen kokonaisuutena myös toiminnan historian ja kulttuurin muovaamina puitteina, joita yksilöt rakentavat ja muokkaavat tilanteisen osallistumisen kautta (ibid.). Myös työssä oppimista suunnittelutyön kontekstissa tarkastellut Collin (2005) on nostanut esiin jaetun käytännön käsitteen suunnittelutoimintaa selittävänä tekijänä. Collinin mukaan suunnittelutyön käytännössä oppiminen on erottamaton osa työtä. Jaetun käytännön käsitteellä hän korostaa suunnittelutyön ja työssä oppimisen kontekstuaalisuutta, tilannesidonnaisuutta sekä yksilöllisen ja sosiaalisen yhteenkietoutuneisuutta.

Eteläpelto ja Light (1999) tarkastelevat mitä käsitys tietämisen kontekstuaalisesta luonteesta tarkoittaa suunnittelun asiantuntijuuden¹³ tutkimukselle. He toteavat, että vastoin kuin aiemmassa tutkimuksessa on oletettu, suunnittelua ei voida tarkastella yleisten kognitiivisten prosessien ja strategioiden tasolla ottamatta huomioon suunnitteluosaamisen konteksti- ja tilannesidonnaisuus. Autenttisiin tilanteisiin perustuvan empiirisen tutkimuksen valossa näyttää, että

¹³ Englanninkielistä käsitettä 'design expertise' käytetään muotoilua laajemmin viittaamassa kaikenlaisten suunnittelutehtävien asiantuntijuuteen. Eteläpelto ja Light (1999) tarkastelevat mainitussa yhteydessä erityisesti tietojärjestelmien suunnittelua.

suunnittelutoimintaa ei edes kognitiivisesta näkökulmasta tarkastellen voi kuvata yhdenmukaisella rakenteella erilaisissa konteksteissa. Toisaalta taso, jolla kognitiiviset rakenteet toistuvat suunnittelussa näyttäisi toteutuvan ylipäättään kaikenlaisessa taitavaa ajattelua vaativassa toiminnassa (vrt. Ericsson 2006a, 10-14), joten muotoilun asiantuntijuuden alueita selittäviä tekijöitä on syytä hakea kognitiivisen näkökulman ulkopuolelta kontekstuaalisuutta pohtien. Kontekstin käsite on erityisen hyödyllinen kun kohdetta pyritään tulkitsemaan sen omasta horisontista käsin (Eräsaari 2007). Tässä yhteydessä ilmiön kontekstuaalisuus huomioidaan suuntaamalla tarkastelu niihin merkitysyhteyksiin, joihin muotoilun asiantuntijuus käytännön työelämässä kiinnitetään.

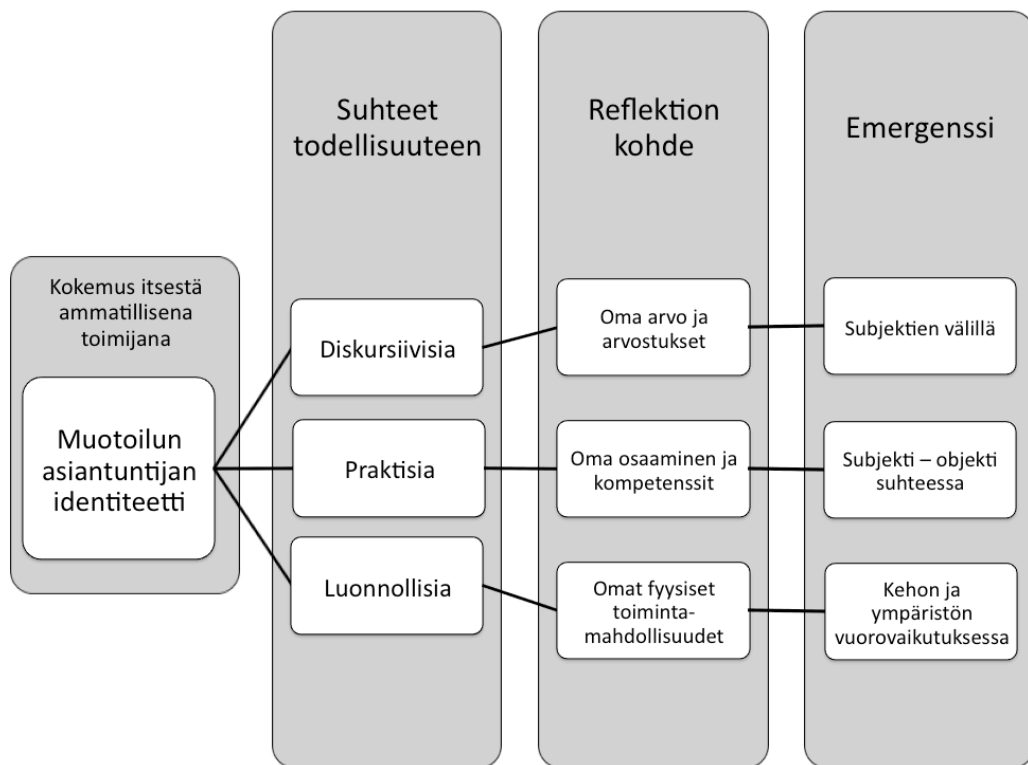
1.4.4 Muotoilun asiantuntijan ammatillinen identiteetti

Aiemmassa tutkimuksessa muotoilun asiantuntijuus on siis käsitteellistetty pitkälle kehittyneenä kykynä muotoilla (Cross 2004; Cross 2006; Lawson & Dorst 2009). Samalla muotoilu on ymmärretty osittain yhtenäiseksi asiantuntijuuden alueeksi, joka eriytyy käsitteellisestä perinteestä seuranneen materiaali- ja tuoteperustaisen jaottelun mukaisesti. Myös käsillä oleva tutkimus lähti alunperin liikkeelle tämän muotoilukoulutuksen ja ammatillisen järjestäytymisen rakenteissa näkyvän käsityksen ohjaamana. Tätä taustaa vasten aineistonkeruuta ohjasi ajatus aineistoon sisäänrakennetusta alojen välisestä vertailuasetelmasta. Tutkimusprosessin myötä vallitseva käsitys muotoilun asiantuntijuudesta kuitenkin kyseenalaistui. Sen sijaan analyysin myötä vahvistui tulkinta, jonka mukaan muotoilun asiantuntijan identiteetti ei näytä olevan ensisijassa ja yksinomaan sidoksissa muotoilutehtävien edellyttämiin ja muotoilukokemuksesta kehittyviin kognitiivisiin taitoihin, kuten aiemmin on oletettu. Näin ollen syntyi tarve teoreettiselle viitekehykselle, joka mahdollistaa uuden näkökulman muotoilun asiantuntijuuteen. Tästä lähtökohdasta tutkimuksessa rakennetaan käytäntöön perustuvaa teoreettista viitekehystä muotoilun asiantuntijaidentiteetin tarkastelulle Archerin (2000) identiteetti- ja toimijuusteoriaan pohjautuen.

Muotoilun piiristä ei löydy aiempaa esimerkkiä tässä työssä hyödynnetyn teoreettisen viitekehysten sovelluksista, mutta asetelmalla on yhteys esimerkiksi aikuiskasvatuksen tutkimukseen, missä Eteläpelto ja Saarinen (2006) ovat analysoineet opettaja-opiskelijoiden ammatillisen identiteetin kehittymistä haastatteluaineiston avulla muun muassa Archerin (2000; 2003) identiteettiteoriaan nojautuen. Toisaalta työn teoreettisesta taustasta voi löytää yhtäläisyyksiä myös esimerkiksi Pakarisen (2007) tutkimukseen muutosmekanismeista julkisen organisaation henkilöstöjohtamisessa. Vaikka kyseiset esimerkit muilta tieteenaloilta eivät edusta disipliiniä, johon tämä tutkimus paikantuu, ne ovat kuitenkin auttaneet soveltamaan teoreettista taustaa muotoilun tutkimuksen tarpeisiin.

Identiteetin ja käytännön käsitteet nivoutuvat yhteen Archerin (2000) kriittisrealistiseen tieteenfilosofiaan perustuvassa teoriassa identiteetin ja toimijuuden rakentumisesta. Kielen merkitystä korostavista konstruktionistisista identiteettikäsitteistä poiketen Archer sitoo identiteetin ensisijaisesti käytäntöön. Samalla hän näyttää, että käytännön käsitteellä on merkittävä rooli kriittisrealistisessa tutkimuksessa, sillä realistisen näkemyksen mukaan käytäntö on ensisijaisessa suhteessa kieleen ja sosiaaliseen todellisuuteen. Juuri käytäntö on ihmiselle se ensisijainen suhde todellisuuteen, jonka kautta kehitymme ensin yksilöiksi ja persooniksi ennen sosiaalisen identiteetin ja aseman omaksumista (Archer 2000, 152-153). Tunne minän jatkuvuudesta syntyy siis alunperin ja ensisijaisesti käytännön toiminnassa (Kuusela 2006b, 49-50).

Tarkemmin katsottuna konstruktionistinen ja realistinen identiteettikäsitteet eivät erilaisista lähtökohdistaan huolimatta ole toisilleen vastakkaisia ajattelutapoja vaan niiden suhde on ennemminkin kerroksellinen. Realistisen näkemyksen mukaan kielen kautta rakentuva diskursiivinen ulottuvuus on vain yksi osa tarkasteltavasta ilmiöstä (kuvio 2).

Kuvio 2. Muotoilun asiantuntijan identiteetin ulottuvuudet

Eteläpelto ja Vähäsantanen (2006) jäsentävät ammatillista identiteettiä Archerin (2000) identiteettiteoriaan perustuen diskursiivisten, praktisten ja luonnollisten todellisuussuhteiden varassa rakentuvaksi moniulotteiseksi kokonaisuudeksi, joka ilmenee henkilön ammatillista arvostusta, osaamista ja toimintakykyä koskevana refleksiivisenä priorisointina. Kriittisrealistisen todellisuuskäsityksen mukaisesti jäsenettynä identiteetin diskursiivisen ulottuvuuden ymmärretään syntyvän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa eli subjektien välillä, kun taas praktinen ulottuvuus rakentuu subjektin ja objektin välisessä suhteessa. Identiteetin luonnollinen ulottuvuus puolestaan sitoutuu kehon ja ympäristön vuorovaikutukseen. Jatkossa nämä identiteettiä rakentavat ulottuvuudet puretaan analyysin pääluvuiksi.

Edellä esiteltyt teoreettiset lähtökohdat antavat näin käsitteelliset välineet tarkastella muotoilua asiantuntijuuden alueena moniulotteisena kohteena sekä yksilöllisellä, että muotoilualoja yhdistävän jaetun asiantuntijuuden tasolla. Syvemmin teoreettinen tausta ja sen yhteydet tutkimuskysymyksiin esitellään tutkimuksen toisessa pääluvussa. Seuraavaksi tarkastellaan millä menetelmällisillä keinoilla muotoilun asiantuntijaidentiteettiä tartutaan empiirisesti.

1.5 Metodologiset valinnat

Käytännöllisellä tasolla tutkimuksen metodologia on tekemisensä tiedostamista, mahdollisuuksien pohtimista ja ratkaisujen perustelua (Suoranta 2000, 28). Koska tässä tutkimuksessa mikään menetelmä ei ole itseisarvo sinänsä, menetelmällisiä ratkaisuja kuvataan niiden perusteluja avaamalla. Työn teoreettisesta suuntautumisesta huolimatta myös tässä tutkimuksessa ydin tuotetaan empiiristä aineistoa paikallisesti selittämällä (Alasuutari 1994, 234). Siksi tässä alaluvussa kuvataan erityisesti aineistoa, sen rakentumista, ominaispiirteitä, analyysia ja tulkintaa. Seuraavat kappaleet osoittavat minkälainen rooli aineistolla on tutkimuksen eri vaiheissa sekä millä perusteilla ja miten aineisto tukee argumentointia. Metodisesti työssä etsitään tapaa tutkia muotoilua asiantuntijuuden alueena käytännön käsitteeseen sitoutuen. Tämä tapahtuu hahmottelemalla kriittisrealistista otetta muotoilun tutkimukseen. Lähtökohtaisesti työ tuottaa tietoa näkökulmia yhdistämällä erottelujen sijaan.

1.5.1 Kriittisrealistisen tieteenfilosofian teoreettiset metodologiset eväät

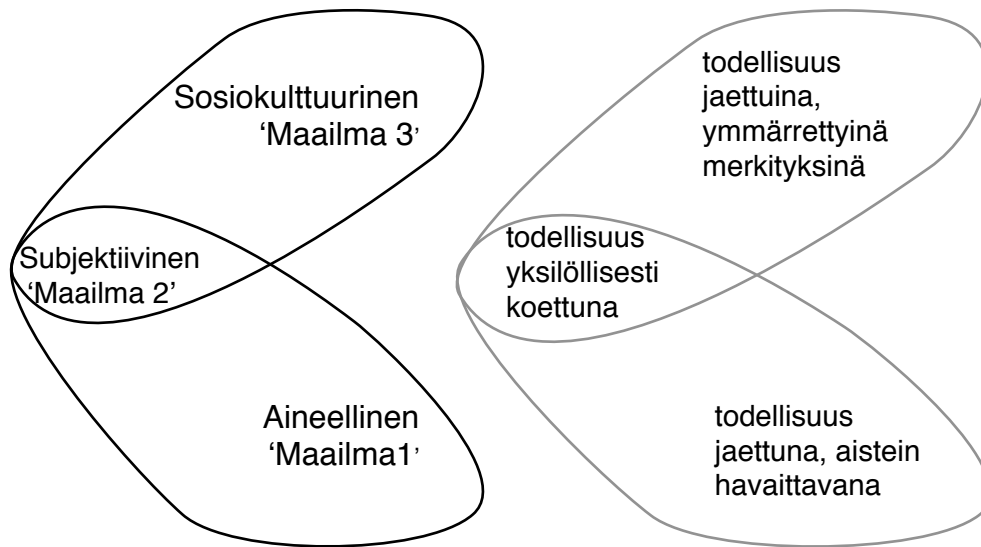
Kriittinen realismi on tieteenfilosofinen suuntaus, joka on kehittynyt erityisen kiinteässä suhteessa yhteiskuntatieteelliseen teoreettis-metodologiseen kysymyksenasetteluun positivismiin kritiikkinä, vaihtoehtona empirismille, konstruktionismille ja postmodernille relativismille (Kuusela & Niiranen 2006; Sayer 2000; Archer,

Bhaskar, Collier, Lawson & Norrie 1998). Kriittisrealistista tutkimusotetta voi kuvata paitsi postpositivistisen myös postempiristisen asenteen leimaamaksi (Danermark, Ekström, Jakobsen & Karlsson 2002, 12; Kuusela 2006c, 15). Brittiläisessä yhteiskuntatieteessä kriittisrealistinen tutkimus nojaa erityisesti Bhaskarin (1998) filosofisiin teoksiin. Suomessa realismin tunnetuin puolestapuhuja lienee Niiniluoto (1990; 1999), jonka taustat ovat realisteille tyypillisesti analyyttisen filosofian perinteessä (vrt. Kuusela 2004, 125).

Bhaskarin (1998, ix) mukaan nimitys kriittinen realismi on yhdistelmä transsendentaalin realismin ja kriittisen naturalismin nimikkeistä viitaten samalla sekä yhteyksiin että eroihin Kantin filosofian kanssa. Sayer (1992) puolestaan liittää suuntauksen kriittiseen teoriaan ja nostaa tältä osiin esiin yhteydet muun muassa Marxin käytäntösuuntautuneeseen ajatteluun.

Suuntauksen keskeisinä piirteinä mainitaan usein käsitykset todellisuuden kerrostuneisuudesta ja emergentistä luonteesta sekä moniulotteisen selittämisen ja teorian korostuneisuus. Kriittisrealistisen tutkimusotteen omaksuminen on ennen kaikkea tieteenfilosofinen sitoumus, joka kuvastaa tutkijan ontologista ja epistemologista asennetta. Tässä mielessä tieteenfilosofisten lähtökohtien kuvaamisessa on kyse omien ajattelun rakenteiden tunnistamisesta ennemmin kuin tutkimuksellisten valintojen tekemisestä.

Ontologisena asenteena kriittinen realismi tarkoittaa todellisuuden ymmärtämistä osittain ihmismielestä riippumattomaksi ja osittain ihmisen mentaalisista toiminnoista riippuvaiseksi (Niiniluoto 2006). Niiniluoto (2006; 1999, 21-41) erottelee entiteettejä tässä suhteessa Popperin (1983, 36-50) ontologista jäsenystä hyödyntäen aineellisiin, mentaalsiin ja sosiaalsiin (kuvio 3). Archer (2000, 162) kuvaa ulottuvuuksia yhteiskuntatieteen näkökulmasta luonnollisen, praktisen ja sosiaalisen järjestyksen termeillä.

Kuvio 3. Realistinen ontologia Popperia (1983), Niiniluotoa (2006) ja Archeria (2000) mukaillen

Keskeistä jäsenyksissä on, että todellisuuden ulottuvuuksien ymmärretään olevan keskenään emergentissä suhteessa siten, että ne vuorovaikuttavat toisiinsa mutta eri ulottuvuuksien entiteetit ovat samalla ontologisesti toisistaan riippumattomia. Ajatus emergenssistä mahdollistaa monimutkaisia ja -ulotteisia selityksiä ilmiöille ilman toimijoista riippumattomia, idealistisia oletuksia (Kuusela 2004, 214). Tutkimuksen kannalta jäsenyksessä on keskeistä, että ilmiöitä selitettäessä on huomioitava todellisuuden eri ulottuvuuksien osittain itsenäinen luonne (Kuusela 2004, 216).

Niiniluoto (1999, 79) kiteyttää kriittisen realismin epistemologisena lähtökohtana väitteiksi: ihmisen on mahdollista saavuttaa tietoa todellisuuden ilmiöistä kaikilla ulottuvuuksilla, mutta tietomme on epävarmaa, epätäydellistä ja todellisuutta koskettaessaankin vain totuudenkaltaista. Käsitteet ovat inhimilliselle tiedonmuodostukselle keskeisiä ja tässä mielessä myös havainnot ymmärretään käsite- ja teoriapitoisiksi (Niiniluoto 1999, 91 ja 2006, 34). Kriittinen realismi esittää näin ollen myös semanttisen määritelmän totuudesta

väitteiden ja todellisuuden välisenä vastaavuutena (Niiniluoto 2006, 31).

Yleisellä tasolla kriittisrealistisessa tutkimuksessa suhtaudutaan kieleen varsin ongelmattomasti ja usein se jopa ohitetaan filosofis-metodologisissa pohdinnoissa. Esimerkiksi suuntauksen keskeisiä tekstejä esittelevässä kokoelmateoksessa (Archer & al. 1998) kieleen liittyvä problematiikka ei ole yltänyt eksplisiittisesti yhdenkään artikkelin keskeiseksi aiheeksi. Ensisijaisesti kielellä operoiva tutkimus ei kuitenkaan voi sivuuttaa kielen käsitettä täysin.

Teoreettisessa viitekehyksessä kieli on vähintäänkin implisiittisesti läsnä Archerin (2003) käsitellessä refleksiivisyyttä rakenteen ja toimijuuden välisenä suhteena. Hän kutsuu refleksiivisyyttä sisäiseksi keskusteluksi sijoittaen kyvyn Popperilaisen ”maailma 2”:n ilmiöksi (Archer 2003, 36-37). Samalla hän puolustaa näkemystä, jonka mukaan subjektiivinen mentaalisuus on objektiivisesti todellista, vaikkei se ole jaettavissa. Kielellistetty reflektio voi välittää vain osan lähtökohtaisesti yksityisestä, subjektiivisesta kokemuksesta. Archer (2003, 40; 2000, 86-117) huomauttaa että tämä näkemys on lähtökohdiltaan päinvastainen konstruktionistiseen kielen ja kulttuurin ensisijaisuutta korostavaan ajattelutapaan nähden. Realistien ihmiskäsityksen mukaan kokemus edeltää kieltä ja yksityinen on sosiaalisen olemassaolon ehto. Näin kieli jää auttamatta välineelliseen rooliin, mikä ehkä selittää kriittisrealistisen tutkimuksen vähäistä mielenkiintoa kielen käsitettä kohtaan. Archerille kielen suhde todellisuuteen onkin suhteellisen ongelmaton – hän paikantaa kielen yksinkertaisesti toiminnaksi, yhdeksi inhimillisistä käytännöistä (2000, 155-159).

Näennäisestä vastakkainasettelusta huolimatta konstruktionistisen, kieltä korostavan ajattelun ja realismin välinen suhde ei ole siis kuitenkaan toisensa poissulkeva vaan pikemminkin sisäkkäinen. Realistisen näkemyksen mukaan kielen avulla rakentuva sosiaalinen ulottuvuus on yksi ominaisuus todellisuuden ilmiöissä. Metodologisena ohjenuorana kriittisen realismin teesit taipuvatkin vaatimukseksi ottaa huomioon todellisuuden moniulotteisuus ilmiöiden tarkastelussa. (Danermark & al. 2001, 59-66) Kriittisrealistisista

lähtökohdista ilmiöitä ei voi tarkastella “puhtaina”, yksiulotteisina, vaan on pyrittävä löytämään näkökulmia, jotka sallivat todellisuuden sisällään pitämän hämärärajaisuuden, jopa ristiriitaisuuden. Samalla erilaiset rakenteelliset tieteenalajaot ja vastakkainasettelu kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen välillä katoavat tutkimuksen tehtäväkeskeisyyden korostuessa (Danermark & al. 2001, 150-154). Kriittisestä realismista ei näin ollen seuraa suoraan metodisia rajanvetoja vaan se sallii metodologisen pluralismin analyttisen yhtenäisyyden kriteereillä. Toisin sanoen kriittisrealistisen metodologian voi tulkita häivyttävän tutkimuksen metodikeskeisyyttä ja korostavan valintojen johdonmukaisuutta suhteessa tutkimustehtävään.

1.5.2 Aineiston rakentuminen, kuvaus ja käsittely

Tämän tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu kahdesta eri vaiheessa kerätystä yksilöhaastattelujen sarjasta. Tutkimusaineiston tuottaminen haastattelulla rakentuu muutamien perustavien oletusten varaan. Ensinnäkin taustalla on oltava kulttuurinen oletus siitä, että on sopivaa lähestyä tuntematonta ihmistä, pyytää lupaa keskustella henkilökohtaisista asioista ja olettaa hänen olevan halukas vastaamaan hänelle esitettyihin kysymyksiin; toiseksi haastateltavaa on lähtökohtaisesti voitava pitää potentiaalisena merkityksellisen tiedon tuottajana tai kertojana; kolmanneksi on voitava luottaa siihen että haastattelijan ja haastateltavan on mahdollista saavuttaa keskustelussa merkitysten yhteisyys (Ruusuvoori & Tiittula 2005; Hirsjärvi & Hurme 2008).

Suomalaisessa muotoilun tutkimuksessa on jo olemassa useammanlaisia aiempia esimerkkejä muotoilijahaastatteluja hyödyntävistä töistä (kts. esim. Koskennurmi-Sivonen 1998; Iltanen 2007; Valtonen 2007). Vaikka töissä on päädytty osittain samankaltaisiin ratkaisuihin aineistonhankinnan suhteen, työt edustavat aiheidensa ja asetelmiensa puolesta toisistaan poikkeavia ratkaisuja. Koskennurmi-Sivosen (1998) tutkimuksessa haastattelut ovat yksi aineistotyyppi monien joukossa yhden suunnittelijapersoonan

ympärille keskittyvässä tapaustutkimuksessa. Iltanen (2007) taas tavoittelee suunnittelijoita haastatteleamalla kuvauksia puetun kehon sosiaalista ikää rakentavista ikäteoista teollisessa vaatesuunnittelussa. Edelleen Valtosen (2007) tutkimuksessa muotoilijahaastatteluja on hyödynnetty teollisen muotoilun muutosten historiallisessa tarkastelussa.

Erilaisista päämääristä huolimatta kaikkia edellä mainittuja tutkimuksia ja tätä työtä yhdistävä motiivi muotoilijahaastattelujen hyödyntämiseen lienee kiinnostus muotoilijan näkökulmaa kohtaan. Tässä tutkimuksessa haastatteluilla on tuotettu aineistoa aktiivisesti työelämässä toimivien muotoilijoiden ja muotoilun asiantuntijoiden tehtäväkentästä sekä heidän kokemuksistaan ja käsityksistään muotoilun kontekstiin liittyvästä tiedosta ja tietämisestä. Samalla haastattelutilanne on tarjonnut haastateltaville tilaisuuden muotoilun asiantuntijan identiteetin reflektointiin.

Ensimmäinen sarja haastatteluja koostuu yhdeksästä puoli-strukturoidusta teemahaastattelusta¹⁴, jotka suoritettiin vuosina 2005-2006 Suomen Akatemian rahoittamassa Emergence of Luxury -tutkimushankkeessa (kts. Uotila & Koskennurmi-Sivonen 2006). Ensimmäisessä haastattelusarjassa kysymysrunko käsitti näin ollen myös hankkeen aihepiiristä juontuvan ylellisyysteeman, joka myöhemmässä aineistonkeruussa ei ole enää näytellyt keskeistä roolia. Hankkeessa haastateltiin yhteensä kymmentä aktiivisesti työskentelevää muotoilijaa, mutta tässä työssä tarkastelu on rajattu niihin yhdeksään haastatteluun, joita olen ollut henkilökohtaisesti tekemässä. Rajauksen peruste on haastattelutilanteen merkittävä rooli tulkinnan rakentumisessa. En voi luottaa ymmärtäväni oikein niitä hienovaraisia merkityksiä, jotka piiloutuvat haastattelutilanteeseen, jossa en itse ole ollut läsnä. Osa ilmauksien merkityksistä on aina kiinteästi sitoutunut siihen vuorovaikutustilanteeseen ja ympäristöön, jossa haastattelu tehdään. (Ruusuvuori & Tiittula 2005)

¹⁴ Ensimmäisen kierroksen haastattelurunko liitteenä.

Aineisto on rakennettu harkinnanvaraiseksi näytteeksi (Hirsjärvi & Hurme 2008, 59) muotoilun asiantuntemuksesta. Aineiston kautta tarkastelu rajautuu teollisuuden kontekstiin. Haastateltavat rekrytoitiin yrityksiin sähköpostitse lähetetyillä haastattelupyynnöillä, joita lähetettiin tarkoituksella eri alojen yrityksiin. Näin mukaan lupautuneet haastateltavat muodostivat vähitellen aineistoon sisäänrakennetun vertailuasetelman muotoilun eri erityisalojen välillä.

Kaikki yhdeksän haastateltavaa toimivat muotoilutehtävissä teollisuusyritysten palveluksessa joko organisaatioiden sisällä tai muotoilutoimistojen kautta. Heidän taustaorganisaatioistaan ei kerätty erikseen tietoja, mutta koska haastateltavien rekrytointi suoritettiin nimenomaan yritysten kautta, myös tiedot organisaatioista ovat olemassa. Haastatelluista kolme oli naisia ja kuusi miehiä ja heidän edustamansa alat kattoivat teollisen muotoilun, vaate- tuksen, tekstiilin, kaluste- ja tilasuunnittelun, graafisen ja pakkaus- suunnittelun alueet. Suurin osa oli koulutustaustaltaan muotoilualalta valmistuneita, mutta yhdellä haastatellulla oli insinööritausta ja yhdellä markkinoinnin koulutustausta.

Ensimmäisen haastattelusarjan materiaali tuotti yhteensä 7 h 30 min audiotallenteita. Jo ensimmäisen kierroksen haastateltavien valikoituminen painotti aineistossa kokemusta ja asiantuntijuutta. Jälkikäteen ajateltuna tämä tutkijasta riippumaton fokuusoituminen kokeneisiin asiantuntijahaastateltaviin on ollut merkittävä ja hyödyllinen tekijä aineiston laadun kannalta. Voi myös tulkita niin, että haastattelujen aihe eli muotoiluun liittyvä tieto ja tietäminen kiinnosti kenties enemmän juuri muotoilun asiantuntijapositiona työskenteleviä verrattuna muihin mahdollisiin haastateltaviin.

Toisen kierroksen haastattelusarjan tehtävänä oli syventää aiheita, joista ensimmäisen haastattelukierroksen jälkeen kaivattiin lisätietoa. Valitsin ensimmäisen kierroksen haastateltavista neljä, joista kahteen sain uudelleen yhteyttä ja sovittua uusintahaastattelut. Lisäksi rekrytoin toiselle haastattelukierrokselle mukaan kaksi uutta muotoilutoimistojäädustavaa haastateltavaa mahdollistamaan

aineiston lisävariaatioita. Toisen sarjan haastatelluista yksi on nainen ja loput kolme miehiä.¹⁵

Toisen kierroksen haastattelut pohjautuivat teemoittain jäsenettyyn muistisanalistaan¹⁶ keskittyen joka kerralla yksilöllisesti niihin näkökulmiin ja kuvauksiin, joista kullakin haastateltavalla oli runsaasti kerrottavaa. Näin toisen kierroksen haastattelut paitsi täydensivät ensimmäisen sarjan materiaaliin jääneitä aukkoja myös täsmensivät kuvaa ilmiöstä yksityiskohtaisella tasolla. Myös toisella kierroksella keräsin nimettömät taustatietolomakkeet ja kirjalliset luvat aineiston käyttöön tutkimustarkoituksessa. Toisen sarjan haastattelutallenteista kertyi yhteensä 5 h 37 min materiaalia.

Tutkijan ammattietiikan vaatimusten mukaisesti lupa aineiston käyttöön nojaa haastateltavien tietoiseen ja vapaaehtoiseen suostumukseen, joka perustuu heidän ymmärrykselleen tutkimuksen tarkoituksesta ja aineiston käyttötavoista (Warren 2002, 88-89). Tutkimuksen tarkoitus esiteltiin haastateltaville haastattelukutsun lisäksi suullisesti ja kirjallisesti myös haastattelutilanteessa. Lisäksi haastateltavat vahvistivat kirjallisesti suostumuksensa materiaalin käyttöön tutkimuksen aineistona. Tallenteiden lisäksi aineistoa tukemaan kerättiin nimettömät taustatietolomakkeet, joihin haastateltavat täyttivät perustietoja omasta koulutus- ja työtaustastaan. Taustatietolomakkeilla ei kuitenkaan ole ollut minkäänlaista roolia varsinaisessa analyysiprosessissa.

Suurin osa haastateltavista antoi luvan viitata heihin aineistossa nimeltä, mutta yhtenäisyyden vuoksi kaikkien henkilöllisyys on lainauksissa korvattu sillä ammattinimikkeellä, jota he haastattelutilanteessa edustivat. Koska haastateltavat esiintyvät aineistossa ensisijaisesti muotoilun asiantuntijoina taustaorganisaatioistaan riippumatta myös kaikki selväsanaiset viittaukset heidän työnantajiansa on raportoinnissa tarkoituksellisesti häivytetty.

¹⁵ Kooste haastatelluista liitteenä

¹⁶ Toisen kierroksen haastatteluteemat liitteenä

1.5.3 Realistinen näkemys ja haastatteluaineistot

Tutkimuksessani haastatteluaineistolla on realistisen näkemyksen mukainen rooli eli aineisto heijastaa haastattelun ulkopuolista todellisuutta (Seale 1998, 202–203). Realistinen tutkimus lähtee liikkeelle periaatteesta, jonka mukaan ihmistieteiden tutkimuskohteet ovat lähtökohtaisesti ainakin osaksi sosiaalisesti rakentuneita ja samalla jo valmiiksi toimijoiden tulkitsemia. Näin tutkijan on sisällytettävä kohteen tarkasteluun myös toimijoiden tulkinnat, vaikka käsitteellistämässä ei pyritäkään toistamaan toimijoiden omia käsityksiä. (Danermark & al. 2002, 36-37) Aineisto ei siis ole kokoelma faktoja ja yksityiskohtia vaan haastattelemani muotoilijat refleктоivat omaa käytännön työtään, osaamistaan, tietoaan ja näiden oleellisia piirteitä esittämieni kysymysten suuntaamana. Haastatteluun on ennen kaikkea pyritty ymmärtämään ammattilaismuotoilijoiden ja muotoilujohtajien näkökulmasta käytännön tehtäviin ja niiden edellyttämään osaamiseen kytkeytyviä merkityksiä (Warren 2002, 85). Näin ymmärrettynä haastateltavat ovat aktiivisessa roolissa suhteessa aineistoon eivätkä ainoastaan passiivisia tiedonvälittäjiä (Gubrium & Holstein 1997).

Aiheen ja haastateltavien lisäksi haastatteluaineisto on aina riippuvainen myös haastattelijasta. Haastattelijan rooli aineiston tuottamisessa tulee esille paitsi kysymysten muodossa, myös tavassa kysyä ja ohjalla keskustelua (Hirsjärvi & Hurme 2008, 49). Aineistoa voi siis pitää kahden aktiivisen osallistujan vuorovaikutustilanteessa tuottamana materiaalina (Gubrium & Holstein 2002, 14-16).

Haastatteluaineistojen tekstimuotoinen hyödyntäminen on tyypillinen menettelytapa laadullisessa tutkimuksessa, mutta litteroinnin merkitystä tulkintaprosessissa käsitellään suhteellisen vähän (Poland 2002). Tässä yhteydessä haastattelut tallennettiin digitaalisesti ja litteroitiin tekstiksi, jossa pyrittiin säilyttämään mahdollisimman paljon alkuperäisen puheen piirteitä siten, että sisältö avautuu kuitenkin ymmärrettävästi luettuna. Puhetta ei siis toimitettu vaan transkripteihin sisällytettiin kesken jääneet sanat, tauot, toistot ja minimipalautteet. Haastattelun sisällön lisäksi

transkripteihin merkittiin puhuja aina puheenvuoron alkuun, huomattavat tauot, päällekkäispuhe, epäselväksi tai kuulematta jäänyt puhe sekä litteroijan huomautuksia haastattelun ulkopuolisista tallenteella kuuluvista asioista. Pääpaino tekstissä on puhutulla sisällöllä.¹⁷

Polandin (2002, 636) mukaan realistinen suhtautumistapa haastatteluaineistoon näkee metodologiset ratkaisut erottamattomina teoreettis-epistemologisista sitoumuksista ja edellyttää äänitallenteelle uskollisen suhtautumisen lisäksi myös sisällön, tulkinnan, osallistujien ja tyylin vaikutusten pohdintaa. Niinpä myös tallenteet ovat olleet analyysissä litteroidun tekstin tukena tarpeen erityisesti siltä osin, kun tulkinnassa on ollut aiheellista keskittyä siihen miten jostakin asiasta puhutaan tai tarkastaa litteroituja ilmauksia. Äänitallenteiden käsittelyssä on hyödynnetty erilaisia mediasoittimia sekä osin myös audio- ja videotallenteiden analyysiin kehitettyä ELAN¹⁸ ohjelmaa. Pyrkimys litteroinnin kirjaimellisuuteen tekee transkripteista osin vaikeaselkoisia, joten raportointivaiheen haastattelulainauksista litteraatiomerkinnot on editoitu pois tarpeettomina ja sisällön ymmärtämistä hankaloittavina. Lainauksien toimituksessa on kiinnitetty erityistä huomiota sisällön täsmällisyyteen puheen erityispiirteiden jäljittelyn sijaan (vrt. Poland 2002). Näin erilaiset täytesanat kuten ”niinku” tai saman sanan toistot ”meidän, meidän” on pääasiassa siivottu pois lainauksista.

Eryyisesti tutkimuksen alkuvaiheissa kohteen analyttisessä erittelyssä on hyödynnetty Atlas/ti ohjelmaa tekstimuotoisen kvalitatiivisen aineiston hallinnan ja organisoinnin välineenä. Joistain lähteistä poiketen en nimitä ohjelmaa analyysiohjelmaksi, vaan korostan ohjelman passiivista roolia suhteessa analyysi- ja tulkintaprosessiin. Ohjelmasta on huomattavaa apua tekstiaineiston hallintaan, mutta periaatteessa saman analyysiprosessin voi tuottaa myös muilla vastaavilla välineillä tai jopa täysin manuaalisesti. Atlas/

¹⁷ Lyhyt näyte litteroidusta ja toimittamattomasta aineistosta on esillä kuviossa 5. sivulla 52.

¹⁸ <http://www.lat-mpi.eu/tools/elan/elan-description>

ti ohjelmaa käytettiin erityisesti alkuvaiheen tiheään koodaukseen ja aineiston luokitteluun. Tulkinnan myöhemmissä vaiheissa ohjelman rooli pelkistyi lähinnä käyttöliittymäksi tekstimuotoiseen aineistoon.

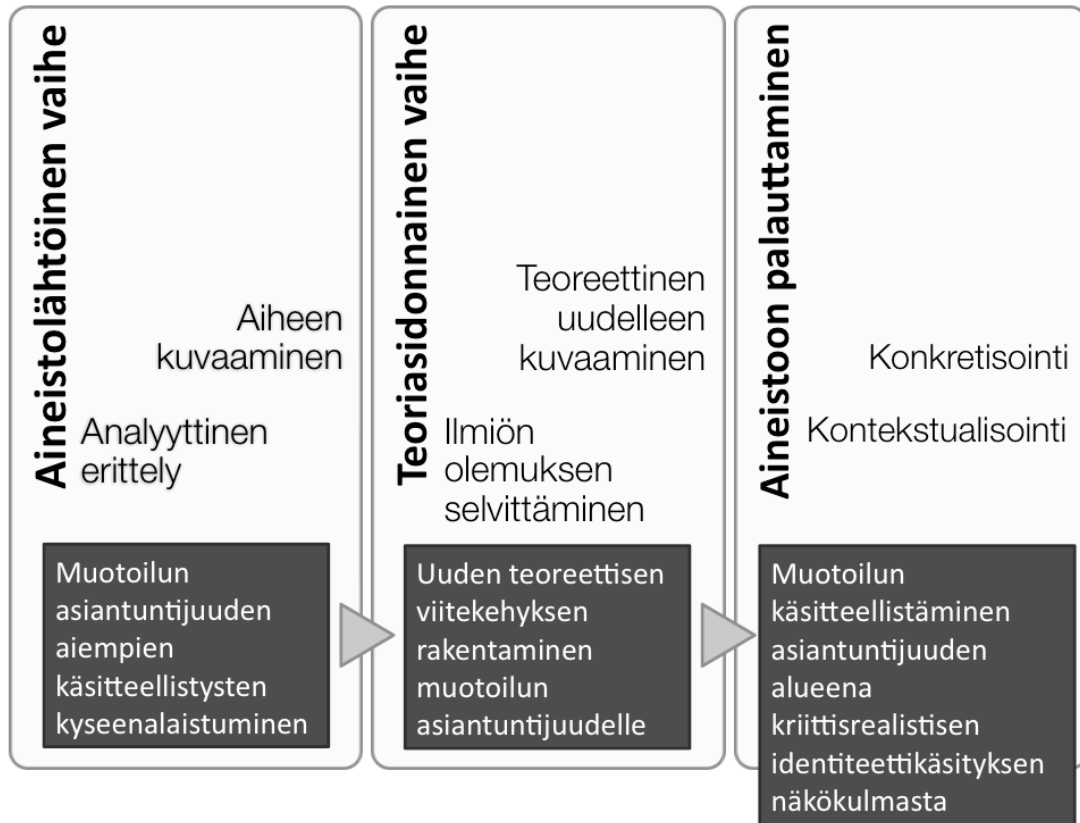
1.5.4 Kriittisrealistinen tutkimusprosessi

Kriittisrealistinen tutkimus tavoittelee lähtökohtaisesti jaettua, havaittavaa todellisuutta realistisesti vastaavaa teoriaa, muttei edellytä teoreettiselle käsitteistölle empiristin tapaan suoraa näyttöä. Kun empiristille teoria on yleistys havainnoista tai palautettavissa niihin, realisti taas ajattelee että todellisuus on empiiristä havaintomaailmaa moniulotteisempi ja teoretisoinnin lähtökohtana voivat olla yhtä lailla tulkitsemista edellyttävät jäljet kuin empiirinen havainto. (Töttö 2005, 232-233; Raatikainen 2004, 70-84) Aineisto ei siis tuota vastauksia tutkimuskysymykseen sellaisenaan. Ulkoisilta piirteiltään aineisto koostuu muotoilutoimintaa ja siihen liittyvää tietoa käsittelevästä puheesta, mutta analyysin kohteena ei tässä yhteydessä ole puhe sinänsä vaan puheen taustalla oleva todellisuuden ilmiö: muotoilun asiantuntijuus ammatillisen identiteetin näkökulmasta.

Tutkimuksen käytännöissä kriittiseen realismiin sitoutuminen voi tarkoittaa monenlaisia asioita. Tässä tutkimuksessa sitoutuminen näkyy muun muassa pyrkimyksenä ottaa huomioon tutkimuskohteessa sekä aineellinen, mentaalinen että sosiaalinen ulottuvuus (vrt. Kuusela 2004, 218-223). Todellisuuden moniulotteisen luonteen huomioiminen ei tässä yhteydessä näy niinkään tapana kerätä aineistoa (vrt. Iltanen 2007) vaan käsitteellistämisen erityispiirteinä. Tieteenfilosofinen perusta tulee näkyväksi myös tutkimusprosessin kautta eli tiedon tuottamisen konkreettisissa toimenpiteissä. Tutkimustekstissä tausta tulee puolestaan esiin teorian ja empirian välisenä vuoropuheluna.

Tutkimusprosessi on muodostunut useista kerroksittain, limittäin ja rinnakkain kulkevista vaiheista, jotka ovat oleellisesti toisiinsa sitoutuvia ja toisiaan tukevia (kuvio 4). Vaiheita voidaan kuvata kriittisrealistisen tutkimusprosessin keskeisten elementtien kautta: 1) aiheen kuvaaminen; 2) analyttinen erittely; 3) abduktio eli

teoreettinen uudelleenkuvaaminen; 4) retroduktio eli olemuksen selvittäminen; 5) erilaisten teorioiden vertailu; ja 6) konkretisointi ja kontekstualisointi (Danermark & al. 2002, 109-112; Poutanen 2005).

Kuvio 4. Tutkimusprosessin vaiheet

Vaihemalli ei tarjoa kronologista kaavaa tutkimuksen suorittamiseen vaan kuvaa tiivistetysti kriittisrealistiselle tutkimukselle tyypillisiä ja olennaisia piirteitä, jotka voivat ilmetä käytännön tutkimustyössä päällekkäin ja limittäin (Poutanen 2005, 184). Mallissa vaiheet on jäsennetty prosessiksi, jossa liikutaan konkreettisesta teoreettiseen ja takaisin konkreettiseen (Danermark & al. 2002, 109).

Prosessin sisältämät vaiheet voidaan tunnistaa erityisesti selittämiseen tähtäävän kriittisrealistisen tutkimuksen piirteinä.

Ensimmäisessä vaiheessa aihetta kuvataan arkikieltä lähellä olevin käsittein ja mahdollisesti monimenetelmäisesti. Toisessa vaiheessa siirrytään analyyttiseen erittelyyn pyrkien tunnistamaan ilmiön erilaisia osatekijöitä tai ulottuvuuksia. (Danermark & al. 2002, 109-110)

Tässä työssä kaksi ensimmäistä vaihetta on yhdistetty empiirisen aineiston analyysissa, jossa on vaikutteita Straussin ja Corbinin (1990) esittelemistä menetelmällisistä periaatteista. Litteroidun aineiston analyyttinen erittely on suoritettu monivaiheisena prosessina, jossa voi tunnistaa avoimen, aksiaalisen ja selektiivisen koodauksen piirteitä (Strauss & Corbin 1990, 57-142) Aineiston avoin koodaus on palvellut aineistoon tutustumisessa ja ensivaiheen käsitteellistämässä. Avoimen koodauksen vaihe on myös auttanut tunnistamaan aineistossa läsnä olevia tapoja puhua aiheesta, jolloin myöhemmissä koodauksen vaiheissa on voitu keskittyä hakujen ja rajausten avulla oleellisiin katkelmiin. Aksiaalisen koodauksen periaatteita taas on hyödynnetty eri ulottuvuuksien ja potentiaalisten teoreettisten näkökulmien tunnistamisessa. Prosessin alkuvaiheiden merkitys tässä tutkimuksessa voidaan tiivistää muotoilun asiantuntijuuden aiempien käsitteellistysten ja selitysmallien kyseenalaistumiseen.

Selektiivisen koodauksen kuvauksesta (ibid.) on haettu tukea ilmiön teoreettiseen uudelleenkuvaamiseen ja olemuksen selvittämiseen, joita kriittisrealistisessa päättelyssä ilmaistaan abduktion ja retroduktion käsitteillä (Danermark & al. 2002, 110). Abduktio ja retroduktio ovat kriittisrealistisessa tutkimuksessa keskeisiä formaalista logiikasta poikkeavia vaiheita. Abduktio perustuu alunperin Peircen käsitteellistämään päättelytapaan, jossa on kyse erityisesti havaintojen merkityksen ymmärtämisestä. Merkitykset eivät ole sen enempää induktiivisesti aineistosta kuin deduktiivisesti teoriasta johdettavissa. Retroduktiossa taas on kyse ilmiön olemassaolon ehtojen selvittämisestä. (Danermark & al. 2002, 73-106) Tällä kohtaa tutkimuksessa on ollut kyse erilaisten mahdollisten selitysmallien rakentamisesta ja testaamisesta aineistoa vasten. Tässä vaiheessa analyysia on kysytty millaisia tekijöitä on oltava olemassa, jotta

muotoilun asiantuntijuuden alueiden rakentuminen on selitettävissä. Prosessin viides vaihe, eli erilaisten teorioiden vertailu, on siis käytännössä tässä tutkimusprosessissa sisältynyt kolmanteen ja neljänteen vaiheeseen. Empiirisen aineiston tehtävä ei siis ole ollut palvella hypoteesin testaamisessa vaan selittävän mekanismin tunnistamisessa ja teoreettisen viitekehyksen rakentamisessa. Tältä osin työssä voidaan tunnistaa kehkeytyvän teorian metodologinen idea (Glaser & Strauss 1967; Danermark & al. 2002, 130-137; kts. myös Pakarinen 2007, 75-78).

Tutkimusprosessin viimeisessä vaiheessa analyysin eri osa-alueet on konkretisoitu käytäntöön aineiston kautta, jäsentäen samalla käsitteellisen rakenteen eri ulottuvuuksien suhteita toisiinsa. Tässä vaiheessa myös tutkimus tekstinä on jäsentynyt lopulliseen muotoonsa. Työn rakenne noudattelee siten kysymyksenasettelua teoreettisen viitekehyksen ohjaamana eikä niinkään tutkimusprosessin kulkua (vrt. Pakarinen 2007).

1.5.5 Empiirinen ankkurointi ja realistinen käsitteellistäminen

Methodisesti ajatellen kriittinen realismi ei niinkään tee merkittävää erottelua kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen välillä vaan keskittyy tarkastelemaan eroja tutkimusasetelmissa. Tästä näkökulmasta keskeinen erottelu on jako intensiiviseen ja ekstensiiviseen tutkimukseen. Intensiivinen asetelma tarkoittaa fokuointia tietyn tapauksen sisäisesti merkittäviin piirteisiin kun ekstensiivisellä taas viitataan kysymyksenasetteluihin, joilla haetaan yleisemmän tason mekanismeja ja rakenteita. (Sayer 1992, 241-251; Danermark & al. 2002, 161-165) Asetelmien kuvauksessa ne kuitenkin kytketään edelleen laadullinen/määrällinen jaotteluun esittämällä, että intensiivinen tutkimus on tyypillisesti kvalitatiivista kun ekstensiivinen asetelma puolestaan liitetään ensisijaisesti laajoihin tilastollisiin analyyseihin (vrt. Sayer 1992; Danermark & al. 2002).

Tässä tutkimuksessa kysymyksenasettelu on ekstensiivinen kiinnostuksen kohdistuessa käsitteellisesti ymmärrettynä yleisen

tason tekijöihin. Tutkimuksessa hyödynnetään kuitenkin intensiivisiin asetelmiin tyypillisesti miellettyä laadullista haastatteluaineistoa. Haastateltavien valinnassa on puolestaan hyödynnetty ekstensiivisiin asetelmiin liitettyä taktiikkaa, jossa näytteiden valintaperusteet on ennalta formalisoitu (Sayer 1992, 244-245). Ensimmäisen kierroksen haastateltavien valintaperusteena on käytetty alalla vallitsevaa käsitystä muotoilun asiantuntijuuden eriytymisestä. Toisin sanoen haastateltavat on rekrytoitu muotoilun koulutusohjelmissa ja ammatillisessa järjestäytymisessä näkyvissä olevan rakenteen perusteella. Näin aineistoon sisäänrakennettu vertailuasetelma on mahdollistanut vallitsevan käsityksen testaamisen. Aineiston tulkinnan kautta vallitseva käsitys on kyseenalaistunut ja toisen kierroksen haastatteluissa aineistolta on haettu lisää tarttumapintoja muotoilun käytäntöihin sekä lähtökohtia teoreettisesti moniulotteiseen ajatteluun.

Tutkimuksessa aineiston roolina on siten tarjota tarttumapinta käsitteellistykseen empiiriselle ankkuroinnille. Samalla aineisto peilaa ja kyseenalaistaa tulkintojen toimivuutta ja perusteltavuutta. Empiirisen aineiston rooli on tutkimuksessa katsottu riittäväksi siinä vaiheessa, kun aineiston avulla on ollut mahdollista saavuttaa niin kutsuttu teoreettinen saturaatio (Strauss & Corbin 1998, 158). Toisin sanoen aineisto on riittävä, kun tutkija pystyy sen avulla tuottamaan teoreettisesti yhtenäisen jäsennyksen kohteesta kattaen ilmiön moniulotteisuuden.

Tutkimuksen käsityön tasolla tarkastellen aineisto on palvellut työssä kahdessa erilaisessa roolissa. Kronologisen tutkimusprosessin alkuvaiheissa analyysi oli aineistolähtöistä, jolloin analyysissa keskityttiin ensi vaiheessa aineiston sisältöä kuvailevaan koodaukseen. Yksin ensimmäisen vaiheen aineiston (yhdeksän ensimmäistä haastattelua) kuvaileva koodaus sisälsi yli kolmesataa käsitteellistä koodia Atlas-Ti:ssä. Tutkimuksen aineistolähtöistä vaihetta motivoi kiinnostus tiedon rooliin muotoilutoiminnassa. Näin koodaus ja pelkistäminen keskittyivät tarkastelemaan tässä vaiheessa niitä tekijöitä, jotka kuvasivat muotoilijan tiedon sisältöä, luonnetta, käyttöä ja rakentumista aineistossa.

Analyysin edetessä aineistolähtöisesti koodeja täsmennettiin ja ryhmiteltiin sekä eriteltiin eri käsitteiden välisiä suhteita. Vähitellen analyysin myötä nousi esiin käsittelyn kannalta keskeisiä teemoja, kuten muotoilun asiantuntijuuden sosiaalinen ulottuvuus (Falin 2007a), tiedon ja osaamisen välinen jännite (Falin 2007b) sekä käytännön ja toimijuuden käsitteet (Falin 2008). Näiden teemojen käsittely edelleen nosti puolestaan esiin ristiriitaisia tulkintoja muotoilun asiantuntijaidentiteetistä suhteessa muotoilun asiantuntijuustutkimuksessa vallitsevaan kognitiiviseen paradigmaan ja perusteli tarvetta uudelle teoreettiselle viitekehyselle. Analyysin aineistolähtöisen vaiheen päätepisteenä voidaan pitää ammatillisen identiteetin kontekstuaalisuutta kuvaavaa ydinkategoriaa, sekä keskeisinä tuloksina havaintoja, jotka asettivat hallitsevan käsityksen muotoilun asiantuntijuudesta kyseenalaiseksi.

Vaikka tämä edellä kiteytetty aineistolähtöinen empiirinen analyysi voisi toimia myös itsenäisenä tutkimuksena, tässä työssä aineistolähtöinen analyysi on kuitenkin ollut vain välivaihe varsinaisen tutkimuskysymyksen kehittelyssä, eikä sitä näin ollen esitellä tässä yhteydessä laajemmin. Sen sijaan tekstissä korostuu aineiston toinen rooli rakennetun teoreettisen viitekehysten ilmentäjänä ja testaajana. Tässä vaiheessa aineistoa on puolestaan tarkasteltu ennemminkin teoriasidonnaisesti, analysoiden ja käsitteellistäen muotoilun asiantuntijan ammatillista identiteettiä rakentavia tekijöitä teoreettisen taustan tukemana. Toisen analyysivaiheen systematiikka on johdettu teoreettis-metodologisista lähtökohdista keskittyen muotoilun asiantuntijan fyysistä toimintatilaa, saavutuksia ja kyvykkyyttä, sekä asemaa ja sitoumuksia määritteleviin kokemuksiin aineistossa¹⁹. Näin sama haastatteluaineisto on analysoitu uudestaan systemaattisesti kolmesta eri näkökulmasta, jotka esitetään luvuissa kolme, neljä ja viisi.

Tätä teoriasidonnaista vaihetta ei voi kuitenkaan määritellä yksinkertaisesti deduktiiviseksi analyysiksi, koska tässä vaiheessa

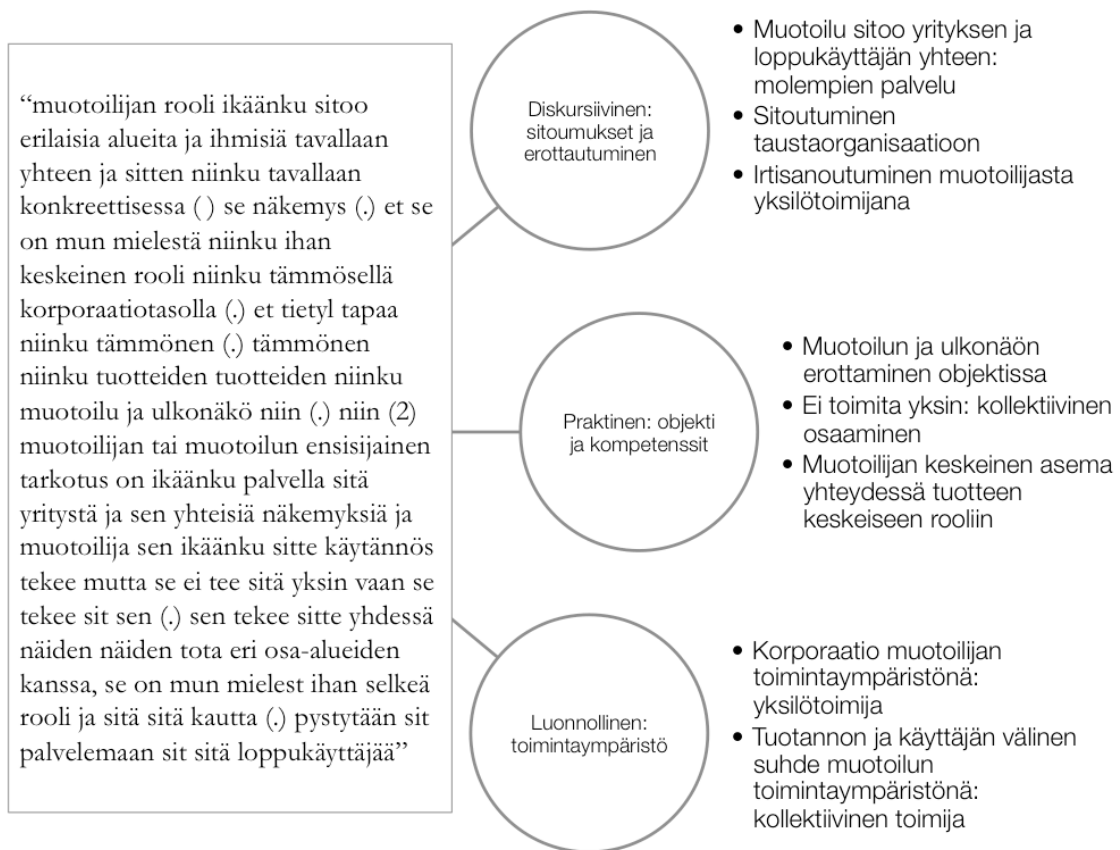
¹⁹ Yhteys kysymyksenasettelun ja empirian välillä on avattu tarkemmin luvussa 2.3 sekä tiivistetty kuviossa 8, sivulla 82.

tavoitteena ei ole ollut kohteen luokittelu tai teorian verifiointi vaan muotoilun asiantuntijuuden uudelleen käsitteellistäminen rakennettuun teoreettiseen viitekehykseen perustuen. Näin aineiston käsittelyssä on viime vaiheessa pyritty siihen, että otteissa hyödynnetään kerättyä aineistoa monipuolisesti ja vaihtelevasti, siten ettei tulkinnoissa painoteta ainoastaan yksittäisten haastateltavien kokemuksia vaan pyritään huomioimaan kokemusten ja tulkintojen moninaisuus ja sovittamaan käsitteellistämisen taso siten, että se sallii ja ottaa huomioon aineistossa esiintyvät vaihtelut ja ilmiön monimuotoisuuden. Näin voi kiteyttää, että analyysin fokus on tässä yhteydessä ollut sekä muotoilun asiantuntijana toimimisen kokemuksia yhdistävissä että erottavissa piirteissä ja käsitteellistyksessä keskitytään niihin ulottuvuuksiin muotoilun asiantuntijan ammatillisessa identiteetissä, joilla aineisto ilmentää kohteessa toisaalta yhteisiä, jaettuja piirteitä, että yksilöllistä vaihtelua.

Analyysin konkreettisten operaatioiden tasolla tämä periaatteellinen lähtökohta on näkynyt siten, ettei tulkintojen kannalta ole laitettu painoarvoa sille, kuinka usein tai selkeästi jokin tietty seikka aineistossa esiintyy. Sen sijaan mielenkiinto on kohdistettu erityisesti keskenään poikkeaviin näkemyksiin, ristiriitaisiin tulkintoihin ja epäselviin merkityksiin. Tämä ei tarkoita, että yksittäisille ja yksinäisille ilmauksille olisi aineistossa annettu erityismerkityksiä muun aineiston kustannuksella, vaan näistä on haettu nimenomaan lisäymmärrystä loogisesti, selkeästi ja vaivattomasti tulkittaville kommentteille. Eroja etsimällä on siis kyetty tulkitsemaan myös yhtäläisyyksiä (Heiskala 1990, 248-249). Keskeistä ymmärtämisessä on ollut kunkin otteen kontekstin tiedostaminen. Juuri konteksti määrittää millainen tulkinta kulloinkin on perusteltu (Heiskala 1990, 242). Tulkinnan vahva kontekstualisointi tekee kuitenkin myös tulkintaprosessin rekonstruoinnista haasteellista. Tässä työssä tulkinnat pyritään perustelemaan ankkuroimalla ne empiirisen aineiston katkelmiin. Kysymyksenasettelun noudattaminen tekstin rakenteessa häivyttää kuitenkin samalla väistämättä työskentelyprosessia ja tekee näin ollen empiirisen käsityön vaikeammin

nähtäväksi. Kysymyksenasetteluun nähden tällainen ratkaisu on kuitenkin vaikuttanut tässä yhteydessä perustellulta.

Empiirisen ankkuroinnin käsitteellä viitataan niihin konkreettisiin aineistoyksiköihin, joiden kautta sidon aiheen teoreettisen käsittelyn empiiriseen todellisuuteen. Työn empiiriset ankkurit ovat pituudeltaan ja muodoltaan erilaisia otteita haastatteluaineistosta. Laajimmillaan empiirisenä ankkurina toimii aineisto kokonaisuutena ja tällöin tulkitsen ja selitän aineistoa omin sanoin. Toisessa ääripäässä taas pohdinta ankkuroituu lyhyiden lainausten kautta haastateltavien sanoin muotoilun käytäntöihin. (kts. kuvio 5)

Kuvio 5. Esimerkki aineisto-otteesta empiirisenä ankkurina

Empiirinen ankkuri on merkityskokonaisuus yhteyksissään, ei mekaanisesti rajattavissa oleva yksikkö (vrt. Iltanen 2007, 32-33). Empiiristä ankkuria voi siten kuvata myös otteena, joka ilmentää analyysiyksikköä tai sen osaa aineistossa. Ankkurin merkitysyhteyden huomioiminen puolestaan tarkoittaa, että aineistossa esiintyvät asiantuntijaidentiteetin ilmentymät ymmärretään monitahoisina kokonaisuuksina, joiden diskursiiviset, praktiset ja luonnolliset ulottuvuudet ovat sidoksissa toisiinsa (Archer 2000, 193-201; Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 37-39).

Perustelen empiirisen ankkuroinnin käsitettä kriittisrealistisella käsityksellä todellisuuden moniulotteisuudesta sekä tiedon ja käsitteellistämisen prosessin luonteesta. Realistinen ote ei edellytä empiiristin tapaan aukotonta empiiristä näyttöä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Töttö 2006, 45-48). Empiirisen todistusvoiman sijaan keskeiseksi arviointikriteeriksi nousee siten vaatimus analyttisestä yhtenäisyydestä. Käsitteellistysten on oltava näkökulmastaan johdonmukaisia paitsi suhteessa teoreettiseen taustaan myös havaintoihin todellisuudesta. Näin ollen on loogista puhua paitsi teorian käsitteellisestä ankkuroinnista (Sayer 1998, 135) myös empiirisestä ankkuroinnista. Käsitteellistys on aina abstraktio *jostakin* (Lawson 1998, 170-174; vrt. Töttö 2005, 284) – tässä tapauksessa muotoilun asiantuntijaidentiteetin kytkennöistä muotoilun käytäntöihin.

Kriittisrealistisista lähtökohdista tutkimus ymmärretään käytännöllisenä toimintana, jonka keskeisimpiä instrumentteja ovat kieli ja käsitteellistäminen (Danermark & al. 2002, 15). Koska tutkimuksessani on suhteellisen lyhyt matka reaalityodellisuudesta tulkintoihin, siten että matkan varrella ei ole käytetty useita lopputulokseen oleellisesti vaikuttavia menetelmiä ja välineitä, on merkittävin tulosten muodostumiseen ja sitä kautta myös arviointiin vaikuttava tekijä tulkinta- ja käsitteellistämisen prosessi. Tässä työssä pyrkimyksenä on kaiken aikaa ollut löytää kohteena olevan ilmiön sisäisiä ulottuvuuksia ja niiden välisiä suhteita kuvaavia käsitteitä. Käsitteellistämisen prosessia voi kuvata teoriasidonnaiseksi ja tutkimustehtäväkeskeiseksi. Perimmäisenä menetelmällisenä intressinä ja

motiivina on löytää emergentti erottelujärjestelmä, joka kuvaa todenmukaisesti muotoilua asiantuntijuuden alueena ammatillisen identiteetin kautta. Identiteetin ymmärtäminen prosessiksi lopputuloksen sijaan (Eteläpelto 2007, 141) ohjaa käsitteellistämään niitä tekijöitä ja suhteita, joiden varassa identiteettiä määritellään eikä niinkään nimeämään erilaisia identiteettejä tyypeinä. Käsitteillä pyritään jäsentämään siten kohdetta ilmiönä, ei muotoilijoita ihmisinä.

Vaikka luokittelujen tekeminen on ihmislajille tyypillinen menettelytapa havaintojen pelkistämässä (kts. Töttö 2005, 113), tässä yhteydessä erotteluihin pyrkivä tapa käsitteellistää olisi johtanut tekemään aineistolle väkivaltaa. Työn tavoitteena on siten pyrkiä ylittämään ja kyseenalaistamaan välittömästi näyttäytyvät pinnalliset kategorisoinnit. Kriittisrealistinen tutkimus tarkoittaakin usein “joko-tai” näkökulman korvaamista “sekä-että” otteella (Danermark & al. 2002, 2). Alasuutarin (1994, 32-34) mukaan myös havaintojen yhdistäminen yhteisiä piirteitä etsimällä perustuu erojen havaitsemiseen muttei erottelujen tekemiseen. Aineiston ristiriitaisuudet voivat jopa toimia keskeisinä johtolankoina tulkinnassa (Alasuutari 1994, 196). Kykyä havaita käsitteiden, merkitysten ja niiden välisten suhteiden piirteitä ohi pinnallisen luokittelun on kuvattu myös termillä teoreettinen herkkyyks (Strauss & Corbin 1990, 41-47; Glaser 1978). Juuri pyrkimys ymmärtää ja käsitteellistää havaintoja erottelut ylittävien yhteispiirteiden avulla avaa väylän kohti ilmiön ymmärtämistä siinä valossa kuin se tässä tutkimuksessa tarjoutuu.

Työn metodologiset valinnat ja tehdyt ratkaisut perustuvat ensisijaisesti tutkimuskohteeseen ja ongelmanasetteluun. Vaikka ihmistieteellisessä tutkimuksessa tutkittava ilmiö sitoutuu osallisten omiin tulkintoihin todellisuudesta, tutkijalla on silti lupa irrottautua toimijoiden ilmiölle antamista tulkinnoista ja sanallistuksista (Raatikainen 2005, 59; Raatikainen 2004, 116-127). Aiemmin puutteellisesti käsitteellistetyn tutkimuskohteen osalta tämä voi jopa olla välttämätöntä. Vaikka aineisto on siis puhetta ja rakentuu kielenä, realismin mukaan tutkimuskohteen ymmärretään olevan todellinen, käytännössä ilmenevä ilmiö, johon tässä yhteydessä

päästään siis käsiksi paitsi puheen avulla myös puhetavoista riippumatta. Konkreettisimmin tämä tulee ehkä esille haastateltavien vallitsevassa tavassa puhua työstään projekteina. Analyysin myötä on ollut mahdollista irrottautua arkipuheesta ja havaita, että projektilla viitataan aineistossa muotoiluun useista erilaisista näkökulmista. Näin haastateltavien kielestä irrottautuminen on ollut välttämätön askel aiheen edelleen käsitteellistämiseksi.

1.6 Tutkimuksen rakenne ja poikkitieteisyyden haaste

Tarkastellessaan muotoilua asiantuntijuuden alueena, tutkimus käsittelee kokonaisuutena muotoilun asiantuntijana toimimista eritellen paitsi toimijaposition jaettuja piirteitä ja toimimisen tilaa rajaavia tekijöitä myös yksilöllisiä toimijarooleja mahdollistavia tekijöitä. Toisin sanoen tarkastelu keskittyy siihen millaisissa puitteissa muotoilun asiantuntijana toimitaan ja millaisilla keinoilla asiantuntijan tehtäväkenttää hallitaan. Empiirisen aineiston kautta tarkastelu kontekstualisoituu teollisuuden palveluksessa toimivien muotoilun asiantuntijoiden työhön, mutta teoreettisella tasolla tutkimus laajentaa näkökulmaa teollisuuden käytäntöjen nimenomaisen kontekstin ulkopuolelle. Empiirinen aineisto tarjoaa siten tarttumapintoja muotoilun asiantuntijana toimimiseen teollisuudessa piirtämällä esiin muotoilun asiantuntijaidentiteettiä, mutta havaintoja ei selitetä aineistosta käsin vaan teoreettisen viitekehyksen avulla.

Työ etenee pyrkien noudattamaan analyttisen yhtenäisyyden periaatetta tutkimustehtävän johdattamana, tieteenalarajoista välittämättä. Tässä mielessä työ edustaa Mikkelin ja Pakkasvirran (2007, 66) kuvaamaa poikkitieteellistä otetta, jossa eri tieteenalojen väliset rajat hämärtyvät paitsi tutkimusprosessin ohjaamana myös eri näkökulmia yhdistävän viitekehyksen ohjaamana. Ammatillisen identiteetin käsitteellä muotoilun asiantuntijuuden tarkasteluun avataan sosiaalitieteiden ja aikuiskasvatuksen viitoittamaa näkökulmaa alalla aiemmin vallinneen kognitiotieteellisen paradigman rinnalle. Työn poikkitieteisyys juontuu kuitenkin ensisijaisesti

muotoilualan olemassa olevan käsitteistön kyvyttömättömyydestä tarjota välineitä aiheen kohteistamiseen, ei pyrkimyksestä tieteidenvälisyyteen sinänsä.

Tutkimus rakentuu tieteenalarajoja ylittäväksi kahdella tapaa: Ensiksi kohteen määrittely käytännön, asiantuntijaidentiteetin ja toimijuuden käsitteillä virittää keskustelun monitieteiseksi liittäen mukaan kumppaneita humanistis- yhteiskuntatieteellisten tutkimustraditioiden piiristä. Kytkiessään yhteen eri tieteenalojen puheenvuoroja työ paikantuu kuitenkin samalla nimenomaisesti muotoilun tutkimukseen. Toiseksi näkökulman sitominen kriittisrealistiseen tieteenfilosofiaan ohjaa hakemaan analyttistä ja menetelmällistä tukea muilta tieteenaloilta oman alan vastaavan esimerkin puuttuessa.

Tutkimus tekstinä noudattelee kysymyksenasettelua. Luku kaksi lähtee liikkeelle muotoilun asiantuntijuutta koskettavista aiemmista käsityksistä ja johdattelee niiden kautta aineiston avulla käytännön, toimijuuden ja ammatillisen identiteetin käsitteet yhdistävän teoreettisen viitekehyksen pariin. Samalla esitellään muotoilun asiantuntijan toimijaposition ja toimijaroolien käsitteet sekä analyttiset työvälineet, joiden avulla teoreettinen viitekehys operationalisoituu luonnollisen, praktisen ja diskursiivisen ulottuvuuden tarkasteluiksi seuraavissa luvuissa.

Ensimmäinen varsinainen empiirinen luku on siten tutkimuksen kolmas luku, jossa muotoilun asiantuntijaidentiteettiä tarkastellaan haastateltavien käytännön työtä koskettavan reflektion kautta hyödyntäen analyttisenä välineenä muotoilun asiantuntijaidentiteetin luonnollisia todellisuussuhteita. Luvussa analysoidaan muotoilun asiantuntijana toimimista haastateltavien fyysisiä toimintamahdollisuuksia koskevien tulkintojen kautta. Luvussa kysytään millaisiin tekijöihin ja miten muotoilun asiantuntijuus kytketään luonnollisella ulottuvuudella. Tällöin tarkastelun kohteena ovat kokemukset ammatillisen toimijan ja ympäristön välisestä suhteesta. Tulostasolla tämä luku käsitteellistää muotoilun asiantuntijuutta toimijoiden ja aineellisen toimintaympäristön välisenä suhteena.

Seuraavassa luvussa analyttisenä kehyksenä on identiteetti praktisessa todellisuussuhteessa. Analyysissa kysytään minkälaisiin tekijöihin ja millaisin sitein muotoilun asiantuntijuus kytketään praktisella ulottuvuudella. Kyse on tällöin identiteetin rakentumisesta subjekti-objekti suhteissa. Näin ollen luvussa tarkastellaan millaisiin kohteisiin muotoilun asiantuntijuus kytketään ja miten. Kohteiden ja kytkentöjen luonteen kuvaukset tekevät aineistossa näkyväksi muotoilun asiantuntijaidentiteettiä praktisella ulottuvuudella. Tulostasolla luvussa käsitellään siis muotoilun asiantuntijana toimimista määrittäviä objektsuhteita ja analyysin keskiöön asettuvat tässä vaiheessa toimijoiden kokemukset omista vahvuuksistaan ja kompetensseistaan muotoilun asiantuntijana.

Viimeinen analyysiluku rakentuu identiteetin diskursiivisten todellisuussuhteiden analyttiselle kehykselle: aineistosta analysoidaan tässä vaiheessa haastateltavien kokemuksia heidän arvostaan ja arvostuksistaan muotoilun asiantuntijana. Analyysissa kysytään millaisiin tekijöihin ja millaisin sitein muotoilun asiantuntijuus kytketään sosiaalisessa todellisuudessa. Tulostasolla kyse on muotoilun asiantuntijuuden käsitteellisestä paikantamisesta suhteessa muihin toimijoihin.

Empiiristen lukujen jälkeen havaintojen pohjalta rakennetaan edelleen synteesi kuudennessa luvussa, missä tarkastellaan mitä identiteetin muutokset kertovat taustalla vaikuttavista muotoilun käytäntöjen muutoksista. Luvussa kootaan yhteen analyysin eri ulottuvuuksilla esiin nousseet muotoilun asiantuntijaidentiteettiä jäsentävät tekijät ja muotoilun asiantuntijan toimijapositiona määrittelevät puitteet.

Lopuksi työn yhteenvedossa kerrataan ja kootaan yhteen keskeiset tulokset sekä arvioidaan kriittisesti tutkimuksen heikkouksia ja vahvuuksia jatkotutkimushaasteita unohtamatta. Tässä yhteydessä tarkastellaan myös tutkimuksen konkreettisia sovellusmahdollisuuksia eli lähinnä muotoilun korkeakoulutuksen kehittämishaasteita esitettyjen johtopäätösten valossa.

2 MUOTOILUN ASIANTUNTIJUUS JA KÄYTÄNTÖ

Tässä luvussa käsitellään työn teoreettista viitekehystä eli esitellään minkälaisen teoreettisen taustan ohjaamana aineistoa myöhemmin tarkastellaan. Samalla esitetään yksi tulkinta siitä, kuinka Archerin (2000) identiteettiä ja toimijuutta koskettavaa teoriaa voi soveltaa empiirisessä tutkimuksessa.

Luvussa lähdetään liikkeelle muotoilun asiantuntijuuden aiemmasta tutkimuksesta, siinä esitetyistä asiantuntijuuskäsityksistä sekä näkökulmista ja tärkeimmistä väitteistä. Aineiston johdattelemana osoitetaan tarve uudelle teoreettiselle viitekehykselle, joka kykenee laajentamaan tarkastelutapaa aiemmin vallinneen kognitiivisen näkökulman yli. Tämän jälkeen luvussa esitellään Archerin (2000) identiteettiteoriaan perustuva, käytännön ensisijaisuutta korostava viitekehys muotoilun asiantuntijaidentiteetin tarkastelulle.

Tutkimuksessa tulkitaan, että aiempi kognitiiviseen näkökulmaan perustuva käsitys muotoilun asiantuntijuudesta on sivuuttanut paitsi muotoilun asiantuntijuuden sosiaalisen ulottuvuuden myös kohteen kontekstuaalisen luonteen. Vallinneen keskustelun rajoitteiden tunnistaminen ohjaa laajentamaan näkökulmaa siten muotoilun asiantuntijuuden kontekstuaalisiin tekijöihin. Luvussa tarkastellaan minkälaisia kysymyksiä ja käsitteitä aiemman tutkimuksen rinnalle on nostettava, kun muotoilua asiantuntijuuden alueena tarkastellaan ensisijaisesti käytäntöön sitoutuvasta näkökulmasta.

2.1 Muotoilun asiantuntijat ja ammatillinen identiteetti

Ammatillinen identiteetti ei esiinny keskeisenä aiheena muotoilun tutkimuksen artikkelijulkaisuissa. Itse asiassa haut identiteetin käsitteellä tuottavat osumia ensisijaisesti muotoilun käyttäjiä koskettaviin artikkeleihin. Suomalaisessa muotoilun tutkimuksessa

ammattillisen identiteetin käsite esiintyy Leppäsen (2006) väitöskirjassa, missä käsitteellä on lähinnä refleksiivisen välineen rooli muotoilijan tarkastellessa omaa työtään. Varsinaisesti asiantuntijuuden ja ammattillisen identiteetin käsitteet eivät kuitenkaan näytä aiemmin kohdanneet muotoilun tutkimuksessa. Sen sijaan muotoilun asiantuntijuutta ja erityisesti suunnitteluun liittyvää ajattelua koskettavia julkaisuja löytyy runsaasti.

2.1.1 Muotoilun asiantuntijuuden aiempi tutkimus: design thinking -paradigma

Erityisesti englanninkielisissä populaarijulkaisuissa suunnitteluajattelua tarkoittava ”design thinking” on epämääräinen termi, jolla viitataan yleisesti suunnittelutoimintaan ja usein nimenomaisemmin muotoilun kuviteltavissa oleviin hyötyihin. Suunnittelutoimintaan liittyvä ajattelu on kuitenkin ollut muotoilijoiden, insinöörien ja arkkitehtien tutkimuksissa kiinnostuksen kohde jo ainakin 1960-luvulta saakka (Cross 2006, 30). Tutkimuksissa on nostettu esiin muun muassa muotoiluajattelun prosessuaalisuus ja iteratiivisuus (Rowe 1987), muotoilussa hyödynnettävät ajattelustrategiat (Lawson 1997 ja 2004a) sekä muotoilun asiantuntijuuteen liittyvän ajattelun vaiheittainen kehitys (Popovic 2004; Lawson & Dorst 2009). Muotoilun asiantuntijuuden tutkimukselle tunnusomaiset metodologiset piirteet, kuten protokolla-analyysi (Cross, Christiaans & Dorst 1996) sekä kokeneita ja aloittelevia suunnittelijoita vertailevat asetelmat (Newstetter & McCracken 2001) ovat perua erityisesti kognitiivisesta psykologiasta lainatusta teoreettis-metodologisesta viitekehyksestä.

Muotoilun asiantuntijuuden kognitiivisella tutkimuksella on siis jo vuosikymmenien perinteet ja kumuloituvaa tutkimustietoa (Cross 2004), jossa voi jopa tunnistaa erilaisia tieteellisiä diskursseja, kuten rationaalisen ongelmanratkaisun (Simon 1996) tai refleksiivisen käytännön (Schön 1983) perustasta virinneitä käsitteellistyksiä (Dorst & Dijkhuis 1995).

Kun aiemmassa tutkimuksessa muotoilun asiantuntijuutta on määritelty kognitiivisesta näkökulmasta, alan asiantuntijuuden erityisyyttä on tulkittu muotoilutoimintaan liittyvänä nimenomaisena ajattelustrategiana tai jopa erityisenä älykkyyden muotona (Dorst 2009). Samalla muotoilun asiantuntijuuden erittelyssä on hyödynnetty yleisiä asiantuntijuuteen ja kognitiivisen kyvykkyyden kehittymiseen liittyviä vaihemalleja (Lawson & Dorst 2009; Cross 2004). Väitteiden ja jäsenysten välillä vallitsee kuitenkin ilmeinen ristiriita. Jos muotoilun asiantuntijuuden kehittyminen noudattaa yleistä kognitiivisen kyvykkyyden kehittymisen mallia, ei ole perusteltua esittää, että muotoilutoiminnalla olisi yhteyttä mihinkään erityiseen kognitiiviseen strategiaan. Itse asiassa havainnot tukevat juuri päinvastaista tulkintaa: koska muotoilutoimintaan liittyvä kognitiivinen kehitys näyttäisi noudattavan myös muissa toimintakonteksteissa havaittua ajattelustrategioiden kehittymistä, kognitiivisesta näkökulmasta muotoilun asiantuntijuus ei siis poikkea mitenkään merkittävästi muista asiantuntijuuden muodoista. Muotoilun asiantuntijuuden aiempi tutkimus on siten tuottanut tietoa erityisesti asiantuntijuuden kehitykseen liittyvistä yleisinhimillisistä kognitiivisista piirteistä, eikä niinkään muotoilun asiantuntijuuden erityisistä tekijöistä.

Keskittyessään muotoilijoiden kognitiiviseen kehitykseen aiempi tutkimus on samalla järjestelmällisesti sivuuttanut myös muotoilutoimintaan oleellisesti liittyvän sosiaalisen ulottuvuuden. Voi tietenkin perustella, ettei tämä muotoilutoiminnan piirre näyttäydy merkityksellisenä kognitiivisesta näkökulmasta esitettyjen kysymysten yhteydessä. Tällöin ei kuitenkaan voi esittää, että kognitiivinen näkökulma kykenisi tarjoamaan kovinkaan kattavia kuvauksia muotoilun asiantuntijuuden luonteesta.

Myös valtavirrasta poikkeavia näkemyksiä on kuitenkin esitetty. Esimerkiksi Eteläpelto (2000) sekä Eteläpelto ja Light (1999) korostavat suunnitteluasiantuntijuuden kontekstuaalisuutta ja peräänkuuluttavat käytännön toimintaan vaikuttavien tekijöiden huomioimista aihepiirin tutkimuksessa. Huomioilla suunnitteluasiantuntijuuden oleellisesti kontekstuaalisesta luonteesta on ollut

toistaiseksi kuitenkin vain marginaalista vaikutusta muotoilun asiantuntijuuden tutkimukseen, vaikka paradigman muutostakin on ennakoitu tai jopa toivotettu tervetulleeksi (Dorst 2008).

2.1.2 Muotoiluosaaminen ja muotoilujohtamisen perspektiivi

Muotoilun asiantuntijuuden tutkimuksessa on siis pitäyditty varsin yksimielisesti kognitiivisessa näkökulmassa ja sen tarjoamassa käsitteistössä. Paradigman rinnalla muotoiluosaamista on kuitenkin käsitelty myös toisenlaisessa keskustelussa, joissa myös tarkastelun vaikuttimet ovat peräisin eri lähtökohdista. Tätä rinnakkaista näkökulmaa muotoiluosaamiseen, jonka piirissä muotoiluosaaminen ymmärretään ensi sijassa organisaatiotason ilmiöksi, voi nimittää muotoilujohtamisen tai liiketoiminnan perspektiiviksi. Liiketoimintänäkökulman tarkasteluissa ei olla kiinnostuttu muotoiluosaamisen kehittymisestä niinkään muotoilijan kuin teollisen yrityksen perspektiivistä. Tyypillisesti tämänkaltaisissa julkaisuissa aiheen käsittelyä motivoi muotoilun hallinnan ja johtamisen lähtökohta (Mutanen, Virkkunen & Keinonen 2006) erityisesti kun tarkastellaan tuotanto-organisaation sisällä tapahtuvaa muotoilutoimintaa. Muotoilun alihankinnan ja ulkoistamisen kontekstissa taas puolestaan korostuvat muotoiluosaamisen mahdollistaminen ja yhteistoiminnan näkökulma (Jevnaker 2005). Edelleen liiketoimintaperspektiiville on tunnusomaista, että muotoilun käytäntöjen sijaan tarkastelu suunnataan muotoilun organisaatioille tuottamiin strategisiin hyötyihin, kuten kilpailukykyyn ja innovaatioihin (Jevnaker 1998; Bertola & Teixeira 2003).

Suomalaisen muotoiluosaamisen empiirisistä tarkasteluista liiketoiminnan kontekstissa on syytä nostaa tässä yhteydessä esiin erityisesti kaksi tuoretta tutkimusta, joissa molemmissa voi tunnistaa yhteyden myös ammatillisen identiteetin näkökulmaan. Muotoiluosaaminen organisaatiotasolla on eksplisiittisesti esillä Mutasen (2008) tutkimuksessa, missä hän tarkastelee suomalaisen koneteollisuusyrityksen muotoiluosaamisen kehitystä vuosina 1975-2004,

analysoiden organisaation muotoilutoiminnassa tapahtuneita muutoksia, kriittisiä vaiheita ja kehitystoimia. Vaikka työssä tarkastellaan muotoiluosaamista nimenomaan organisaation ominaisuutena, käsitteellistyksessä pyritään yhdistämään systeeminen ja yksilötason näkökulma (Mutanen 2008, 504). Osin aineistoon ja toisaalta taustakirjallisuuteen perustuen hän tunnistaa organisaation muotoilutoiminnan kehityksessä asiantuntija-, väline-, strategia- ja prosessikeskeiset vaiheet, joiden hän tulkitsee sitoutuvan liiketoiminnan tavoitteiden muutoksiin. Toisaalta tutkimuksessa esitellyn empirisen haastatteluaineiston analyysin voi tulkita jäsentävän nimenomaan muotoilijoille liiketoiminnan kehityksen myötä tarjoutuneita erilaisia rooleja.

Myös Valtosen (2007) tutkimuksen voidaan katsoa edustavan muotoiluosaamisen kehityksen tarkastelua liiketoiminnan näkökulmasta, vaikkei hän ensi sijassa tarkastelekaan aihetta näillä käsitteillä. Sen sijaan hän hyödyntää professioteoriaa fokusoiden tarkastelunsa teollisen muotoilun ammatin kehitykseen Suomessa erityisesti parin viimeisen vuosikymmenen aikana. Myös Valtonen (2007, 306) päätyy jäsentämään aineistoaan tyypittelemällä muotoilijan rooleja eri aikoina. Hän tulkitsee kuitenkin ammatillisten roolien muutosten liittyvän yksittäisten organisaatioiden sijaan muotoilun piirissä vallinneisiin diskursseihin ja myötäilee siten samalla kielen merkitystä korostavia identiteettikäsitteitä.

2.1.3 Muotoilun asiantuntijatehtävät eivät edellytä muotoilijuutta

Vallalla olevat keskustelut muotoilun asiantuntijuudesta ovat väistämättä ohjanneet myös käsillä olevan tutkimuksen alkuvaiheita. Aiemman tutkimuksen edustamat käsitykset näkyvät ehkä selvimmin ensimmäisen kierroksen haastattelujen teemoissa, joissa aineiston tuottamiseksi esitetyt kysymykset käsittelivät erityisesti tiedon ja tietämisen aihepiirejä. Lisäksi aiemman tutkimuksen edustama asiantuntijuuskäsitys on vaikuttanut pyrkimykseen tavoittaa haastateltaviksi nimenomaan kokeneita muotoilun ammattilaisia.

Muotoilun asiantuntijuus on siten materiaalissa läsnä jo asetelmallisesti nuoren tutkijan haastattelussa kokeneita ammattilaismuotoilijoita ja muotoilun johtajia heidän työnsä kontekstissa. Aineisto tarjoaisikin varmasti lähtökohtia myös tutkijan ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa rakentuvien asiantuntija-asemien tarkasteluun haastattelutilanteessa, mutta kiinnostukseni ei kuitenkaan kohdistu niihin tapoihin ja ilmauksiin, joilla aiheesta puhutaan vaan ilmiön tekijöihin arkipäivän toiminnassa.

Vaikka en pyri selittämään tarkastelemaani ilmiötä muotoilijoiden käyttämällä ilmaisuilla, aineistolla on tässä yhteydessä oleellinen rooli ilmiön tarttumapintana. Aineisto tarjoaa tilaisuuden tarttua muotoilun asiantuntijaidentiteettiin ennen kaikkea haastateltavien kokemusta refleктоivan puheen kautta. Samalla juuri aineisto eli haastattelut nostivat esiin tarpeen kyseenalaistaa vallitseva käsitys muotoilun asiantuntijuudesta. Erityisen konkreettisesti muotoilun asiantuntijaidentiteetti tulee esille parissa haastattelussa vastaajien määrittellessä itseään ja työtään asiantuntijuuden kautta.

”mä kuitenkin katson et mä oon nyt siinä pakkausmuotoilussa ja siinä yks tämmönen asiantuntija”

Tyypillisesti asiantuntijatehtävät ymmärretään itsenäiseksi, usein johtavaksi asemaksi työorganisaatiossa, johon edellytetään useimmiten korkeakoulututkintoa (Kirjonen 1997). Taideteollisen alan korkeakoulutus on rakentunut vuosisatoja pitkän käsityöläisen mestari-oppipoika koulustradition hartioille verrattain äskettäin. Muotoilukoulutuksen alku voidaan paikantaa Suomessa 1600-luvulla vakiintuneeseen käsityön kiltajärjestelmään, jonka rooli koulutuksessa muuttui vähitellen teollistumisen ja yhteiskunnallisten muutosten myötä (Huovio 1998). Järjestelmä näkyy kuitenkin edelleen myös muotoilun korkeakoulutuksen rakenteissa muun muassa perustutkintoihin tähtäävien koulutusohjelmien rajauksissa ja sisällöissä, jotka ilmentävät ajatusta muotoilun asiantuntijuuden eriytymisestä ammattikunnittain materiaalikohtaisen osaamisen

perusteella. Muotoilun korkeakoulutus ei siis tältä osin näytä rakenteellisesti ja sisällöllisesti merkittävästi poikkeavan alan ammatillisesta koulutuksesta, ja edustaa siten käsitystä, jonka mukaan muotoilijuus, eli muotoilijan identiteetti, on alan asiantuntijuuden peruslähtökohta. Haastatteluaineiston perusteella muotoilun asiantuntijuus voi kuitenkin rakentua myös toisenlaisille, muotoilijaidentiteetistä riippumattomille, tekijöille.

Alustavasti tarkastellen haastateltavien kuvaukset muotoilutoiminnasta ja sen tavoitteista näyttäisivät läpi aineiston varsin samankaltaisilta. Muotoilun päämäärä on kautta linjan ”*muotoilu itsessään*”²⁰ ja analyysin jättäminen tälle tasolle johtaa helposti muotoilua määritteleviin filosofisiin pohdintoihin, joiden avulla yritetään antaa teoreettisia merkityksiä käytännön termeille²¹.

²⁰ Halu nähdä muotoilu itsenäisenä, puhtaana, muista käytännöistä vapaana kuvastaa teleologista käsitystä muotoilusta. Teleologia, joka tarkoittaa käytännön sisäistä päämääräsuuntautuneisuutta (Lagerspetz 2008, 55), periytyy eurooppalaiseen ajatteluun antiikin maailmankuvasta. Lagerspetzin (2008, 296) mukaan teleologinen suhtautuminen asioihin on meille arkisuudessaan luontevaa. Ajattelutavan mukaan muotoilu on sellaista kuin on, koska sillä on tietty tarkoitus (telos). Haastatteluaineistossa teleologinen ajattelu konkretisoituu muotoilun tavoitteiden kuvauksissa: muotoilijan näkökulmasta muotoilutoiminnan tarkoitus on yksinkertaisesti muotoilu itsessään. Tämän toteaminen ei kuitenkaan auta määrittelemään mistä muotoilun käytännöissä on kyse.

²¹ Tämä erityisesti muotoilun tutkimuksen varhaisia vaiheita kuvaava toimintamalli käy ilmi esimerkiksi Karihalmeen (1996) analyysissä muotoilun oppialan sanastosta. Analyysissä erottuvat kolme laajaa kategoriaa: suunnitteluprosessi, esineen koostumus ja esineen vuorovaikutus, jotka samalla paljastavat kuinka vahvasti käytännön termistö ohjaa myös muotoilun teoriasanaston kehitystä. Käytännön terminologia ei kuitenkaan välttämättä sovellu teoreettisiksi käsitteiksi. Puhekielisen sanaston mieltäminen muotoilun tieteenalan käsitteistöksi, johtaa helposti kuitenkin joko yliteoretisointiin tai väljään käsitteen käyttöön, jolla on vain vähän merkitystä muotoilun käytäntöjen selittämisessä ja ymmärtämisessä.

Syvemmin tarkastellen haastatteluissa voi tunnistaa useammanlaisia suhtautumistapoja muotoilijuutta kohtaan. Jollekin muotoilijuus on ammatillisen identiteetin ydin, kun taas toinen sanoutuu täysin irti muotoilijan nimikkeestä kuvaten silti omaa työkenttäänsä muotoilun asiantuntijatehtäväksi. Alan koulutuksen edustaman asiantuntijuuskäsityksen mukaan tällaisen muotoilijuudesta etäisyyttä ottavan asiantuntijuuden määrittelyn on oltava vähintäänkin poikkeuksellinen ellei jopa mahdoton. Juuri tämä empirian esiin tuoma ristiriita tekee näkyväksi vallitsevan käsityksen kyvyttömyyden selittää muotoilua asiantuntijuuden alueena.

2.1.4 Asiantuntijuus ja sankarimuotoilijat

Vallalla olevan ajattelumallin mukaan muotoilun asiantuntijuuden ajatellaan siis kehittyvän ennen kaikkea taitoihin ja muotoilukokemukseen perustuen (Lawson & Dorst 2009). Käsityksen mukaan muotoilun asiantuntijaksi tullaan siis ennen kaikkea muotoilemalla ja asiantuntijuus ymmärretään tällöin eräänlaisena huomattavana kyvykkyytenä muotoilussa. Tämän käsityksen mukaisesti muotoilun asiantuntijuutta ilmentävät esimerkiksi kansainvälisesti tunnetut ja arvostetut muotoilijat, joihin aineistossa viitataan muun muassa eräänlaisina ”sankarimuotoilijoina”. Tietyllä tasolla sankarimuotoilijat, joiden kuvauksissa korostuu vahva persoonallinen tyyli ja omaleimainen, tunnistettava kädenjälki, ovat eräänlaisia muotoilijuuden kiteytyksiä.

Julkisuudessa suomalaisen muotoilijan asemaa on perinteisesti korostettu sankaruuden sädekehällä milloin kansallisen identiteetin, suomalaisen teollisuuden tai yhteiskunnan kilpailukyvyn turvaajana (kts. Ryynänen 2009, passim.). Muotoilijat nostetaan tällöin esiin yksilöinä, joihin koko muotoilu toiminnan kenttänä henkilöityy. Haastatteluissa puheella sankarimuotoilijoista viitataan kuitenkin ennen kaikkea menneisiin aikoihin ja stereotyyppiseen muotoilijakäsitykseen.

”Kyl ne taitaa jäädä sinne jonneki kuuskytluvulle sitten nää tyypit”.

Osin sankarimuotoilijuus kytketään myös käsiteolliseen tuotantotapaan. Useita muotoilijoita työllistäviin suuryrityksiin muotoilijoiksi haetaan sankareiden sijaan ”korporaatiomuotoilijoita”, joiden tehtävänä ei ole tuoda korostuneesti esille omaa henkilökohtaista kädenjälkeään vaan toimia yrityksen arvojen tulkkina. Kun yrityksen brändi on itsessään arvokas, ei muotoilijan persoonallisuutta korostavalle muotoilulle ole tilaa.

”tavallaan semmonen ehkä korporaatiotason muotoilu eroo siitä hyvin voimakkaasti - - niin sanotusta sankarimuotoilu - työstä että tämmöstä niinku Starckin tyyppistä lähestymistä että tavallaan hänellä on oma hyvin selkee ja voimakas brändi - - jolloin häneltä pyydetään oikeastaan niinku tavallaan hänen näköistensä ja hyvin tämmöst ikään ku henkilökohtasta muotoilupanosta. Mut sitte taas tavallaa tämmöses korporaatiomuotoilussa niin se on - se ei sais olla kauheen sallittua.”

Edellä esitetyssä haastatteluotteessa viittaus Starckiin paljastaa, että sankarimuotoilijan rooli elää edelleen myös tässä ajassa. Kuitenkin haastattelujen perusteella voi tulkita, ettei sankarimuotoilijan sosiaalinen rooli ole muotoilun asiantuntijan toimijapositionsa tavoiteltavissa oleva roolivaihtoehto. Puhe Starckista ja muista sankarimuotoilijoista ei siis rakenna yhteyttä asiantuntijuuden ja muotoilijuuden välille vaan pikemminkin pyrkii erottamaan niitä ammatillisina identiteetteinä. Aineistossa havaittava muotoilijuuden ja asiantuntijaidentiteetin erottautuminen asettaa vallitsevan muotoilun asiantuntijuuskäsityksen kyseenalaiseksi ja edellyttää samalla toisenlaisen selittävän mallin rakentamista.

2.2 Muotoilun asiantuntijaidentiteetti kriittisrealistisessa viitekehyksessä

Aineiston perusteella muotoilun asiantuntijuus ei siis lähtökohtaisesti edellytä muotoilijan ammatillista identiteettiä. Toisaalta muotoilun asiantuntijuus ja muotoilijuus eivät ammatillisena identiteettinä myöskään kategorisesti sulje toisiaan pois. Rakennettavalta viitekehyselältä edellytetään siis samalla kykyä ottaa huomioon paitsi asiantuntijuuden jaetut piirteet myös siihen sisältyvät vaihtelut. Selitys muotoilun asiantuntijan ja muotoilijan ammatillisten identiteettien eriytymiselle ei kuitenkaan löydy suoraan aineistosta vaan sitä on haettava yleisemmältä tasolta identiteetin ja käytännön käsitteiden välisistä yhteyksistä.

Käytännön ja identiteetin välinen suhde on keskeinen lähtökohta Archerin (2000) teoreettisessa ajattelussa, missä identiteetin muotoutumista selitetään ennen kaikkea toiminnan kautta. Ajattelutavan mukaan identiteetti rakentuu ensisijassa käytännön toiminnassa ja erilaiset identiteetit sitoutuvat erilaisiin toimijapositioihin. Muotoilun asiantuntijuuden erottautuminen ammatillisena identiteettinä muotoilijuudesta kertoo siis samalla muotoilutyön ja alan asiantuntijatehtävien käytäntöjen osittaisesta eriytymisestä. Tästä herää kysymys, jos muotoilun asiantuntijan identiteetti ei siis oleellisesti sitoudu muotoilijuuteen, minkälaisiin tekijöihin se käytännössä kytketään?

2.2.1 “Käytännössä” ja käytännöissä

Arkikielenkäytössä käytäntö mielletään teorian vastakohtaksi ja asetelmaan sisällytetään usein arvolataumia puoleen tai toiseen. Arkisella käytännöllä voidaan tarkoittaa paitsi konkreettista, nimenomaista tilannetta, myös vakiintunutta toimintatapaa, toiminnan harjoittamista tai institutionalisoitunutta praktiikkaa (Helkama 2002, 75-76). Vastakkainasettelu teorian ja käytännön välillä juontaa juurensa antiikin ajatteluun ja erityisesti Aristoteleen *theoria/praxis*

jaotteluun, jota myöhemmin ovat käsitelleet lukuisat filosofit (Niiniluoto 2002a).

Käytäntö on noussut viime vuosina merkittäväksi käsitteeksi ihmis- ja yhteiskuntatieteissä jopa siinä määrin, että on puhuttu käytäntökäänteestä (Schatzki, Knorr Cetina & von Savigny 2001). Schatzkin (2001) mukaan käytäntökäänteessä ei kuitenkaan ole kysymys yhtenäisestä lähestymistavasta vaan joukosta erilaisia tutkimusotteita, jotka yhdistyvät inhimillisen toiminnan organisointumista tarkoittavan käytännön käsitteen alla. Tutkimuksessa käytännön käsitteen esillä pitäminen tarkoittaa usein kehollisuuden ja aineellisuuden huomioimista sekä välittömän kontekstin ja jaetun ymmärryksen korostamista. (ibid.) Käsitteellistämiseen pyrkivälle tieteelliselle tutkimukselle käytännön käsite on erityisen haastava kuvatessaan ennemminkin toiminnan mukana muuntuvia suhteita kuin vakaata olemusta (Toom & Onnismaa 2008, 16-17).

Muotoilun piirissä käytännön käsite on aiemmin yhdistetty tutkimukseen ilmentämässä muotoilija-tutkijan oman työskentelyn refleksiivistä tarkastelua (kts. Mäkelä 2003). Lähestymistapaa, jossa muotoilu ymmärretään tutkivana taiteellisenä toimintana (vrt. Anttila 2005, 10-11 ja 94-110; sekä Mäkelä & Routarinne 2006) on kuvattu myös termillä käytäntölähtöisyys²² (kts. Leppänen 2006). Käytäntö on tuolloin tutkimuksessa läsnä konkreettisenä toimintana, jonka oletetaan kantavan mukanaan hiljaista tietoa, jota käytännön ulkopuolisenä on mahdotonta tavoittaa. Vetoamalla käytäntöön pyritään siis eräällä tavalla tekemään teoria tarpeettomaksi. Koskisen (2009) mukaan tämänkaltaisessa käytäntö -käsityksessä on vaarana linnoittautuminen romanttiseen taiteilijakuvaan, jonka mukaan praktikon oma selitys työskentelystään on ainutkertaisuudessaan paras ja ulkopuolisen kritiikin ulottumattomissa. Ongelmaksi nousee tällöin, etteivät subjektiiviset työt koskaan tule kasvattamaan alan kokonaistietämystä vaan jokainen tutkiva taiteilija aloittaa omassa työssään nollasta (Koskinen 2009, 13).

²² Englanniksi practice-led tai practice-based research

Tässä työssä tutkimuksen kiinnittäminen muotoilun käytäntöihin tarkoittaa edellisestä poiketen käytännön käsitteellistämistä tutkimuksen lähtökohtana tiedostetusti. Tutkimuksen lähtökohdaksi otettaessa konkreettinen käytäntö muuttuu samalla teoreettiseksi. Teoreettisimmillaan käytäntö on filosofian piirissä, missä käsitettä on käsitelty monella tapaa (kts. Pihlström, Rolin & Ruokonen 2002). Käsite liitetään erityisesti pragmatismiin perinteeseen, jossa käytännöt ovat perustavanlaatuinen lähtökohta ilmiöiden tarkastelussa. Pragmatisteille, kuten James, Dewey ja Peirce, käytännöt määrittävät kokemuksen mahdollisuuksia, totuudellisuutta ja siten myös tietämisen perustaa, koska heille oleminen on aina elämistä ja toimimista käytännöissä (Pihlström 2008, 49-51). Käytäntö on pragmatisteille inhimillisen elämisen moneutta kuvaava käsite, joka itsessään jää avoimeksi (Pihlström 2008).

Myös realismin erilaiset tulkinnat suhtautuvat käytännön käsitteeseen toisistaan poikkeavilla tavoilla. Erityisen kattavasti käytäntöä on käsitellyt Tuomela (2002), jonka teoria sosiaalisista käytännöistä kiteytyy kollektiivisen hyväksynnän käsitteessä.²³ Tuomela käyttää käytännön käsitettä laajasti sisällyttäen mukaan hyvin monenlaisia sosiaalisen toiminnan muotoja tavoista institutioihin toisin kuin MacIntyre (2004, 221), joka määrittelee käytännöt johdonmukaisiksi, monimutkaisiksi ja sosiaalisesti vakiintuneiksi inhimillisen yhteistoiminnan muodoiksi. MacIntyre kytkee käytännön käsitteeseen ajatuksen kyvykkyyden ilmauksista ja erinomaisuuden tavoittelusta. Hänen määritelmässään on oleellista, että käytännöillä on sisäisesti hyviä asioita, jotka voidaan tunnistaa ja

²³ Niiniluoto (1999, 11) määrittää Tuomelan paikkaa realistisessa perinteessä sisäisen realismin nimikkeellä. Tuomela (2002, 5-9) itse määrittelee tutkimuksensa tieteellisen realismin kanssa yhteensopivaksi sosiaalisen konstruktivismiin ohjelmaksi tarkastellessaan todellisuutta ja erityisesti käytäntöjä siltä osin kuin ne ovat sosiaalisesti rakentuneita. Näin määriteltynä Tuomelan analyysi sosiaalisista käytännöistä ei rajaudu pois kriittisrealistiseen taustaan sitoutuvasta käytännön tarkastelusta, mutta ei toisaalta yksin riitä selittämään kaikkia käytäntöihin sisältyviä ulottuvuuksia.

saavuttaa vain nimenomaista käytäntöä harjoittamalla. (MacIntyre 2004, 222-223) MacIntyre perustaa ajattelunsa Aristoteleen Nikomakhoksen etiikassa esittelemään näkemykseen hyveistä päämäärinä, joita inhimillisessä toiminnassa tavoitellaan (MacIntyre 2004, 176-177; Aristoteles NE). Näin MacIntyren määritelmä käytännöistä rajaa ulos puhtaasti tekniset taidot, joihin ei sisälly sisäistä tavoitetta hyvään. Käytännöt erottuvat myös instituutioista, joiden tehtävänä on huolehtia käytäntöjen ulkoisista hyvistä asioista samalla kun ne vaalivat ja edesauttavat käytäntöjä. (MacIntyre 2004, 229)

Turner (1994) kritisoi käytännön perustavanlaatuisesta selitysvoimaa osoittaessaan, että käsitteeseen tukeudutaan nimenomaan selityksen puuttuessa. Hän ottaa realistisen näkökulman todetessaan, että on kestävämpiä ajatella totuuden olevan paikallista, käytännöllisyyden määrittelemää. Jos havainnon selityksenä on käytäntö jaettuna sosiaalisena taustatekijänä, eikö olisi luontevaa esittää kysymys miksi ja pyrkiä löytämään tuo toistaiseksi käytännöksi naamioituva taustatekijä? Käsite ei näin ajatellen käy kuitenkaan täysin tarpeettomaksi, sillä jonkin toiminnan identifioiminen käytännöksi tekee näkyväksi sosiaalisia ja kulttuurisia ilmiöitä, joita ei vielä ole tyhjentävästi selitetty. Turnerin ajattelua voi tulkita siten, että käytäntö itsessään ei selitä vaan asettuu selitettäväksi.

Thévenot (2001) jatkaa käytännön käsitteen kritiikkiä realistisesta näkökulmasta. Hän huomauttaa, että käytännöllä viitataan usein staattiseen toistoon toiminnan dynaamiset piirteet sivuuttaen. Lisäksi hän peräänkuuluttaa toiminnan moraalisten piirteiden huomioimista ja ottaa tältä osin pitkälti MacIntyreä (2004, kts. edellä) muistuttavan kannan. (Thévenot 2001, 56-60) Realistisesta näkökulmasta käytännön käsitteellä ei siis sellaisenaan ole selitysvoimaa tarkasteltaessa sosiokulttuurisia ilmiöitä.

Käytännön käsitteeseen liitettyjä merkityksiä tarkastellessa on syytä ottaa huomioon, ettei englanninkielinen termi “practice”²⁴ tee eroa käytäntöjen ja käytänteiden välille. Molemmissa on kysymys toistuvasta inhimillisestä toiminnasta, mutta käytänteellä viitataan yleensä vakiintuneisiin toimintatapoihin eli konventioihin, kun taas käytäntö ymmärretään toiminnan harjoittamiseksi laajemmassa mittakaavassa. Käytäntöjen sisällä voidaan siis puhua hyvistä käytänteistä, jotka toteuttavat käytännön intentioita tarkoituksenmukaisella tavalla.

Archerin teoreettinen ajattelu kytkeytyy lähtökohtaisesti käytännön käsitteeseen. Vaikka käytännön käsite ei sinänsä ole Archerin keskeinen kiinnostuksen aihe, juuri käytäntö on hänen ajattelussaan perimmäinen lähtökohta. Archerin (2000) mukaan keskeistä on, että käytännön toiminnassa syntyvä tietoisuus itsestä ja tunne minän jatkuvuudesta edeltää ensin persoonallisen ja myöhemmin sosiaalisen identiteetin kehittymistä moniulotteisen toimijuuden kautta. Archer kytkee siten identiteetin käytäntöön juuri toimijuuden käsitteellä. Tässä vaiheessa on siis tarkoituksellista esitellä mitä toimijuudella oikeastaan tarkoitetaan.

2.2.2 Väistämätöntä ja vapaata: realistinen käsitys toimijuudesta

Toimijuus ei ole muotoilun tutkimuksessa mitenkään vakiintunut käsite. Mainintoja toimijoista löytyy muutamista satunnaisista tutkimuksista, mutta varsinaisia esimerkkejä toimijuus käsitteen systemaattisesta soveltamisesta ei muotoilutoimintaa koskettavan tutkimuksen piiristä toistaiseksi löydy.

Muotoilun ulkopuolella toimijoita koskevat keskustelut ovat monitieteisiä, laaja-alaisia ja taustoiltaan monimuotoisia, eikä tässä

²⁴ Merkityksiä hämärtää myös se, että englanninkielinen termi practice viittaa erityisesti arkipuheessa ammatinharjoittajan praktiikkaan eli vastaanottoon. Esimerkiksi sanapari design practice viittaa toisissa yhteyksissä siis muotoilun käytäntöön ja toisaalla taas muotoilutoimistoon.

yhteydessä ole mielekästä esitellä niitä kattavasti. Yleisesti ottaen voidaan määritellä, että toimija on joku, joka toimii tai aikaansaa toimintaa. Toimijuus puolestaan on teoreettinen käsite, jolla toimijana olemisen asetetaan systemaattisen tarkastelun kohteeksi. Identiteetti käsitteenä kiinnittyy edelleen läheisesti toimijuuteen kuvatessaan toimijan tietynlaisuutta. Näin voidaan loogisesti puhua eri toimijuuksiin sitoutuvista erilaisista identiteeteistä kuten esimerkiksi tässä yhteydessä asiantuntijaidentiteetistä, joka rakentuu asiantuntijana toimimisen kautta.

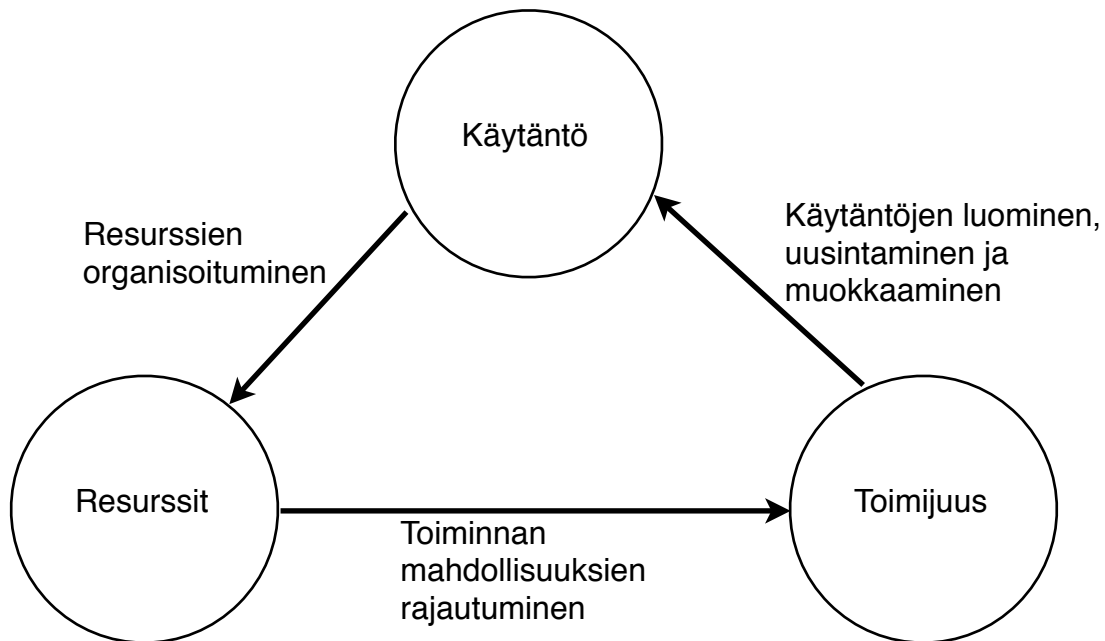
Käytännön ja identiteetin ohella myös toimijuus on post-moderneiksi lähestymistavoiksi miellettyissä keskusteluissa yleinen, korkean abstraktiotason käsite. Kielen ensisijaisuutta korostavat jälki- ja myöhäismodernit lähestymistavat määrittelevät myös toimijuutta diskursiivisesti, vaikka samalla tunnustetaan määritelmän ongelmallisuus suhteessa todellisuuden aineellisuuteen (kts. Gordon 2005; Ronkainen 1999). Archerin (2000, 1-3 ja 306-319) mukaan kriittinen realismi palauttaa inhimillisen toimijan paikalleen kykenevänä subjektina, jolla on voimia muokata niitä sosiaalisia ja aineellisia olosuhteita, joiden osaksi hän väistämättä kuuluu. Tältä osin kriittinen realismi lupaa humanismin perinnön uudelleen nousua ja puolustamista (Archer 2000, 306-319).

Inhimillisen toimijan subjektiviteetti ja suhteellinen autonomia (kuvio 6) on kriittisrealistiseen tieteenfilosofiaan nojautuvassa tutkimuksessa keskeinen piirre. Archer (2000, 261-262) kiteyttää käytännön ja toimijuuden välisen suhteen ennalta ja uudelleen järjestäytymisen prosessiksi²⁵.

Lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan todellisuus on olemassa subjektista riippumatta asettaen ehtoja inhimilliselle toiminnalle, mutta ihmisellä vastaavasti on ominaisuuksia, jotka eivät ole palautettavissa aineellisen todellisuuden ehtoihin. Sosiaalisen todellisuuden olemassaolo on puolestaan inhimillisestä toiminnasta riippuvainen, mutta samalla sosiokulttuuriset ilmiöt ovat yksittäisistä toimijoista riippumattomia eivätkä siten palaudu subjektiivisiin

²⁵ pre-grouping and re-grouping (Archer 2000, 262)

selityksiin. (Archer 1998; Bhaskar 2005) Toimijoilla on siis sekä voimia että alttiuksia toimintaan (Archer 2000; Kuusela 2006b, 47-48).

Kuvio 6. Toimijan suhteellinen autonomia suhteessa käytäntöön

Pelkistäen toimijuus määrittyy jaettuna positiona suhteessa käytännön ennalta määrittelemiin ja epätasaisesti jakautuneisiin resursseihin (Archer 2000, 262-263). Näin etuoikeutettuun tai vähempiosaiseen ryhmään kuulumisen on aina lähtökohtaisesti toimijan tahdosta riippumatonta, mutta positiossa toiminta puolestaan on oleellisesti toimijan henkilökohtaisten sitoumusten motivoimaa ja näin

toiminnan kautta yksilöllä on voimia vaikuttaa käytännössä joko uusintamalla tai muokkaamalla olemassa olevia rakenteita²⁶.

2.2.3 Ammatillinen identiteetti, emootiot ja sitoutuminen

Archerin (2000) käytäntölähtöinen ajattelu korostaa paitsi toiminnan merkitystä identiteetin muotoutumisessa, myös emootioista juontuvien henkilökohtaisten sitoumusten roolia toiminnan motivaattorina. Archer kiteyttääkin teorianensa identiteetistä ja toimijuudesta lauseeseen: se mistä välitämme, tekee meistä ketä olemme²⁷ (Archer 2000, 10). Archerin ajattelussa emootioilla on merkittävä osuus juuri siltä osin miten ne vaikuttavat toimijan sitoutumista koskeviin valintoihin.

Archerin (2000, 193-195) mukaan identiteetti tulee havaittavaksi emootioiden kautta eli niissä asioissa, joista kannamme huolta. Emootiot ovat identiteetin rakentumisen kannalta oleellisia, koska juuri emootiot ovat inhimillisen refleksiivisyyden pääraaka-ainetta (Archer 2000, 194). Ammatillinen identiteetti tulee siis esiin reflektiossa niitä asioita kohtaan, joista välitämme ammatilliseen toimintaan sitoutuvassa sosiaalisessa roolissa (Archer 2000, 193-195; Kuusela 2006b, 51; Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 37-39). Näin ollen voi kiteyttää, että muotoilun asiantuntijan identiteetti tulee näkyväksi siinä millaisista asioista ja miten muotoilun asiantuntijana kannetaan huolta.

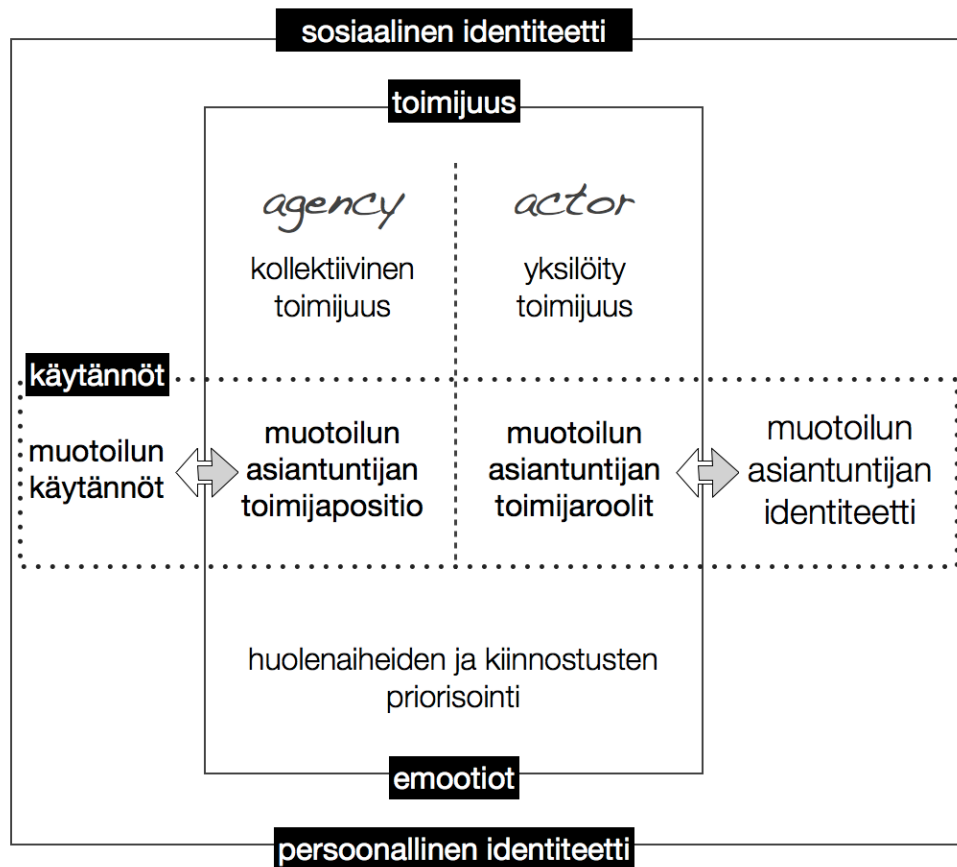
Eteläpellon (2007, 107) mukaan kollektiivisen ammatti-identiteetin rakentumisessa keskeistä on kuulumisen tunne, joka syntyy osallisuudesta, jäsenyydestä ja vuorovaikutuksesta. Samalla

²⁶ structure; Rakenne on kriittisrealistisessa filosofiassa tyypillinen teorettinen käsite, joka ilmentää erityisesti ajattelutradition kiinnostusta sosiaalisen todellisuuden järjestykseen ja sen osien välisiin suhteisiin (Hartwig 2007, 440-442).

²⁷ ”We are who we are because of what we care about” Archer 2000, 10.

ammatti-identiteetti on dynaaminen ja muuttuu niiden suhteiden varassa, joiden ympärille se työssä rakentuu (Eteläpelto 2007, 108).

Muotoilun asiantuntijan identiteetti on siis ymmärrettävä sosiaalisten ja persoonallisten tekijöiden vuorovaikutuksessa rakentuvaksi kokonaisuudeksi (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 43-45). Archerin (2000) teoriaan perustuen muotoilun asiantuntijan identiteetin voi tulkita rakentuvan yhtäältä muotoilun käytännöissä ennalta jäsenytyneen jaetun toimijaposition ja toisaalta yksilöllisen toimijaroolin vuoropuheluna (kuvio 7).

Kuvio 7. Muotoilun asiantuntijan identiteetti teoreettisessa viitekehyksessä

Muotoilun asiantuntijan jaetun toimijaposition ja yksilöllisen toimijaroolin käsitteillä on näin ollen mahdollista tarkastella edelleen muotoilun asiantuntijuuteen sisältyviä kollektiivisia ja persoonallisia piirteitä.

2.3 Realistinen identiteettikäsitys analyttisenä kehyksenä

Tiivistettynä teoreettinen viitekehys tarjoaa siis lähtökohdat muotoilun tarkasteluun asiantuntijuuden alueena ammatillisen identiteetin, käytännön ja toimijuuden käsitteillä. Edellä esitetyt käsitteiden väliset yhteydet eivät kuitenkaan tarjoa sellaisenaan vielä varsinaisia analyttisiä työkaluja aineiston tarkasteluun. Siksi käsitteet on vielä operationalisoitava empiirisen tutkimuksen välineiksi.

2.3.1 Muotoilun asiantuntijan jaettu toimijaposition

Archerin (2000) mukaan toimijuuden juuret ovat siis käytännössä. Hän esittää, että subjektin toimijuus kehittyy yksilöllisen itsen ja persoonan kehityksen kautta kohti sosiaalisen identiteetin muotoutumista (Archer 2000, 254). Sosiaalisen identiteetin taustalla Archer (2000) erottaa kaksi erillistä toimijuuden ulottuvuutta: “agent” ja “actor”. Hän erottelee käsitteiden suhdetta toisiinsa määrittelemällä agenttiutta kollektiviteettina, sosiaalisena toimijuutena, joka määrittyy samojen elämänmahdollisuuksien rajaamana. Näin jokainen on väistämättä toimija agenttina, sillä agenttius on position omaamista suhteessa jaettuihin resursseihin. (Archer 2000, 261) Tätä taustaa vasten muotoilun asiantuntijana toimiminen kollektiivisella tasolla tarkoittaa siis jaetun position omaamista suhteessa käytännön määrittelemiin resursseihin. Käytän siten käsitettä toimijaposition kuvaamassa erityisesti muotoilun asiantuntijana toimimisen jaettuja piirteitä.

Archerin (2000) teoriaan nojaten, toimijaposition on aina väistämättä sosiaalisesti määrittynyt ja ilmenee ainoastaan pluraalissa ilmentäen kuulumista yksilön ulkopuoliseen kollektiiviin. Toimija-

positio ei muodostu pelkästään passiivisesti ulkoisten puitteiden määrittelemänä vaan myös toimijan rakentamana aktiivisen toiminnan kautta. Toimijaposition tasolla toimijuus voi siten identifioitua esimerkiksi ammattinimikkeeseen tai työtehtävään kuten muotoilun asiantuntijatehtäviin. Näin muotoilun asiantuntijan toimijaposition omaaminen rakentaa siis muotoilun asiantuntija-identiteettiä jaetulla, kollektiivisella tasolla.

Muotoilun asiantuntijan toimijapositio muistuttaa käsitteellisällöltään aiemmassa muotoilun tutkimuksessa hyödynnettyä profession käsitettä (Wiberg 1996; Valtonen 2007) siltä osin, että molemmilla ilmennetään kuulumista ammatilliseen kollektiiviin. Teoreettisten taustojen eroista johtuen käsitteet kuitenkin määrittyvät erillä tavoin. Kun toimijaposition käsite korostaa toimijan suhdetta käytäntöön ja resursseihin, profession käsite puolestaan kiinnittyy ammattiin ja ammatilliseen järjestäytymiseen (Wiberg 1996, 17; Valtonen 2007, 28-39). Jotta muotoilun asiantuntijan positiota voitaisiin tarkastella myös professiona, tämä edellyttäisi rakenteellisia muutoksia sekä ammatillisessa järjestäytymisessä että koulutuksessa. Toisin sanoen profession käsitteen soveltaminen edellyttäisi, että muotoilun asiantuntijoille ammattiryhmänä kehittyisi yhteiskunnallisesti tunnustettu status. Sen sijaan toimijaposition käsitteen avulla on mahdollista tarkastella myös sellaisia käytäntöjen muutoksia, jotka eivät vielä ole vakiintuneet rakenteiksi.

Aineiston perusteella muotoilun asiantuntijan positio ei kuitenkaan viittaa pelkästään homogeeniseen ryhmään muotoilun asiantuntijoita. Haastateltavien asiantuntijuudessa ja ammatillisessa identiteetissä on tunnistettavissa myös yksilöllisiä eroja. Näitä asiantuntijuuden variaatioita käsitteellistetään edelleen toimijaroolin käsitettä käyttäen.

2.3.2 Toimijaroolit muotoilun asiantuntijuuden variaatioina

Viitataan muotoilun asiantuntijan toimijaroolin käsitteellä sosiaalisen toimijuuden yksilöllisesti personoituihin muotoihin, joita Archer

(2000) nimittää aktoreiksi. Agenttiuteen verrattuna toimijuus aktorina on siis yksilöllisempää. Archer (2000, 254) asettaa toimijuuden aktorina kontrastiin agenttiuden kanssa todeten, että aktorit ovat ainoita sosiaalisen toimijuuden muotoja, jotka todella ilmenevät singulaarina omaten yksilöllisen identiteetin. Aktorius ilmenee tavasta, jolla toimija personoi roolinsa onnistuen sosiaalisella identiteetillään ilmentämään persoonaansa yhteiskunnassa. Toimija on siten aktori, kun hänellä on yhteisöllinen asema tiettyä yksilönä. Kaikista subjekteista ei siis kehity aktoreita, vaikka johonkin kollektiiviseen toimijaposition kuulumisen on kaikille yksilöille väistämätöntä. (ibid.)

Aktorin käsite on oleellisesti sidoksissa sosiaaliseen toimijuuteen agenttina, sillä agenttius eli kollektiivisen toimijaposition omaaminen, avaa pääsyn toimijaroolien valikoimaan. Muotoilun asiantuntijuuden näkökulmasta tämä tarkoittaa, että jaetun muotoilun asiantuntijan position omaaminen on väistämätön edellytys yksilöllisemmän toimijaroolin kehittymiselle muotoilun asiantuntijana ja samalla muotoilun asiantuntijuuden kollektiiviset piirteet edeltävät yksilöllisten variaatioiden kehittymistä.

Archer (2000, 253-261) selittää sosiaalista identiteettiä rakentavan aktoriuden kehittymistä position julkisena ilmentämisenä omaksutun sosiaalisen roolin personoimisen kautta. Koska Archerin teoriassa emotiot ovat merkittävä tekijä toiminnan aikaansaamisessa, myös ammatillisen identiteetin kehittymisen on ajateltava olevan oleellisesti riippuvaista emotionaalisten siteiden perusteella muotoutuvista sitoumuksista (Archer 2000; Eteläpelto & Saarinen 2006).

Personoidun sosiaalisen roolin rakentuminen edellyttää paitsi aikaa, energiaa ja sitoutumista, myös kykyä muokata kollektiivisen toimijaposition olemassa olevia ehtoja (Archer 2000, 283-305). Toimijarooli, eli muotoilun asiantuntijan rakentama uniikki sosiaalinen identiteetti, kehittyä yksilön kyetessä julkisesti ilmentämään kollektiivista muotoilun asiantuntijan positiotaan samalla muokaten ja uudistaen sitä eräänlaisena singulariteettina, emergenttina roolina, joka ei selity muotoilun asiantuntijuuden

aiemmin tunnustettujen rajanvetojen ja määritelmien perusteella. Muotoilun asiantuntijan toimijarooli on siten tässä tutkimuksessa ensisijainen käsite muotoilun asiantuntijuuteen liittyvien yksilöllisten piirteiden tarkastelussa.

2.3.3 Moniulotteisen identiteettikäsitteen operationalisointi

Vaikka muotoilun asiantuntijan toimijaposition ja toimijaroolin käsitteet auttavat selittämään muotoilun asiantuntijan identiteetin rakentumista, ne eivät sellaisinaan ole vielä valmiita analyyttisiä välineitä empiirisen aineiston työstämiseen. Kuten menetelmäluvussa todettiin, myöskään kriittisrealistinen tieteenfilosofia ei sellaisenaan anna analyyttisen tason metodologisia suuntaviivoja, ellei moniulotteista todellisuuskäsitystä sitten pidetä sellaisena. Archerin (2000) kriittisrealistiseen tieteenfilosofiaan nojaava teoria identiteetin rakentumisesta mahdollistaa muotoilun asiantuntijan identiteetin tarkastelun kerrostuneen todellisuuskäsityksen mukaisesti luonnollisella, praktisella ja diskursiivisella ulottuvuudella.

Archerin (2000) mukaan identiteetin eri ulottuuksien ilmaukset syntyvät toimijan erilaisissa maailmasuhteissa ja myös ilmenevät eri tavoin. Luonnollisella ulottuvuudella identiteetin ymmärretään rakentuvan kehon ja ympäristön vuorovaikutussuhteessa kehittyvinä käsityksinä omista fyysisistä toimintamahdollisuuksista (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 37-39). Keskeistä tällöin on toimijan kehollinen kokemus, joka aineistossa havainnollistuu erityisesti vaistonvaraisessa, fyysisestä toimintatilaa kuvaavassa reflektiossa (Archer 2000, 199). Luonnollisen ulottuvuuden reflektiossa muotoilun asiantuntijana toimimista sidotaan lähinnä aikaan ja paikkaan liittyviin määreisiin. Tällä ulottuvuudella toimija näyttäytyy ennen kaikkea fyysisenä ja biologisena olentona. Myös aiempien tutkimusten muotoiluun liittyvästä kognitiivisesta toiminnasta voidaan siten ymmärtää tarkastelevan muotoilun asiantuntijuutta nimenomaan luonnollisella ulottuvuudella.

Praktisella ulottuvuudella identiteetti kuvastuu subjekti-objekti suhteissa syntyvissä kokemuksissa, jotka ilmenevät osaamista ja kompetensseja koskevana reflektiona (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 37-39; Archer 2000, 199). Haastatteluaineistossa identiteetin praktista ulottuvuutta ilmentää erityisesti muotoilun asiantuntijan saavutuksia ja kyvykkyyttä performatiivisesti määrittelevä reflektio. Analyysin kannalta tällä ulottuvuudella oleellista on myös kuinka muotoilun objekteja määritellään.

Diskursiivisella ulottuvuudella kyse on subjektien välillä syntyvistä kokemuksista, jotka koskettavat henkilön omaa arvoa ja arvostuksia (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 37-39). Aineistossa identiteetin diskursiivinen ulottuvuus näyttäytyy ennen kaikkea muotoilutoimintaa ja muotoilijan asemaa koskevana normatiivisena reflektiona. (Archer 2000, 199) Samalla haastatteluissa on usein tyypillisesti kyse myös siitä, millaisiin arvoihin ja arvostuksiin muotoilun asiantuntijana sitoudutaan ja mistä puolestaan sanoudutaan irti. Myös esimerkiksi aiemmin tässä luvussa esiin nostettu sankarimuotoilijuudesta etäisyyttä ottava haastattelukatkelma määrittelee muotoilun asiantuntijuutta juuri diskursiivisella ulottuvuudella eli suhteessa muihin toimijoihin.

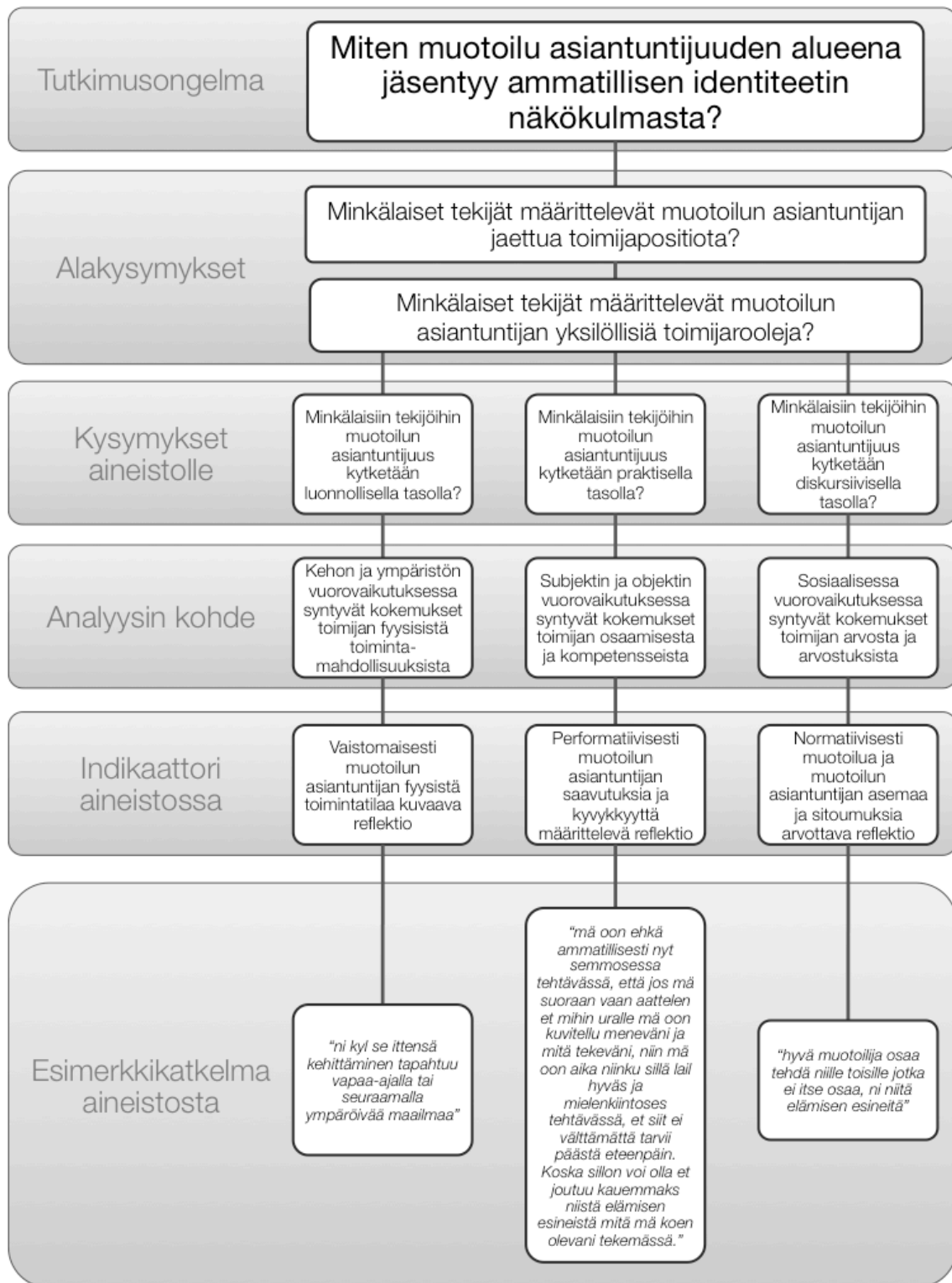
Muotoilun asiantuntijaidentiteetin ulottuvuudet ovat analyysin kannalta oleellinen jäsenitys, koska juuri näillä ulottuvuuksilla aineiston analyysissä operoidaan (kuvio 8).²⁸ Näin ammatillisen identiteetin rakentumisessa oleellinen kokemus muotoilun asiantuntijana toimimisesta tarjoutuu tarkasteltavaksi haastateltavien kokemuksia koskevan reflektion kautta ja sitoumuksia esiin piirtävissä ilmauksissa. Identiteetin eri ulottuvuudet muodostavat viime kädessä kokonaisuuden, jonka osa-alueet ovat toisistaan

²⁸ Archer (2003) soveltaa teoreettista ajatteluaan empiirisen aineiston kanssa toisenlaisessa analyttisessä välineistössä. Hänen seitsenportainen analyttinen jäsenityksensä (Archer 2003, 114) ei kuitenkaan ole tarkoitettu tiettyyn toimintaan sitoutuvan identiteetin tarkasteluun vaan yksilön identiteetin kehityskaaren ja refleksiivisyyden analyysiin. Erilainen kysymyksenasettelu ohjaa siten tässä yhteydessä soveltamaan samaa teoreettista taustaa toisella tavalla jäsenettynä analyttisenä apuvälineenä.

erottamattomia. (Archer 2000; Eteläpelto & Vähäsantanen 2006) Tämä tarkoittaa, että vaikka analyttisellä tasolla kohdetta eritellään aineellisten, praktisten ja diskursiivisten kytkentöjen kautta, muotoilun asiantuntijan käytännön työssä nämä suhteiden eri ulottuvuudet nähdään sitoutuneena toisiinsa erottamattomasti.

Teoreettisen viitekehyksen ohjaamana aineiston analyysi on kuitenkin tekstissä jäsenetty kerrostuneen identiteettikäsitteilyksen mukaisesti luonnollisen, praktisen ja diskursiivisen ulottuvuuden tarkasteluihin, jotka esitellään luvuissa kolme, neljä ja viisi. Alakysymyksiä käsittelevien lukujen jälkeen erilliset analyysit vedetään edelleen yhteen synteesiluvussa kuusi, jossa samalla tarkastellaan mitä esiin nostetut havainnot muotoilun asiantuntijan identiteetistä kertovat toimijuusteorian valossa muotoilun käytäntöjen muutoksista päätutkimusongelman ja alakysymysten tasolla.

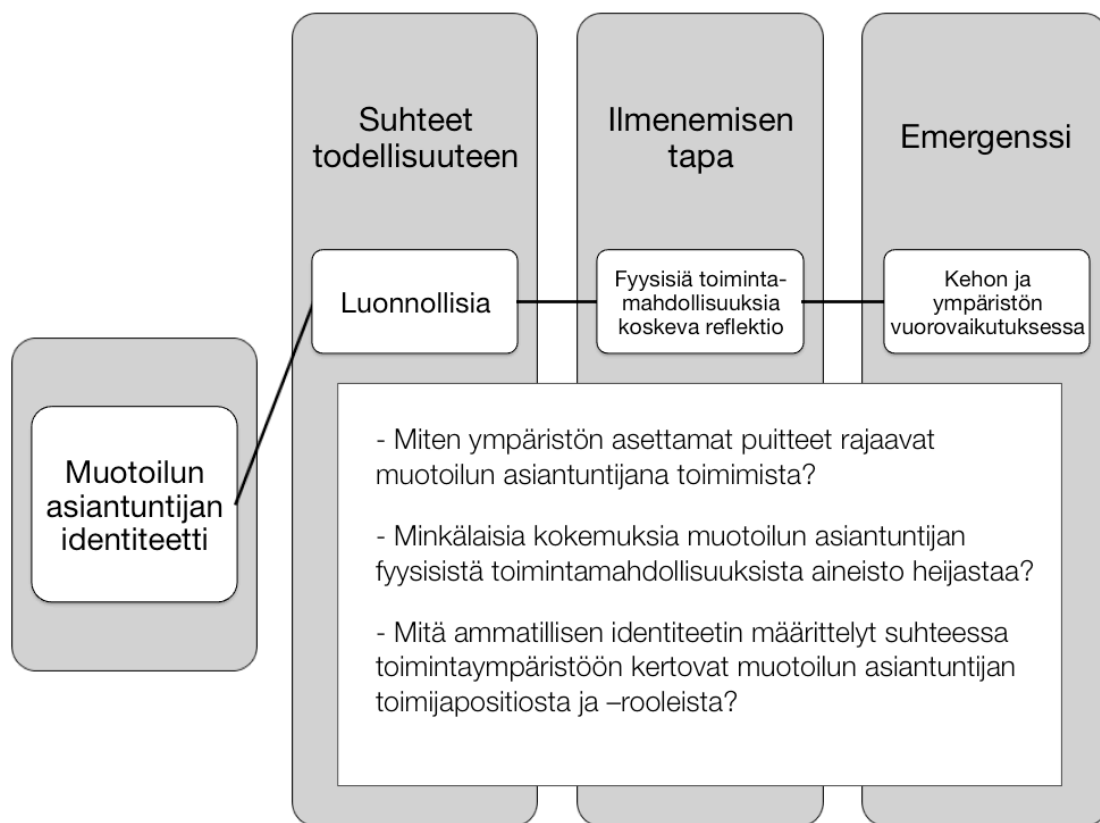
Esitetystä näkökulmasta muotoilun asiantuntijuutta tarkastellaan tässä työssä ennen kaikkea käytäntöjen kehityksen myötä ilmenneenä kollektiivisena toimijapositiona ja muotoilun asiantuntijuuden vaihtelua käsitteellistetään puolestaan edelleen erilaisina toimijarooleina. Ammatillinen identiteetti, joka tulee aineistossa esiin haastateltavien tavoissa paikantaa itseään suhteessa muotoiluun, on samalla ilmiö, jonka kautta muotoilun käytännöissä tapahtuvat muutokset tulevat näkyväksi. Analyysissa ei kuitenkaan jäädä ammatillisen identiteetin kuvaamisen tasolle, vaan siinä tapahtuneita muutoksia pyritään selittämään teoreettisen taustan avulla analysoimalla minkälaisista käytäntöjen muutoksista havainnot kertovat.

Kuvio 8. Analyysi- ja kysymyshierarkia

3 MUOTOILUN ASIAANTUNTIJAN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Tässä analyysiluvussa aihetta tarkastellaan muotoilun asiantuntijan identiteetin luonnollisen todellisuussuhteen näkökulmasta. Aineiston tasolla tarkastelun keskipisteessä ovat tässä yhteydessä toimijoiden kokemukset omista toimintamahdollisuuksistaan muotoilun asiantuntijana suhteessa fyysiseen toimintaympäristöön (kuvio 9).

Kuvio 9. Muotoilun asiantuntijaidentiteetin luonnollinen ulottuvuus

Luvussa kysytään miten ympäristön asettamat puitteet määrittelevät muotoilun asiantuntijana toimimista ja minkälaisia kokemuksia asiantuntijana toimimisesta aineisto fyysisellä ulottuvuudella heijastaa. Analyysissa käsitteellistetään näin ollen muotoilun asiantuntijan toimijapositiona ja toimijarooleja toimijan ja toimintaympäristön väliseen suhteeseen perustuen. Tässä luvussa tarkastellaan siis minkälaisia muotoilun asiantuntijuutta määritteleviä tekijöitä haastatteluaineistosta nousee esiin kun sitä tarkastellaan toimijan ja toimintaympäristön välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta.

Vaikka tässä yhteydessä keskitytään erityisesti muotoilu-toiminnan nimenomaisiin puitteisiin, osin luonnollisen tason tarkastelussa on aina kyse yleisinhimillisistä toiminnan perusteita rakentavista tekijöistä. Siten tässä luvussa on kyse jossain määrin myös siitä, miten muotoilun asiantuntijatyötä refleктоiva aineisto kohtaa asiantuntijuutta ja ammatillisia identiteettejä laajemmalla tasolla koskettavan tiedon.

3.1 Luonnollinen ulottuvuus ja muotoilun asiantuntijana toimimisen puitteet

Analyysin aluksi lienee paikallaan johdattaa ajattelemaan ympäröivää todellisuutta siitä konkreettisesta näkökulmasta, jota Archer (2000, 162) nimittää todellisuuden luonnolliseksi ulottuvuudeksi. Termi luonnollinen ei ole välttämättä täysin ongelmaton käsite identiteetin tarkastelussa. Archer (2000) viittaa käsitteellä ensisijaisesti toimijan keholliseen vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa. Archer ei siis tarkoita luonnollisella todellisuussuhteella pelkästään ihmisen suhdetta inhimillisestä toiminnasta riippumattomaan ”luontoon”, vaan laajemmin kehollista vuorovaikutusta aineellisen ympäristön kanssa (Archer 2000, 161-166). Hän käyttää käsitettä havainnollistavana esimerkkinä muun muassa ratsastamista ja kevennettyä ravia, ilmentääkseen identiteetin luonnolliseen todellisuussuhteeseen liittyvän toimintakyvyn kehollisuutta. Kevennettyä ravia ehkä

tavanomaisempi esimerkki ensisijaisesti kehollisesta toimintakyvystä on polkupyöräily tai uinti. Niin kevennettyyn raviin, uintiin kuin pyörällä ajamiseenkin vaadittavaa osaamista on vaikea sanallistaa. Sen sijaan niiden hallitseminen kehittyy nimenomaan fyysisen harjoituksen ja kokemuksen tuloksena.

3.1.1 Muotoilun asiantuntijuus kehollisena toimintana

Kun aineistoa katsotaan tätä taustaa vasten, näkyvimmit viittaukset keholliseen toimintakykyyn liittyvät puheeseen käsin tekemisestä. Aineistossa kädentaitoihin viitataan kuitenkin enemmän tarpeetomina kuin oleellisesti muotoilun asiantuntijuutta rakentavina.

”Mut kyl mä niinku haaveilen et mä ehtisin vaikka käydä tekemään jotain käsilläni, jonain päivänä.”

Kun muotoiluun perinteisesti liitetyt kädentaidot yllättäen suljetaan pois asiantuntijuuden ytimestä, muotoilun asiantuntijuuden luonnollisen ulottuvuuden tunnistaminen alkaa vaikuttaa haastavalta. Tarkemmin katsottuna kehollinen vuorovaikutus ympäristön kanssa on läsnä ehkä hieman odottamattomalla tavalla kuten *”paperityönä”*.

”et meillä on nyt viis muotoilijaa tässä, et oon heidän yhteyshenkilö tuonne ylöspäin ja päinvastoin sieltä alaspäin ja se nyt lähinnä tarkoittaa sitä että mä niin autan projektissa sitä mitä pystyn, taikka mulla on aika paljon sitä paperityötä. Ehkei sitä mitä olen, ei oo ihan sitä mitä alun perin on haaveillu tekevänsä, mut sitten se on tällä hetkellä semmosta.”

Kuten edellisestä katkelmasta käy ilmi, haastateltu muotoilija työskentelee haastatteluhetkellä tiimin esimiestehtävissä. Aineiston perusteella muotoilun asiantuntijatyöhön sisältyykin usein myös esimiesasemaan liittyvää vastuuta ja hallinnollisia tehtäviä. Eraut

(1994, 75) toteaa myös hallinnointiin ja johtamiseen liittyvän paljon kokemuksellista tietoa, joka tulee esiin käytännön toiminnassa sekä toiminnan tavoissa että ajattelumalleissa. Tämänkaltaiseen toimintaan liittyvää kehollista osaamista ja tietämistä on kuitenkin vaikea tarkastella toisistaan erillään, sillä myös mielen sisäinen osaaminen eli taitava ajattelu on pohjimmiltaan kehollista. Ehkä siksi asiantuntijatyön yhteydessä työn keholliset piirteet ja suhde fyysiseen toimintaympäristöön tulevat usein esiin kuin vaivihkaa ja epäoleellisina.

Archerin (2000, 161-166 ja 198-209) mukaan identiteetin määrittymistä luonnollisella ulottuvuudella ei voi kuitenkaan ohittaa, sillä jokaisella toimijalla on väistämättä fyysisen olemuksensa kautta suhde ympäröivään todellisuuteen. Archer (2000, 162) kuvaa toiminnan tätä ulottuvuutta sensorimotoriseksi vuorovaikutukseksi ympäristön kanssa, missä toiminnan kognitiivinen sisältö on erottamattomasti kietoutunut keholliseen toimintaan. Koska tällä ulottuvuudella toiminnan tietoinen erittely on vaikeaa, identiteetin luonnolliset piirteet tulevat näkyväksi ensisijaisesti vaistomaisesti fyysisen kehon ja ympäristön välistä vuorovaikutusta jäsentäen (Archer 2000, 199). Myös muotoilun asiantuntijuutta on siis syytä tarkastella siitä näkökulmasta mitä asiantuntijat konkreettisesti tekevät ja minkälaisessa ympäristössä he toimivat.

3.1.2 Muotoilu ja tietointensiiviset tehtävät

Asiantuntijuuden käsite on aina suhteellinen. Jotta jonkun kohdalla voidaan puhua asiantuntijuudesta, on oltava olemassa myös joku vähemmän asiantunteva taho. Kognitiivisesta näkökulmasta asiantuntijuus liitetään kokemuksen mukanaan tuomaan kyvykkyyteen (Ericsson 2006a ja 2006b). Tähän mainittuun näkökulmaan perustuva asiantuntijuuskäsitys vallitsee myös muotoilun asiantuntijuuden tutkimuksessa (esim. Lawson & Dorst 2009).

Tätä taustaa vasten haastatteluaineisto edustaa varsin osuvasti muotoilun asiantuntijuutta. Kokonaisuutena ajatellen haastateltavat edustavat monipuolista ja mittavaa muotoilualan kokemusta. Ehkä yllättävänkin moni haastateltava kuitenkin kuvaa työtään muuksi

kuin varsinaiseksi muodonannoksi. Vaikka haastateltavien työnkuvassa on usein kyse johtavasta asemasta tai vähintäänkin esimiestason tehtävistä, muotoilun asiantuntijuus ei kiteydy pelkästään hallinnolliseen asemaan tai taitoon johtaa muotoilutoimintaa vaan kyse on muustakin. Erityisesti tietoon liittyvät kysymykset vaikuttavat liittyvän monen haastateltavan keskeiseen tehtäväkenttään. Esimerkiksi tutkimustiedon merkityksestä kysyttäessä muotoilujohtaja täsmentää omaa tehtävänsä suhteessa tutkimukseen:

”se on mun rooliki oikeestaan että tota mä yritän tunkea sitä tutkimusta meidän muotoiluun”

Tutkimustiedon syöttäminen muotoiluun paljastuu haastattelussa edelleen vastuuksi organisaation muotoilun tutkimusohjelmien koordinoinnista. Haastateltava mainitsee myös osallistuvansa toisinaan paitsi muotoilun myös lähialojen tieteellisiin konferensseihin.

”oon jättäny kerran artikkelinki tossa”

Vaikka edellä esiin tuotu haastateltava on ehkä aineistossa edustavin esimerkki tietointensiivisiin tehtäviin keskittyneestä työnkuvasta, ei hän silti ole ainoa, jolla on omakohtainen suhde tietoon työnsä kautta. Jopa näkyvimmin muotoilijuutta ammatillisena identiteettinään painottava haastateltava toteaa ainakin tutkimustiedon hyödyntämisen olevan arkipäivää suunnittelussa.

”mistä on olemassa tutkimusdataa niin mahdollisimman paljon”

Vaikka lähtökohtaisesti kaikkia haastateltavia voi siis pitää muotoilun asiantuntijoina kokemuksensa puolesta, kuvausten perusteella muotoilun käytäntöihin on konkreettisen muodonannon rinnalle

kehittynyt nimenomaan tietointensiivisiin tehtäviin keskittynyt toimijaprofiili, jota voi hyvin nimittää muotoilun asiantuntijatyöksi. Tässä suhteessa myös muotoilun asiantuntijatehtävät näyttävät vastaavan viime aikaisen tutkimuksen käsitystä asiantuntijuuden luonteesta oleellisena sosiaalisena roolina suhteessa tiedon kulkuun (Hakkarainen & al. 2004, 19-20).

3.1.3 Tieto muotoilun asiantuntijan positiota määrittävänä resurssina

Kaikilla haastatelluilla on siis työnsä kautta omakohtainen suhde tietoon. Tieto näyttelee jonkinlaista roolia muotoilun resurssina jokaisen työssä. Suhteet tietoon kuitenkin vaihtelevat sekä haastateltavien edustamien organisaatioiden näkökulmasta että henkilötasolla. Yhdelle tiedon tuottaminen on jokapäiväistä arkea, kun taas toisaalla tieto nähdään muualla tuotettavaksi informaatioksi, jota lähinnä otetaan vastaan, yritetään ymmärtää ja hyödyntää.

Esimerkiksi mallistopäällikön kokemuksen mukaan tiedon tuotannossa ja hyödyntämisessä on vielä taustaorganisaatiossa kasvattamisen varaa:

”tietosesti tehään jonkun verran tutkimusta ihan yleisellä tasolla ja sit tietysti joskus on tehty ihan jotain tällösiä ryhmäkeskustelututkimuksia missä on haettu jotain ja kyl siinä on vieläki sitä vois tehdä niinku enemmänkin”

Toisaalla taas muotoilujohtaja kokee, että tiedon hyödyntämisessä on tultu jo rajalle, josta ainoa etenemisen mahdollisuus on ainoastaan paluu takaisinpäin. Aineiston perusteella voi tulkita, että muotoilun asiantuntijatehtävien syntyyn onkin vaikuttanut ennen kaikkea käytäntöjen muuttuminen käytettävissä ja saatavilla olevan tiedon määrän kasvaessa.

”on niinku siis runsaudenpulaa tutkimustiedosta. Siellä on niinku enemmänkin hommana se että löytää sen oleellisen tiedon niistä tutkimuksista.”

Haastateltavan sanoin: *“tiedon hallinnan tarve on kasvanut”*. Eräsaari (1997, 62-63) puhuu samasta asiasta paikantamalla asiantuntijuuden kodiksi *“tietoamisen”*, joka 1970-luvulta lähtien on erilaisten käytäntöjen osaamisessa syrjäyttänyt ongelmanratkaisukyvyyn. Asiantuntijuuden eriytyminen operatiivisesta muotoilutyöstä kertoo, että tietämisestä on tullut myös muotoilussa yhä tärkeämpää ja asiantuntijatehtävien osalta tiedon merkitys on ajanut ohi käden- taidoista.

Kuvausten perusteella muotoilun asiantuntijatyössä on tyypillisesti kyse tiedonkäsittelyyn liittyvistä toimista, joissa toimintakyky ja toiminnan puitteet ovat toisenlaisia kuin millaiseksi muotoilutoiminta on ehkä perinteisesti mielletty. Tietoa voi kuvata aineiston perusteella siis hyvin muotoilun asiantuntijan positiota määritteleväksi keskeiseksi resurssiksi. Näin ollen muotoilun asiantuntijan toimijaposition tarkastelu luonnollisella ulottuvuudella kertoo siis myös ennen kaikkea sitä miten tieto muotoilun asiantuntijatyön resurssina muotoilun käytännöissä jäsentyy.

3.1.4 Tila, aika ja paikka asiantuntijan toimijaposition tekijöinä

Kun muotoilun asiantuntijatyön tarkastelu rajataan tiukasti luonnolliselle ulottuvuudelle, kyse ei kuitenkaan ole pelkästään yksittäisten tekojen ja tilanteiden tasolla toimijan ja ympäristön suhdetta määrittelevistä tekijöistä, kuten aiemmin mainitut *”paperityö”* ja *”tutkimuksen tunkeminen muotoiluun”*, vaan toiminnan tilallisista ja ajallisista puitteista kaikilla tasoillaan. Toisin sanoen, tästä näkökulmasta muotoilun asiantuntijana toimimista tarkastellaan keskittyen niihin väistämättömiin konkreettisiin olosuhteisiin, joissa toimintaa harjoitetaan.

Kun tämän tutkimuksen aineistoa analysoidaan erityisesti yksilön ja toimintaympäristön välisen suhteen näkökulmasta, toimintaympäristöä määrittävät ilmaukset kiteytyvät toiminnan organisoitumista ja rakenteita kuvaaviin ilmauksiin. Muotoilun asiantuntijatyössä toiminnan olosuhteita ei siten määrittele ainoastaan luonnontilainen ympäristö vaan ennen kaikkea myös inhimillisen toiminnan muokkaamat puitteet. Todellisuus on siis aina yksilöstä riippumatta järjestynyt jo ennalta valmiiksi rakenteiksi käytännön toiminnan kautta, mutta samalla rakenteet taas syntyvät ja muuntuvat kollektiivisen käytännön toiminnan kautta (Archer 2000).

Eri haastateltaville toimintaympäristö hahmottuu ja jäsenyytyy erilaisilla tasoilla. Yksityiskohtaisimmillaan toimintaympäristön ja toimijan välinen suhde jäsenyytyy työn itsenäisyyttä tai vuorovaikutteisuuutta ilmentäviin kuvauksiin, kuten seuraavassa haastattelukatkelmassa.

”se on niinku aika laaja, laajasti ryhmätyötä jotta ryhmien kokoonpano sitte vaihtuu aina tehtävästä riippuen ja malliston suunniteltavasta osasta riippuen.”

Edellinen katkelma ilmentää samalla kuinka muotoilun asiantuntijan tietointensiivisten tehtävien konkreettiset olosuhteet linkittyvät myös toiminnan sosiaalisiin rakenteisiin. Asiantuntijatehtävien konkreettiset puitteet viittaavat siis usein nimenomaan siihen miten vuorovaikutus ja osallistuminen työyhteisöön organisoidaan (Hakkarainen & al. 2004, 47-48).

Mikrotasolla toiminnan fyysisiä olosuhteita kuvaavat sellaiset ilmaukset kuten ryhmä tai tiimi. Tyypillisemmin muotoilun asiantuntijan toimintaympäristöä kuvataan kuitenkin hieman laajempien rakenteiden tasolla organisaatioiden osien välisissä suhteissa tai toimintaverkostoissa nimeämällä erilaisia yhteistyötahoja. Organisaatioiden sisällä kyse voi olla tällöin erilaisista ”liiketoimintayksiköistä” tai ”osa-alueista” eli muun muassa tuotannon ja markkinoinnin edustajista tai esimerkiksi toiminnasta ”asiakasraja-

pinnassa”. Rakenteista on kyse myös kun muotoilun johtamisen yhteydessä puhutaan esimerkiksi ”*matalasta organisaatiosta*”.

Edellä esitetyt lainaukset kuvaavat nimenomaan muotoilun asiantuntijan toimintaympäristöä organisaatioissa. Aineiston perusteella toimijaroolien vaihtelu ei kuitenkaan perustu pelkästään toimijoiden liikkuvuuteen organisaatioiden sisällä vaan toisinaan vaihdetaan myös fyysisesti paikkaa mikä samalla tarkoittaa liikkuvuutta toimintaympäristöjen välillä. Työorganisaatioiden välillä siirtyminen on samalla yksi keino kehittää omaa asiantuntijuutta, kuten muotoilujohtajan haastattelussa käy seuraavassa otteessa ilmi.

”osallistun alan seminaareihin ja koulutuksiin ja opin myös sit jotain niinku opettamalla ku, jonkun verran käyn näissä alan oppilaitoksissa”

Ammatillisiin identiteetteihin liittyvässä aiemmassa tutkimuksessa näitä liikkuvuuden erilaisia muotoja on nimetty horisontaaliseksi ja vertikaaliseksi ulottuvuudeksi. Näiden ulottuvuuksien lisäksi erityisesti kansainvälisessä kontekstissa liikkuvuuden käsite viittaa myös alueelliseen ja maantieteelliseen muuttoliikkeeseen. (Eteläpelto 2007; Kirpal 2004, 209)

Toimintaympäristön sisäinen eli vertikaalinen liikkuvuus viittaa erityisesti organisaatioiden sisäiseen urakehitykseen, jossa on kyse työtehtävien muutoksesta ja vastuun kasvamisesta. Horisontaalisella eli toimintaympäristöjen välisellä liikkuvuudella taas puolestaan tarkoitetaan työntekijän siirtymistä työorganisaatioiden välillä. (Kirpal 2004, 209) Vertikaalinen liikkuvuus näkyy siis aineistossa viittauksina organisaatiossa tapahtuvaan uralla etenemiseen esimerkiksi muotoilijasta muotoilujohtajaksi. Horisontaalista liikkuvuutta taas edustaa esimerkiksi siirtyminen tehtävästä toiseen muotoiluorganisaatioiden välillä tai edellisessä haastattelukatkelmassa esiintyvä liikkuminen tuotanto-organisaatioiden ja koulutusjärjestelmän välillä.

Edellinen haastattelukatkelma tuo esiin myös erään toisen muotoilun asiantuntijoiden liikkuvuuteen liittyvän piirteen. Joissain yhteyksissä liikkuvuutta ilmenee aineistossa nimittäin myös tehtäväkuvasta toiseen eli erilaisten käytäntöjen välillä. Haastateltavien työtehtävät koostuvat toisinaan siis myös monenlaisista muotoilun käytännöistä. Tämä tarkoittaa, että aiemmin erillisiksi ammateiksi mielletyt koulutuksen, opetuksen, tutkimuksen, tiedonvälityksen ja muotoilun käytännöt vaihtelevat, sekoittuvat ja yhdistyvät toisiinsa muotoilun asiantuntijatehtävissä. Konkreettisesti tämä näyttäytyy aineistossa siten, että muotoilujohtajan tehtäväkenttä ei ole pelkkää muotoilun johtamista vaan se pitää sisällään myös luennointi- ja opetustehtäviä, tutkimushankkeiden koordinointia ja julkisia asiantuntijatehtäviä. Koulutustehtävät voivat sijoittua paitsi varsinaisen työnantajaorganisaation sisäiseen koulutusjärjestelmään, myös alan ammatillisiin oppilaitoksiin ja korkeakouluihin.

Vaikka näennäisesti aineisto luo eräänlaisen pysäytyskuvan haastateltavien sen hetkisestä työstä ja työympäristöstä, olosuhteet, joihin itseä toimijana haastatteluissa paikannetaan, ovat kuitenkin harvoin stabiileja. Näin myös ammatillinen identiteetti ja toimijapositio suhteessa ympäristöön rakentuu dynaamisesti toiminnan jatkuvuuden ja muutosten välisissä jännitteissä (Eteläpelto 2007, 108). Muotoilussa muutos on läsnä pysyvästi työn hankkeistetun ja vaiheistuneen luonteen kautta.

”tämmösiä vähän pidemmän aikavälin hankkeita ja nää on, koko tää aikafokus mikä mulle kuuluu niin Firman²⁹ varmaan pidempää elikkä elikkä tota mulle kuuluu sitte tosta kolmesta vuodesta sitten johonkin äx vuoteen”

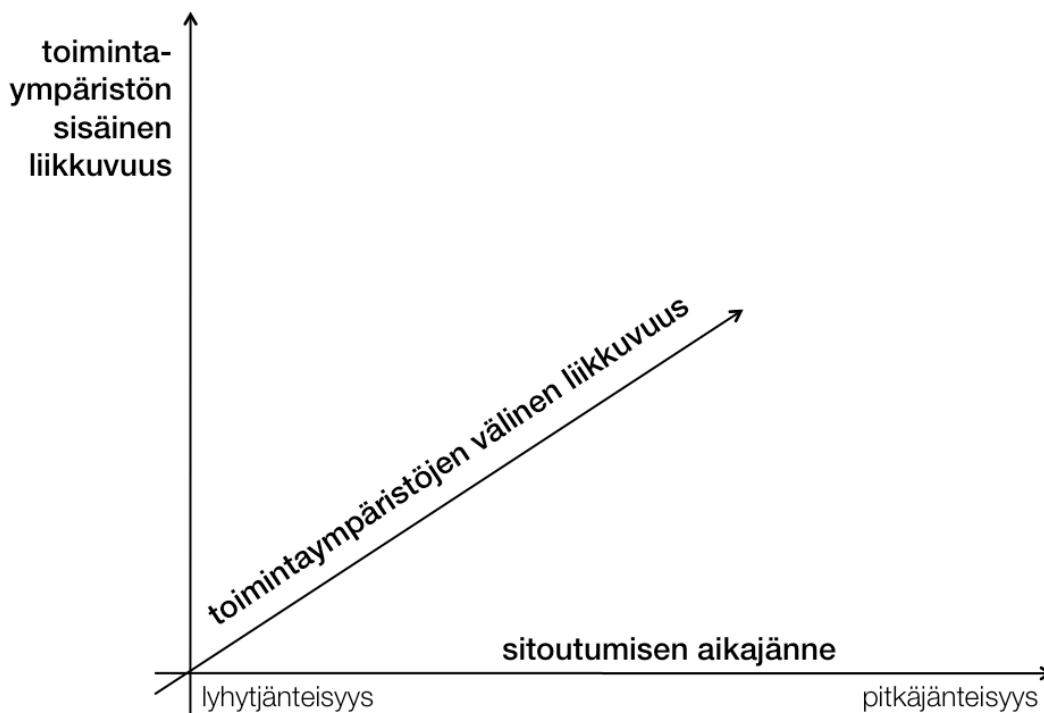
Edellä muotoilujohtaja kuvaa omaa paikkaansa organisaatiossa jäsentämällä organisaation sisäisten hankkeiden aikajännettä ja sijoittamalla itsensä vastuuseen pisimmän aikavälin toiminnasta. Työn kuvausten perusteella pitkän aikavälin hankkeiden rinnalla

²⁹ Yrityksen alkuperäinen nimi muutettu lainauksessa Firmaksi.

kulkee kuitenkin yhtä aikaa monia tehtäviä, jotka edellyttävät toistuvaa, lyhytjänteistä sitoutumista.

”tämmösiä säännöllisen epäsäännöllisiä palaverreja”

Yleisellä tasolla muotoilun asiantuntijan toimijapositiona muokkaavat konkreettiset olosuhteet näyttäytyvät aineistossa siis tilaa, aikaa ja paikkaa kuvaavina ilmauksina. Muotoilun asiantuntijan ammatillista identiteettiä luonnollisella ulottuvuudella jäsentävät tekijät voi siten kiteyttää toimijoiden sitoutumiseksi erilaisiin toimintaympäristöihin vaihtelevien aikajänneiden kautta (kuvio 10).

Kuvio 10. Ammatillista identiteettiä luonnollisella ulottuvuudella määrittäviä tekijöitä

Analyysistä on jo kuitenkin tähän mennessä käynyt ilmi, että toimijoiden välillä voi nähdä eroja liikkuvuuden ja sitoutumisen aikajänteiden välillä. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan syvemmin muotoilutoiminnan ympäristöjä muokkaavia rakenteita ja analysoidaan millaisia variaatioita muotoilun asiantuntijan toimijaroleissa voi tunnistaa tästä näkökulmasta.

3.2 Käytännön käsitteitä, toiminnan rakenteita

Erityisesti luonnollisella ulottuvuudella Archerin (2000) teorian identiteetistä voi kiteyttää ajatukseen: ihminen on mitä hän tekee. Kriittisrealistiseen maailmankuvaan sitoutunut ihmiskäsitys ohjaa tarkastelemaan toimijuutta toisaalta olosuhteiden rajoittamana ja toisaalta yksilön valinnoista riippuvaisena. Tiivistettynä ajattelumalli lähtee siitä, että yksilön valinnat ovat rajallisia tiettyjen todellisuuden asettamien puitteiden sisässä.

Ammatillinen identiteetti ei siis ole täysin vapaasti valittavissa sillä myös yksilötasolla tehtävät päätökset kouluttautumista, työllistymistä ja ammatillista järjestäytymistä koskien ovat sidoksissa ennalta olemassa oleviin rakenteisiin, kuten koulutusjärjestelmään. Archerin (2003, 4) mukaan rakenteet ehdollistavat toimintaa paitsi rajoittamalla, myös mahdollistamalla sitä.

Rakenteet muuttuvat hitaasti yhteiskunnallisten muutosten myötä ja samalla ammatillisen identiteetin rakenteelliset käännekohtat murtuvat ja toisaalta löytävät uusia ankkureita. Muotoilun kentällä yhden tällaisen rakenteellisen muutoksen voi paikantaa käsiteollisen tuotantotavan syrjäytymiseen teollisen tuotannon myötä.

3.2.1 Muotoilua käsityönä ja teollisesti

Muotoilun kentällä rakenteellisia jakoja tehdään perinteisesti tuotannollisen kontekstin perusteella. Tästä näkökulmasta katsoen muotoilussa voidaan erottaa teollisen muotoilun, taideteollisuuden ja taidekäsityön alueet (Ryynänen 2009, 36-46). Tämän tutkimuksen

haastattelut on suoritettu nimenomaan teollisuuden kontekstissa. Teollisuuteen keskittyminen ei ole ollut tässä yhteydessä ainoastaan tutkijan valinta vaan myös aineiston rakentumisen kautta syntynyt rajaus, sillä juuri tästä kontekstista on löytynyt muotoilutoimintaan liittyvän tiedon ja tietämisen aihepiiristä kiinnostuneita haastateltavia.

Tuotantotapojen muutoksilla on ollut myös muotoilun kenttää laajempia vaikutuksia ammatillisten identiteettien näkökulmasta. Esimerkiksi käsiteellisessä ja vielä teollisessakin järjestelmässä työidentiteetit liittyvät yksilön tiettyyn sosiaaliluokkaan, koulustaustaan ja ammattiin, mutta jälkiteellisessä yhteiskunnassa samaistutaan enemmän työorganisaatioihin ja työn käytäntöihin (Eteläpelto 2007, 95-96). Kun ammatillista identiteettiä analysoidaan luonnollisella ulottuvuudella kyse ei kuitenkaan ole siitä mihin toimijat samaistuvat vaan minkälaisissa puitteissa työtä tehdään, eli millaisten olosuhteiden mahdollistamana toimijuus muotoilun asiantuntijana syntyy.

Luonnollisella ulottuvuudella tarkastellen tuotantotapojen muutokset vaikuttavat siis ammatillisiin identiteetteihin nimenomaan toimintaympäristöjä muokkaamalla. Koska muotoilun asiantuntijatehtävät paikantuvat aineistossa teollisuuteen, voi ainakin ajatella, että oletettavasti teollisen tuotantotavan yleistymisellä on ollut merkittävä vaikutus sellaisten toimintaympäristöjen kehityksessä, joiden puitteissa muotoilun asiantuntijatehtävien synty on ollut mahdollista itsenäiseksi, varsinaisesta muodonannosta irtautuneeksi tietointensiiviseksi toimijapositioksi.

Jos muotoilun asiantuntijan positiota määritellään keskeiseksi asemaksi suhteessa tiedonkulkuun, voi kuitenkin tulkita että tällainen asema löytyy varmasti tuotannollisesta kontekstista riippumatta kaikista organisaatioista. Positio muokkautuu kuitenkin erilaiseksi erilaisissa konteksteissa. Esimerkiksi suurissa organisaatioissa resurssien laajuus ja sitä kautta mahdollistuva tehtävien eriytyminen vaikuttaa myös muotoilun asiantuntijaposition luonteeseen. Muun muassa tiedonhankinta on suurissa organisaatioissa jatkuva prosessi, jota ei tehdä pelkästään tiettyihin projekteihin liittyen.

Muotoilujohtaja kuvaa organisaationsa tiedonhankinnan mittakaavaa ja tapoja tiivistettynä seuraavassa katkelmassa.

”no siin on kohderyhmätutkimusta ja perustutkimusta, tuolla missä mä oon töissä, niin ihan hirvittävän paljon. Meillon valtava niinku semmonen analyysiprosessi koko ajan käynnissä.”

Muotoilutoimistoissa ja pienyrityksissä ei ole mahdollista valjastaa edellä kuvatun kaltaisia resursseja tiedonhankinnan palvelukseen. Toimistojen toiminta perustuukin suurelta osin asiakkaan antamaan informaatioon tai vähintäänkin asiakkaan kanssa vuorovaikutuksessa rakennettaviin tiedollisiin ja tavoitteellisiin lähtökohtiin.

3.2.2 Asiantuntijaksi sisällä, ulkona ja verkostoissa

Aineistossa rakenteiden ja haastateltavien työn välinen suhde tulee esiin monella tavalla. Keskeisimmät rakenteelliset tekijät, joihin suhteessa muotoilun asiantuntijana toimimista haastatteluissa määritellään ovat koulutustausta, työorganisaatiot ja työn käytännöt. Koulutustaustaa koskevissa kysymyksissä tuli varsin usein esiin, että muotoilun esimiesasemassa toimivat ovat kouluttautuneet muotoilukoulutuksen lisäksi myös muita väyliä pitkin. Kaikilla haastateltavilla ei ollut muotoilun koulutustaustaa lainkaan ja lisäksi aineistossa on viittauksia muihin kollegoihin, jotka työskentelevät muotoilun kentällä esimerkiksi tekniikan, markkinoinnin tai yhteiskuntatieteiden tuottaman ydinosaamisen varassa.

Muotoilijuus identiteettinä näyttäisi liittyvän aineistossa varsin kiinteästi muotoilun koulutustaustaan, mutta ehkä yllättäen muotoilun asiantuntijuudella tällaista yhteyttä ei löydy. Aineiston perusteella voi tulkita että muotoilualan koulutus tukee siis kyllä muotoilijuuden kehittymistä, mutta muotoilun asiantuntijaidentiteetin muotoutumiseen se antaa toisinaan jopa heikot lähtökohdat. Näin ollen muotoilijat hankkivat siis pääasiassa pätevyytensä muotoilutehtäviin muotoilukoulutuksen kautta, mutta muotoilun

asiantuntijatyöhön pätevoidytään vaihtelevilla koulutus- ja kokemustaustoilla. Työidentiteettiä koskevan tutkimuksen mukaan rakenteilla voikin olla sekä ammatillisen identiteetin kehittymistä tukevia että hajottavia piirteitä (Eteläpelto 2007, 109-110; Kirpal 2004, 210-213).

Tutkintotaustaa tärkeämmäksi rakenteelliseksi kiinnepisteeksi muotoilun asiantuntijaidentiteetille voidaan mieltää työorganisaatiot, joiden sisälle muotoilun asiantuntijan toimijaposition on alkanut kehittyä. Monen haastateltavan jatkokoulutus on järjestynyt työorganisaatiossa tai muuten työnantajan kautta. Organisaatioiden koolla, luonteella ja muutoksilla on näin oleellista vaikutusta muotoilun asiantuntijana toimimisen mahdollisuuksiin.

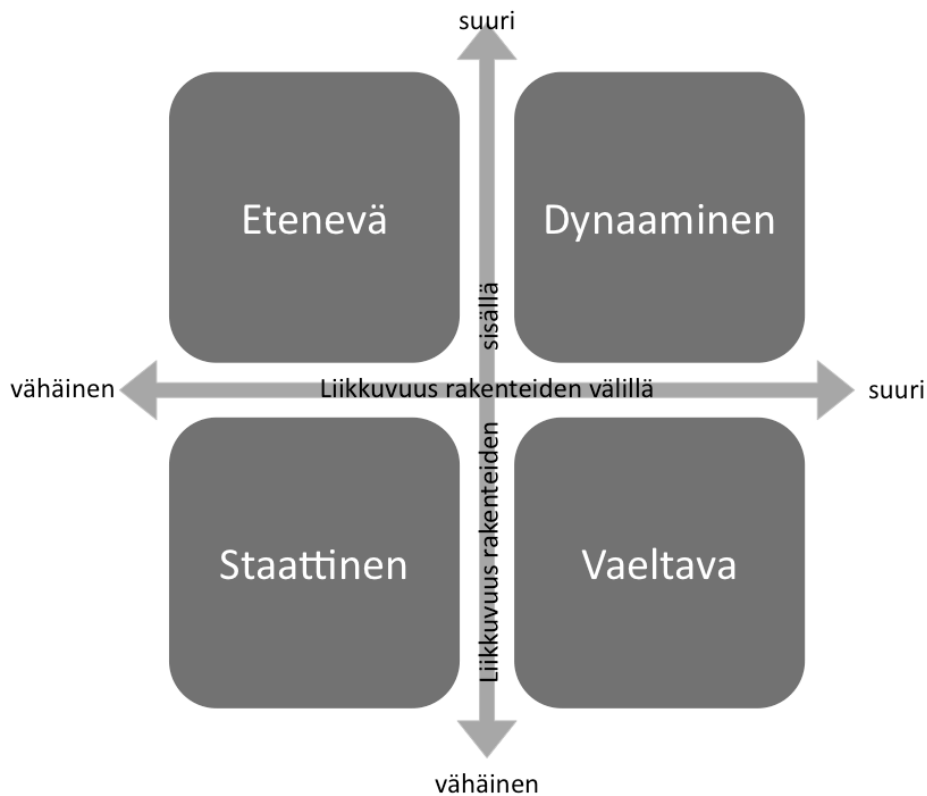
Toisaalta organisaatioiden sisälläkin työn fyysisiä olosuhteita muokataan käytäntöjen tasolla. Esimerkiksi ulkoapäin pakotetut organisaatiomuutokset eivät välttämättä pääse heiluttamaan käytännön tasolla muodostuneita pysyviä toimintamalleja. Eräs haastateltu muotoilujohtaja kuvasi asiaa kertomalla, että heillä tapahtuneessa organisaatorakenteen muutoksessa työn käytäntöjä ei varsinaisesti muutettu vaan aiempia, toimivia käytäntöjä vain alettiin nimittää uusilla, ylhäältä päin annetuilla nimillä. Kollektiivisen asiantuntijatyön onnistuminen onkin ennen kaikkea yksilöiden aktiivisuuden ansiota, eikä sitä voi varmistaa yksin organisaatiojärjestelyillä (Parviainen 2006b, 182).

3.2.3 Muotoilun asiantuntijan toiminnan puitteet yksilötasolla

Muotoilun tehtäväkentän muutokset ovat siis kuitenkin tuottaneet organisaatioihin positioita, joissa toimitaan julkilausutusti muotoilun asiantuntijatehtävissä. Tälle ajalle tyypillisesti (Julkunen 2008; Holvas & Vähämäki 2005; Vähämäki 2004) myös muotoilu työnä sijoittuu ajallisesti ja paikallisesti epämääräisiin rakenteisiin, joissa työ ja vapaa-aika sekoittuvat.

”mut sitten jos ajatellaan niinkun teollisen niinku muotoilijan ammatin kannalta ni kyl se itensä kehittämisen tapahtuu vapaa-ajalla tai seuraamalla ympäröivää maailmaa”

Paitsi että edellisen lainauksen kaltaisissa otteissa aineisto herättää jopa pohtimaan kuinka paljon muotoilun asiantuntijuudessa ylipäättään on kyse ammatillisesta tai yksilöllisestä identiteetistä (vrt. Eteläpelto 2007, 90), samalla aineisto paljastaa, että yksilötasolla suhde toimintaympäristöön jäsenyyty ennen kaikkea liikkuvuutena todellisuuden väistämättömissä puitteissa (kuvio 11).

Kuvio 11. Rakenteellinen liikkuvuus ja yksilötason roolien vaihtelu

Fyysisellä tasolla toimijan ja ympäristön välistä suhdetta määrittävät siis ennen kaikkea olemassa olevat rakenteet. Kun rakenteellisesta liikkuvuudesta vedetään johtopäätöksiä muotoilun asiantuntijoille mahdollistuvista erilaisista roolivariaatioista, vaihtelua voi jäsentää kuten kuviossa 11.

Kuvion vasempaan alanurkkaan sijoittuva ”staattinen” positio kuvaa yhdessä organisaatiossa tiettyyn rooliin vahvasti sitoutunutta toimijaa, kun taas vastakohtaisesti oikeasta ylänurkasta ”dynaamisessa” roolissa itsensä tunnistaisi toimija, joka pyrkii liikkumaan sekä monenlaisten rakenteiden välillä että luovii sujuvasti niiden sisällä tehtäväkentästä toiseen. Näiden välille jäävät liikkuvuuden erityistapaukset: organisaatiossa ”etenevä” rooli ja organisaatioiden välillä yhden tehtäväkentän puitteissa ”vaeltava” rooli. Tosiasiallisesti kokonaisen työuran näkökulmasta ajatellen harva kuitenkaan oletettavasti sijoittaisi itseään pysyvästi mihinkään näistä ääripäistä. Ennemminkin nämä roolit voidaan siten nähdä välineinä uran erilaisten vaiheiden jäsentämiseen.

3.3 Kollektiivinen muotoilun asiantuntijuus

Liikkuvuus mielletään nykyään usein positiiviseksi termiksi, joka yhdistetään erityisesti ammatilliseen kehittymiseen henkilökohtaisella tasolla (Kirpal 2004, 209). Liikkuvuuden käsite johdattaa kuitenkin helposti ajattelemaan, että rakenteet ovat stabiileja ja toimijoiden ainoa aktiivisen toiminnan muoto on joko edetä organisaatiossa tai vaihtaa toimintaympäristöä. Kriittisen realismin mukaan toimijuus ei ole kuitenkaan pelkästään rakenteiden rajaamaa vaan myös toimijoilla on voimia vaikuttaa rakenteisiin (Kuusela 2004). Yksilötason liikkuvuus antaa mahdollisuuden siirtyä olemassa olevasta roolista toiseen, mutta se ei vielä luo tilaisuutta potentiaalisten uusien roolien syntymiselle (Archer 2000, 265). Mistä uudet toimijaroolit sitten syntyvät?

3.3.1 Projekti korporatiivisena toimijana

Archer (2000, 265) toteaa, että rakenteita muokkaava toiminta ei ole mahdollista yksilötason toimijoille. Haastatteluaineistosta käy kuitenkin ilmi, että erityisesti laajemmalla tasolla aihetta tarkastelevat ja tietointensiivisissä tehtävissä työskentelevät haastateltavat myös muokkaavat toiminnan olosuhteita aktiivisesti omalla toiminnallaan. Muotoilutoiminnassa on kuitenkin tyypillistä että toiminta on ennen kaikkea vuorovaikutteista ja kollektiivista.

”sinällensä ei toimita oikeestaan koskaan yksin että se on hyvin tämmöstä networkkaamista”

Vaikka erityisesti organisaatiotutkimuksessa puhutaan asiantuntijatyön yhteydessä tiedon hallinnasta, vuorovaikutteisen toiminnan verkostomainen rakenne ei ole pelkästään informaation siirtämiseen kehitetty kanava vaan tietointensiivisen, kollektiivisen käytännön työn perusedellytys (Hatchuel, Le Masson & Weil 2002). Verkostomaisia toimintaympäristöjä luodaan ja muokataan nimenomaan esimerkiksi erilaisten yhteistyöhankkeiden kautta, kuten muotoilujohtajan haastattelusta käy seuraavassa katkelmassa ilmi.

”me tehdään yliopistojen ja korkeakoulujen kans erilaisii hankkeita yhdessä, ollaan mukana näis tekes-hankkeissa”

Aineistossa muotoilun asiantuntijatehtävät eivät kuitenkaan varsinaisesti tarkoita teknologiavetoisten hankkeiden pyörittämistä. Sellaisiinkin kuitenkin osallistutaan, koska ne koetaan asiantuntijuuden kehittämisen kannalta hyödyllisiksi.

”ne on oikeestaan enemmänki niinku keskustelukanava meidän ja sitten jonku teknologia - ryhmän kanssa et me niinku ymmärretään ylipäätänsä et mistä täs on kysymys”

Luonnollisella ulottuvuudella tarkastellen projektimuotoisen työn tarkoitus on siis organisoida asiantuntijatyössä oleellista resurssia eli tietoa niille, jotka sitä tarvitsevat. Yksi syy nimenomaan projektimuotoiseen toimintaan on pula toisesta keskeisestä resurssista, eli ajasta.

”meillä on semmone - ongelma tavallaan, niinku varmaan kaikissa muissaki, että et meillon kauhee kiire - ja tota se kiire sitte välillä aiheuttaa sit sen että et meillon tietoo, mutta sitte tavallaan se tieto ei kohtaa sitä tarvetta”

Koska suunnittelutyön käytännössä tiedon siirtämisessä ei ole kyse niinkään informaation välittämisestä vaan siitä, että käytännön työtä tekevät ihmiset oppivat heille tarpeellisia asioita, toiminta on organisoitava siten, että tieto on paitsi helposti omaksuttavissa, myös välittömästi hyödynnettävissä. Juuri tähän tarpeeseen projektimuotoinen toiminta pyrkii vastaamaan. Tässä mielessä suunnittelutyön käytännöissä on kyse nimenomaan oppimisprojekteista (kts. Collin 2005), mikä tuodaan esiin myös haastatteluissa.

”me ei voida niinkun tavallaan - testailta joitaki juttuja että, et me ollaan mun mielest tämmösii innovaatioita - rohkeita innovaatioitaki viety tuotetasolle ja kyl me niist ollaan myös opittu hyvinki paljo - et minkälaisia ((huokaisee)) minkälaisia tota ehkä riskejä mut myöski mahdollisuuksii niis sitte on”

Vaikka edelliset esimerkit kuvasivat nimenomaan tuotantoorganisaatiossa tietointensiivisissä tehtävissä työskentelevän haastattavan työtä, samankaltaiset työn puitteet ovat oleellinen osa myös muotoilutoimistoissa, joissa toiminta perustuu vahvasti yhteistyöhön muotoiluorganisaation ja vaihtuvien tuotanto-organisaatioiden välillä. Yrityksen toimintakulttuuri voi olla toisinaan myös niiden keskeinen kilpailuvaltti. Esimerkiksi muotoilutoimistot eivät enää

niinkään profiloidu tiettyihin tuotteisiin vaan rakentavat organisaatiostaan brändiä esimerkiksi tunnistettavan tyylin, tehokkaan toimintamallin tai erikoisosaamisensa varaan (Julier 2008, 45-46). Kun nykyään usein suurin osa käytettävissä olevasta tiedosta on helposti kaikkien saatavilla, arvokkaaksi koettua toimintamallia sen sijaan on vaikea kopioida.

Muotoilujohtajan mukaan asiantuntijuutta tukevassa toimintakulttuurissa tietoa ei pantata vaan pyritään aidosti kumuloimaan yhteistä osaamista tarjoamalla omaa tietämystä yhteistyötahojen käyttöön. Kun laaja-alainen yhteistyö aiheen parissa onnistuu, tuotetuista ratkaisuista *“ei tulekaan kompromisseja vaan osaamisen summa”*. Samalla asiantuntijuus lakkaa henkilöitymästä yksittäisiin toimijoihin ja mielletään enemmän yrityksen tai ryhmän ominaisuudeksi.

Archerin (2000) mukaan myös rakenteet muokkautuvat nimenomaan kollektiivisissa käytännöissä tapahtuvien muutosten myötä. Hän kuvaa tällaista rakenteita muokkaavaa aktiivista ja kollektiivista toimintaa korporatiivisen toimijuuden³⁰ käsitteellä. (Archer 2000, 11) Korporatiivinen toimija pystyy ilmaisemaan yhteisiä intressejä ja organisoimaan kollektiivista toimintaa tavalla, joka ylittää yksittäisten ihmisten kykyjen ja resurssien muodostamat rajoitteet (Archer 2000, 265-267).

Muotoilun kentällä tällaisia tilapäisesti organisoituja, jaettujen intressien ohjaamia korporatiivisia toimijoita kutsutaan yleisesti projekteiksi. Projektit edustavat erityisesti muotoilutoimistoissa vaihtelevia työorganisaatioita, mutta myös tuotanto-organisaatioiden sisällä muotoilun parissa työskentelevät jäsentävät työtään projekteina.

”et se niinku projekti yleensä olkoon se sitte mikä tahansa tuote on, se on aika monimutkainen elävä organisaatio ja se ei koskaan mee niinku yhteen suuntaan”

³⁰ corporate agency

Anttila (2001, 12) määrittelee projektia työkokonaisuutena, jonka piirteinä nousevat esiin kertaluonteisuus, tavoitteellisuus, tehtäväkeskeinen organisaatio, kesto ja resurssit. Tämän tutkimuksen haastateltavien puheessa projekti on työn jäsentymistä ilmentävä termi, jolla viitataan melkein mihin tahansa työhön liittyvään osa-alueeseen. Muotoilun kautta työ nähdään projekteina, jotka jäsentävät työtä vaihtelevien päämäärien, yhteistyötahojen ja resurssien järjestelmänä. Haastateltaville projekti on yksinkertaisesti nimetty yksikkö, jonka kautta työ hahmottuu hallittavina kokonaisuuksina. Arkisena ja lyhytjänteisenä toiminnan muotona mielletyn projektin kautta yksilöiden asiantuntijuus kuitenkin muuttuu samalla myös kollektiiviseksi toiminnaksi, jonka kautta projektille korporaatiivisena toimijana avautuu ainakin potentiaalinen mahdollisuus vaikuttaa toimintaympäristöönsä.

3.3.2 Muotoilun asiantuntijan asema

Taustaorganisaatiot muokkaavat siis asiantuntijan positiota erityisesti käytettävissä olevien resurssien suhteen. Toisaalta näkökulmat eri toimijoiden välillä vaihtelevat suhteessa siihen, mikä ymmärretään resurssina ja mikä varsinaisena ydintoimintana. Esimerkiksi organisaatiotasolla muotoiluosaaminen nähdään yrityksen resurssina (Jevnaker 1998), kun taas muotoilutoiminnan näkökulmasta organisaatioilla on keskeinen rooli muotoilun resursoijana.

Muotoilun asiantuntijan työn näkökulmasta kollektiiviseen toimintaan projektien puitteissa motivoitutaan, koska tarvittava tieto on hajautunut laajalle.

”Se koostuu niin pienistä osa-alueista. Ja tietysti hirvittävän monen ihmisen tiedosta.”

Erityisesti tutkimuslaitosten kanssa tehtävien hankkeiden osalta aineiston perusteella kollektiiviseen toimintaan motivoivana jaettuna

intressinä voi pitää nimenomaan keskeisen resurssin eli tiedon tavoittamista.

”niinku perustutkimukselle niin sitähan me ei tehdä itse ollenkaa. Me käytetään sitä - toki - niin paljo ku siit on tavallaan meille - sellasta et me pystytään ikäänku maadottamaan sitä johonki suuntaan”

Tiedon ”maadottaminen” muotoiluun on tässä kyseisessä tapauksessa muotoilun asiantuntijan asemaa määrittävä keskeinen piirre. Muotoilun asiantuntijan identiteettiä rakennetaan hakemalla tilaa eri osapuolien solmukohdassa eräänlaisena monisuuntaisena tiedonvälityksen koordinaattorina, jonka tehtävänä on toisaalta resursoida muotoilua mutta samalla myös karsia ja priorisoida.

”mä olen taustahenkilö, koordinaattori joka niinku ohjaa ja niinku jakaa asioita ja laittaa asioita sit taas kasaan.”

Resurssien koordinoinnin lisäksi muotoilun asiantuntijan asema näyttäytyy aineistossa paitsi keskeisenä asemana suhteessa tietoon myös toimijoiden välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta.

”se on mun mielestä niinku ihan keskeinen rooli niinku tämmösellä korporaatiotasolla”

Tästä näkökulmasta muotoilun asiantuntijan toiminta ja siinä kehittyminen ei ole siis niinkään riippuvaista yksilön liikkuvuudesta, sillä asiantuntijan asema antaa mahdollisuuden muokata toimintaympäristöä asiantuntijan toimijapositiona käsin. Tässä mielessä muotoilun asiantuntijan positiota voi tulkita eräänlaisena avainroolina organisaatiossa (Kirjonen 1997, 30).

Projektien voi siten tulkita vaikuttavan yksilöiden ammatillisen identiteetin kehittymiseen positiivisessa mielessä siten, että ne

mahdollistavat kollektiivisen toiminnan kautta yksilöllisten roolien kehittymisen ja uusien toimintamahdollisuuksien rakentamisen. Niiden lyhytjänteinen toiminta merkitsee samalla kuitenkin myös, että jatkuvan projektityön kautta ammatillinen identiteetti sitoutuu toimijuuteen yhä epämääräisemmissä ja lyhytjänteisemmissä rakenteissa. Voikin kysyä, minkälaisiin rakenteisiin muotoilun asiantuntijan identiteetti oikein kiinnittyy, jos toimijuuden taustalla oleva oleellinen pysyvä tekijä, eli projektimuotoinen työ, muokkaa jatkuvasti olemassa olevia rakenteita? Vai onko sittenkin niin että muotoilun asiantuntijan identiteettiä rakennetaan nimenomaan rakenteita muokkaamalla?

3.4 Muotoilun asiantuntijan suhde toimintaympäristöön

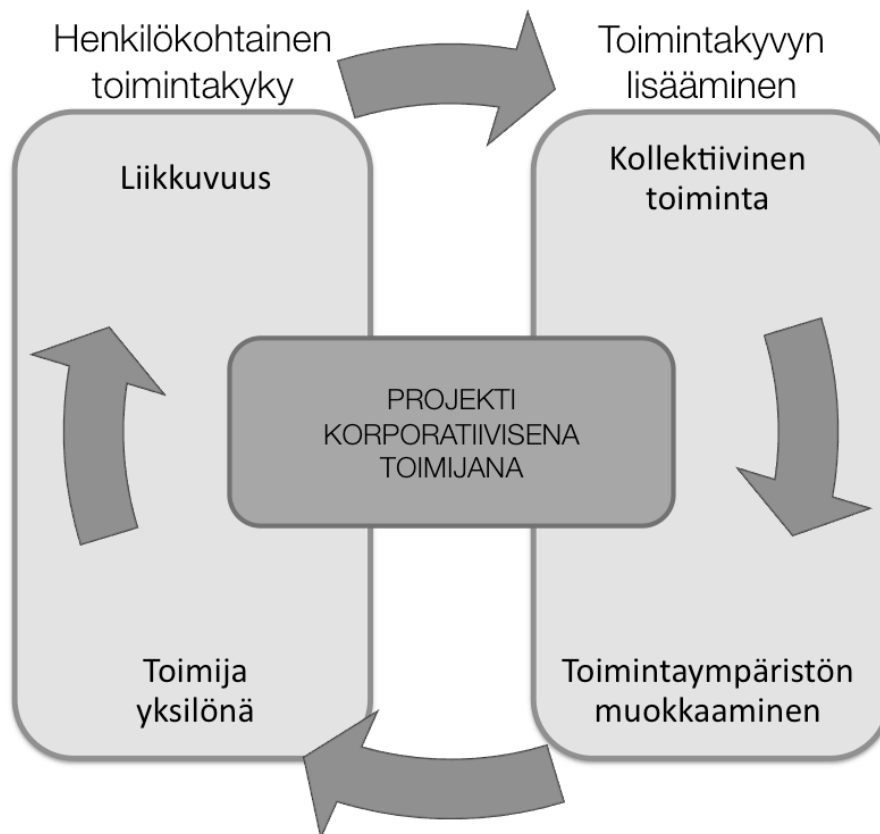
Tämän luvun perusteella voi yhteenvedona tulkita, että muotoilun käytäntöjen kehitys on johtanut erityisten tietointensiivisten tehtävien syntyyn perinteisen muodonantoon keskittyneen muotoilu-toiminnan rinnalle.

Muotoilun asiantuntijan toimijapositio, joka edustaa muotoilun asiantuntijuuden kollektiivisia piirteitä, määrittyy siten muotoilun käytäntöihin sijoittuvana tietointensiivisenä tehtäväkenttänä, joka näyttäytyy paitsi keskeisenä asemana suhteessa tiedonkulkuun, myös kollektiivisen toiminnan näkökulmasta oleellisena sosiaalisena roolina. Näin muotoilun asiantuntijan toimijapositio määrittyy luonnollisella ulottuvuudella erityisesti tiedollisten toimintamahdollisuuksien kautta. Luonnollisella ulottuvuudella keskeisiä resursseja tästä näkökulmasta ovat asiantuntijatyötä fyysisesti rajoittavat ja mahdollistavat puitteet, jotka eivät ole kuitenkaan tietotyössä erotettavissa toiminnan sosiaalisista rakenteista.

Muotoilun asiantuntijan positiossa kehollinen osaaminen näkyy esimerkiksi kognitiivisina taitoina. Näin aiemman muotoilun asiantuntijuuden tutkimuksen voi tulkita tarkastelleen muotoilun asiantuntijuutta erityisesti luonnollisella ulottuvuudella yksilön perspektiivistä.

Identiteetin näkökulmasta tälläkään tasolla muotoilun asiantuntijuudessa ei ole kuitenkaan kyse pelkästään tiedonkäsittelystä kognitiivisena toimintana vaan nimenomaan siitä miten ympäristö mahdollistaa tai tukee muotoilun asiantuntijana toimimista.

Muotoilun asiantuntijan identiteetti ei aineiston perusteella sitoudu rakenteellisesti yhdenmukaisesti jäsentyneeseen positioon, vaikka se voidaan erottaa työn käytäntöjen näkökulmasta yhtenäisten piirteiden perusteella keskeisenä asemana suhteessa tietoon. Sen sijaan positio määrittyy käytäntöjen kehämäisen jäsentymisen kautta kollektiivisen ja yksilöllisen toiminnan yhteispelinä, jonka voidaan samalla tulkita paitsi määrittelevän myös mahdollistavan muotoilun asiantuntijan työtä (kuvio 12).

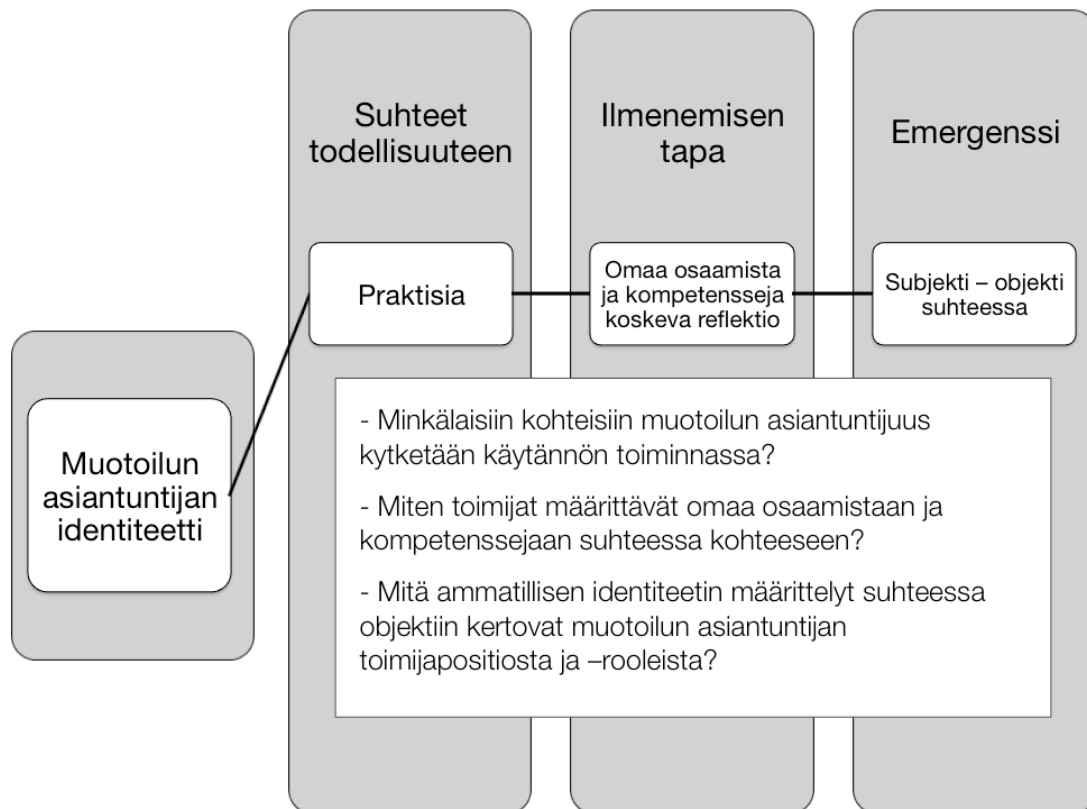
Kuvio 12. Muotoilun asiantuntijan toimijaroolien variaatio luonnollisella ulottuvuudella

Kun yksilöllisellä tasolla muotoilun asiantuntijan suhde ympäristöön määräytyy ennen kaikkea henkilökohtaisen toimintakyvyn perusteella, yksilötoimijan kapasiteetti suhteessa toimintaympäristöön näyttäytyy liikkuvuutena. Kollektiivisen toiminnan kautta syntyville korporatiivisille toimijoille avautuu kuitenkin mahdollisuus muokata toimintaympäristöä kaikille toimijoille tuottaen potentiaalisia, uusia toimijarooleja. Näin luonnollisella ulottuvuudella yksilöllisiä toimijarooleja tuotetaan ennen kaikkea kollektiivisen toiminnan kautta henkilökohtaista toimintakykyä lisäämällä.

Edellä esitetyn perusteella muotoilun asiantuntijuuden yksilölliset variaatiot erotetaan toimijarooleina, jotka luonnollisella ulottuvuudella jäsenyvät toimijoiden sitoutumisen sekä liikkuvuuden välisissä jännitteissä. Toisaalta roolit ovat jatkuvan, aktiivisen muokkauksen kohteena erityisesti toistuvan, lyhytjänteisen kollektiivisen toiminnan kautta. Pidemmällä aikavälillä muotoilun asiantuntijana toimimisen puitteita muokkaavat muun muassa tuotannon systeemit ja muotoiluorganisaatioiden suhde niihin. Lisäksi toiminnan mahdollisuuksiin vaikuttavat myös muun muassa koulutusjärjestelmä ja ammatilliset järjestöt. Laajimmalla tasolla myös yhteiskunnallisella päätöksenteolla ja ohjauksella on merkitystä siihen millaisia toimijarooleja muotoilun asiantuntijalle on tarjolla.

4 MUOTOILU ASIANTUNTIJUUDEN KOHTEENA

Tässä luvussa muotoilun asiantuntijan identiteetin tekijöitä analysoidaan käytännöllisellä ulottuvuudella. Käytännöllisen ulottuvuuden analyysissä kyse on subjektin ja objektin välisestä suhteesta, joka ilmenee haastatteluaineistossa erityisesti muotoilutoiminnan kohteita koskevissa ilmauksissa sekä toimijoiden kokemuksina omasta osaamisestaan ja kompetensseistaan (kuviot 13).

Kuvio 13. Muotoilun asiantuntijaidentiteetin praktinen ulottuvuus

Luvussa kysytään mitä osaamisen määrittelyt suhteessa objektiin kertovat muotoilun asiantuntijan toimijaposition ja -rooleista. Näin ollen luvussa käsitteellistetään muotoilun asiantuntijana toimimista suhteessa toiminnan kohteisiin sekä tarkastellaan osaamista, jota muotoilun asiantuntijana työskentely edellyttää.

Aineistossa kyky toimia muotoilun asiantuntijana kytkeytyy yhteen luovuuden kanssa. Näin ollen luvussa analysoidaan muotoilussa tärkeäksi kompetenssiksi koetun luovuuden olemusta suhteessa muotoilun asiantuntijana toimimiseen sekä jäsenetään muotoiluosaamisen ja muotoilun asiantuntijuuden käsitteellistä eroa. Myös muotoilun asiantuntijan toimijaroolit täsmentyvät edelleen suhteessa toiminnan kohteeseen erottuvien toimijaorientaatioiden kautta.

4.1 Elämisen esineet asiantuntijuuden ytimessä

Ammatillisen identiteetin määrittelyssä tärkeä piirre aineistossa ovat yhteneväisyydet ja erot haastateltavien kuvauksissa muotoilutoiminnan kohteista ja muotoilutoimintaan liittyvästä osaamisesta. Teoreettisen taustan käsitteillä kyse on tällöin identiteetin praktisesta ulottuvuudesta, joka syntyy subjektin ja objektin vuorovaikutussuhteessa toimijan kokemuksina omista vahvuuksistaan ja kompetensseistaan (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 37-39). Praktisella ulottuvuudella identiteettiä rakentavassa reflektiossa nousevat esiin ennen kaikkea performatiiviset saavutukset ja kyvykkyyttä kuvaavat kokemukset (Archer 2000, 199). Tässä luvussa tarkastelen aihetta erityisesti siitä perspektiivistä, millaisena muotoilutoiminnan kohteet sekä muotoilun asiantuntijuus suhteessa toiminnan kohteisiin näyttävät haastattelemieni muotoilijoiden ja muotoilun johtajien kokemuksissa.

Vaikka kaikki haastateltavat sijoittivat itsensä luontevasti ja mielellään osaksi muotoilualaa, kaikki eivät kuitenkaan suhtautuneet varauksettomasti omien tehtäviensä ja osaamisensa väliseen vastavuuteen. Muotoilun asiantuntijan asema hahmottuu aineistossa

toisinaan hieman vastentahtoisena esimiesasemana, mutta toisaalla taas mielekkäänä ja mielenkiintoisena tehtäväkenttänä muotoilun parissa. Kansainvälisen teollisuuskonsernin Suomen yksikössä toimiva muotoilujohtaja pohtii ammatillisia pyrkimyksiään suhteessa nykyiseen tehtäväänsä seuraavasti:

”mä oon ehkä ammatillisesti nyt semmosessa tehtävässä, että jos mä suoraan vaan aattelen et mihin uralle mä oon kuvitellu meneväni ja mitä tekeväni, niin mä oon aika niinku sillä laill hyvä ja mielenkiintoses tehtävässä, et siit ei välttämättä tarvii päästä eteenpäin. Koska silloin voi olla et joutuu kauemmaks niistä elämisen esineistä mitä mä koen olevani tekemässä.”

Edellä muotoilujohtaja reflektoi asemaansa nimenomaan praktisella ulottuvuudella nostaten esiin paitsi toiminnan kohteet myös nykyisten työtehtäviensä ja odotustensa vastaavuuden. Otteesta välittyi, että haastateltava on yleisellä tasolla tyytyväinen ammatilliseen asemaansa ja tätä kokemustaan hän perustelee suhteessa muotoilutoiminnan kohteisiin.

Vaikka muotoilun asiantuntijan suhde työn kohteeseen on tietointensiivinen ja kohdekin konkretisoituu tyypillisesti kielen avulla, eivät ”elämisen esineet” ole siis edelleenkään kadonneet asiantuntijuuden keskiöstä. Narváezin (2000) mukaan nimenomaan ihmisen ja objektin välinen suhde on muotoilun tiedon ydin. Viime kädessä siis juuri se, että kyse on muotoilusta, jonka kohteena on jokin muotoiltava objekti, tekee muotoilun asiantuntijuudesta tarpeellista. Mutta toisin kuin ehkä aiemmin on ajateltu, kohteet eivät pelkästään rajaa ja profiloi asiantuntijuutta vaan myös yhdistävät erilaisia tiedon alueita (Kuutti 2009a). Paitsi että saman kohteen parissa työskentelevät tiimit koostuvat tyypillisesti monen eri alan osaajista, eivätkä ainoastaan tiettyyn tuotteeseen erikoistuneista ammattilaisista, jo kohteet itsessään ovat poikkitieteellisiä (Kuutti 2005).

Findeli ja Bousbaci (2005) sekä Kuutti (2005; 2009a; 2009c) ovat nostaneet esiin tarpeen uudelleen käsitteellistää paitsioon jäänyttä tuotetta muotoilun tutkimuksessa. Findelin ja Bousbacin (2005) mukaan tuotteeseen kohdistuva kiinnostus on aikojen saatossa korvautunut sekä normatiivisessa että deskriptiivisessä muotoilun kirjallisuudessa toisaalta muotoilijoita ja toisaalta käyttäjiä koskevalla käsitteistöllä. Haastateltavien puheessa muotoilun objektit ovat kuitenkin itseoikeutetusti läsnä. Muotoilutoiminnasta ja erityisesti siihen liittyvästä tiedosta ei oikeastaan voi keskustella järkevästi puhumatta muotoilun tuotteista vähintäänkin esimerkinomaisesti. Kyse on siitä, että juuri artefaktit itsessään edustavat ”tiivistettyä informaatiota” (Kuutti 2009a, 82).

Muotoilun käytännöissä tiedon tiivistäminen tuotteeksi alkaa jo paljon ennen tuotteen muotoilua. Suuri osa muotoilun asiantuntijatyöstä tapahtuukin ennen niin kutsuttua briefiä, eli muotoilijan tehtävänantoa. Teollisuudessa briefin valmistelua edeltää usein monialainen yhteistyö, jonka aikana paitsi neuvotellaan muotoilun tavoitteista myös määritellään oleellisia rajoitteita ja resursseja. Muotoilun asiantuntijatehtäviin voi kuulua myös vastuu muokata päämääriä ja reunaehdoja koskettava tieto tehtävänannon muotoon operatiivista muotoilutoimintaa varten. Muotoilutoimiston johtaja kiteyttää briefiä edeltävät vaiheet seuraavalla tavalla.

*”alkuvaiheeseen sisältyy se koko tavallaan se tiedon kerääminen ja
hahmottaminen”*

Muotoilutoiminnassa työstettävät kohteet eli konkreettiset tuotteet ja palvelut ovat muotoilun asiantuntijatyössä läsnä erityisesti kohteita koskettavan tiedon kautta. Kun muotoilun asiantuntijatehtävissä toimiva tiimin esimies kertoo omasta työstään, hän ei niinkään puhu tuotteiden ominaisuuksista tai piirteistä vaan eri tahojen tarpeista, briefistä, kommunikaatiosta, sekä tiedon välittämisestä, koordinoinnista ja integroinnista. Muotoilun asiantuntijatyössä kohdetta

koskeva tieto on konkreettisimmillaan briefissä eli tehtävänannossa, josta konkreettisten muotoiluratkaisujen työstäminen vasta alkaa.

Muotoilijalle briefiä edeltävä valtava työmäärä ei välttämättä koskaan tule näkyväksi. Ennen tehtävänantoa vaaditaan kuitenkin usein pitkällistä ja monialaista yhteistyötä eri tahojen välillä, jotta muotoilun tavoitteet saadaan asetettua. Muotoilun asiantuntijan positio piirtyy esiin ennen kaikkea juuri briefiä edeltävässä toiminnassa, eräänlaisena muotoilussa oleellisen tiedon kannalta keskeisenä asemana.

4.2 Muotoilun asiantuntemus ja muotoiluosaaminen

Vaikka elämisen esineet ovat muotoilun kohteina läsnä muotoilutoiminnassa kaikilla tasoillaan, tähän tutkimukseen haastatellut teollisuudessa aktiivisesti toimivat muotoilijat ja muotoilun johtajat eivät kytke muotoilun asiantuntijuutta käytännön muotoilutoiminnassa tarvittavaan osaamiseen vaan pikemminkin päinvastoin erottavat asiantuntemuksen operatiivisesta muotoilutyöstä.

4.2.1 Muotoilun asiantuntijatyön käytännöt

Muotoilun asiantuntijuus ja muotoilutoiminta nähdään käytännön työelämän kontekstissa jopa siinä määrin erillisinä, ettei muotoilukokemuksen sinänsä koeta tuottavan muotoilun asiantuntija-tehtävissä vaadittavia tietoja ja taitoja. Muotoilun asiantuntija-tehtäviin edetään kuitenkin toisinaan käytännön suunnittelukokemuksen kautta. Työelämässä toistuva malli, jossa operatiiviselta tasolta edetään alan johtotehtäviin, saakin aineistossa osakseen kritiikkiä. Suunnittelutyössä uransa käynnistänyt muotoilujohtaja kuvaa vallitsevaa toimintatapaa seuraavasti:

“Suomessahan tehdään kuitenkin se helmasynti että ku joku kunnostautuu jollain alueella ni sit kuvitellaan että se on sit niin pätevä et se pystyy johtamaan myös muita”.

Edellisen otteen jälkeen kyseisessä haastattelussa tulee selvästi esille, että haastateltu muotoilujohtaja kokee ydinsaamisen olevan kuitenkin edelleen suunnittelutyössä. Johtotehtäviin eteneminen on siis ollut hänelle ainakin osittain vastentahtoista. Samankaltainen asenne on noussut esille myös ammatillisia identiteettejä laajasti, kansainvälisellä tasolla selvittäneessä tutkimuksessa, jossa todettiin työntekijöiden usein suosivan horisontaalista liikkuvuutta työorganisaatioiden välillä ylenemisen sijaan. Havaintojen perusteella tutkimuksessa esitettiin, että uralla etenemisen myötä työntekijät kokevat menettävänsä kosketuksen oman osaamisensa ja ammatti-identiteettinsä ydintekijöihin. (Kirpal 2004, 214)

Suunnitteluosaaminen ei ole tarjonnut siis myöskään edellisen haastattelukatkelman johtajalle riittävää pohjaa alan esimiestehtävissä toimimiseen vaan muotoilun asiantuntijatehtävät ovat edellyttäneet monialaista lisäkoulutautumista aiemman työkokemuksen lisäksi. Koska asiantuntijatehtävien käytännöt ovat erilaisia kuin suunnittelu-työn käytännöt, ne myös edellyttävät erilaista tietoa ja osaamista. Praktisesta näkökulmasta asiantuntijatehtävien ja suunnittelu-
tehtävien osaamista ja ammatillisen identiteetin ydintä voi jäsentää nimenomaan niiden kohteiden välisillä eroilla. Muotoilualalla siirtyminen suunnittelutehtävistä johtoportaan tarkoittaa usein erityisesti toiminnan objektin muuttumista konkreettisesta ja visuaalisesta objektista kielelliseksi. Tällöin myös vaadittava osaaminen muuttuu ja näin myös kokemus ammatillisen identiteetin ytimen kadottamisesta ylenemisen myötä (Kirpal 2004, 214) tulee ymmärrettäväksi.

Asiantuntijatehtävien eriytyminen konkreettisiin muotoiluratkaisuihin keskittyvästä toiminnasta ei kuitenkaan ole johtanut käytännön kokemuksen väheksyntään suhteessa eksplikoitavaan tietoon. Myös käytännön kautta syntyvän osaamisen arvostus näkyy haastatteluaineistossa. Esimerkiksi vaatesuunnittelija kuvaa kokemusperäisen tiedon merkitystä seuraavasti:

“Se on kaikki koettu uran aikana, ne kohdat mis on lyöty päätä mäntyyyn, ja todettu tästä ei saa, niinku nollatutkimus sillä kohtaa, ei johda mihinkään - - - niin se on sellasta niinku yrityksen ja oppimisen kautta tulevaa arvokasta pääomaa, joka - - - jalostuu vuosien varrella sellaseks hienoks kokonaisuudeks, joka tuota, sitä ei vaan kehdata tunnustaa, et se oma tieto olis niinku se hienoin potti mikä täs on jaossa.”

Tämä edellä kuvattu kokemuksen kerryttämä ”potti” on niin kutsuttua praktista tietoa, joka karttuu subjektiivisesti merkityksellistyvän kokemuksen kautta ja ilmenee ainoastaan toiminnassa. Praktista tietoa määritellään ilmauksilla tilanteinen tai situationaalinen ja kontekstuaalinen korostaen niitä konkreettisia tilanteita ja ympäristöjä, joissa tieto kertyy ja sitä käytetään. (Eteläpelto 1997, 98) Praktisen tiedon rooli on korostunein operatiivisen tason työssä, mutta myös asiantuntijatehtävissä kertyy praktista tietoa, joka on oleellinen osa kokemuksen kasvattamaa tehtäväkohtaista asiantuntijuutta. Asiantuntijatehtävissä kertyvä praktinen tieto on siis sisällöltään toisenlaista kuin muotoilutehtävissä kerätty kokemus. Kyse ei tällöin ole siitä että muotoilukokemuksen karttuessa kehitytään vaiheittain muotoilun asiantuntijoiksi kuten Lawson ja Dorst (2009, 81-112) esittävät vaan muotoilun asiantuntijatyön ja muotoilutoiminnan välisistä eroavaisuuksista. Kyky muotoilla ja muotoilun asiantuntemus eivät siten ole saman asteikon eri tasoille sijoittuvia kehitysvaiheita vaan toisistaan erillisiä osaamisen alueita.

4.2.2 Asiantuntijuus ja erikoistuminen

Koska aineisto on kerätty yksinomaan teollisuuden kontekstissa, olisi helppo ajatella tämän kuvatun käytäntöjen eriytymisen olevan nimenomaan teollisuudelle tyypillinen asetelma. Aineiston perusteella tuotannollisella kontekstilla onkin merkitystä erityisesti siitä näkökulmasta minkälaiseksi yksittäisen toimijan tehtäväkenttä muotoutuu. Käsityövaltaisessa toiminnassa yksittäisen henkilön

toiminta voi ulottua alueille, jotka teollisessa organisaatiossa vaativat lukuisien eri asiantuntijoiden ja operatiivisen tason tekijöiden yhteisen työpanoksen. Käsityövaltaisessa muotoilutuotannossa jopa operatiivisilta toimijoilta voidaan siis odottaa laaja-alaisempaa osaamista kuin teollisuuden kontekstissa. Tuotannollisella kontekstilla on siis tässä mielessä merkitystä asiantuntijuuden aluetta määrittelevänä tekijänä. Keskeistä ei kuitenkaan tältä osin ole välttämättä erottelu eri tuotannontapojen välillä vaan käytäntöjen erilaisen organisoitumisen suhteen. Kaikki teollisuuden palveluksessa työskentelevät muotoilijat eivät toimi tuotanto-organisaatioissa vaan muotoilun erikoisosaamista haetaan myös niin sanotusti “talon ulkopuolelta” muotoilutoimistoista. Käsiteollisten yritysten lisäksi myös muotoilutoimistoissa asiantuntijatehtävien osaamista voidaan edellyttää kaikilta työntekijöiltä.

Perinteisesti asiantuntijuus on kehittynyt juuri erikoistumalla. Yksityiskohtaisen ja rajatun tiedon kääntöpuolena erikoistuminen kuitenkin kaventaa kykyä hallita kokonaisuutta. Samaan aikaan uusien ratkaisujen kehittämisessä tarvitaan yhä kokonaisvaltaisempaa ja monialaisempaa osaamista. (Launis 1997) Toimiston johtamisesta ja rekrytoinnista vastaava haastateltava toi tämän konkreettisesti esille kuvaamalla kuinka suurista organisaatioista heille hakeutuvat muotoilijat ovat liian kapeasti erikoistuneita pystyäkseen toimimaan muotoilutoimiston laaja-alaista osaamista edellyttävissä tehtävissä.

Haastattelussa muotoilutoimiston johtaja kuvaa muotoilussa vaadittavaa tietoa poikkitieteelliseksi. Hän näkee muotoilun asiantuntijuuden nimenomaan vastakkaisena seurauksena ammattien erikoistumiseen johtaneesta kehityskaaresta, jonka ansiosta kuitenkin on *”syntynyt tarve muotoilijoille koska ei oo sellasia yleispäteviä ihmisiä enää”*. Hän kuvaa tiedon käyttämisen prosessia muotoilussa monialaisen tiedon soveltamisena, jossa *”syntetisoidaan joku lopputulos”*. Muotoilun asiantuntijuus ei siis ole tyypiltään suljettua instituutioista toimintaan virtaavaa erityisosaamista vaan rakentuu osana toiminnan kohdetta, tilanteita kohtaamalla. Tällöin puhutaan avoimesta asiantuntijuudesta, joka ei henkilöidy niinkään erityistietoa omaaviin

spesialisteihin vaan asioihin puuttuviin ja toimintaan osallistuviin generalisteihin. (Eräsaari 2002, 30-33)

4.2.3 Tietojen ja taitojen hallintaa

Asiantuntijatyön ja konkreettisen muodonannon edustamat erilaiset kompetenssit voisi jäsentää Archerin tarjoamalla tavalla nimetä erilaisia tietämisen alueita keholliseksi, käytännölliseksi ja diskurssiiviseksi tiedoksi todellisuuden moniulotteisuutta koskevaan käsitykseen perustaen (2000, 155-166). Kivinen ja Piironen (2008) kritisoivat kuitenkin Archerin halua nimittää tietämiseksi myös erilaisia käytännöllisten taitojen ja kehollisen osaamisen muotoja³¹. Kivisen ja Piironen mukaan tällainen tiedon käsitteen väljentäminen ei ole tarkoituksenmukaista suhteessa käytännön käsitteeseen. He ehdottavatkin päinvastoin osaamisen ja tietämisen käsitteellistä erottamista. He perustelevat tietämisen täsmällisempää määrittelyä erityisesti tiedon kielellisyydellä vedoten pragmatistisiin filosofeihin (Kivinen & Piironen 2008, 202-204).

Koska pitkälle kehittynyt kyky muotoilla ja muotoilun asiantuntemus ymmärretään käytännössä kahdeksi eri asiaksi, on ne myös syytä käsitteellisesti erottaa toisistaan. Tämän määrittelyn mukaan voidaan luontevasti erottaa muotoilun asiantuntijuus tiedollisena suhteena muotoiluun kun taas muodonannon taidollista hallintaa kuvaa täsmällisemmin käsite muotoiluosaaminen. Näin muotoilun asiantuntijatyön ydinkompetenssi voidaan käsitteellistää muotoilun asiantuntemuksena ja muotoilun ydinkompetenssi puolestaan muotoiluosaamisena.

Muotoilun asiantuntemuksen ja muotoiluosaamisen käsitteellinen erottaminen auttaa ymmärtämään myös miksi haastatte- luissa osin kritisoidaan muotoilukoulutuksen kykyä valmistaa

³¹ Vaikka Kivinen ja Piironen (2008) käsittelevät asiaa vain käsitteiden merkityssisällön näkökulmasta, kyseessä on samalla myös kahden eri kielialueen toisistaan poikkeavista käsitteistöistä. Suomenkielinen osaamisen ja tietämisen välinen erottelu ei välttämättä avaudu yhtä luontevasti englanninkielisessä käsitteistössä.

muotoilun asiantuntijatehtäviin. Muotoilukoulutuksessa osaaminen perustuu usein operatiivisen tason toiminnan harjoitteluun visuaalisia ja konkreettisia objekteja työstämällä (Poggenpohl 2009) eikä asiantuntijatehtävien opetteluun. Tällöin valmistuvilla voi olla vankoista muotoiluosaamisen lähtökohdista huolimatta heikko tietopohja asiantuntijana toimimiseen. Eli kun muotoilun asiantuntijatehtävissä työskentelyn tapa on kommunikatiivinen ja työstettävä objekti tiedollinen, valmius tehtäviin edellyttää myös kykyä ymmärtää ja arvioida tietoa. Muotoilijan haastattelusta käy ilmi, että muotoilukoulutuksen lähtökohdista tämä ei kuitenkaan aina onnistu.

”jos se luettavassa muodossa oleva materiaali menee niin sanotusti yli hilseen, sit mä soitan lähimmälle insinöörille ja kysyn et mitä tää on suomeks”

Kyse on samalla siitä, että kun muotoilukoulutuksessa opetuksen julistetaan perustuvan käytäntöihin, tarkoitetaan käytännöllä tällöin implisiittisesti konkreettista tuotemuotoilua eikä oteta huomioon muotoilun käytäntöjen moninaisuutta. Tosiasiassa myös muotoilun asiantuntijatehtävät ovat käytännön toimintaa, mutta tiedon hallinnan ja tuottamisen käytännöille on annettu aiemmin hyvin vähäinen rooli muotoilukoulutuksessa.

4.3 Asiantuntijuuden sisällöstä: luovuutta vai muotoilua?

Vaikka muotoilun asiantuntemus voidaan käsitteellisellä tasolla irrottaa muotoiluosaamisesta, tämä ei siis tarkoita että kyse olisi toisensa poissulkevista tai toisilleen vastakkaista osaamisen alueista.

Haastatteluaineistossa muotoiluosaamisen ja muotoilun asiantuntijuuden yhteinen ydin löytyy konkreettisia käytäntöjä abstraktimmalta tasolta, kun puhutaan siitä mitä muotoilu tai suunnittelu on ja minkälaista osaamista se vaatii. Puhe tiivistyy tässä vaiheessa usein tavoitteisiin, rajoitteisiin ja kompromisseihin. Suunnittelutaito ei ole

kuitenkaan pelkästään kykyä ottaa huomioon vallitsevat asiantilat ja muodostaa niiden perusteella kompromissi tavoitteista, vaan suunnittelijan toivotaan pystyvän ylittämään esitetyt toiveet ja rajoitukset.

”et ikään kuin pystyy, pystyy sellaseen niinku kivikkoerämaahan kasvattamaan kukan ((naurahtaa)) se on ehkä, se on ehkä se juttu, sitä on ehkä suunnittelutaito”

Edellä esitetty katkelma yksityistä muotoilustudiota pyörittävän haastateltavan puheesta korostaa metaforan avulla luovuuden merkitystä suunnittelutaidon perustana. Aineiston perusteella luovuus ei ole kuitenkaan ainoastaan muotoilijalle tärkeä ominaisuus vaan sekä muotoilijan että muotoilun asiantuntijan identiteetit sitoutuvat kiinteästi luovuuteen eli kykyyn tuottaa uusia merkityksellisiä ratkaisuja (Sternberg & Lubart 1999). Side muotoilun ja luovuuden välillä on niin vahva, että toisinaan niitä on lähes mahdotonta erottaa toisistaan. Luovuuden ja muotoilun symbioottinen suhde näkyy paitsi aineistossa, myös alan kirjallisuudessa. Esimerkiksi Papanekin (1973, 22) määritelmä muotoilusta tietoisena pyrkimyksenä saavuttaa merkityksellistä järjestystä muistuttaa vahvasti luovuuden määrittelyjä. Aineistossa luovuus mielletään jopa siinä määrin keskeiseksi kompetenssiksi muotoilussa, että joissain yhteyksissä suunnittelua ja muotoilua käytetään luovuuden synonyymeina, kuten esimerkiksi seuraavassa katkelmassa suunnittelijan kuvatessa työnsä sisältöjä.

”siihenhän liittyy hirveen paljon rutiinia et kaheksakyt – kaksikymmentä niinku pätee tässäkin, et kaheksakyt on varmaan sitä rutiiniä ja kaksakyt suunnittelua, muotoilua.”

Vaikka edellä määrittelemättömiksi jäävät, rutiininomaiset tehtävät ovat siis suurin osa muotoilijan työtä, niitä ei varsinaisesti mielletä

muotoiluksi. Sitkeä käsitys muotoilun ja luovuuden synonyymisesta suhteesta tulee esiin myös muotoilun asiantuntijan yrittäessä määrittellä tehtäviään mallistopäällikkönä.

”tässä ammatissa mä en tee itse mitään luovaa. Tai tavallaan siis luovaa teen mutta mä en tee, mä en tee mitään niinkun varsinaista, tai itse tuota muotoja tai värejä, et siis tuotteita.”

Haastateltava samaistaa ensin edellä luovuuden muotoiluun, mutta samalla hän jo kesken puheenvuoronsa korjaa ajatustaan luovuudesta omaan tehtäväkenttäänsä sopivaksi.

Itse asiassa muotoilun ja luovuuden määritelmiä varauksettomasti tarkastellessa herää helposti tulkinta, jonka mukaan luovuus on muotoilun keskeistä osaamista. Wang ja Ilhan (2009) jopa ehdottavat, ettei muotoilu professiona edusta itsenäistä tietämyksen aluetta vaan ala määrittyy nimenomaan luovien tekojen muodostaman ytimen ympärille. Kognitiivisen tutkimuksen perusteella kuitenkin tiedetään, ettei luovien ratkaisujen tuottaminen ole mahdollista ilman aihealueen syvällistä hallintaa (Hakkarainen & Paavola 2006, 232).

Wangin ja Ilhanin (2009) tulkinta perustuu siis hyvin kapeaan käsitykseen paitsi muotoilusta myös luovuudesta, eikä kestä tarkastelua pidemmälle kun otetaan huomioon muotoilun käytäntöjen moninaisuus tai luovuustutkimuksen valtava kirjo. Silti luovuuden ja muotoilun ymmärtäminen samamerkityksisinä ei katoa edes kun ilmiöitä asetellaan rinnakkain yksityiskohtaisemmin. Mistä muotoilun ja luovuuden välisessä suhteessa sitten oikein on kysymys?

4.3.1 Tieto ei kahlitse vaan kannattelee

Csikszentmihályi (1990, 208-209) toteaa, että osittain luovuutta koskevaa tutkimusta tehdään eri tieteenaloilla niiden oman käsitteistön avulla. Esimerkkeinä hän nostaa esiin käsitteet innovaatio sosiologian piiristä sekä yrittäjyys liiketaloustieteestä. Voisiko olla

niin, että muotoilun kentälläkin muotoilutoiminnan tarkasteluksi mielletty tutkimus käsittelee ainakin osittain perimmiltään juuri luovuutta?

Ainakin luovuuden ja muotoilun määritelmien samankaltaisuus tukee tätä tulkintaa. Esimerkiksi luovuuden määrittely muun muassa kykynä toimia epävarmoissa tai epämääräisissä tilanteissa (Häyrynen 1994, 22) muistuttaa erehdyttävästi kognitiivisen paradigman suosimaa määritelmää muotoilutehtävistä epätäsmällisinä ongelmina³². Kognitiivisesta näkökulmasta muotoilutehtävien on myös perusteltu edellyttävän luovuutta juuri ongelmien epätäsmällisen luonteen takia (Cross 2004, 429).

Vaikka sekä muotoilun että luovuuden käsitteet ovat latistuneet ja arkipäiväistyneet, luovuutta käsittelevät teokset puhuttelevat edelleen niin muotoilijoita kuin muotoilun asiantuntijatehtävissä toimivia. Haastattelussa muotoilupäällikkö kuvaa kuinka sekä muotoilun että luovuuden ympärillä veloo runsaasti mystiikkaa ja kliseisiä käsityksiä, joiden purkaminen auttaa hahmottamaan työn oleellisia piirteitä ja hyväksymään sen, että onnistuneiden ratkaisujen työstäminen vaatii aikaa ja paneutumista. Myöskään arkipuheissa elävä luovuuden ja täsmällisyyden välinen vastakkainasettelu ei kestä työelämän käytäntöjen paineessa.

”mä en usko niinku siihen, että luova ihminen on semmonen - joka voi myöhästyä kokouksista ja jonka aikataulujen ei tarte pitää paikkaansa ja jolle annetaan anteeks niinku - monenlaisii niinku kömmähdyksiä, unohduksii ja laiminlyöntei koska hän on luova. Et se on mun mielest niinku ihan potaskaa että et kyl niinku hyvä suunnittelija - kunnioittaa muita ryhmän jäseniä ja toimii silleen niinku sääntillisesti sen niinku sovitun päämäärän saavuttamiseksi.”

³² ill-defined/wicked problems. Määrittelyn taustalla viitataan tyypillisesti sosiaalipolitiikan ongelmien luonnetta käsittelevään artikkeliin: Rittel & Webber 1973.

Vaikuttaa siltä, että luovuutta ja muotoilua ympäröivät samankaltaiset harhakäsitykset, joiden purkaminen luovuuden käsitteen ympäriltä auttaa ehkä samalla ymmärtämään myös muotoilua paremmin.

Luovuutta koskevat arki ajatteluun vakiintuneet käsitykset vaikuttavat kuitenkin jopa muotoilun käytäntöjen tasolla. Ajalle tyypillisen innovaatiopuheen varjolla esimerkiksi organisoidaan muotoilun tehtäviä uudelleen ja siirretään päätösvaltaa muun muassa ”ulkopuolisille konsulteille”, ajateltaessa heidän olevan vapaita organisaation sisäisen tiedon ajattelua kangistavasta vaikutuksesta.

Tämänkaltaisissa asetelmissa tulee näkyväksi myös muotoilun piirissä elävä stereotyyppinen käsitys luovuuden ja tiedon vastakohtaisuudesta (Poggenpohl 2009, 10), jolle ei kuitenkaan luovuustutkimuksen mukaan löydy perusteltua pohjaa. Kliseinen luovuuskäsitys, jonka mukaan tiedolla on luovuutta estävä vaikutus toiminnassa, ei kestä lähempää tarkastelua. Muun muassa Weisberg (1999) osoittaa, että vaikka tieto sinänsä ei tuota luovuutta, luovien ratkaisujen oivaltaminen edellyttää aina aihetta koskevaa tietämystä. Mikä tahansa idea ei ole luova ratkaisu vaan luovuus edellyttää aina kykyä arvioida ratkaisun merkityksellisyyttä. Tämä taas ei onnistu ilman aihepiiriä koskettavaa aiempaa tietoa, jonka avulla perustellaan paitsi ratkaisun uutuusarvoa myös mielekkyyttä suhteessa aiempiin vertailukohtiin.

Pirttilä ja Nikkilä (2007, 72-73) toteavatkin, että luova työ on aina erikoistunutta asiantuntijatyötä vaikka kaikki asiantuntijatyö ei välttämättä olekaan luovaa työtä. He perustelevat tätä esimerkeillä tieteen ja taiteen piiristä todeten, että luova työ edellyttää aina syvällistä perehtymistä niin aihealueeseen, kohdeilmiöön kuin myös aihetta koskettaviin erilaisiin näkökulmiin.

4.3.2 Luova muotoilu on asiantuntijatyötä

Vaikka muotoilun ja luovuuden eroa on vaikea tunnistaa olemassa olevien kuvausten ja käsitteen määrittelyjen perusteella, työn käytännöissä ero tulee selväksi. Muotoilun asiantuntijuus ei ole

luovuuden asiantuntijuutta eikä muotoiluosaaminen kiteydy kykyyn tuottaa uusia ideoita tai vaikuttavia visualisointeja.

”niinku jokainen luonnoskin - niit ei voi vaan hatusta vetästä, vaan ne aina vaatii sellasen aika pitkän prosessin ennenku kannattaa alkaa niinku tekemään niist ehdotusta”

Pitkä prosessi, josta muotoilutoimiston johtaja edellä mainitsee, edellyttää juuri niitä vaiheita muotoilutoiminnasta, joihin viitataan aineistossa toisinaan ruutinina tai paperihommina ja joiden käsittely tyypillisesti ohitetaan puhuttaessa muotoilusta. Perimmiltään tässä mainitussa pitkässä prosessissa on kyse muotoilussa tarvittavan tiedon hankkimisesta, arvioimisesta ja hyödyntämisestä. Edes muotoiluosaamisessa kyse ei ole pelkästään visuaalisesta kyvykkyydestä, vaan taito tuottaa oivaltavia muotoja edellyttää tietoa aiemmista ratkaisuista paitsi kontekstuaalisella tasolla, myös muotoilun historiasta.

Eryteisesti pitkän uran omaavien haastateltavien puheesta välittyy voimakkaasti kokemus paitsi ammattisivistyksen myös laajan yleissivistyksen oleellisesta roolista osana muotoilun asiantuntijuutta. Muotoilutoimiston johtaja korostaa koulutuksen roolia oman alan historian ja ylipäättään kulttuurihistorian välittäjänä.

”se tää historiallinen aspekti on tota noin niin sen pitäs olla jo tavallaan korvien välissä koulutuksen kautta”

Toisinaan muotoilun opiskelijoiden kiinnostus alan historiaa kohtaan on ohut, eikä menneisyydellä nähdä kovin suurta merkitystä, kun tavoitellaan uusia ja innovatiivisia ratkaisuja. Tulevaisuuteen kurkotaminen onkin tunnustetusti oleellinen osa niin muotoilijan kuin muotoilun asiantuntijan ajattelutapaa.

”Sitten tulevaisuuteen näkeminen, niin sehän muotoilijana pitäis kuitenkin pystyä pääsemään kuitenkin sen päivän polttavan tekniikan ja kaupallisen, kaupallisten vaatimusten yli, näkemään, pääsemään siihen että miten ihmiset käyttäytyy mitä ne haluaa tulevaisuudessa käyttää.”

Muotoilutoimiston johtaja korostaa kuitenkin nimenomaan historian ja aiempien ratkaisujen tuntemusta keinona hahmottaa laajempia ajallisia mittasuhteita ja ylittää hetkelliset muotivirtaukset. Koska muotoilun käytännön työ on usein hektistä eikä anna mahdollisuutta ilmiöiden syvälliseen taustoittamiseen juuri projektien yhteydessä, muotoilua koskettavista asioista pitää syntyä jo koulutuksen kautta *”suhteellisen hyvä käsitys”*. Pelkkä empaattinen asennoituminen käyttäjän asemaan ei tyypillisesti riitä antamaan yksilöperspektiiviä laajempaa näkemystä työn alla olevasta aiheesta.

Historiallisen perspektiivin ja yleissivistyksen rinnalle muotoilussa tarvitaan jatkuvasti myös ajantasaista tietoa tuotteisiin, kilpailijoihin, käyttäjiin ja toimintamalleihin liittyen. Muun muassa kuluttajakäyttäytymistä koskettava ajantasainen tieto on työelämässä jatkuvan seurannan alla. Ajantasaista tietoa paitsi tuotetaan itse, saadaan asiakkaalta tai usein nykyään hankitaan myös *”ulkopuoliselta tutkimustaholta”*, esimerkiksi markkinatutkimusyrittäjiltä. Tuotantoorganisaatioissa muotoilussa tarvittava tieto on usein helpommin saatavilla, mutta useiden eri tahojen välisessä yhteistyössä tiedonkulkua ei välttämättä ole yhtä jouhevaa. Erityisesti muotoilupalveluja tarjoavissa muotoilutoimistoissa tarvittavan tiedon jakamisen tai puuttumisen ongelmat ovat tuttuja. Kysymykseen, voiko tiedon puutetta paikata jollakin, muotoilujohtaja vastaa seuraavasti:

”No tietysti niinku luovuudella. Siis tekemällä niinku ratkasuja ja panee ne niinku valitsemaan niistä. Sitten niinku saa sen selville että mistä tässä on kysymys. Tuottaa niinku enemmän valinnan pohjaksi ratkasuja kun mitä tota noin niin jos on niinku ihan tarkka tieto mihin pyritään ni ei tarvii haparoida.”

Puuttuvan tiedon ongelmassa ei useinkaan ole kyseessä tarkoituksellinen tiedon pimittäminen vaan kyse on ennemminkin siitä, ettei asiakkaalla ole välttämättä ymmärrystä siitä, mitkä kaikki asiat vaikuttavat muotoiluun. Tällaisia tilanteita tulee haastateltavan kertoman mukaan vastaan lähinnä sellaisten uusien asiakkaiden kanssa, joille ei ehkä ole aivan selvää mistä muotoilussa on kyse. Prosessissa on siis oltava valppaana huomaamaan mahdolliset aukot tiedonkulussa. Parviaisen (2006, 177) mukaan juuri tiedon tarpeiden ja muiden asiantuntijuuden tunnistaminen onkin kollektiivisen asiantuntijatyön ydintä.

Muotoilutoimiston johtaja kertoo, että luovuudella voi paikata tiedon puutetta aina jossain määrin, muttei rajattomasti. Jossain vaiheessa yhteistyötä asiakas luultavasti kuitenkin huomaa, jos muotoilussa ei ymmärretä ottaa huomioon kaikkea aiheeseen oleellisesti liittyvää tietoa ja erilaisia näkökulmia.

”On hirveen tärkeä et on samal tasolla sen tiedon hallinnassa.”

Muotoilutoimistojenkin on siis ylläpidettävä omaa tietämystään varsin laajalla skaalalla toimintaansa liittyen myös muuten kuin tietyn projektin puitteissa. Oman asiantuntijuuden ylläpitäminen on siis oleellinen edellytys luovuuden mahdollistamiselle. Collin (2005) ilmaisee saman havainnon toteamalla, että suunnittelutyön käytännöissä oppiminen on erottamaton osa työtä.

4.3.3 Luovan asiantuntijan asema ja rakentava vuorovaikutus

Luovuuden ja asiantuntijuuden välinen yhteys ei ehkä avaudu niinkään yksilön piirteiksi ymmärrettynä vaan laajemmassa mittakaavassa. Bereiter ja Scardamalia (1993, 18-20) toteavat, että tavoiteltaessa asiantuntijuutta, on hyödyllistä ajatella asiantuntijuutta uran piirteinä ennemmin kuin henkilön ominaisuutena. Tällöin asiantuntijuuden ymmärretään kumuloituvan ja todentuvan aktiivisessa

toiminnassa, jossa osaamisen rajoja venytetään jatkuvasti äärimilleen. Näin pelkkä toistava kokemuksen kartuttaminen ei tuota asiantuntijuutta vaan asiantuntijuuden kehittäminen ja ylläpitäminen edellyttää osaamista uudistavaa toiminnan tapaa. Toiminta osaamisen rajoilla puolestaan edellyttää ja synnyttää luovuutta (Bereiter & Scardamalia 1993, 121-143).

Mitä pidemmälle toimijan asiantuntijuus kehittyy, sitä itsenäisempi asemasta usein muodostuu. Asiantuntijan itsenäisyys ei kuitenkaan tarkoita riippumattomuutta muista organisaation jäsenistä vaan pikemminkin yhä keskeisempää roolia toiminnoissa (Hakkarainen & al. 2004, 84). Keskeisen roolin omaksuminen edellyttää paitsi laajaa tietämystä oman asiantuntijuuden aihealueesta ja kokonaisprosessista, myös muun muassa vuorovaikutuksellisia taitoja ja kykyä ylittää monialaisen yhteistyön ongelmat. Erään haastatellun muotoilujohtajan mukaan vuorovaikutustaitojen ytimessä on kyse vastapuolen kunnioittamisesta.

“on kuunneltava, jotta voi kertoa ja jakaa.”

Edellä esiin nostetussa katkelmassa on kyse ennen kaikkea vastavuoroisuudesta. Pitkäjänteisessä oppimisyhteisössä luovaa yhteistoimintaa tutkineet Eteläpelto ja Lahti (2008) ovat todenneet, että juuri rakentava ja vastavuoroinen ilmapiiri on paitsi luovien ratkaisujen, myös ammatillisen kehittymisen näkökulmasta keskeinen tekijä. Luovia tieteellisiä ja taiteellisia kumppanuuksia tarkastellut John-Steiner (2006) puolestaan osoittaa että parhaimmillaan luovassa yhteistoiminnassa kumppanukset täydentävät toisiaan tavalla, joka laajentaa molempien kykyä ja uskallusta uuteen ajatteluun yksilöllisten rajojen yli.

Asiantuntijuus ja luovuus kehittyvät siis symbioottisesti samanlaisten tekijöiden tukemana. Asiantuntijuudella ja luovuudella on muutenkin paljon yhteistä. Molempien tutkimuksessa on pitkään ollut vallalla kognitiivinen paradigma, joka kuitenkin viime vuosituhaten loppua kohti on saanut antaa tilaa toisenlaisille

tutkimusotteille. Vähitellen on alettu ymmärtää, että sekä luovuudessa (Miell & Littleton 2004) että asiantuntijuudessa (Hakkarainen & al. 2004) on syytä siirtyä kognitiivisessa psykologiassa suositulta yksilötasolta sosiaaliset tekijät huomioon ottaviin näkökulmiin.

Csikszentmihályi (1990, 198) kiteyttää vuosikymmenien tutkimuksen aikana kehittyneen käsityksensä luovuuden luonteesta toteamalla, ettei luovuus ole yksilöiden ominaisuus vaan se elää väistämättömässä suhteessa niihin sosiaalisiin systeemeihin, joissa luovuutta arvostellaan.

Tarkastellessaan luovuutta sosiaalisen systeemin näkökulmasta Csikszentmihályi (1990) taluttaa samalla toiminnan alueen³³ käsitteenä luovuustutkimuksen näyttämölle. Koska ei siis ole olemassa yleisesti pätevää tapaa arvioida luovuutta, vaan luovuuden tarkastelu on mielekästä ainoastaan toiminnan alueen rajaamissa kontekstuaalisissa puitteissa (Csikszentmihályi 1999), muotoilun tarkastelu asiantuntijuuden alueena voi tarjota samalla viitteellisiä näkökohtia myös muotoiluun luovuuden alueena. Vaikka luovuus ei ole tämän tutkimuksen keskipisteessä, käsitteen tarkastelu tässä yhteydessä osoittaa, että muotoilussa luovuuteen liittyvien stereotyyppisten käsitysten avaaminen voi auttaa tunnistamaan myös muotoilun asiantuntijuutta tukevia tekijöitä.

4.4 Kerrostunut objekti ja asiantuntijaorientaatiot

Muotoilussa luovuus, asiantuntijuus ja käytännön työ näyttävät siis lähes erottamattomilta toiminnan kohteiden näkökulmasta ainakin yleisellä tasolla. Aineistossa muotoilun asiantuntijuus suhteessa objekteihin ei kuitenkaan jäseny ainoastaan yleisellä, jaetulla tasolla vaan suhteessa kohteeseen voi tunnistaa myös yksilöllisiä variaatioita. Kun asiantuntijuuden yksilöllisiä variaatioita tarkastellaan Archeriin (2000, 261) perustuen yksilöllisesti personoituina sosiaalisina rooleina, käytännöllisellä ulottuvuudella roolit jäsentyvät kerrostuneen muotoiluobjektin kautta. Muotoilun kohteen jäsentymisen moni-

³³ domain

tasoisena objektina tekee samalla aineistossa näkyväksi erilaisia asiantuntijaorientaatioita.

4.4.1 Muotoilija persoonana, objekti produktina

Kun aineistoa tarkastellaan toiminnan kohteiden näkökulmasta, päällimmäisenä erottuu erityisesti muotoilijan identiteettiä tunnus-tavien haastateltavien puhe, jossa objektit ovat esineitä, tuotteita, tiloja ja mallistoja. Anttila (2005, 25) tarjoaa tällä tasolla objektia kuvaavaksi käsitteeksi termin produkti. Muotoilijan positiossa ammatillista identiteettiä käytännöllisellä ulottuvuudella määrittävät objektit nähdään siis ennen kaikkea konkreettisina tuotteina tai niiden muodostamina kokonaisuuksina - mallistoina. Tällöin ammatillisen identiteetin voi tulkita rakentuvan subjekti-objekti suhteessa nimenomaan henkilökohtaisella tasolla produktin tekemisen kautta. Muotoilijuus ja siihen liittyvä muotoiluosaaminen kiinnittyvät käytännöllisellä ulottuvuudella siis erityisesti produktio-orientoituneeseen tekijyyteen.

Produktio-orientoitunut tekijän rooli on samalla edelleen se näkyvin rooli, jossa muotoilijat tunnetaan julkisesti. Tuotteen tekijänä muotoilijalla on eräänlainen toimijan henkilökohtaista näkemystä korostava auteur -asema ja tässä roolissa toimivan muotoilijan tuotteet kantavat tyypillisesti hänen nimeään ja ilmentävät leimallisesti muotoilijan persoonaa. Yksityisyrittäjänä toimiva sisustusarkkitehti ja kalustesuunnittelija korostaa tekijän persoonan merkitystä suhteessa tuotteisiin ja toiminnan jatkuvuuteen seuraavassa katkelmassa.

”jonkullainen virta tää tällanen niinku tää työ, jossa vaan ne projektit niinku vaihtuu vaik koko ajan mennään kuitenkin jotain sellast niinku, uomaa pitkin joka ehkä sit on se, se semmonen suunnittelijan persoona.”

Koska yksilöllisellä tasolla tekijyys nivoutuu oleellisesti toimijan persoonaan, on toimijaroolin tätä ulottuvuutta luontevaa nimittää persoonalliseksi tekijyydeksi. Tekijyys ei ole kuitenkaan pelkästään henkilökohtaisella tasolla rakentuva suhde muotoilun objekteihin. Aineistosta voi tulkita, että muotoilun asiantuntijaidentiteetti kytkeytyy kokemukseen tekijyydestä ennen kaikkea kollektiivisella tasolla. Tällöin muotoilun asiantuntijan suhde tuotteeseen ei ole ensisijaisesti toimijan persoonaan sidottu vaan rooli suhteessa tuotteeseen rakentuu pikemminkin jäsenenä tuotanto- tai muotoiluorganisaation edustamassa korporatiivisessa tekijässä.

4.4.2 Korporaatiomuotoilu ja kollektiivinen tekijyys

Persoonalliseen tekijyyteen kiinnittyneen produktiorientoituneen muotoilijuuden lisäksi aineistosta voidaan erottaa siis myös kollektiivisessa toiminnassa esiin nousevia korporatiivista tekijyyttä ilmentäviä asiantuntijarooleja. Termi korporatiivinen on yllättäen läsnä sekä haastateltavien puheissa että Archerin (2000) teoreettisessa ajattelussa.

Archer viittaa käsitteellä korporatiivinen toimijuus (Archer 2000, 265-269) ryhmään, jonka jäsenillä on jaettu päämäärä ja yhteinen organisaatio. Korporatiivinen toimija syntyy kollektiivisen toiminnan kautta ja sillä on voimia, jotka ylittävät jäsenten yksilölliset kyvyt toimijoina. Näin on loogisesti mahdollista puhua sekä muotoilun asiantuntijuudesta, muotoiluosaamisesta että myös tekijyydestä organisaatioiden tasolla.

Korporatiivinen tekijyys tulee esiin erityisesti tuotantoyritysten sisäisissä muotoiluorganisaatioissa. Suuryrityksissä tunnetaan nuorten ja joskus kokeneempienkin muotoilijoiden taipumus pyrkiä oma-peräisiin muotoiluratkaisuihin, jotka eivät sovi yrityksen linjaan. Suuryrityksessä muotoilutiimistä vastaava haastateltava kuvaakin omaa rooliaan koordinaattorin tehtäväksi, jossa hän toisaalta pyrkii varmistamaan yrityksen asettamia tavoitteita ja toisaalta resursoimaan muotoilua. Haastateltavan puheesta käy ilmi, että muotoilijan henkilökohtaisen tunnesuhteen olemassaolo kuitenkin tiedostetaan:

”tietyl tapaa totta kai muotoilijat on ihmisiä ja ja tota niis pitää näkyä ikään kun muotoilijan jälki ja se tavallaan se se mikä sult tulee täältä - - - jostain sydäimestä tai jostaki”

Silti organisaation näkökulmasta muotoilijalta ei haeta ensisijaisesti hänen persoonaansa liittyvää tekijän näkemystä tuotteista vaan kykyä ilmentää yrityksen tai brändin suhdetta tuotteeseen. Muotoilun asiantuntijan tekijyysuhdetta leimaa siis tietoisuus taustaorganisaation asettamista reunaehdoista ja tavoitteista, jotka ohittavat pyrkimyksen muotoilun omaleimaisuuteen.

”managerit, muun muassa minä, - - yritän sitte tota tavallaan sitte ainaki kysellä sitte joidenki ratkasuiden perää et minkä takia ne on sit tehty tällä tavalla tai tai voisko tässä ajatella jotaki muuta. - - et ehkä nuoremmat muotoilijat ja sitte ehkä ehkä tietyn tyyppiset muotoilijat niin niin tota saattaa mielellään ikään kuin - - tehdä tämmöistä omannäköstä - - muotoilua mutta - - ainakaan niinku meidän mittakaavassa ni se ei oo oikeestaan mahdollista”

Vaikka asiantuntijahaastateltavan identiteetti määrittyy edellisessä katkelmassa nimenomaan konkreettisten muotoiluratkaisujen tasolla eli suhteessa produktiin, niin tekijyys ei rakennu henkilökohtaisella vaan kollektiivisella tasolla. Tämä kuuluu edellisessä katkelmassa erityisesti puheena ”meidän” mittakaavasta ja esimerkiksi toisaalla haastattelussa yrityksen muotoilutoimintaa kuvaamaan käytetyssä ilmauksessa ”*korporaatiomuotoilu*”.

Vaikka korporatiivinen tekijyys ei ole ainoastaan yksilön henkilökohtaisesta osaamisesta riippuvainen, silti korporatiivisesta tekijyydestäkin voi kokea onnistumisen iloa ja ammatillista ylpeyttä, kuten esimerkiksi seuraava katkelma osoittaa.

”no kyllä sen merkin sieltä nostan jonkun näköseen rooliin aina myöskin siinä designissa. Se aina saa oman komeen kohtelunsa se merkki. Viimenen esimerkki siitä on ehkä juuri tällä Firma³⁴lla, jolle mä tein tein sellasen tuotesarjan sinne, jossa niinku et Firman logoa käytettiin hyväksi. Et mä tein siit painokuosin, joka sillee diskreetisti mutta kuitenkin näkyy siellä ja se otettiin vielä kamalan kivasti ja hyvin vastaan. Et siitä ei tullu ruma eikä osotteleva eikä alleviivaava millään tavalla, se onnistu hyvin. Sillä lailla mä annan tilaa niinku sille merkille ja mä haluan niinku suunnittelijana myöski niinkun sillon tietyllä lailla niinkun osottaa sen että se on tietyllä lailla jostakin tuleva, selkeestä osotteesta tuleva tuote, et se ei oo mikä tahansa kopio, missä tahansa millä tahansa ehdolla tehty, millä tahansa niinku väellä kasattuna.”

Edellä suunnittelija kuvaa suhdettaan taustayritykseen ja merkkiin varsin konkreettisesti. Usein merkki ja brändi jäävät kuitenkin korporatiivisessa muotoilussa abstraktimpaan asemaan eikä tuotteiden ”kodin” tai ”osoitteen” eli korporatiivisen tekijyyden ilmentäminen ole muotoilullisesti yksinkertaista. Keskeistä kuitenkin on, että korporatiivinen tekijyys edustaa aina yksilöä laajempaa subjektia. Asiantuntijatyön näkökulmasta kollektiivisen toiminnan muodostamalla subjektilla viitataan sellaiseen yhteistyöhön, jonka tuloksena on jotain enemmän kuin yksilöiden osaamisen summa (Parviainen 2006b, 165). Erityisen monimutkaisia tekijyysuhteita tuotteeseen syntyy kun muotoilua hyödynnetään alihankintana. Archerin (2000) käsitteistöä käyttäen tällöin on kyse korporatiivisten toimijoiden välisestä vuorovaikutuksesta.

4.4.3 Prosessit ja projektit muotoiluobjekteina

Archerin (2000, 266-268) mukaan korporatiivisten toimijoiden välinen vuorovaikutus muokkaa kontekstia kaikille toimijoille ja tarjoaa samalla lähtökohtia sosiaalisten toimijaroolien kehittymiselle.

³⁴ Yrityksen alkuperäinen nimi muutettu Firmaksi.

Muotoilun asiantuntijatoimintaa tarkasteltaessa tämä tarkoittaa että muotoilun asiantuntijalle tarjoutuvat sosiaaliset toimijaroolit ovat riippuvaisia erilaisten organisaatioiden välisestä vuorovaikutuksesta.

Bruce ja Morris (1998, 41) toteavat erityisesti muotoilupalvelujen ulkoistamisella olleen keskeinen rooli muotoilun johtamisen tehtävien kehityksessä. Aineistossa tämä tulee esille kertomuksina siitä kuinka muotoilupalvelujen ulkoistaminen on synnyttänyt tilaa uudentilaisille asiantuntijuuden muodoille sekä muotoilutoimistoissa että niiden palveluja hyödyntävissä organisaatioissa. Muotoilutoimiston näkökulmasta muotoilun asiantuntijuutta kaivattaisiin nykyistä enemmän esimerkiksi palvelujen ostajan roolissa. Muotoilun asiantuntijoita tarvitaan siis myös sellaisissa organisaatioissa, joissa muotoilutoimintaa ei varsinaisesti harjoiteta itse. Tällöin muotoilun asiantuntijan rooli muotoilupalveluja ostavassa organisaatiossa personoituu muotoilupalvelujen tilaajaan. Tilaaajan rooli on samalla erityisasema suhteessa muotoilussa hyödynnettävään tietoon, sillä haastateltavien mukaan tässä asemassa toimivalla on tyypillisesti mahdollisuus ja valta päättää siitä minkälaiseen tietoon muotoilussa tukeudutaan, kuten käy ilmi muotoilujohtajan vastauksessa kysymykseen tiedon tuottajasta tai alkuperästä.

”Se tutkimustieto tulee usein siltä tilaajalta, joka on teettänyt kustannuksiin liittyviin tutkimuksiin, markkinointiin, selvityksiä, tutkimuksia. Tai sitten johonkin uuteen tekniikan, teknologiseen innovaatioon liittyviä tutkimuksia”

Aineistossa tilaajan roolia ei kuitenkaan kuvata haastateltavien henkilökohtaisesta ensikäden asemasta vaan viittaamalla ensi sijassa yhteistyökumppaneihin ja asiakasorganisaatioihin. Näin ollen tämän aineiston perusteella ei ole perusteltua yrittää tarkastella ja käsitteellistää tilaajan roolissa toimimisen kautta rakentuvaa muotoilun asiantuntijaidentiteettiä. Sen sijaan aineisto tarjoaa näytteitä toisenlaisista rooleista ja asiantuntijaorientaatioista.

Aineistossa produktia seuraava taso kerrostuneessa muotoilu-objektissa erottuu muotoiluprosessina. Vaikka erityisesti tutkimuksen ja koulutuksen piirissä muotoilutoimintaan viitataan varsin väljästi termillä prosessi (esim. Anttila 2005, 26), käytännön työelämässä prosessilla on täsmällisempi merkitys. Haastateltavien puheessa prosessilla viitataan nimenomaan toiminnan hallinnan mekanismiin. Prosessi ei siis ole toiminta itsessään vaan väline toiminnan organisoimiseksi ja jäsentämiseksi.

”tietysti mä oon niinku, paljo pääsen olemaan semmosessa prosessi-vähän prosessisuunnittelussa ja ja miettimässä niinku mallistokokonaisuuksia ja muuta ni niissä niinku täl hetkellä yritetään just tehdä semmost mahdollisimman selkeätä rakennetta et mua kiinnostaa et semmonen niinku rakenteiden pohtiminen”

Edellä mallistopäällikkö kuvaa kuinka muotoilutoimintaa hallinnoidaan prosessin avulla ja samalla prosessista itsestään tulee siitä vastuussa olevalle henkilölle muotoiltava objekti, jota voidaan muokata tavoitteiden saavuttamiseksi. Osaaminen ei siis tule näkyväksi pelkästään tuotteissa vaan myös prosessi itsessään voi olla taidonnäyte. Eri tilanteissa hyödynnetään tarvittaessa erilaisia prosesseja kuin työkalulaatikosta löytyvää välinevalikoimaa. Vaikka Ikea ei haastateltaville ole tuotteidensa puolesta ensisijainen valinta esimerkiksi muotoiluosaamisesta, yrityksen prosessisuunnittelu sen sijaan nostetaan haastatteluissa esiin pariinkin otteeseen.

”meidän alan ulkopuolelta, Ikean, pakkauksesta lähtien se ajatus on minusta erittäin upeasti suunniteltu, niistä tuotteista voidaan olla, tuotteiden suunnittelusta joiltaki osin eri mieltä, mutta se kokonaisuus on hyvin hallittu suunnitteluprosessi”

Siinä vaiheessa kun objekti siirtyy muotoiluprosessin tasolle, toiminta on kuitenkin edennyt organisaatiossa jo pidemmän matkaa.

”projekti on niinku lähtenyt käyntiin aikasemmin, kyllä sitä on niinku jo määritelty aika tarkkaan”

Ennen kuin prosessi saadaan käyntiin, on määriteltävä tavoitteet ja hankkeistettava resurssit niiden käyttöön. Tällä tasolla objekti hahmotetaan siis projektina. Termi projekti viittaa aineistossa siten paitsi toimintaympäristöön myös toiminnan kohteeseen. Esimies-tehtäviin vastikään siirtyneen teollisen muotoilijan haastattelusta käy hyvin ilmi, että vaaditun osaamisen luonne muuttuu nimenomaan suhteessa muotoiluobjektin tasoihin.

”vois sanoa että ennen oli semmonen näkemys, puhuttiin semmosesta oli vaan, riitti että oli suuri näkemys, okei se on nykyäänki tärkeä osa se näkemys toi niinku muotoilullinen näkemys jostain asiasta ja sitte sen perusteella voi kyllä lähteä viemään eteenpäin. Se on tärkeä mutta nykyään pitää hallita työkalutkin, pitää hallita työkalut joilla tekee ja työkalut jolla sitä tullaan tekemään. Eli tässä tapauksessa meidän tapauksessa niinku ihan ne - teolliset osa-alueet siinä et muovituotteissa muotit - että kuinka se viedään eteenpäin, ja tämmönen niinkun kokonaisuuden hallitseminen myös niinku markkinoinnin tasolla että missä liikutaan, mitä siltä vaaditaan ja mitä se vaatii siltä projektin hallinnalta”

Haastatteluote rakentaa osuvasti kuvaa siitä, kuinka muotoiluobjektin työstämisessä voi tunnistaa erilaisia tasoja ja niihin liittyviä erilaisia työvälineitä ja vastaavasti myös monenlaisia osaamisen alueita. Haastateltava kokee muotoiluobjektin kokonaisuuden hallinnan huipentuvan juuri projektin tasolla.

4.4.4 Strateginen taso ja muotoiluohjelma

Edes projektit eivät ole aineistossa kuitenkaan laajimman tason jäsenitys kohteesta vaan projektit hahmotetaan edelleen osaksi laajempaa ohjelmaa, osana ”*programmia*” kuten eräs haastateltava asian ilmaisee. Kyseinen rooli tulee esille eräänlaisena strategisen tason positiona, jossa käsitellään muotoilutoimintaa koskettavia päätöksiä ylimmällä tasolla. Tältä tasolta aineistosta löytyy hyvin vähän toiminnan kohdetta kuvaavia ilmauksia ja aiheen edelleen käsittely muotoiluohjelman tasolla vaatisi todennäköisesti toisenlaisen aineiston keräämistä. Voi olla myös mahdollista että ohjelman tasolla muotoilun kanssa toimivat eivät enää varsinaisesti aina edes miellä omaa työskentelykenttäänsä muotoiluksi vaan puhuvat aiheesta mieluummin esimerkiksi johtamisen ja organisoinnin termeillä.

Muotoiluohjelmia koskevien harvojen haastatteluotteiden perusteella käy kuitenkin ilmi, että muotoiltavien tuotteiden sisältöön liittyvät kysymykset ovat keskeinen osa muotoilun asiantuntijuutta strategisen tason rooleissa. Korporatiivista tekijyyttä edustavat toimijaroolit tulevat näkyväksi tuotekehitysprosessissa esimerkiksi niissä kysymyksissä, kun päätetään siitä minkälaisia konsepteja viedään tuotantoon ja mitkä kehityslinjat haudataan toistaiseksi tai kokonaan. Tällaisilla strategisilla päätöksillä on kauaskantoisia seurauksia myös muiden muotoilun toimijoiden toimintamahdollisuuksille.

Vaikka aineistossa muotoiluohjelmat ja muotoilun tutkimusohjelmat edustavat haastateltavien työn käytäntöjen näkökulmasta laajimman tason muotoiluobjekteja, vielä tätäkin laajempi taso on nostettu esiin vaivihkaa muotoilua ja organisaatioita koskettavissa keskusteluissa. Hatchuel, Le Masson ja Weil (2002) puhuvat designorientoituneista organisaatioista ja esittävät, että tuotantovetoisessa ajatusmaailmassa syntynyt käsitys muotoilusta tuotannon-tekijänä olisi aika syrjäyttää päinvastaisella ajatusmallilla, jossa tuotanto sen sijaan nähdään muotoilun oleellisena osana. Käytännön tasolla tällainen kehitys muuttaisi tuotantosysteemit muotoilu-

systemeiksi ja samalla rakentaisi vielä yhden lisätason kerrostu-
neeseen muotoiluobjektiin. Sitä millaisia vaikutuksia tällä olisi
muotoilun asiantuntijaposition voi kuitenkin vain spekuloida tämän
aineiston valossa.

4.4.5 Asiantuntijaroolien vaihtelu orientaatioina muotoiluobjektiin

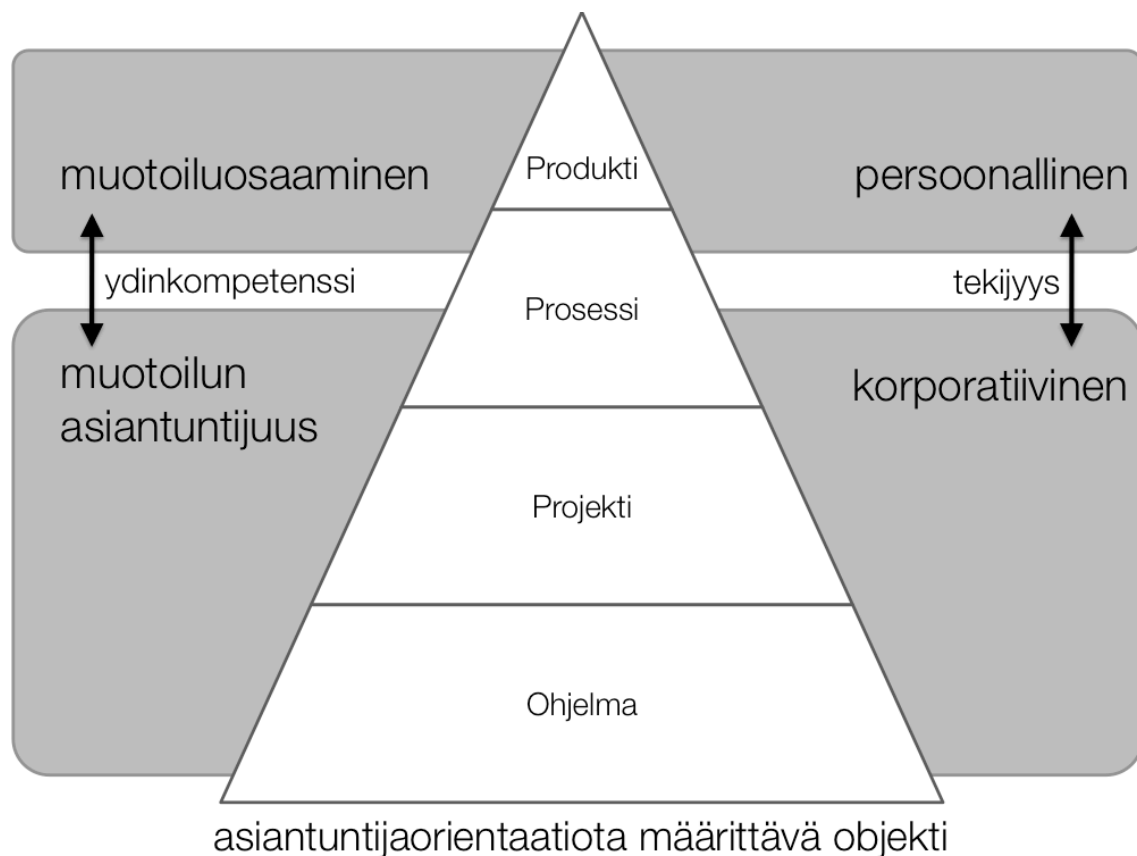
Aineistosta voi nostaa esiin kokonaisen haastattelun tyyppiesi-
merkkinä sekä persoonalliseen tekijyyteen että korporatiiviseen
tekijyyteen kytkeytyvästä asiantuntijaprofiilista, mutta yleisimmin
haastateltavien edustamat toimijaroolit näyttäisivät asettuvat
jonnekin näiden ääripäiden väliin liukuvalla asteikolle. Yhdessä
haastattelussa voi esiintyä myös viitteitä useammanlaisista toimija-
rooleista, mutta toisaalta muista rooleista puhutaan osittain myös
toisiin toimijoihin viitaten, joten roolien ja objektin välisen suhteen
ilmentymiä on aineistossa enemmän kuin haastatteluita. Roolit
kytkeytyvät toisiinsa eri tavoin myös uran eri vaiheissa, kuten tulee
ilmi haastattelun aikaan tiimin esimiehenä toimivan muotoilijan
kuvatessa viimeaikaisia työtehtäviään.

*”lajista laitaan muotoilutehtäviä että ihan niinku teollista muotoilua
plus sitte projektin hoitoo ynnä muuta että siinä on nyt ollu koko se
kirjo, teollisen muotoilun kirjo oikeestaan”*

Yhteenvedona tästä luvusta voi todeta, että kun yksilöllisiä
variaatioita tarkastellaan subjektin ja objektin eli toimijan ja kohteen
välisen vuorovaikutuksen tasolla, erot asiantuntijan positiossa piir-
tyvät esiin erilaisina orientaatioina suhteessa toiminnan kohteeseen
eli muotoiltavaan objektiin.

Konkreettisella tasolla nämä orientaatiot tulevat empiirisessä
aineistossa esiin erilaisina tapoina puhua toiminnasta, toiminnan
kohteesta ja omasta osaamisesta suhteessa kohteeseen. Analyysissa ei
kuitenkaan tälläkään erää ole kyse pelkästään erilaisten puhetapojen

erittelystä vaan merkityksiä pyritään tunnistamaan yksittäisten ilmausten takaa laajemmissa yhteyksissään. Aineistosta ei siis ole niputettu yhteen samanlaisia ilmauksia sisältäviä katkelmia vaan jaettuja merkityksiä. Esimerkiksi kun puhekielisesti muotoilusta puhutaan tyypillisesti projekteina, haastatteluaineistossa tämän termin sisälläkin voi erottaa projektille annetut erilaiset merkitykset. Projektilla viitataan toisinaan ennen kaikkea tuotteisiin, toisinaan toiminnan kulkuun ja osittain nimenomaan tavoitteelliseen hankkeeseen. Subjektin ja objektin välisen suhteen käsitteellistys on siis rakentunut kiinnittämällä huomiota merkityksien täsmällisyyteen. Keskeistä tässä yhteydessä on, että muotoiltavat objektit eivät ole kaikissa yhteyksissä samanlaisia vaan objektin määrittelyssä voidaan erottaa erilaisia tasoja (kuvio 14).

Kuvio 14. Toimijaroolien vaihtelu suhteessa kerrokselliseen muotoiluobjektiin

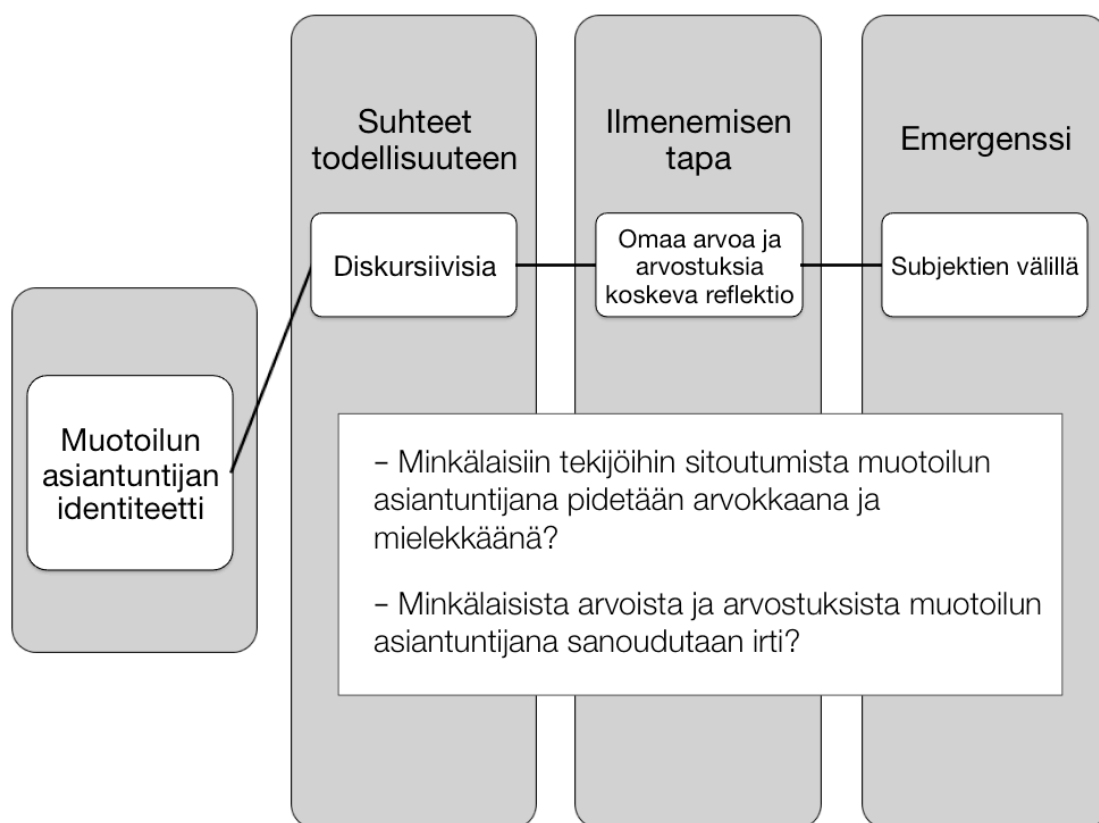
Kokonaisuutena aineistossa voi erottaa neljä erilaista asiantuntija-orientaatiota, jotka ilmentävät ammatillista identiteettiä käytännöllisellä ulottuvuudella rakentuen subjektin ja objektin välisessä suhteessa. Koska nämä neljä orientaatiota erottuvat toisistaan nimenomaan siinä miten muotoilu objektina määritellään, ne on luontevaa käsitteellistää objektia koskevien kuvausten perusteella 1) produkti-, 2) prosessi-, 3) projekti-, ja 4) ohjelmaorientoituneiksi toimijarooleiksi.

Toimijaroolien vaihtelua voi käsitteellistää tältä pohjalta edelleen persoonallista tai korporatiivista tekijyyttä ilmentävinä. Samalla kohteiden kautta tarkastellen jäsentyy myös muotoilijuuteen ja muotoilun asiantuntijan identiteettiin kiinnittyvien ydinkompetenssien välinen suhde muotoiluosaamisen ja muotoilun asiantuntijuuden välisenä erona.

Toiminnan persoonallisen ja korporatiivisen tason yhteyden esille tuominen suhteessa muotoiluosaamiseen ja muotoilun asiantuntijuuteen auttaa ehkä myös huomaamaan, että muotoilun käytäntö ei rajoitu pelkästään konkreettiseen muodonantoon, vaan myös muotoilun asiantuntijatehtävissä kokemukset käytännön työstä kerryttävät siis käytännön osaamista. Muotoilun asiantuntijana hankitun käytännön kokemuksen avulla muotoilun asiantuntijana toimiva pystyy muun muassa tunnistamaan tiedon tarpeita, hankkimaan ja arvioimaan tarpeellista informaatiota sekä integroimaan ja välittämään tietoa muotoilutoimintaa hyödyttävällä tavalla. Siten muotoilun asiantuntijan positiossa käytännön osaaminen näkyy esimerkiksi taitona hyödyntää erilaisia tietolähteitä.

5 MUOTOILUN DISKURSIIVISIA SITOUMUKSIA

Tässä viidennessä luvussa analyysin kohteena on muotoilun asiantuntijana toimimista koskeva reflektio sosiaalisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Archerin (2000) käsitteistöllä tällöin liikutaan identiteetin diskursiivisissa todellisuussuhteissa, jotka rakentuvat sosiaalisessa todellisuudessa subjektien välillä (kuvio 15).

Kuvio 15. Muotoilun asiantuntijaidentiteetti diskursiivisesti rakentuneena

Kyse on siis selkokielisesti ilmaistuna siitä miten yksilö jäsentää ammatillista asemaansa suhteessa muihin. Diskursiivinen maailmasuhde tulee esiin ennen kaikkea toimijan moraalisisissa sitoumuksissa (Archer 2000, 79-80) eli omaksutuissa arvoissa ja arvostuksissa (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 39; Archer 2000, 198-199). Aineistossa tämä puolestaan ilmenee reflektiona siitä millaisiin tekijöihin sitoutuminen muotoilun asiantuntijana on arvokasta eli sekä osallisuutta että erottautumista rakentavina tekijöinä.

Tämän luvun analyysseissa kysytään paitsi minkälaisiin tekijöihin sitoutumista muotoilun asiantuntijana pidetään arvokkaana ja mielekkäänä myös millaisista arvoista ja arvostuksista puolestaan sanoudutaan irti. Näiden osallisuuden ja erottautumisen ilmausten avulla aineistosta käsitteellistetään tekijöitä, joihin muotoilun asiantuntijan identiteetti kytkeytyy muotoilun käytännöissä diskursiivisella ulottuvuudella. Näin tästä näkökulmasta kyse on ennen kaikkea siitä, miksi muotoilun asiantuntijuus koetaan merkitykselliseksi. Koska aiemmissa luvuissa on nostettu esiin, että muotoilun asiantuntijan toimijapositiona määrittelee ennen kaikkea keskeisenä resurssina näyttäytyvä tieto, on tällä ulottuvuudella samalla osittain kyse myös siitä minkälainen tieto muotoilun asiantuntijalle on merkityksellistä.

5.1 Muotoilun asiantuntijan sitoumuksien rakentuminen

Tyypillisesti diskurssin käsite ja identiteetti kytketään yhteen erityisesti kielen merkitystä korostavissa identiteetikäsityksissä. Esimerkiksi Hall (1999, 98-100) määrittelee diskurssia foucault-laisittain merkityksen tuottamisen käytännöksi, joka muodostuu säännönmukaisia subjektiasemia rakentavien lausumien kokonaisuudesta. Kyseisestä lähtökohdasta ajatellen muotoilun asiantuntijan identiteetti olisi riippuvainen muun muassa median välittämistä muotoilun julkisuuskuvista (Ryynänen 2009), joissa muotoilun asiantuntijan identiteettiä joko rakennetaan tai evätään systemaattisia ammatillisia subjektiasemia esittämällä.

Myös Archerin (2000) nimeämä identiteetin diskursiivinen todellisuussuhde viittaa toimijapositionien jäsentelyyn. Archer määrittelee identiteetin diskursiivisen ulottuvuuden syntyvän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa mutta edellä esitetystä käsityksestä poiketen, lähtökohtaisesti toimijan sitoumuksista ja arvostuksista riippuen (Archer 2000, 198-199). Toisin sanoen realistisen identiteettikäsityksen valossa subjektiasemien säännönmukaiset esittämisen tavat ovat peräisin subjektien jaetuista arvoista ja sitoumuksista, joiden tausta puolestaan on kollektiivisessa käytännön toiminnassa. Näin merkittävin ero erilaisissa käytännön ja kielen käsitteisiin sitoutuneissa metateorioissa ei siis ole siinä miten käsitteiden väliset suhteet mielletään vaan kuinka näiden asioiden olemassaoloa selitetään.

Archerin ajattelussa identiteetti sitoutuu siis lähtökohtaisesti kiinteästi toimintaan ja toimijuuteen. Diskursiivisella ulottuvuudella tarkastellen toiminta puolestaan saa merkityksensä ensisijaisesti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyvistä emootioista, jotka reflektivat toiminnan hyväksyttävyyttä (Archer 2000, 218). Näin muotoilun asiantuntijan identiteetti tulee esiin diskursiivisella ulottuvuudella paitsi niissä tekijöissä, joihin sitoutumista muotoilun asiantuntijana pidetään arvokkaana mutta myös sellaisissa arvoissa ja arvostuksissa, joista muotoilun asiantuntijana sanoudutaan irti. Diskursiivisella ulottuvuudella muotoilun asiantuntijan identiteetti ilmenee aineistossa siten erityisesti normatiivisena toimintaa ohjaavana reflektiona (Archer 2000, 199).

Koska normatiiviset ohjeistukset ovat aina aikaan ja paikkaan sidottuja (MacIntyre 2004, 228-229), myös aineistossa muotoilun asiantuntijan arvositoumuksia ilmentävä normatiivinen reflektio on väistämättä aikaan ja paikkaan sitoutunutta eli kontekstuaalista ja situationaalista. Näin pelkän haastatteluaineiston perusteella ei voi tehdä tulkintoja aikaa kestävästä ja kontekstit ylittävistä sitoumuksista.

Tässä yhteydessä ei kuitenkaan pyritä analysoimaan sitä, miten kestäviä tai laajalle levinneitä erilaiset diskurssit ovat, vaan hahmottamaan miten muotoilun asiantuntijan identiteetti jäsentyy

diskursiivisen maailmasuhteen kautta. Jotta tähän päästään, samalla on tarkasteltava myös minkälaisista teemoista muotoilun asiantuntijan diskursiivisia sitoumuksia käsiteltäessä puhutaan.

5.2 Muotoilua diskursiivisten siteiden verkossa

Kun aineistossa esiin tuotuja muotoilun asiantuntijan ammatillisen identiteetin diskursiivisia sitoumuksia tarkastellaan siitä näkökulmasta, millä tavalla ne jäsenyvät suhteessa ympäröivään todellisuuteen, sitoumuksissa voi erottaa erilaisia tasoja.

Laajimmalla tasolla aineistossa reflektoiden esiin tuodut sitoumukset ilmentävät paitsi haastateltavien suhdetta muotoilutoimintaa ohjaaviin arvoihin, myös yleisinhimillistä moraalialueita. Koska kyse on asiantuntijatyöstä, diskursiivisella ulottuvuudella sitoumukset tulevat ilmi myös muotoilun asiantuntijan tiedolle asetetuissa vaatimuksissa. Vaikka käsitteellisesti tieto ja arvot on tarkoituksenmukaista erottaa toisistaan, aineistossa nämä kaksi osa-aluetta kietoutuvat käytännön toiminnalle tyypillisesti toisiinsa hyvin konkreettisesti (Niiniluoto 2008). Siksi myös analyysissa arvoja ja tietoa tällä tasolla kuvaavat ilmaukset käsitellään yhdessä yksinkertaisesti sitoumuksina.

5.2.1 Muotoilu ja moraalinen vastuu

Laajimmillaan muotoilun asiantuntijan diskursiivisissa sitoumuksissa on siis kyse yleisistä moraalisisista käsityksistä. Käsitteellisesti, mikä muotoilussa on hyväksyttävää sitoutuu väistämättä myös yleisiin moraalisiin ongelmiin, mikä tulee esiin esimerkiksi seuraavassa otteesta muotoilujohtajan pohtiessa muotoilua ohjaavia tekijöitä.

”kyl sitte siellä toisaalt on sitte jonkulainen tämmönen pienoinen moraalisen vastuun tunne niist tekemisistä et mitä saa tehdä.”

Laajimmillaan muotoilun asiantuntijan diskursiiviset sitoumukset rakentuvat siis suhteessa jaettuun todellisuuteen, mutta tällä tasolla ei voida vielä puhua varsinaisesta muotoilun asiantuntijan toimija-positiosta suhteessa muihin toimijoihin. Tällaiset normatiiviset ilmaukset ilmentävät kuitenkin Archerin (2000, 83) mukaan nimenomaan sosiaalisesti jaettuja sitoumuksia, jotka ovat avain yksilöllisen sosiaalisen roolin omaksumiselle ja sitä kautta tässä yhteydessä erityisesti muotoilun asiantuntijan yksilöllisen toimijaroolin kehittymiselle.

Muotoilun asiantuntijan moraalisen vastuun tunne ei kuitenkaan synny pelkästään sitoutumisena yleiseen inhimillisyyteen vaan myös muotoilun käytännön kautta, ilmeten aineistossa esimerkiksi muotoilijalta vaaditun osaamisen normatiivisena määrittelynä.

”hyvä muotoilija osaa tehdä niille toisille jotka ei itse osaa, ni niitä elämisen esineitä”

Edellisessä haastattelulainauksessa muotoilujohtaja määrittelee muotoilua diskursiivisella ulottuvuudella eli suhteessa muihin varsin yksiselitteisesti. Archerin (2000) käsitteistöllä ote ilmentää jälleen haastateltavan sitoutumista toimintaan toisia varten. Tällä kertaa mukaan on liitetty kuitenkin myös elämisen esineet, eli muotoiluobjekti. Aineiston perusteella voikin tulkita, että juuri muotoiluobjekti sitoo muotoilun asiantuntijat osaksi muotoilun traditiota muuttuvista käytännöistä huolimatta.

5.2.2 Asiantuntijuuden suhde muotoilun diskursiivisiin traditioihin

Vaikka käytäntö on Archerin teorian lähtökohta, hän ei kiistä, että diskursiivisella ulottuvuudella sitoumukset syntyvät nimenomaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa eli subjektien välillä. Niinpä muotoilun asiantuntijankaan diskursiivisia sitoumuksia ei muodosteta pelkästään muotoiluobjektia työstäen vaan ensisijaisesti

suhteessa muihin toimijoihin. Billett (2001) korostaa, että sekä asiantuntijuuteen kuuluva tieto että käytännön taidot omaksutaan sosiokulttuuristen traditioiden välittämällä käytännön toimintaan osallistumalla.

Jos yleinen inhimillistä moraalia ja ajankohtaisia ilmiöitä koskettava keskustelu jätetään sivuun, haastateltavien arvomaailman yhteistä nimittäjää voi nimittää lähinnä ammattietiikaksi ja jaettua tietopohjaa ammattisivistykseksi. Monelle haastateltavalle ensimmäinen kosketus muotoilutoimintaa ohjaaviin arvoihin on tapahtunut muotoilukoulutuksen kautta. Muotoilujohtajan haastattelussa koulutustaustan ja arvomaailman välinen mahdollinen yhteys tulee ilmi seuraavasti.

”ni ehkä, en tiedä, vaikuttaako siihen se että kun en oo tuon taideteollisen korkeakoulun kasvatti vaan Lahden muotoiluinstituutin - mä oon jotenki allerginen sille - viralliselle muotoilumaailmalle - mitä Helsinki muotoilumaailma edustaa”

Edellä haastateltu pohtii, että hänen koulutustaustallaan voi olla jonkin verran merkitystä siihen miten hän katsoo suomalaisen muotoilun kenttää yleisellä tasolla. Erityisesti hän kokee vierastavansa Helsingin edustamaa ”*virallista muotoilumaailmaa*”. Miten diskursiiviset sitoumukset muotoilukoulutuksen kautta sitten omaksutaan?

Kuten jo käsillä olevan tutkimuksen johdannossa todettiin, muotoilualan kirjallisuudessa on lukemattomia esimerkkejä siitä, mikä muotoilussa on toivottavaa, hyvää tai tavoiteltavaa. Muotoilun käytäntöä ohjaamaan pyrkivät teokset kuvaavat toimintaan sisällytetyjä arvoja sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti. Muotoilun kentällä näitä normatiivisia keskusteluja nimitetään toisinaan harhaanjohtavasti ”muotoilun teoriaksi”, vaikka julkaisujen tavoitteena ei olekaan tieteellinen selittäminen vaan ennemminkin toimintaan vaikuttaminen ideologisella tasolla. Esimerkiksi Bürdek (2005, 16), määrittelee muotoilua aukikirjoittamalla muotoilun tavoitteita.

Hänen mukaansa muotoilun tulisi visualisoida teknologista kehitystä, yksinkertaistaa tuotteiden käyttöä, tehdä läpinäkyväksi tuotannon, kulutuksen ja kierrätyksen väliset yhteydet, sekä edistää ja tehdä ymmärrettäväksi palveluja. Näiden lisäksi Bürdek (ibid.) liittyy muotoilun päämääriin järjestettömien tuotteiden tuotannon estämisen.

Itse asiassa monet yritykset määritellä muotoilua päätyvät kuvaamaan Bürdekin tavoin sitä mikä muotoilussa on tavoiteltavaa ja hyvää. Näiden tekstien tarkoituksena ei siten ole selittää ja kuvata muotoilua tai siihen liittyviä ilmiöitä vaan ylläpitää ja rikastaa muotoilun käytäntöä huolehtimalla muotoilun jaetuista arvoista ja niihin sitoutumisesta.

Myös aiempien esimerkkien perusteella pinnalla olevat diskursiiviset teemat näyttävät olevan varsin vahvasti sidottuja aikaan ja ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Esimerkiksi tässä ajassa tapahtuvien ilmiöiden keskellä myös muotoilussa on ajankohtainen Thackaran esiin nostama yhteiskuntavastuun teema, kun taas 1950-luvulla muotoilijan intentioksi saattoi riittää, että tuote oli myyvä ja käyttäjä onnellinen (Dreyfuss 2003/1955, 24).

Vaikka tieteelliseksi teoriaksi näistä edellä mainituista julkaisuista ei ole, niillä on siis oma erityinen paikkansa alan ammattikirjallisuudessa. Tämänkaltaisen kirjallisuuden voi sen sijaan asettaa tutkimuksen kohteeksi. Muotoilun tavoitteita koskettavia keskusteluja analysoimalla voidaan paljastaa nimenomaan sellaisia käytäntöä ohjaavia diskursseja, joiden olemassaoloa ja vaikutusta on toisinaan vaikea havaita omassa ajassa ja lähiympäristössä.

Usein disipliiniä ohjaavat diskurssit tulevatkin paremmin näkyviksi jälkikäteen tarkasteltuina. Bonsiepe (2008, 33) on hahmotellut muotoilualan diskursseja hypoteettiselle aikajanelle 1950-luvulta vuosituhanen vaihteeseen. Bonsiepe kategorisoi diskursseja yleisellä tasolla nostaten esiin muun muassa erityisesti 1960-luvulla muotoilussa vaikuttaneen metodikeskustelun, 1970-luvulla tuotesemantiikan, 1980-luvulla design managementin ja vuosituhanen lopulla globalisaation, kestävyden tematiikan ja kognition. Näiden edelleen tutkimuksissa esiintyvien teemojen lisäksi

aikajanalla on myös muotoilun parissa loppuun kaluttuja diskursseja kuten funktionalismi, ergonomia ja tuottavuus.

Valtonen (2007) on tehnyt edellä mainitun kanssa samansuuntaista jäsenystä suomalaisessa teollisessa muotoilussa vaikuttaneista diskursseista samalla aikajaksolla. Valtonen (2007, 306) kiteyttää tulkintansa mekaanisesti vuosikymmenittäin vaihtuviksi muotoilijan rooleiksi ja ajanjakson muotoilua tyypillisesti kuvaaviksi väittäviksi. Jäsenys tuo näin esille diskursseihin piiloutuvaa muotoilun aseman ja muotoilijan roolin vaiheittaista muutosta.

Valtosen tulkinnassa muotoilijan rooli 2000-luvulle tultaessa kiteytyy innovaatioihin ja kilpailukykyyn (Valtonen 2007, 306). Samat teemat ovat läsnä osittain myös tämän tutkimuksen haastatteluissa, mutta niihin ei suhtauduta enää toimintaa ohjaavina päämäärinä vaan pikemminkin kyllästyneenä ja kyseenalaistaen. Kilpailukykyä korostavan markkinapuheen tilalle toimintaa ohjaavaksi diskurssiksi on noussut sen sijaan ekologista ja kulttuurista vastuullisuutta korostava puhe. Tämä tulee esille esimerkiksi siten, että haastateltavien oma asiantuntijuus muotoilussa kiinnitetään mieluummin kestävän kehityksen teemoihin kuin kykyyn innovoida.

5.2.3 Suunnitteludisipliinit ja legitiimi tieto

Vaikka muotoiluobjektin kautta myös muotoilun asiantuntijatyöllä koetaan olevan selvä yhteys muotoilun perinteisiin, samalla aineistossa rakennetaan myös etäisyyttä perinteiseen muotoilukuvaan. Yksi muotoilun menneisyyteen liitetty aihe on ”*näkemyks*”.

Kun haastateltavat kertovat, että nykyisin ”*ei enää riitä, että on näkemyks*” samalla rakennetaan eroa paitsi stereotyyppiseen muotoilijan identiteettiin, myös kapea-alaiseen käsitykseen muotoilusta. Tämä ilmenee myös esimerkiksi muotoilujohtajan pohtiessa suhdettaan termiin design.

”se on vaikee sana, juuri sen takia et ku se design liittyy tämmöseen elitistiseen muotoiluun hirveen vahvasti - ja se on taas sit hirveen kapee käsitys siitä et mitä se design on. Ja sitte toisaalta niin mä käytän sitä design sanaa sitte hirveen laajasti - koska mun mielestä se on sitte kuitenkin sitä hahmon antamista kaikelle sille konkreettiselle mille niit hahmoja annetaan. Mut että silloin se on tota - - äärimmäisen - vaikee sana ja, mut se kyl se merkitys on sitä hahmon antamista, olemuksen antamista tämmöselle konkreettiselle. Mut mä joudun aina lisäämään siihen just niinku sen selityksen että - vaikka usein meillä designilla käsitetään tämmönen elitistinen design, joka koskee niinku tietyn premiumtason tuotteita eikä sitte sitä koko tämmöstä kirjoo mitä nyt maailma on kaikenlaista kamaa, kaiken maailman tuuteista työnnetään - niin kyl se sana sit tavallaan pitää sisällään kyl sen ihan kaiken”

Samalla, kun muotoilujohtaja tekee edellä eroa suhteessa kapea-alaiseen muotoilukäsitykseen, hän rakentaa yhteyksiä kaikkien konkreettisia objekteja käsittelevien suunnittelualojen välille.

Perinteisesti suunnitteludisipliinit ovat rakentaneet omaa identiteettiään edellisestä poiketen nimenomaan erottautumalla muista suunnittelualoista. Tämä näkyy muun muassa suunnitteludisipliinin kirjavissa näkemyksissä legitimistä ammatillisesta tiedosta. Carvalho, Dong ja Maton (2009) ovat tarkastelleet miten toimintaa ja tietoa oikeutetaan erilaisten suunnitteludisipliinien puitteissa. He analysoivat insinöörien, arkkitehtien, media- ja muotisuunnittelijoiden haastatteluja tiedon sosiologista viitekehystä vasten kontekstualisoiden aineistoa ammatillisiin ja pedagogisiin diskursseihin.

Carvalho, Dong ja Maton (2009) osoittavat, että suunnittelualat edustavat kirjavaa näkemystä legitimistä tiedosta erityisesti siitä näkökulmasta miten eri disipliinit korostavat episteemisiä ja sosiaalisia tekijöitä. Graafisen suunnittelun, muotisuunnittelun sekä digitaalisen median diskursseissa painottuvat huomattavasti enemmän suunnittelijan ominaisuuksia ja asennetta kuvaavat sosiaaliset

tekijät. Insinöörien ja arkkitehtien ammatillisissa ja pedagogisissa diskursseissa puolestaan korostetaan yksilön persoonasta riippumattomia episteemisiä tekijöitä kuten ammatillista tietoa ja taitoja. Toisaalta arkkitehtuurin ja muotisuunnittelun diskursseja taas yhdistää voimakas suunnittelijan aseman korostaminen. (Carvalho, Dong & Maton 2009)

5.2.4 Keskeinen käyttäjä

Käsillä olevan tutkimuksen aineiston perusteella Carvalho, Dong ja Matonin esittämää (2009) kategorisoivaa jakoa haastateltavien näkemysten ja taustojen yhteyksistä ei voi tehdä. Sen sijaan esiin nousee toinen suunnitteludisipliinejä yhdistävä teema, käyttäjä (Poggenpohl 2009, 11).

Käyttäjätietoa voi pitää hyvin eri suunnitteludisipliinejä läpäisevänä legitimiin tiedon osa-alueena. Esimerkiksi haastatteluissa käyttäjätieto tunnistetaan koko tuotesuunnitteluprosessissa kaikilla alueilla yhdistäväksi piirteeksi ja jopa organisaation toimintakulttuurin osaksi.

Muotoilun asiantuntijan käyttäjätietous on tarpeellista, koska *”siellä on tavallaan siellä talon sisällä käyttäjäorientoitunut kulttuuri”*. Käyttäjäorientoitunut toimintakulttuuri luo siis sopivan diskursiivisen kontekstin, jossa käyttäjää koskettava tieto mahdollistaa asiantuntija-aseman rakentumisen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Samalla kun side käyttäjään rakentaa yhteyksiä suunnittelualojen välille, puhe käyttäjästä tarjoaa myös esimerkin muotoilun ja taiteen välille otetusta välimatkasta.

”se ero on siinä, että et vaikka on se oma käsiala ja oma kieli, niin osata tehdä se tuote sen loppukäyttäjän omaks eikä niinku tekijän ikiomaks et, ja se on semmonen niinku taiteilijan ja tuotesuunnittelijan ero”

Voi siis tulkita, että edellä olevan katkelman perusteella haastateltu muotoilujohtaja on sitoutunut nimenomaan käyttäjien intresseihin. Archerin (2000, 83) mukaan tämänkaltaiset sitoumukset ovat uran näkökulmasta paljon merkittävämpiä kuin yksittäiset ammattia ja työtä koskevat ratkaisut. Käyttäjiä koskevat pyrkimykset tulevatkin esiin haastatteluaineistossa monin eri tavoin.

”Mulla ei ole mitään keinoja enää tehdä itseni kaltaisille tai oman maailmani edustajille, koska tota se on niinkun niin vahvasti se niinku loppukäyttäjän tuotteita.”

Edellä esitetyn haastatteluotteen pohjalta voi tulkita, että myös haastateltavan kokemus osaamisestaan on oleellisesti riippuvainen niistä intresseistä mihin hän toiminnassaan sitoutuu. Archerin (2000, 83-85) mukaan sitoumukset ilmenevät kuitenkin toiminnassa, eikä sitoumuksena siis voi pitää pelkkää ideologista puhetta tai aikomusta.

5.2.5 Kontekstuaaliset ja yhteisölliset siteet

Koulutuksen kautta omaksuttujen diskursiivisten normien sijaan työelämän kontekstissa identiteettiä määrittävinä tekijöinä nousevat voimakkaammin esiin yhteisen toiminnan kohteen ympärillä rakentuvat suhteet taustaorganisaatioon ja työyhteisöön.

Metalliteollisuuden suunnittelijoiden ja hoitoalan työntekijöiden työssä oppimista tutkineet Collin, Paloniemi, Virtanen ja Eteläpelto (2008) tulkitsevat, että tärkein yksittäinen tekijä ammatillisen identiteetin rakentumiselle on nimenomaan ammatillista oppimista tukeva kuulumisen tunne, joka syntyy ennen kaikkea aktiivisesta osallistumisesta työyhteisöön.

Paitsi että toiminnan konteksti vaikuttaa asiantuntijana toimimiseen aineellisella ja praktisella ulottuvuudella, sillä on siis myös diskursiivisia ulottuvuuksia. Aineiston kautta tämä on tullut jo jossain määrin aiemmin esiin erityisesti korporatiivista toimijuutta käsittelevissä osioissa. Aineistossa muotoilun asiantuntijuus sitoutuu

erityisen kiinteästi organisaatioiden sisäisiin käytäntöihin. Asiantuntijan position hallinta edellyttää siis paitsi sisällöllistä osaamista, myös organisaation toiminnan näkökulmasta oikeanlaista asennetta.

Myös taustaorganisaatioiden arvot ja tuotteisiin liitetyt merkitykset nousevat toimintaa ohjaavina sitoumuksina esiin haastatte- luissa. Esimerkiksi kansainvälisesti tunnetun merkin kanssa työskentely asettaa vaatimuksia myös muotoilulle brändin kantamien arvojen näkökulmasta.

”kyllähän sillä on nyt ku tietää että kelle tässä tehdään niin sen vaikutus on myös se että tässä joutuu paljon miettimään sitä asiaa tai sitä historiaa sitä taustaa ja missä liikutaan ja mihin halutaan mennä”

Ammatillisia identiteettejä koskevassa tutkimuksessa on osoitettu, että erilaiset työorganisaatiot tukevat ammatillisen identiteetin rakentumista eri tavoin nimenomaan siinä suhteessa miten ne sallivat toimijoiden autonomian. Kun toimijalla on tilaisuus harjoittaa henkilökohtaista ammatillista orientaatiotaan, myös sitoutuminen toimintaan kasvaa ja ammatillisen identiteetin suhde työorganisaatioon vahvistuu. (Vähäsantanen, Hökkä, Eteläpelto, Rasku-Puttonen & Littleton 2008) Kun puolestaan edellisessä luvussa tulkittiin muotoilun asiantuntijan orientaatioiden rakentuvan nimenomaan subjektin ja objektin väliseen suhteeseen perustuen, voi edellä mainittujen havaintojen perusteella päätellä, että muotoilun asiantuntijan praktisen ulottuvuuden kokemuksilla on tärkeä merkitys myös siitä näkökulmasta miten diskursiivisen ulottuvuuden sitoumukset priorisoidaan. Toisin sanoen omaan osaamiseen ja kompetensseihin liittyvät kokemukset vaikuttavat samalla siihen miten työyhteisön edustamiin arvoihin sitoudutaan.

Itsenäisten muotoilutoimistojen toimintaympäristö poikkeaa tästä näkökulmasta selvästi tuotanto-organisaatioiden sisälle sijoittuvista muotoiluorganisaatioista. Niin sanottu talon sisäinen muotoiluorganisaatio jakaa jo lähtökohtaisesti tuotanto-organisaation arvomaailman, kun taas muotoilutoimistoissa asiakkaan

arvojen sisäistäminen on osa jokaista toimeksiantoa. Aina arvomaailmat eivät lähtökohtaisesti ole sovussa keskenään, kuten seuraavasta käy ilmi.

”sitte mullon joskus joittenki tuotemerkkien kans niinkun olellisii vaikeuksia jos mä en jotenki - pysty samaistumaan siihen tuotteeseen - tai pysty arvostamaan sitä tuotetta, ni mullon äärimmäisen vaikee tehdä niitä koska se merkki jollain lail kuitenkin sit edustaa sitä arvomaailmaa myös mikä sen tuotteen takana on. Et se on jollain lailla se, se on vähän niinku semmonen puolueitten, et mitä merkkiä tota tunnustat - niin sitä sen merkin arvomaailmaa myös tunnustat”

Toisessa haastattelussa muotoilutoimiston johtaja puolestaan kommentoi samaa aihetta toteamalla, ettei muotoilussa ole kuitenkaan kyse tyypillisesti omien arvojen vastaisesta työstä. Arvomaailmojen erojen takia työstä ei useinkaan tarvitse kieltäytyä, sillä muotoilun voi perustaa sellaisiin taustalla vaikuttaviin yhteisiin arvoihin, joihin kaikki osapuolet kokevat voivansa sitoutua.

5.2.6 Muotoiluobjekti asiantuntijuuden oikeuttajana

Vaikka käyttäjiä koskevan tiedon omaksuminen on niin muotoilijan kuin muotoilun asiantuntijan arkea, käyttäjä ei ole kuitenkaan ainoa muotoilua ohjaava kiintopiste. Tärkeänä määrittelijänä haastateltavan asiantuntijuuden piirteiden ja identiteetin välillä näyttäytyy edelleen muotoiluobjekti, kuten myös praktisen ulottuvuuden analyysissä kävi ilmi.

”käyttäjähän ei välttämättä koe sitä, tiedä sitä prosessii, tai niitä tavoitteita ja lähtökohtia, et se ei niinku pysty arvioimaan samalla tavalla sitä lopputulosta ku suunnittelija tai siinä mukana ollu, projektis mukana ollu tabo, mutta saattaa olla niinku käyttäjän näkökulmasta niin, niin sehän täyttää ne ihanteet ja tavoitteet mitä, mitä hän odottaa joltain tuotteelta.”

Muotoilujohtajan haastattelussa nousee esiin, että muotoilun asiantuntijan näkökulmasta juuri muotoiluobjektin kerrostuneisuuden ymmärtäminen on yksi muotoilun asiantuntijuutta rakentava tekijä suhteessa muihin.

Puheella käyttäjäkeskeisestä muotoilusta on siten itse asiassa häivytetty ymmärrystä siitä, että muotoilu aina on käyttäjäkeskeistä. Hyvä muotoilu integroi onnistuneesti yleisiä, pitkäkestoisia ilmiöitä paikalliseen ja ajankohtaiseen ongelmaan ja vaatii näin ollen käyttäjien ja käyttökontekstin tiedostamista (Kuutti 2009a).

Muotoilualan keskusteluja tutkineet Findeli ja Bousbaci (2005) ovat todenneet, että tuotteet ovat vähitellen kadonneet sekä muotoilutoimintaa että tuotteiden käyttöä koskevien keskustelujen keskiöstä. He tunnistavat teorioissa kaksi tuotteista pois päin kulkevaa kehityspolkua: toisaalta muotoilutoimintaa koskevat tarkastelut ovat siirtyneet prosessista muotoilijoihin ja toisaalla tuotteiden käyttöä koskevissa keskusteluissa fokus on siirtynyt käyttäjien kokemukseen.

Haastatteluaineistossa muotoilua koskettavasta tiedosta, tietämisestä, asiantuntijuudesta ja osaamisesta ei kuitenkaan voi puhua ilman että samalla puhutaan myös muotoiluobjekteista. Tämä näkyy esimerkiksi seuraavassa katkelmassa, missä haastateltu muotoilujohtaja kertoo kaikkialle mukana seuraavasta työstään.

”sitte taas sitä esinemaailmaa mitä on, ni sitähän seuraa sitte niinku - elämän osana, et toki sillee, ja must tuntuu etten mä semmoset matkaa pysty tekemään ettei se ois semmost jatkuvaa analysointia et mitä esinemaailmast nyt sitte näkee”

Laajimmalla tasollaan muotoilun asiantuntijan positio liittyy siis diskursiivisesta perspektiivistä muotoiluobjektiin liittyvään jaettuun tietoon ja operatiivista muotoilutoimintaa koskeviin normatiivisiin ohjeistuksiin. Muotoilun asiantuntijan yksilöllisissä toimijaroleissa voi sen sijaan erottaa useampia tekijöitä.

5.3 Jaetut sitoumukset ja muotoiluobjektia koskettava asiantuntijuus

Vaikka käyttäjä on aina läsnä muotoilussa eri tasoillaan, muotoilun asiantuntijuuden näkökulmasta tärkeää on kuitenkin myös se minkälaisia merkityksiä tuotteeseen liitetään ennen loppukäyttäjälle päätymistä. Haastatteluaineistossa muotoilijan tai muotoilun asiantuntijan arvostusta koskeva reflektio liitetään erityisesti muotoilutoimistojen osalta pohdintaan siitä mitä arvoa muotoilutoiminnasta on asiakkaalle.

”mehän luvataan meidän asiakkaille, että käyttämällä fiksusti muotoilua ni heidän liiketoimintansa kehittyy - ja siitä viime kädessä niinkun syntyy myös taloudellista hyvää heille”

Edellä muotoilutoimiston johtaja viittaa asiakkaalla erityisesti tuotanto-organisaatioihin. Muotoilun arvostus liitetään samalla oleellisesti muotoilun tuottamiin etuihin liiketoiminnassa. Muotoilun kilpailuetuja koskettava keskustelu on myös alan tutkimuksessa aktiivisesti esillä pidetty juonne. Muun muassa Jevnaker (2009) esittää, että teollinen muotoilu tuottaa etuja liiketoimintaan erityisesti strategisella tasolla. Hän viittaa tällä erityisesti organisaation osaamisen laajenemiseen monilla eri tasoilla ja tästä seuraaviin hyötyihin (Jevnaker 2009, 99-106).

5.3.1 Muotoilun asiantuntijuus ja strateginen toiminta

Archer (2000) määrittelee strategisen toiminnan nimenomaan korporatiivisen toimijan kyvyksi. Kuten edellisessä luvussa tuli esiin, korporatiivisen toiminnan näkökulmasta sekä muotoilun asiantuntijuudessa että muotoiluobjektissa voidaan erottaa erilaisia tasoja.

Kun muotoiluobjekti näyttäytyy kerrostuneena, samalla myös siihen liitetyt tavoitteet ja merkitykset muuttuvat käyttäjää moniulotteisemmiksi, kuten muotoilujohtajan lausahduksesta tulee esille.

”niin mähän oon tekemäs tämmösiä niinku kansallisomaisuutta oleville brändeille ja tuotteille muutoksia ja sen tyyppisiä asioita. Niin ni jos mä en sitä - maailmaa niinku osaa kuunnella tai seurata, ja rupeen tekemään niinku oman näkösiä teoksia, ni mullon todella lyhyt tie.”

Edellä haastateltu muotoilujohtaja normittaa muotoilutoimintaa siitä näkökulmasta, miten julkiseksi omaisuudeksi mielletyt muotoiluobjektit määrittelevät toiminnan hyväksyttävyyttä. Muotoiluobjektiin liitetyt kerrostuneet merkitysperspektiivit kytkeytyvät aineistossa erityisesti korporatiivisen toimijan näkökulmaan ja samalla strategiseen toimintaan.

Archer (2000) määrittelee korporatiivisten toimijoiden strategista toimintaa niiden aktiivisena osallistumisena tapahtumien kulkuun sosiaalisina subjekteina. Samalla hän väittää, että korporatiivisten toimijoiden näennäinen passiivisuus kertoo ainoastaan tietoisesta pidättäytymisestä vaikuttaa toimintaan, joka muutenkin palvelee korporatiivisen toimijan etuja. Strategisessa toiminnassa kyse ei kuitenkaan ole kenenkään henkilökohtaisista intresseistä vaan yksilötason ylittävistä jaetuista päämääristä. Strateginen toiminta vaikuttaa samalla kaikkien toimijoiden toimintaympäristöön joko rakenteita säilyttäen tai uudistaen. (Archer 2000, 266)

Archer (Archer 2000, 265-268) viittaa korporatiivisen toimijuuden käsitteellä toiminnan järjestäytymiseen yhteisten intressien puolesta. Archerin (2000, 266) mukaan korporatiiviset toimijat pystyvät paitsi artikuloimaan yhteisiä intressejä, organisoimaan kollektiivista toimintaa ja luomaan sosiaalisia liikkeitä myös vaikuttamaan strategiseen päätöksen tekoon. Hän väittää, että nimenomaan sitoutuminen toimintaan yhteisten intressien puolesta luo kollektiivisesta toiminnasta korporatiivisen toimijan, jolla on kykyä vaikuttaa strategisesti.

Vaikka muotoilun asiantuntijan paikantaminen osana korporatiivista toimijaa strategisella tasolla viestii siten erityisesti sitoutumisesta jaettuihin intresseihin yksilöllisten pyrkimysten sijaan, samalla

asema korporatiivisen toiminnan keskiössä luo kuitenkin myös henkilökohtaisen kokemuksen vaikutusmahdollisuuksista kollektiivisen toiminnan tasolla.

”muotoilijan rooli ikäänku sitoo erilaisia alueita ja ihmisiä tavallaan yhteen”

Muotoilija ei siis tee tuotteita lähtökohtaisesti itselleen, omien arvostustensa ohjaamana vaan pyrkii ilmentämään asiakkaan, brändin tai tuotanto-organisaation edustamia arvoja. Aineiston kuvausten perusteella voi diskursiivisesta näkökulmasta tiivistää, että muotoilun asiantuntijan tehtävänä on varmistaa, että käyttäjän näkökulman lisäksi myös muut oleelliset näkökulmat tulevat integroiduksi muotoilun päämääriin. Haastatteluaineistossa pyrkimystä näkökulmia yhdistävään toimintatapaan voi jopa pitää muotoilun asiantuntijuuden keskeisenä piirteenä. Tässä mielessä muotoilussa on oleellisesti kyse palvelutoiminnasta (Nelson & Stolterman 2000).

5.3.2 Muotoilu palveluna

Aineiston perusteella sitoutuminen toisten arvoihin ja palvelukseen asettaa paitsi muotoilijan, myös muotoiluobjektin, keskeiseen asemaan käyttäjän ja tuotanto-organisaation välillä. Kuutti (2009a) käsittelee samaa aihetta rakentaessaan kulttuurihistorialliseen toimintateoriaan perustuvaa teoreettista viitekehystä muotoiluobjektin ja siihen liittyvän tiedon jäsentämiseksi. Hän toteaa, että muotoilussa voidaan hyvin hyödyntää tietoa kestävästä, yleisistä ilmiöistä, mutta viime kädessä ratkaisujen onnistumista määrittää objektin kyky vastata tiettyyn paikalliseen ja ajankohtaiseen tarpeeseen. Jäsennyksen avulla hän osoittaa, että artefaktit sijoittuvat aina käyttökonskstinnsa lisäksi myös useisiin muihin toimintasysteemeihin. (Kuutti 2009a) Myöskään tämän tutkimuksen haastatteluaineistossa tämä kuhunkin tuotteeseen liitetty nimen-

omainen tarve ei määriy koskaan yksisuuntaisesti käyttäjästä tai yrityksestä lähtien vaan muotoilun asiantuntijan positiota sommitellaan muotoiluobjektien kautta tuotannon, markkinoiden, kaupan, kulutuksen ja käyttäjien asettamien puitteiden välitilaan. Aineiston perusteella voi tulkita, että juuri kyky nähdä nämä muotoiluobjektiin liittyvät paikalliset tarpeet useilla eri tasoilla ja eri näkökulmista on oleellista muotoilun asiantuntijuuden rakentumisessa. Kyky yhdistää oleellisia näkökulmia on sidoksissa myös siihen miten muotoiluobjekti hahmotetaan.

Aineistossa muotoilun asiantuntijan positiota ja muotoiluobjektia koskettavat erilaiset sitoumukset kuvaavat kuinka muotoilun asiantuntijuutta tarvitaan, kun pyritään sovittamaan yhteen luova muotoilu, kaupan ja markkinoiden tavoitteet, yrityksen arvot sekä käyttäjien tarpeet. Aina erilaisten tavoitteiden huomioiminen ja yhteensovittaminen ei suinkaan ole ongelmatonta.

”hirvittävä kaaosban jokaisessa suunnitteluprojektissa on tiettyssä vaiheessa kun on niinkun sitä tietoo on tullu niin paljon, vaatimuksia, että tuntuu että siitä ei niinku millään synny mitään järkevää. Ristikkäisiä vaatimuksia usein.”

Monialaisessa yhteistyössä ongelmat kiteytetään usein yhteisen kielen puutteeksi, kun kyse on tosiasiaa vaikeudesta sovittaa yhteen erilaisia ajattelumalleja (Launis 1997, 129). Toisaalla näitä kollektiivisen asiantuntijatyön haasteita on selitetty muun muassa emotionaalisen ilmapiirin, valtahierarkioiden sekä kielellisen, toiminnallisen tai kognitiivisen epäsymmetrian näkökulmista (Parviainen 2006b, 167-173). Ottamatta kantaa ajattelumallien eroja selittäviin tekijöihin, voi kuitenkin todeta, että muotoilun asiantuntijuuteen kuuluu kyky ymmärtää erilaisten yhteistyökumppaneiden ajattelumaailmaa ja niitä taustoja, joista käsin he asioista puhuvat. Konkreettisella tasolla tämä vaatimus tulee esiin esimerkiksi muotoilutoimiston johtajan kuvatessa kuinka eri osapuolet eivät aina osaa tuoda omia kantojaan selkeästi esille, koska omat lähtökohdat voivat olla niin itsestään

selviä, ettei niitä huomata esitellä. Siksi muotoilun asiantuntijana vaaditaan myös herkkyyttä tunnistaa erilaisiin puhetapoihin piiloutuvia ajattelumalleja ja arvomaailmoja.

Toinen muotoilujohtaja kuvaa samaa aihetta määrittelemällä omaa paikkaansa moniammatillisessa ryhmässä yhdistävänä tekijänä solun sisäisen väliaineen rooliksi. Hänen mukaansa kuvatuunlaisen position saavuttaminen ei ole mahdollista ilman oikeanlaisen asenteen omaksumista. Muotoilun asiantuntijan välittävä rooli ei kuitenkaan synny pelkästään toimijan persoonasta vaan on tiukasti sidoksissa muotoiltavaan objektiin. Ilman välittävää objektia ei synny myöskään tarvetta muotoilun asiantuntijuudelle kohdetta koskevia erilaisia näkemyksiä yhteensaattavana komponenttina. Parhaimmillaan muotoilun asiantuntijuutta voi siis hyödyntää ryhmän tai verkoston erilaisia näkökulmia sitovana positiona, jossa muotoiltava objekti voi toimia yhteistä päämäärää konkretisoivana ja arvositoumuksia esille tuovana kohteena (vrt. Launis 1997, 131).

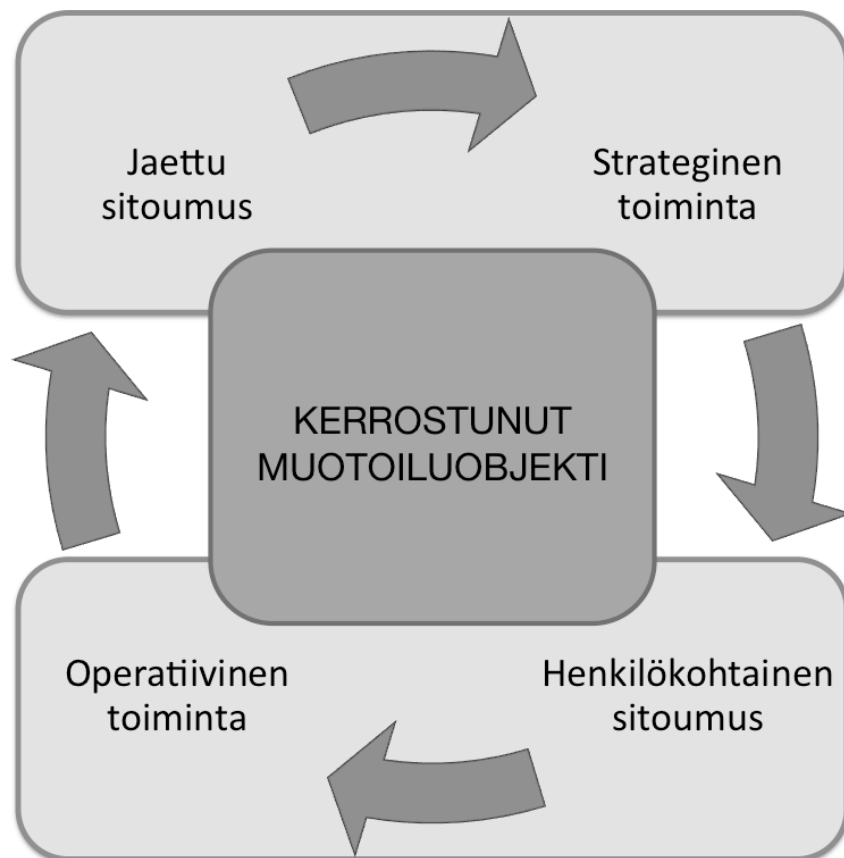
5.4 Muotoilun asiantuntijan identiteetti ja kuulumisen kokemukset

Tässä luvussa aineistoa on tarkasteltu erityisesti siitä näkökulmasta miten muotoilun asiantuntijan identiteetti jäsentyy suhteessa muotoilun käytäntöihin diskursiivisten sitoumusten näkökulmasta. Vaikka sisällöllisesti eri haastateltavat nostavat esiin erilaisia asioita, kokemuksia yhdistävinä tekijöinä voi pitää niiden sitoutumista jaettuun muotoiluobjektiin yksilöllisinä ja kollektiivisina intresseinä. Käytännön tasolla nämä sitoumukset ilmenevät operatiivisena ja strategisena toimintana, jossa yksilöllisten intressien ja operatiivisen toiminnan tasolla on kyse persoonallisesta toimintakyvystä ja strategisessa toiminnassa puolestaan toimintakyvyn kasvattamisesta uusia rooleja lisäämällä.

Vaikka yksilöllisen toimijaroolin kehittyminen on sidoksissa toimijan henkilökohtaisiin sitoumuksiin, niin se ei tarkoita pidättäytymistä kollektiivisesta toiminnasta vaan päinvastoin. Archerin

(2000) mukaan yksilöllinen sosiaalinen rooli kehittyy nimenomaan kollektiivisen toiminnan kautta.

Yhteenvedona tästä luvusta voidaan todeta, että kun sosiaalinen identiteetti ymmärretään kyvyksi ilmaista sitä, mistä toimija välittää sosiaalisessa roolissaan (Kuusela 2006b, 51; Archer 2000, 17), muotoilun asiantuntijan jaettu positio piirtyy esiin diskursiivisella ulottuvuudella ennen kaikkea sitoutumisena tuotannon ja käyttäjän väliseen suhteeseen. Päinvastoin kuin luonnollisella ulottuvuudella, diskursiivisella ulottuvuudella muotoilun asiantuntijan toimijaposition jaettuna piirteenä voidaan pitää laajimman tason sitoumuksia ja yksilölliset toimijaroolit muodostuvat nimenomaan henkilökohtaisten sitoumusten kautta. (kuvio 16)

Kuvio 16. Muotoilun asiantuntijan toimijaroolien variaatio diskursiivisella ulottuvuudella

Laajimmalla tasolla toiminta muotoilijan asiantuntijana on siis lähtökohtaisesti jaetun tiedon ja arvomaailman ohjaamaa, kun taas yksilöllinen toimijarooli rakentuu ennen kaikkea yksilöllisen tiedon ja henkilökohtaisten arvositomusten muovaamana. Myös ammattisivistyksen ja -etiikan välittämä muotoilun traditio sekä erityisesti taustaorganisaation toimintaan sitoutuvat yhteisölliset tekijät vaikuttavat diskursiivisesta näkökulmasta muotoilun asiantuntijan toimijaposition ja ammatillisen identiteetin rakentumiseen. Toimijan näkökulmasta eri tasoilla ei välttämättä ole kuitenkaan kyse sitoutumisesta erilaisiin arvoihin ja tietopohjaan, vaan diskursiiviset sitoumukset voivat olla jaettuja useilla eri tasoilla.

6 PRAKTINEN DIFFUUSIO

Tämän tutkimuksen lähtökohdissa ammatillista identiteettiä määriteltiin yksilön kokonaisvaltaisena käsityksenä itsestään ammatillisena toimijana. Tämä yksilön elämänsisällään henkilön suhteen työhönsä ammatillisine haaveineen, arvoineen ja sitoumuksineen. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26) Archerin (2000) identiteettiteoriaan tukeutuminen puolestaan sitoi näkemyksen ammatillisesta identiteetistä ensisijaisesti käytäntöön, korostaen käytännön toimintaa ammatillisen identiteetin eri ulottuvuuksien lähtökohtaisena merkityksellistäjänä.

Työn teoreettiseen taustaan perustuen analyyseissa keskityttiin tarkastelemaan aineistoa erityisesti haastateltavien toimintakykyä, osaamista ja ammatillista arvostusta koskevien reflektointien ja priorisointien osalta. Väitöskirjan rakenteessa nämä analyysin erilaiset näkökulmat jäsentyivät itsenäisiksi luonnollista, praktista ja diskursiivista todellisuussuhdetta käsitteleviksi luvuiksi. Aiemmissä luvuissa esiin nostettuja havaintoja verrataan tässä luvussa muotoilun asiantuntijuutta, muotoiluosaamista ja muotoilutoimintaa koskevaan aiempiin tutkimuksiin ammatillisen identiteetin näkökulmasta. Samalla tässä luvussa keskustelu palaa jälleen myös erityisesti käytännön käsitteen pariin. Luvussa kysytään mitä edellä esitetyt havainnot muotoilun asiantuntijaidentiteetistä ja tulkinnat muotoilun asiantuntijan positiosta kertovat muotoilun käytännöistä.

Analyyseissa keskeinen ja samalla uutta teoreettista viitekehystä perusteleva havainto oli asiantuntijatyön erottuminen muotoilutoiminnasta itsenäiseksi tehtäväkentäksi. Muotoilun asiantuntijatyö konkretisoitui aineistossa esimiesvastuuksi sekä hallinnollisiksi ja tietointensiivisiksi tehtäviksi, joihin käytännön muotoiluosaaminen ja muotoilijan kokemus eivät rakentaneet riittävää osaamispohjaa. Tämä havainto on ristiriidassa muotoilun asiantuntijuutta koskevan vallitsevan käsityksen kanssa, jonka mukaan asiantuntijuus muotoilussa rakentuu vaiheittaisena prosessina muotoilukokemuksen

myötä (Lawson & Dorst 2009, 98-102). Asiantuntijuus kyllä kehittyi kokemuksen myötä, mutta vaatii nimenomaan kokemusta muotoilun asiantuntijana toimimisesta, eikä ainoastaan muotoilijan tehtävistä. Vallitsevan käsityksen mukaan muotoilijuus eli muotoilijan identiteetti olisi myös muotoilun asiantuntijan identiteetin ydin, mutta aineistossa nämä esiintyivät sen sijaan rinnakkaisina ammatillisina identiteetteinä, joiden erottumisen tulkittiin perustuvan operatiivisen muotoilutoiminnan ja muotoilun asiantuntijatyön käytäntöjen eriytymiseen toisistaan.

Voidaan siis tulkita, että muotoilun asiantuntijuus ja muotoilijuus ovat muotoilun käytäntöjen kehityksen myötä eriytyneet toisistaan ammatillisina identiteetteinä siten, etteivät ne rakentukseen edellytä toisiaan. Samalla on kuitenkin todettava, etteivät muotoilijuus ja muotoilun asiantuntijana toimiminen näyttäytyä aineistossa myöskään kategorisesti vastakkaisina ja toisiaan pois-sulkevinä ammatillisina identiteetteinä.

Koska aineistossa muotoilun asiantuntijan identiteetti ei siis perustu enää ainoastaan muotoilutoiminnasta kertyvään kokemukseen, työssä kysyttiin, minkälaisen tekijöiden varassa muotoilun asiantuntijan identiteettiä sitten käytännössä rakennetaan?

6.1 Muotoilun asiantuntijuus on toimijuutta suhteessa tietoon

Useasta haastattelusta välittyi yleinen vaikutelma siitä, että haastateltavat kokivat oman ammatillisen identiteettinsä suhteessa muotoiluun yksilölliseksi ja erityiseksi. Yksilöllisistä eroista huolimatta analyysin perusteella voi kuitenkin tulkita, että muotoilun asiantuntijatyöllä on myös yhteinen ydin, joka on jaettu, keskeinen toimijapositio suhteessa muotoilua koskevaan tietoon. Aineistossa esiin piirtyvän muotoilun asiantuntijatyön käytännöt liittyvät oleellisesti tiedon hallintaan ja kommunikaatioon. Niin ikään ammatillisen kehittymisen tavoitteita ja tarpeita tunnustetaan juuri tällä samalla alueella. Tässä mielessä muotoilun asiantuntijatyö ei poikkea yhteiskunnallisella tasolla tavanomaiseksi muodostuneesta

työn tyypistä eli tietotyöstä. Sen sijaan muotoilun asiantuntijan positio poikkeaa selvästi esimerkiksi teollisen muotoilijan rooleista menneinä vuosikymmeninä (Vrt. Valtonen 2007, 279-308).

Valtonen (2007, 308) puhuu teollisen muotoilun tehtävien abstrahoitumisesta tehtävänkuvan siirryttyä operatiivisesta kohti strategista toimintaa. Tämän tutkimuksen perusteella voi tulkita, että aiemmin abstrahoitumisena kuvatussa tehtävänkuvien muutoksessa on kyse nimenomaan työn käytäntöjen muutoksista vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon perustuviksi samalla kun työn kohteet ovat muuttuneet konkreettisista kielellisiksi. Toisin sanoen muotoilun asiantuntijuuteen kuuluu oleellisesti kyky kommunikoida ja sanallistaa oman työn sisältöjä.

Kuvatessaan tehtävien abstrahoitumista, Valtonen (2007) näkee yhteyden abstraktin tiedon lisääntymisen ja teollisen muotoilun professionaalistumisen välillä. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella muotoilun asiantuntijan identiteetti ei kuitenkaan kytkeydy niinkään ammatillisesti eriytyneeseen ja teoreettiseen tietoon, kuin kykyyn hallita eri osa-alueita yhdistävää tietoa ja toimia keskeisenä välittäjänä perinteisesti erillisiksi käytännöiksi miellettyjen toimintojen, kuten tuotanto ja kuluttaminen, välillä. Samalla muotoilun asiantuntijan positio on tiedon kulun kannalta keskeinen asema, joka mahdollistaa diffuusion erillisten käytäntöjen ja erityisesti niihin liittyvän käytännöllisen tiedon välillä. Tältä osin muotoilun asiantuntijan positio muistuttaa kollektiiviselle asiantuntijuudelle oleelliseksi tunnistettua kognitiivisesti keskeistä asemaa (Hakkarainen & al. 2004, 84).

Kognitiivisessa muotoilun asiantuntijuuden tutkimuksessa vallitsevan käsityksen mukaan muotoilun asiantuntijuus ymmärretään ammatillisessa kehityksessä tietyksi kokemuksen mukanaan tuomaksi vaiheeksi, jonka saavuttaminen edellyttää useiden tai jopa kymmenien vuosien kokemusta muotoilutoiminnasta. Samalla asiantuntijuus kytketään tietynlaisiin ajattelustrategioihin ja toimintamalleihin. Muotoilun tutkimuksessa ei ole toistaiseksi juurikaan huomioitu, että asiantuntijuus ei ole pelkästään psykologisesta näkökulmasta jäsennettävä ilmiö vaan myös sosiaaliseen asemaan liittyvä piirre (Evetts,

Mieg & Felt 2006). Asiantuntijan sosiaalinen rooli ei kuitenkaan aina liity muodolliseen asemaan (Hakkarainen & Paavola 2006, 234). Käsillä olevan tutkimuksen perusteella muotoilun asiantuntijan toimijapositio näyttäytyy aiemmasta käsityksestä poiketen tietointensiivisenä tehtäväkenttänä ja keskeisenä asemana paitsi muotoilu-toiminnassa hyödynnettävän tiedon, myös kollektiivisen asiantuntija-työn vuorovaikutuksen näkökulmasta.

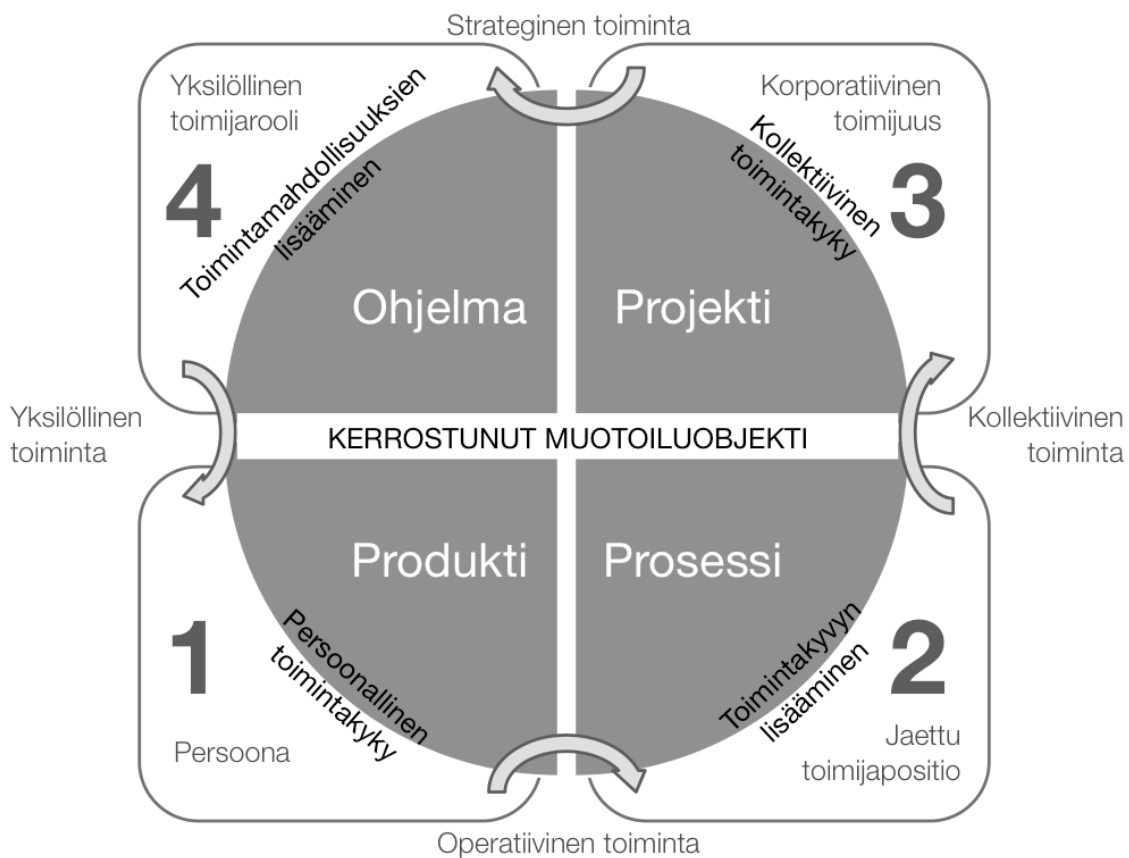
Tutkimuksen perusteella muotoilun asiantuntijan tietoon nähden keskeistä positiota perustelee ennen kaikkea toimijan suhde muotoiluobjektiin. Asiantuntijan suhde objektiin ei kuitenkaan perustu muotoiluosaamisen kautta syntyvään muotoilijan identiteettiin. Analyysin perusteella muotoilijuuden ja muotoilun asiantuntijan identiteetin välinen erottautuminen selittyy muotoilun käytäntöjen muutoksella, jossa perinteisesti artefaktina ymmärretty muotoiluobjekti näyttäytyy kerrostuneena produktin, prosessin, projektin ja ohjelman tasoihin. Toimijan suhde muotoiluobjektiin jäsentyy näin samalla taidollisen ja tiedollisen ydinkompetenssin varaan. Tutkimuksen perusteella ehdotetaan, että näitä ydinkompetensseja on luontevaa käsitteellistää erottamalla muotoiluosaaminen taidollisena ja muotoilun asiantuntijuus tiedollisena suhteena kerrostuneeseen muotoiluobjektiin.

Tutkimuksessa havaittiin, että käytännöllisen osaamisen kannalta siirtyminen tehtävästä toiseen on yksilön näkökulmasta yksinkertaista samanlaisten muotoiluobjektien parissa. Sen sijaan objektin luonteen muuttuminen esimerkiksi fyysisestä kielelliseksi asettaa uudenlaisia osaamisvaatimuksia toimijalle. Muotoilun käytännön näkökulmasta kyvykkyys toiminnassa on siis aina oleellisesti sitoutunut muotoiluobjektiin. Tässä suhteessa tulokset vahvistavat aiemmin esiin nostettua tarvetta muotoiluobjektin huomioivasta tutkimuksesta (Findeli & Bousbaci 2005; Kuutti 2005; 2009a; 2009c).

Aiemmassa muotoilun tutkimuksessa asiantuntijuuden kehittymistä on kuvattu vaiheittaisina portaina, joissa asiantuntijuus on yksi ammatillisen osaamisen kehityksen vaiheista. Kun muotoilun asiantuntijuutta tarkastellaan kontekstia ja käytäntöä korostavasta

ammattillisen identiteetin näkökulmasta, myös kehitysprosessi voidaan jäsentää toisin.

Archerin (2000) kuvaama identiteetin ja toimijuuden kehityksen prosessi antaa lähtökohdat kuvata muotoilun asiantuntijaidentiteetin rakentumista syklisenä prosessina, jossa muotoilun asiantuntijan identiteetin voidaan tulkita kehittyvän ensin persoonallisen toimintakyvyn operatiivisen harjoittamisen kautta kohti muotoilun asiantuntijan jaetun toimijaposition omaksumista ja henkilökohtaisen toimintakyvyn lisäämistä (kuvio 17).

Kuvio 17. Muotoilun asiantuntijan identiteetin rakentuminen

Teoriataustaan perustuen voidaan ajatella, että varsinaisen asiantuntijaidentiteetin rakentuminen edellyttää kuitenkin kollektiivista toimintaa ja korporatiivisen toimijuuden edustamista strategisen toiminnan tasolla ennen yksilöllisen muotoilun asiantuntijan toimijaroolin kehittymistä.

Muotoilutoiminnan kontekstissa tähän kehitysprosessiin voidaan liittää muotoiluobjektin eri kerrostumat, joiden tunnistaminen ja hallinta on samalla oleellinen osa muotoilun asiantuntijuuden kehitystä. Näin prosessin keskiöön sijoittuu muotoiluobjektin uudelleen määrittely produktin, prosessin, projektin ja ohjelman tasoilla.

Tällä tavoin kuvattuna muotoilun asiantuntijuuden rakentumisessa ei ole kyse lineaarisesta prosessista kohti osaamisen huipentumaa vaan syklisestä kehityksestä, joka kierros kierrokselta avaa sekä yksilötasolla että kollektiivisesti uusia toimintamahdollisuuksia. Tämä prosessi on siten myös muotoilun käytäntöjen muutoksen ytimessä kuvaamassa praktista diffuusiota eli muotoilun käytäntöjen monimuotoistumista ja muuntumista.

Tällaisenaan muotoilun asiantuntijuuden rakentumisen prosessilla on kiinnostava yhteys myös Mutasen (2008) jäsenyykseen muotoiluosaamisesta organisaatiotason ilmiönä. Organisaation näkökulmasta muotoiluosaamista tarkastelevat keskustelut voidaan Mutasen (2008) mukaan jakaa neljään tyyppiin sen mukaan miten niissä hahmotetaan muotoilun roolia liiketoiminnassa. Hän jäsentää keskusteluja muotoilun roolista toisaalta sen mukaan miten niissä korostetaan yksilötason kykyjä tai kollektiivista toimintaa organisaatiotasolla sekä muotoilun asemaa tuotekehityksen ja yritystoiminnan kehityksen osana. Vaikka Mutasen käsitteellistämät kategoriat: asiantuntija-, väline-, prosessi-, ja strategiakeskeinen tarkatelu tapa, eivät sellaisenaan vastaa tässä tutkimuksessa esiin nostettuja havaintoja, hänen jäsenyyksensä ilmentää hyvin samankaltaisia perusulottuvuuksia muotoilutoiminnan kehityksessä organisaatiotasolla kuin tässä tutkimuksessa on nostettu esiin Archerin (2000) teoriaan perustuen ammatillisen identiteetin näkökulmasta.

6.2 Muotoilun asiantuntijan yksilöllisten toimijaroolien piirteitä

Muotoilun asiantuntijan jaetun toimijaposition lisäksi aineistossa voi erottaa yksilöllisellä tasolla eriytyviä ammatillisen identiteetin piirteitä. Archerin (2000, 261) mukaan uniikki sosiaalinen identiteetti syntyy tavasta, jolla toimija personoi omaamansa sosiaalisen roolin. Tavot personoida rooli taas ovat riippuvaisia niistä henkilökohtaisista kyvyistä, joita toimijalla on. Näin ollen sekä toimijaposition tarjolla oleva roolivalikoima, että toimijan kyvyt vaikuttavat siihen millaisia sosiaalisia rooleja kukin toimijana ilmentää.

Analyysien perusteella muotoilun asiantuntijan positiossa toimijaroolien valikoima on vasta muotoutumassa, eikä varsinaisia muotoilun asiantuntijarooleja nosteta esiin nimettyinä samalla tapaa kuin muotoilijan positioon liitettyjä toimijarooleja, kuten esimerkiksi haastatteluissa mainitut ”*sankarimuotoilija*”. Analyysi antaa kuitenkin lähtökohtia tunnistaa niitä tekijöitä, joiden varassa muotoilun asiantuntijan toimijaroolit ovat käytännöissä muuntumassa ja samalla tulkinta pyrkii tarjoamaan käsitteellisiä välineitä, joiden varassa toimijat kykenevät hahmottamaan ja jäsentämään identiteettiään ja positiotaan muotoilun asiantuntijana.

Analyysin luonnollisella ulottuvuudella todettiin, että yksilötoimijan pääasiallinen keino vaikuttaa ammatillisen roolin ja samalla osaamisensa ja identiteettinsä kehittymiseen, on liikkuvuus olemassa olevien toimintaympäristöjen sisällä ja välillä. Tältä osin muotoilun asiantuntijalle tarjoutuvat roolit kiinnittyvät siis erityisesti toimijoiden edustamiin taustaorganisaatioihin ja ammatillista identiteettiä rakennetaan siitä lähtökohdasta minkälaiseen toimintaympäristöön itsellä ammatillisena toimijana koetaan kiinteimpiä yhteyksiä. Näin ammatillinen identiteetti kehittyy tästä näkökulmasta erilaiseksi riippuen siitä, sijoittuuko haastateltavan oma tehtäväkenttä esimerkiksi muotoilutoimistoon vai tuotanto-organisaatioon. Tältä osin aineistossa puhuttiin muun muassa teollisuusyritysten identiteettiä

ilmentävästä ”*korporaatiomuotoilusta*”, joka häivyttää yksilöllisiä rooleja sulauttaen toimijan osaksi taustaorganisaatiota.

Tutkimuksessa tällainen muotoilun asiantuntijan työssä oleellinen kollektiivinen ja yhteiseen päämäärään sitoutunut toiminta ei yksiselitteisesti arvottunut sen enempää positiivisena kuin negatiivisena piirteenäkään ammatillisen identiteetin näkökulmasta, mutta kollektiivisen toiminnan tuottamat korporatiiviset toimijat tulkittiin keskeiseksi tekijäksi muotoilun asiantuntijaroolien rakentamisessa. Kollektiivisen toiminnan kautta toimijoilla on mahdollisuuksia vaikuttaa jaettuun toimintaympäristöön ja sitä kautta sekä laajentaa yksilön toimintamahdollisuuksia että kasvattaa tarjoutuvien roolien valikoimaa.

Praktisella ulottuvuudella yksilölliset roolit jäsentyvät ennen kaikkea erilaisina orientaatioina suhteessa toiminnan kohteeseen. Muotoiluobjektin tasojen perusteella näitä orientaatioita nimitetään produkti-, prosessi-, projekti- ja ohjelmaorientaatioiksi. Suhteessa objektiin voidaan edelleen erottaa myös korporatiivisen ja persoonallisen tekijyyden ulottuvuus. Korporatiiviseen toimijuuteen kiinnittyvä tekijyys korostaa kollektiivisen toiminnan merkitystä suhteessa objektiin, kun taas persoonallinen tekijyys edustaa nimensä mukaisesti yksilötoimijan henkilökohtaista suhdetta muotoiluobjektiin. Ammatillisen identiteetin näkökulmasta nämä orientaatiot ilmentävät samalla erilaisia painotuksia keskeisessä osaamisessa. Yksilötasolla ja produktiorientoituneissa rooleissa ammatillista identiteettiä rakennetaan korostuneesti henkilökohtaisten taitojen varassa, kun taas esimerkiksi ohjelmaorientoituneissa ja korporatiivista toimijuutta korostavissa rooleissa myös osaaminen ymmärretään sosiaalisena, jaettuna ilmiönä.

Diskursiivisella ulottuvuudella tärkeimpänä yksilöllisiä toimijarooleja määrittelevänä tekijänä näyttäytyy sitoutuminen jaettuihin ja yksilöllisiin intresseihin, jotka ovat samalla sidoksissa toiminnan strategiseen ja operatiiviseen tasoon. Analyysin perusteella muotoilun strategisen ja operatiivisen toiminnan välinen erottelu on kuitenkin liukuva ja näkökulmasta riippuvainen, eikä tässä valossa ole tarkoituksenmukaista erotella erillisiä strategiseen ja operatiiv-

viseen toimintaan kiinnittyneitä rooleja. Sen sijaan tämä ulottuvuus rakentaa variaatioita muotoilun asiantuntijan ammatilliseen identiteettiin riippuen siitä, kiinnittyykö käsitys itsestä ammatillisena toimijana ensisijassa henkilökohtaisiksi koettuihin arvostuksiin vai laajoihin, jaettuihin intresseihin.

6.3 Muotoilun käytäntöjen intensiivinen dynamiikka

Kun käsillä olevan tutkimuksen havaintoja tulkitaan siitä näkökulmasta, mitä ne kertovat muotoilun käytännöistä, voidaan tulokset vetää yhteen muotoilua asiantuntijuuden alueena määritteleväksi prosessiksi. Nimitän tätä käytäntöjen uudelleen muokkautumista praktiseksi diffuusioksi. Käsite viittaa kehitykseen, jossa tapahtuu yhtä aikaa sekä toiminnan piirteiden leviämistä ryhmästä toiseen että eriytymistä uudenlaisten jakojen perusteella. Käytännössä tämä tarkoittaa perinteisten toimintareviirien hämärtymistä ja uudelleen muokkautumista. Praktinen diffuusio on siis työtehtävien ja samalla niiden edellyttämän asiantuntemuksen uudelleen organisoitumista työn kohteiden ja käytäntöjen näkökulmasta.

Kyse ei siis ole pelkästään muotoilijan aseman muutoksista suhteessa tuotantoprosessiin vaan myös muotoilun sisäisten rajanvetojen kyseenalaistumisesta. Tämän tutkimuksen perusteella praktinen diffuusio tulee näkyväksi paitsi muotoilijan ja muotoilun asiantuntijan tehtävänkuvien eriytymisenä, myös asiantuntijuuden ja osaamisen alueiden uudelleen määrittelynä. Konkreettisella tasolla tämä näkyy siten, että perinteiset rajanvedot esimerkiksi teollisen muotoilijan, vaatesuunnittelijan ja graafisen suunnittelijan välillä näyttäytyvät ammatillisen identiteetin näkökulmasta keinotekoisina esimerkiksi urheiluvarusteiden muotoilijalle. Tässä suhteessa muotoiluobjektilla on merkittävä rooli ammatillisen identiteetin profiloijana. Toisaalta samaan aikaan muotoiluobjekteissa voi tunnistaa laajenevia tasoja, joiden parissa työskentely vaatii uudenlaista käytännön osaamista, joka ei enää perustu niinkään konkreettisten tuotteiden työstämiseen kuin muotoilua koskettavan tiedon hallin-

taan. Myös tämä kehitys sekä häivyttää että tuottaa uusia rajanvetoja muotoilun asiantuntijuuden alueiden välille.

Samoin kuin ammatillisen identiteetin rakentumista, myös praktista diffuusiota voidaan jäsentää kollektiivisen ja yksilöllisen, sekä strategisen ja operatiivisen toiminnan akseleilla. Yksilön näkökulmasta kehitys kohti muotoilun asiantuntijan yksilöllistä toimijaroolia etenee persoonallisen toimintakyvyn lisäämisen ja edelleen kollektiiviseen toimintaan osallistumisen kautta. Samalla kollektiivisen toiminnan myötä syntyvät korporatiiviset toimijat muokkaavat muotoilun toimintaympäristöjä luoden uusia potentiaalisia toimijarooleja yksilötason toimijoille. Tämä syklinen ja dynaaminen ammatillista identiteettiä rakentava prosessi (kuvio 17) kuvaa siten samalla käynnissä olevaa muotoilun käytäntöjen muutosta.

Tutkimuksen perusteella todetaan, että toisin kuin aiemmin on esitetty, muotoilun asiantuntijuudessa on kyse muustakin kuin kehittymisestä muotoilijana. Muotoilun asiantuntijatehtävissä painopiste työssä on tiedollinen. Asiantuntijat toimivat organisaatioissaan tiedonvälityksen kannalta keskeisessä asemassa ja ovat monella tavalla vastuussa muotoilussa hyödynnettävästä tiedosta. Muotoilun asiantuntijan tehtäväkentän profiloitumisen myötä myös muotoilun asiantuntijana toiminta edellyttää erilaista käytännön osaamista kuin muotoilutoiminta. Tulokset tukevat siis Friedmanin (2002, 212) väitettä, jonka mukaan muotoilun ammattien kehityksessä ei ole kyse enää pelkästään ammatillisen osaamisen korkeammasta asteesta vaan myös laadullisesti toisenlaisista käytännöistä.

Vaikka muotoilun asiantuntijan positio ei siis esiinny ainakaan tämän tutkimuksen aineistossa rakenteellisesti yksiselitteisenä asemana, position kollektiivisena piirteenä voidaan tunnistaa keskeinen suhde tietoon muotoilun resurssina. Haastatteluaineiston perusteella nähtävissä olevan muotoilun käytäntöjen eriytymisen perusteella muotoilun asiantuntijan positioiksi voidaan nimittää erityisesti tietointensiivisiä tehtäviä, joissa sijoitutaan tiedon kulun kannalta keskeisiin tehtäviin ja usein myös esimiesasemaan.

Ammatillisen identiteetin näkökulmasta muotoilun asiantuntijuus ei synny seurauksena muotoilijuudesta vaan muotoilijan ja muotoilun asiantuntijan identiteetit ovat rinnakkaisia tapoja määritellä toimijan suhdetta käytäntöihin. Yksittäisen toimijan tapauksessa muotoilun asiantuntijan ja muotoilijan identiteetit voivat sitoutua toisiinsa kiinteästi, mutta ne eivät edellytä toisiaan vaan voivat kehittyä myös toisistaan riippumatta.

7 YHTEENVETO

Käsillä olevan tutkimuksen suuntaa on määritelty oleellisesti aineiston haastatteluista esiin noussut tulkinta alan ammatillisten identiteettien ja muotoilun tutkimuksessa vallitsevan asiantuntijuuskäsityksen välisestä ristiriidasta. Eteläpellon (2007, 93-94) mukaan identiteetin käsite nouseekin esiin sekä tutkimuksessa että arki-keskusteluissa erityisesti silloin, kun identiteetin kiinnekohdat ovat murroksessa. Muotoilun parissa ammatillisen identiteetin uudelleen pohdinta on tullut ajankohtaiseksi paitsi työn käytännöissä tapahtuneiden muutosten myötä, myös liittyen alan koulutuksessa käynnissä olevaan kehitykseen ammattikunnasta tieteenalaksi (Poggenpohl 2009).

Tältä pohjalta käsillä olevan tutkimuksen tavoitteena oli kehittää ja täsmentää muotoilua asiantuntijuuden alueena kuvaavaa käsitteistöä. Tähän tavoitteeseen vastattiin jäsentämällä muotoilun käytäntöjen ja ammatillisten identiteettien muutosta suhteessa toimintaympäristöön, toiminnan kohteeseen ja arvositoumuksiin. Tulokset kiteytyvät praktisen diffuusion käsitteessä, joka ilmentää muotoilun käytäntöjen ja niihin liittyvän osaamisen uudelleen jäsentymistä. Tällaisenaan tulokset palvelevat ennen kaikkea aihepiirin tutkimusta mutta samalla niille voi löytyä konkreettisia sovelluksia myös muotoilukoulutuksen kehittämistyössä.

Muotoilun korkeakoulutus on instituutiona vielä nuori ja osin keinotekoinen rakennelma, joka hakee toistaiseksi edelleen paikkaansa suhteessa alan ammatilliseen koulutukseen. Muotoilun korkeakoulujen arjessa toistuva puhe työelämä- ja käytäntölähtöisyydestä ei ole suinkaan taideteollisen alan erityispiirre vaan heijastaa suoraan suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ajankohtaisia trendejä (vrt. Filander 2006, 45-47). Filanderin (ibid.) mukaan työelämäsuuntautuneeseen puheeseen liittyvä ”aitouden” retoriikka edustaa teoriakielteistä ja markkinaehtoista asennoitumista, jolla perustellaan maallikkotiedon erityisasemaa koulutukseen nähden.

Kyseinen puhetapa oikeuttaa vaatimuksensa henkilöimällä ne työelämään mutta jättää samalla tyypillisesti yksilöimättä ne työelämän piirteet ja tarpeet, joilla käytäntölähtöisyyttä perustellaan. (ibid.) Muotoilun koulutuksen piirissä työelämäsuuntautunutta diskurssia voi pitää myös poliittisena puheena, joka vaikeuttaa entisestään alan korkeakoulutuksen ja ammatillisen opetuksen välisen suhteen jäsentymistä.

Käytännön käsite sinänsä on kuitenkin muotoilun tutkimuksessa mahdollisuuksia avaava väline. Tässä tutkimuksessa on osoitettu, että ottamalla muotoilun käytännöt tutkimuksen kohteeksi voidaan käsitteellistää ja oppia ymmärtämään sellaisia toimintaan vaikuttavia tekijöitä, jotka eivät tule havaittaviksi pelkästään käytännön työtä tekemällä.

7.1 Integroivan otteen vahvuuksia ja rajoitteita

Tämä työ rakentaa muotoilun asiantuntijan identiteetin tutkimukseen Eteläpellon ja Lightin (1999) rohkaisemana näkökulmaa, jota voi kutsua integroivaksi otteeksi. Tutkimuksen käytännöissä integroivan otteen rakentaminen tarkoittaa usein samalla poikkitieteellisyyttä (Mikkeli & Pakkasvirta 2007). Tässä työssä keskusteluja yhdistävänä kohteena näyttäytyy muotoilun asiantuntijan identiteetti, jonka kautta tutkimuksen ydin sijoittuu osaksi muotoilun tutkimusta, mutta samalla aiheen tarkasteluun haetaan tukea erityisesti aikuiskasvatuksen tutkimuksesta. Archeriin (2000) nojaavan teoreettisen viitekehyksen kautta työ kiinnittyy reunoiltaan edelleen myös asiantuntemusta yhteiskunnallisena ilmiönä tarkasteleviin keskusteluihin (Pirttilä 2002).

Koska Archerin (2000) teoria ei kuitenkaan ole edellä mainituissa keskusteluissa vielä vakiinnuttanut paikkaansa asiantuntijuuden tai ammatillisen identiteetin empiirisessä tutkimuksessa, tätä lähtökohtaa vasten voi hyvin kysyä, mitä kriittisen realismin taustaan sitoutuminen lisää tai muuttaa jo ennestään sosiaalisen ja yksilöllisen yhteenkuuluvuutta korostavissa ammatillisen identiteetin tarkastelu-

tavoissa (Eteläpelto 2007). Vastaukseksi tähän voi todeta, että useat aiemmat sosiaalisen ja yksilöllisen yhteen kietoutuneisuutta korostavat lähestymistavat olisivat sinänsä tarjonneet potentiaalisia lähtökohtia aiheen käsittelyyn, mutta realistinen todellisuuskäsitys syventää tarkastelutasoja liittämällä mukaan myös muotoilulle oleellisen aineellisen ulottuvuuden. Samalla Archerin (2000) teoria antaa välineitä tarttua muotoilutoiminnasta tuttuihin käytännön ja objektin termeihin teoreettisina käsitteinä.

Muotoilun asiantuntijuuden tarkastelu ammatillisen identiteetin näkökulmasta Archerin (2000) teoriaan perustuen tuo esiin kuinka tieto, kognitiiviset ja käytännölliset taidot, arvot ja asenteet sekä toimintaympäristö kietoutuvat erottamattomasti yhteen käytännön työssä, jossa muotoiluobjekti toimii eri osa-alueita yhdistävänä pisteenä ja tunnesuhde toimintaan motivoi sitoutumista. Tässä mielessä muotoilun asiantuntijan ydinkompetenssissa voidaan tunnistaa samat osatekijät, kuin esimerkiksi Rychen ja Salganikin (2003) jäsenyksessä kompetenssin käsitteestä tehtäväorientoituneena toimintakyknä. Erotuksena edelliseen Archerin (2000) identiteettiteoria tarjoaa kuitenkin muotoilun asiantuntijuuden tarkasteluun välineet, joilla pystytään selittämään eri osatekijöiden välisiä suhteita. Tällä tasolla työn ratkaisut sitoutuvat samalla myös kriittisrealistiseen tutkimukseen ja käytännön käsitteeseen.

7.2 Käytäntö metodologisena kulmakivenä

Tutkimuksen alussa asetettiin sisällöllisen ongelman lisäksi myös metodologinen kysymys, jossa työn menetelmäratkaisuja ohjaavaksi lähtökohdaksi otettiin käytäntö. Käytännön käsite ei sinänsä vielä rajaa sen enempää teoreettista taustaa kuin metodin valintaakaan, vaan käsite liitetään nykyään lukuisiin erilaisiin tutkimusotteisiin (Schatzki, Knorr Cetina & von Savigny 2001). Tässä työssä käytäntöön perustuvaa analyttistä metodia rakennettiin kriittisrealistisen tieteenfilosofian ohjaamana Archerin (2000) identiteetti-teorian avulla.

Aiemmassa muotoilun tutkimuksessa käytännön käsitteen korostaminen on tyypillisesti merkinnyt tekijän yksilöllisen objekti-suhteen reflektointia (kts. Mäkelä & Routarinne 2006). Myös tässä tutkimuksessa subjektin ja objektin välinen suhde nousi analyysin myötä merkitykselliseksi ilmiötä selittäväksi tekijäksi. Samalla tulokset kuitenkin osoittavat, ettei käytännön ensisijaisuuden tunnus-taminen väistämättä johda muotoilussa pelkästään yksilötoimijan ja produktin välisen suhteen korostamiseen vaan käsitteen avulla voidaan tarkastella myös sekä vuorovaikutuksen kautta syntyvien korporatiivisten toimijoiden suhdetta toiminnan yhteiseen kohtee-seen, että käsitteellistää muotoiluobjektissa erottuvia erilaisia ulottu-vuuksia.

Vaikka käytäntö tuntuu erityisesti ehkä tutkimusta aloittelevalle noviisille turvalliselta kiinnekehdalta, teoreettis-metodologisena lähtökohtana käytännön käsite on kuitenkin juuri arkipäiväi-syydessään haastava perusta tutkimukselle. Tätä ilmentää hyvin esimerkiksi se, että paradoksaalisesti juuri Archerin (2000) käytännön käsitteeseen perustuvan identiteettiteorian on todettu abstraktissa teoreettisuudessaan olevan kaukana empiirisistä sovelluksista (Kuusela 2006a, 106).

Tässä tutkimuksessa empiirisen aineiston kanssa sovellettu analyttinen apuväline rakennettiin Archerin (2000, 199) ajattelun taustalla vaikuttavasta kriittisen realismin moniulotteisesta todelli-suuskäsityksestä. Tämän ratkaisun toimivuuteen ei kuitenkaan voi suhtautua varauksettomasti edes saman aiheen parissa tehtävässä jatkotutkimuksessa. Ennemmin voi olettaa, että ratkaisu toimi nimenomaan tässä yksittäisessä tapauksessa, kun tutkimuskohdetta käsitteellistettiin kyseisestä näkökulmasta ensimmäistä kertaa. Moniulotteinen todellisuuskäsitys ei kuitenkaan sinänsä ole varsinai-nen metodinen väline vaan ennemminkin ontologinen kuvaus tutkimuskohteesta. Jäsennys jää varsin abstraktille tasolle ja samalla pitää kysymyksenasettelun erittäin laajana. Jatkotutkimuksessa tämän jäsennyksen tueksi on syytä pohtia myös toisenlaisia empiirisen tutkimuksen menetelmäratkaisuja. Esimerkiksi keskittyminen pelkäs-tään praktisen tason tarkasteluun voisi auttaa rajaamaan muotoilun

asiantuntijuutta koskettavia kysymyksiä ja tuottaa täsmällisempää käsitteistöä kohteen erittelyä varten.

7.3 Kriittisrealistisen tutkimusprosessin solmukohtia

Silvermanin (2005, 209-224) mukaan kvantitatiivisesta tutkimuksesta tutut validiteetin ja reliabiliteetin käsitteet ovat tarkoituksenmukaisia myös laadullisen tutkimuksen arvioinnissa, vaikkakin niiden kriteerit ovat toisenlaiset. Peräkylä (1997, 202) toteaa, että kysymykset validiteetista ja reliabiliteetista ovat menetelmäkohtaisia, eikä niille voi antaa yleispäteviä kriteerejä edes laadullisen tutkimuksen tasolla. Mitkä siis ovat kriittisrealistisen tutkimuksen arviointikriteerit?

Kriittisrealistisessa menetelmäkirjallisuudessa todetaan, ettei ole olemassa varsinaista kriittisrealistista menetelmää. Itse asiassa kriittisen realismin näkökulmasta jopa koko ajatus varsinaisesta tieteellisestä menetelmästä voidaan asettaa kyseenalaiseksi. Sen sijaan puhutaan mieluummin tieteellisen tutkimuksen tunnuspiirteistä, joiksi voidaan nimetä yleistäminen, päättely ja selittäminen. (Danermark & al. 2002, 73-74) Kriittisrealistiseen tutkimusprosessiin liittyviä erilaisia päättelyn vaiheita käsiteltiin jo tutkimuksen johdannossa. Sen sijaan tutkimusprosessiin sisältyvän yleistämisen ja selittämisen käsittelyä voi tässä yhteydessä pitää osana tutkimuksen arviointia.

Yleistämistä voidaan tehdä monella eri tavalla tutkimustyyppistä riippuen. Tässä tutkimuksessa aineistona on käytetty tyypillistä laadullista haastatteluaineistoa, mutta käsitteellisessä yleistämisessä liikutaan paikoin varsin teoreettisella tasolla. Osin tämä johtuu taustalla hyödynnetystä teoreettisesta viitekehyksestä, mutta toisaalta tätä pürrettä voi myös perustella välttämättömänä vaiheena, kun aiemmin puutteellisesti käsitteellistettyyn aiheeseen rakennetaan tuoretta näkökulmaa.

Kuvattu käsitteellistämisen erityispiirre liittyy samalla kuitenkin myös kriittisrealistiseen tutkimusprosessiin, jossa pyrkimyksenä on tunnistaa ja nimetä erityisesti ilmiöiden taustalla vaikuttavia

mekanismeja, jotka ymmärretään eräänlaisina kohteiden taipumuksina toimia tietyllä tavalla (Danermark & al. 2002, 55). Tällöin tulokset eivät niinkään ilmene empiirisinä yleistyksinä vaan korkean abstraktiotason käsitteinä (Danermark & al. 2002, 73-77). Edellä mainitut tekijät huomioon ottaen, tämän tutkimuksen tulosta voikin tietyissä mielessä pitää eräänlaisena rajattua ilmiötä kuvaavana keskitason teoriana, joka auttaa luomaan yhteyksiä varsinaisen taustateorian ja empiirisen tutkimuksen välille (kts. Danermark & al. 2002, 125-130).

Näistä lähtökohdista kriittisrealistisen tutkimuksen validiteettia voi arvioida tässä yhteydessä nimenomaan siitä näkökulmasta kuinka hyvin työ onnistuu selittämään kohteena olevan ilmiön luonnetta. Tällöin tutkimusta voidaan arvioida esimerkiksi kysymällä, onko valittu teoreettinen viitekehys käyttökelpoinen ilmiön tarkastelussa ja voiko sen avulla tuottaa uusia toimivia käsitteellistyksiä kohteesta. (Danermark & al. 2002, 148) Yhtenä arviointikriteerinä voi nostaa esiin myös hyödynnetyn aineiston suhteen tutkimuskohteeseen ja käsitteellistykseen.

7.4 Haastattelut aineistona

Kuten jo johdannon menetelmäosuudessa kuvattiin, muotoilija-haastattelujen tärkeimpänä motiivina tässä tutkimuksessa oli kiinnostus käytännön toimijoiden näkökulmaa kohtaan. Haastatteluaineistojen etuna tässä tapauksessa voi pitää sitä, että se antaa toimijoille itselleen äänen ja tilaisuuden tulkita toimintaansa ja osaamistaan haluamallaan tavalla tutkijasta riippumatta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35). Esimerkiksi pelkkä toiminnan havainnointi ei sen sijaan antaisi muotoilijoille itselleen mahdollisuutta vaikuttaa tulkinnan syntymiseen keskusteluyhteyden puuttuessa. Näin ollen työn edustaman kysymyksenasettelun näkökulmasta on kiinnostavampaa perustaa analyysi nimenomaan muotoilijoiden sanallisille kuvauksille ja tulkinnoille, kuin esimerkiksi heidän toimintansa ja työtilanteidensa havainnoinnille.

Haastattelu on myös aineistonkeruumenetelmänä selkeä ja jäsennetty päämäärätietoinen tapahtuma, jossa tutkija ja tutkimuksen motiivi ei itse vaikuta tarkasteltuun toimintaan, toisin kuin usein esimerkiksi havainnoinnissa. Haastattelutilanteessa on mahdollista pyrkiä molemminpuolisen ymmärryksen saavuttamiseen sekä tutkimuksen tarkoituksista että haastateltavan vastausten merkityksistä. Näin molemmilla osapuolilla on selvä käsitys tilanteen tavoitteista ja toimintatavoista sekä samalla valta vaikuttaa siihen millaiseksi tuotettava aineisto muodostuu. (Ruusuvuori & Tiittula 2005) Tämän tiedostaminen ei tee haastatteluaineistoista lähtökohtaisesti vinoutuneita vaan sen sijaan avaa tutkijalle mahdollisuuden keskittyä haastatteluissa dialogiseen merkitysten yhteisyyden muodostamiseen ja haastateltavan näkökulman ymmärtämiseen. Keskustelu haastateltavan kanssa on juuri se väylä, jonka kautta tutkijan on mahdollista kyseenalaistaa ja laajentaa omia kysymyksenasettelujaan ottamaan huomioon myös ennalta odottamattomat seikat tutkittavassa ilmiössä (Miles & Huberman 1994, 1).

Kun haastattelut ymmärretään tapana integroida tutkimusaiheen ja ongelmanasettelun kannalta olennaisia henkilöitä aktiivisiksi osapuoliksi aineiston tuottamiseen, tutkimuksen arviointikriteereissä on keskityttävä myös siihen miten ja missä tilanteessa merkitykset rakennetaan (Gubrium & Holstein 1997, 117). Tässä työssä nämä vaatimukset pyrittiin huomioimaan haastatteleamalla muotoilun asiantuntijoita heidän työpaikoillaan tai muuten työhön liittyvässä kontekstissa, jotta keskustelun aihe olisi mahdollisimman luontevasti tilanteessa läsnä. Reliabiliteetin näkökulmasta haastattelukontekstilla voi ajatella olevan jonkinlaista merkitystä tutkimustulosten arvioinnissa, sillä tulkinnat voisivat olla toisenlaisia esimerkiksi vapaa-ajan kontekstissa tuotetun haastatteluaineiston perusteella (Mäkelä 1990, 50-51).

Haastatteluaineistojen heikkoutena tässä yhteydessä voi tiettyssä mielessä pitää niiden rajoittumista nimenomaan sanallistettaviin merkityksenantoihin. Taiteellisen toiminnan ja muotoilun parissa tuttu käsite ”hiljainen tieto” (Polanyi 1983) kuitenkin nostaa esiin sen tosiasian, että kaikkea toimintaan liittyvää ei usein sanallisteta

siitä yksinkertaisesta syystä, ettei siihen ole toiminnassa tarvetta. Näin voi myös olettaa, että haastatteluissa voi jäädä tavoittamatta ainakin osia sellaisista seikoista, joista toiminnan yhteydessä ei ole tarpeen puhua, mutta jotka olisivat kenties tutkimusaiheen kannalta kiinnostavia. Toisaalta haastateltavien toteamukset siitä kuinka haastattelut antoivat heille tilaisuuden pohtia ääneen asioita, joita ei työn yhteydessä yleensä tule puuttua sanoiksi, voi pitää todisteena nimenomaan siitä, että haastattelukysymykset onnistuivat kaivamaan esiin myös näitä usein ”hiljaisen tiedon” piiriin jääviä aiheita. Osittain tämä tuli esiin haastattelujen edetessä myös siten, että haastateltavat kommentoivat osaa kysymyksistä haastaviksi, vaikka samalla kokivat ne merkityksellisiksi käsiteltävän aiheen kannalta.

Haastavien kysymysten pohdinta tuotti aineistoon kysymysten ja vastausten lisäksi käytännön muotoilutoimintaa konkretisoivia kertomuksia. Erityisesti aineiston kerronnallisten osuuksien rakentumisessa haastateltavilla on aktiivisen kertojan rooli passiivisen vastaajan sijaan (Gubrium & Holstein 2002, 13-16). Analyysin perusteella tätä pürrettä aineistossa olisi voinut tukea lisää korostamalla erityisesti muotoiluobjektia eri tasoilla käsitteleviä kysymyksiä. Tässä vaiheessa tutkimusta tätä huomiota voi kuitenkin pitää enää jatkotutkimusta ohjeistavana huomiona.

7.5 Jatkotutkimushaasteita

Avatessaan aiheeseen uutta teoreettista näkökulmaa, tutkimuksen ei voi odottaa tarjoavan vielä järin tiheästi käsitteellistettyä kuvaa muotoilun asiantuntijuuden ja identiteetin välisestä suhteesta. Käsillä olevassa tutkimuksessa rakennettu teoreettinen viitekehys on mittakaavaltaan laaja ja tarjoaa siten vasta muutamia keskeisiä kiinnekohtia muotoilun asiantuntijuuden tarkasteluun kriittis-realistisesta lähtökohdasta. Tältä perustalta esiin nousee kuitenkin uusia lupaavia kysymyksenasetteluja, joita seuraamalla tässä työssä hahmoteltua käsitteellistä järjestelmää on mahdollista tukevoittaa.

Tutkimuksessa nimettyä ilmiötä, eli muotoilun asiantuntijuutta käytännön tasolla muokkaavaa praktista diffuusiota, ei voi vielä pitää tyhjentävästi selitettynä tämän tutkimuksen perusteella. Tässä mielessä tutkimuksen tulostasolla on siis pikemminkin kyse yksittäistä tutkimusta laajemman tutkimustehtävän määrittelystä ja uusien kysymyksenasettelujen avaamisesta.

Yhtenä jatkotutkimushaasteena nousee väistämättä esiin muotoilun asiantuntijatehtävien syvempi tarkastelu erilaisissa konteksteissa. Tämän tutkimuksen perusteella on mahdotonta arvioida esimerkiksi miten laajasta ilmiöstä on kyse ja missä määrin samankaltainen toimijapositio toistuu muotoilun kentällä kansainvälisesti. Viitteinä tutkimuksessa kuvatun käytäntöjen rajojen hämärtymisestä ja toimintamallien sekoittumisesta voi pitää esimerkiksi Lawsonin ja Dorstin (2009, 26) toteamusta muotoilun ammattikuntien välisten rajojen uudelleen muotoutumisesta. Toisaalla Dorst (2009, 277-279) toteaa muotoilun laajentavan revööriään kaikenlaisille toiminnan alueille, joilla ennen oli hyvin vähän tekemistä niin kutsutun muotoilusektorin kanssa. Tämänkaltaiset havainnot puoltavat tarvetta aiheen syvemmälle ja laajamittaiselle analyysille.

Vaikka tässä työssä on keskitytty nimenomaan muotoilun kenttään, oletettavasti myös monia yhtäläisyyksiä muotoilualaa laajemmallekin löytyy. Muun muassa Eriksson-Pielan (2006) kuvaus elokuvaohjaajan työssä korostuvista tälle ajalle tyypillisistä työn piirteistä viittaa siihen, että yhtymäkohtia on olemassa ainakin taiteenalojen suuntaan.

Aiheen tarkastelu muotoilua laajemmassa kontekstissa voisi auttaa selventämään myös tutkimuksessa esiin nousutta muotoilun ja luovuuden jäsentymätöntä suhdetta. Erityisesti asiantuntijuuden ja luovuuden käsitteiden yhdistäminen voisi auttaa purkamaan alalla vallitsevia stereotyyppisiä käsityksiä ja käsitteellistämään täsmällisemmin muotoilua sekä asiantuntijuuden että luovuuden alueena.

7.6 Konkreettisia sovelluksia: muotoilun korkeakoulutuksen haasteet

Ammatillisen identiteetin käsite linkittää tutkimuksen tulostasolla myös muotoilukoulutuksen kehittämistyöhön. Eteläpelto kiteyttää identiteetin roolin koulutuksessa tavoitteelliseksi lähtökohdaksi, jonka kehittymistä koulutuksella pyritään tukemaan (2007, 141).

Ammatillisen identiteetin näkökulmasta usean haastateltavan käytännön työ konkretisoituu varsin monessa tapauksessa joko kokonaan tai osittain tietotyöksi. Tälle ajalle tyypillinen tietotyöläisyys (Pyöriä 2006) kuvaa siis ainakin osaa muotoilun asiantuntijatyöstä. Tällainen yhteiskunnallisella tasolla hahmottuva keskiluokkainen tietotyöläisyys on vieras identiteetti muotoilukoulutuksen perinteessä, missä on tyypillisesti vastustettu koulutuksen valtavirtaan integroitumista ja tietoisestikin ylläpidetty romanttista, marginalisoivaa taiteilijäkäsitystä (Julier 2008, 45). Asetelma heijastuu alalla muun muassa lahjakkuutta ja persoonallisuutta korostaviin valintakokeisiin.

Muotoilun asiantuntijuuden kehittymisessä ei ole kuitenkaan kyse pelkästään lahjakkuudesta tai kognitiivisesta prosessista, vaan se edellyttää ennen kaikkea pitkäjänteistä työtä, motivaatiota, sitoutumista ja pyrkimyksiä tukevaa sosiaalista kontekstia (vrt. Hunt 2006). Muotoilun asiantuntijuuteen valmistaminen tulisikin ottaa alan korkeakoulutuksessa huomioon paitsi sisäänottovaiheessa myös opintojen rakenteessa.

Laaja-alaisen tiedon lisäksi muotoilun asiantuntijatehtävissä toimiminen edellyttää kykyä hankkia, käsitellä ja arvioida erilaisia tietoaineistoja, muistuttaen tältä osin tyypillistä korkeakoulutaustaan sidottua itsenäistä ja johtavaa asiantuntija-asemaa organisaatiossa (Kirjonen 1997). Samalla muotoilun asiantuntijatyössä korostuvat yleiset tämän ajan työlle tyypilliset piirteet, kuten kielellinen ja kommunikatiivinen pätevyys sekä oppimis- ja sopeutumiskyky (Julkunen 2008, 135-139). Vaikka muotoilun asiantuntijan tehtävät edellyttävät edellä kuvattujen yleisten tietotyön kompetenssien lisäksi myös muotoiluobjektiin liittyvää sisällöllistä erityisosaamista, ei

pelkkä muotoiluosaaminen yksin anna riittäviä valmiuksia muotoilun asiantuntijatehtävien hallintaan.

Koulutuksen kehittämisen tarpeet ovat nousseet esiin myös aiemmassa muotoilun asiantuntijuuden tutkimuksessa. Esimerkiksi Lawson ja Dorst (2009, 62-66) toteavat, että vaikka muotoilukoulutuksessa suosittu studioperustainen projektityöskentely on hyödyllinen toimintamalli monesta näkökulmasta, samalla projektityötä ylikorostamalla myös sivuutetaan monia muotoiluun eri tasoilla sitoutuvia toiminnan ja osaamisen osa-alueita. Muotoilun asiantuntijaidentiteetin tukeminen vaatiikin muotoilun korkeakoulutukselta tiedostettua tavoitteellisuutta, jossa asiantuntijatyön käytännöt otetaan koulutuksen keskiöön ammattikoulutuksen toimintamallien sijaan. Muotoilun asiantuntijaidentiteetin kehittyminen edellyttää mahdollisuutta oppia taitoja asiantuntijatyön käytäntöjä varten.

Tämän tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan ole syytä ajatella, että muotoilun asiantuntijaidentiteetti asettuisi kaiken muotoilukoulutuksen tavoitteeksi. Sen sijaan tulokset voi ottaa huomioon erityisesti muotoilun jatkokoulutuksen ja soveltuvin osin myös ylempien korkeakoulututkintojen haasteena.

7.7 Muotoilun tutkimus, koulutus ja muuttuvat käytännöt

Muotoilun jatkokoulutus on vielä suhteellisen tuore ilmiö sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Itse asiassa alan tohtorikoulutuksen perusteita pohdittiin vasta kymmenen vuotta sitten järjestyksessään toisessa, kansainvälisessä aihepiirin konferenssissa (Durling & Friedman 2000). Tuolloin Korvenmaa (2000) esitti, että muotoilun tohtorikoulutuksen asemaa tulisi tarkastella muotoilun tutkimuksen sisäisten haasteiden lisäksi myös laajemmassa mittakaavassa, yhteydessä kulttuuriseen, yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen kehitykseen, korostaen muotoilun strategista merkitystä näistä näkökulmista.

Tämän tutkimuksen valossa muotoilun käytännöissä tällaisen strategisesti merkittävän muotoilun asiantuntijan aseman rakenta-

minen on onnistunut ainakin yksittäisiltä toimijoilta. Sen sijaan muotoilun tutkimuksen ja tohtorikoulutuksen rooli suhteessa tunnistettuun muotoilun asiantuntijan positioon jää toistaiseksi spekulatioksi. Vaikka muotoilun käytännöissä esiin piirtyvällä asiantuntijan positiolla ei tämän tutkimuksen valossa ole lähtökohtaisesti olemassa olevaa yhteyttä muotoilun tohtorikoulutukseen, voisi kuitenkin ajatella, että tulevaisuudessa nimenomaan alan jatkokoulutus on se instituutio, joka ottaa ensisijaisesti vastuun näiden asiantuntijoiksi profiloituvien toimijoiden koulutuksesta.

Tulosten perusteella voi esittää johtopäätöksen, jonka mukaan muotoilun jatkokoulutuksessa olisi syytä kehittää ennemminkin tieteidenvälisiä toimintamalleja kuin keskittyä tiukasti muotoilun sisälle. Työssä esiin nousseet aiheet voivat toimia siis myös virittämässä eri suunnittelualojen välistä vuoropuhelua, joka tähän asti on ollut valitettavan vähäistä. Muun muassa HCI ja muotoilu ovat havaittavista yhtäläisyyksistään huolimatta kehittyneet tähän asti pikemminkin toisistaan erillään. (Kuutti 2009b) Muotoilu ei kuitenkaan ole ainut suunnitteluorientoitunut disiplinaari nyky-yliopistossa ja yhtäläisyyksiä tai yhdistäviä tekijöitä voi löytyä hyvinkin laaja-alaisissa verkostoissa.

Tulevaisuuden muotoilukoulutuksen perustaa hahmotellessaan Findeli (2001, 10) esittää, että muotoilijan tehtävä on ymmärtää niitä systeemejä, joissa hän toimii, koska systeemien muokkaaminen ei ole mahdollista niitä vastaan, vaan ainoastaan niiden sisältä käsin. Väittämän jatkoksi voisi todeta, että muotoilun tutkijan tehtävä on siten puolestaan selittää ja käsitteellistää muotoilun systeemejä, jotta ne tulevat muotoilijoille ymmärrettäviksi.

Tämä tutkimus on tarkastellut laajassa mittakaavassa systeemiä, jossa muotoilun asiantuntijan ammatillinen identiteetti kehittyi ja pyrkinyt käsitteellistämään käytännön toiminnassa identiteettiä rakentavia tekijöitä. Näin työ toivottavasti tarjoaa välineitä paitsi aiheen jatkotutkimukseen, myös tekee näkyväksi niitä positioita, joihin muotoilun parissa on mahdollista sijoittua. Tätä kautta työn merkitys tulee viime kädessä esiin siinä miten se avaa jatkossa muille

toimijoille mahdollisuuksia muotoilun tutkimuksen, koulutuksen ja tuotannon käytännöissä.

Lähteet

- ALASUUTARI, P., 1994. Laadullinen tutkimus. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- ANTTILA, P., 2005. Ilmaisuu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Hamina: Akatiimi.
- ANTTILA, P., 2001. Se on projekti - vai onko? Kulttuurialan tuotanto- ja palveluprojektien hallinta. Hamina: Akatiimi.
- ARCHER, M.S., 2003. Structure, Agency and the Internal Conversation. Cambridge: Cambridge University Press.
- ARCHER, M.S., 2000. Being Human: the Problem of Agency. Cambridge: Cambridge University Press.
- ARCHER, M.S., 1998. Realism and morphogenesis. Teoksessa: M.S. ARCHER, R. BHASKAR, A. COLLIER, T. LAWSON & A. NORRIE, toim., Critical Realism: Essential Readings. London: Routledge, s. 356-381.
- ARCHER, M.S., BHASKAR, R., COLLIER, A., LAWSON, T. & NORRIE, A., toim., 1998. Critical Realism: Essential Readings. London: Routledge.
- ARISTOTELES, Nikomakhoksen etiikka. Suom. S. KNUUTTILA, 1989. Helsinki: Gaudeamus.
- BAUMAN, Z., 2007. Consuming life. Cambridge: Polity Press.
- BECK, U., 2000. The Brave New World of Work. Cambridge: Polity Press.
- BEREITER, C. & SCARDAMALIA, M., 1993. Surpassing Ourselves: An Inquiry into the Nature and Implications of Expertise. Chicago: Open Court.
- BERTOLA, P. & TEIXEIRA, J.C., 2003. Design as a knowledge agent; How design as a knowledge process is embedded into organizations to foster innovation. Design Studies, 24(2), 181-194.
- BHASKAR, R., 2005. The possibility of naturalism: a philosophical critique of the contemporary human sciences. 3. painoksen elektroninen versio. London, UK: Taylor & Francis e-library.
- BHASKAR, R., 1998. General introduction. Teoksessa: M.S. ARCHER, R. BHASKAR, A. COLLIER, T. LAWSON & A. NORRIE, toim., Critical Realism: Essential Readings. London: Routledge, s. ix-xxiv.
- BILLET, S., 2001. Knowing in Practice: re-conceptualizing vocational expertise. Learning and Instruction, 11(6), 431-452.

- BONSIEPE, G., 2007. The Uneasy Relationship between Design and Design Research. Teoksessa: R. MICHEL, toim., *Design Research Now: Essays and Selected Projects*. Basel: Birkhäuser, s. 25-39.
- BRUCE, M. & MORRIS, B., 1998. In-house, outsourced or a mixed approach to design. Teoksessa: M. BRUCE & B. JEVNAKER, toim., *Management of Design Alliances: Sustaining Competitive Advantage*. Chichester: John Wiley & Sons, s. 39-61.
- BUCHANAN, R., 2001. Design Research and the New Learning. *Design Issues*, 17(4), 3-23.
- BÜRDEK, B.E., 2005. *Design. History, theory and practice of product design*. Basel: Birkhäuser.
- CARVALHO, L., DONG, A. & MATON, K., 2009. Legitimizing design: a sociology of knowledge account of the field. *Design Studies*, 30(5), 483-502.
- CHI, M.T.H., GLASER, R. & FARR, M.J., toim., 1988. *The Nature of Expertise*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- COLLIN, K., 2005. Experience and shared practice - Design engineers' learning at work. Jyväskylä: Faculty of Education of the University of Jyväskylä.
- COLLIN, K., PALONIEMI, S., VIRTANEN, A. & ETELÄPELTO, A., 2008. Constraints and Challenges on Learning and Construction of Identities at Work. *Vocations and Learning*, 1(3), 191-210.
- CROSS, N., 2006. *Designerly Ways of Knowing*. London: Springer-Verlag.
- CROSS, N., 2004. Expertise in design: an overview. *Design Studies*, 25(5), 427-441.
- CROSS, N., CHRISTIAANS, H. & DORST, K., toim., 1996. *Analyzing Design Activity*. Chichester: Wiley.
- CSIKSZENTMIHÁLYI, M., 1999. Implications of a Systems Perspective for the Study of Creativity. Teoksessa: R.J. STERNBERG, toim., *Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 313-335.
- CZIKSZENTMIHÁLYI, M., 1990. The Domain of Creativity. Teoksessa: M.A. RUNCO ja R.S. ALBERT, toim., *Theories of Creativity*. Newbury Park: Sage, s. 190-212.
- DANERMARK, B., EKSTRÖM, M., JAKOBSEN, L. & KARLSSON, J.C., 2002. *Explaining Society: Critical realism in the social sciences*. London: Routledge.

- DORST, K., 2009. Design intelligence. Teoksessa: S. POGGENPOHL & K. SATO, toim., Design integrations: research and collaboration. Bristol: Intellect, s. 277-293.
- DORST, K., 2008. Viewpoint: Design research: a revolution-waiting-to-happen. Design Studies, 29(1), 4-11.
- DORST, K. ja DIJKHUIS, J., 1995. Comparing paradigms for describing design activity. Design Studies, 16(2), 261-274.
- DREYFUSS, H., 2003. Designing for people. Uusintapainos (1955). New York: Allworth.
- DU GAY, P., 1996. Consumption and Identity at Work. London: Sage.
- DURLING, D. & FRIEDMAN, K., toim., 2000. Doctoral Education in Design: Foundations for the Future. Staffordshire: Staffordshire University Press.
- ELLIOTT, A. ja DU GAY, P., toim., 2009. Identity in question. Los Angeles: Sage.
- ENGSTRÖM, Y., 1992. Interactive expertise: studies in distributed working intelligence. Helsinki: University of Helsinki, Department of Education.
- ERAUT, M., 1994. Developing Professional Knowledge and Competence. Washington, D.C.: The Falmer Press.
- ERICSSON, K.A., 2006a. An Introduction to Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance: Its Development, Organization, and Content. Teoksessa: K.A. ERICSSON, N. CHARNESS, P.J. FELTOVICH & R.R. HOFFMAN, toim., The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance. Cambridge: Cambridge University Press, s. 3-19.
- ERICSSON, K.A., 2006b. The Influence of Experience and Deliberate Practice on the Development of Superior Expert Performance. Teoksessa: K.A. ERICSSON, N. CHARNESS, P.J. FELTOVICH & R.R. HOFFMAN, toim., The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance. Cambridge: Cambridge University Press, s. 683-703.
- ERIKSSON-PIELA, S., 2006. Arjen ja valkokankaan vaatimukset - elokuvan tekemisen kollektiivinen asiantuntijuus. Teoksessa: J. PARVIAINEN, toim., Kollektiivinen asiantuntijuus. Tampere: Tampere University Press, s. 275-308.
- ERÄSAARI, R., 2007. Konteksti. Teoksessa: M. LAINE, J. BAMBERG & P. JOKINEN, toim., Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, s. 149-170.

- ERÄSAARI, R., 2002. Avoimen asiantuntijuuden analytiikka. Teoksessa: I. PIRTTILÄ & S. ERIKSSON, toim., *Asiantuntijoiden areenat*. Jyväskylä: SoPhi Jyväskylän yliopisto, s. 21-38.
- ERÄSAARI, R., 1997. Mistä asiantuntijuus on kotoisin? Teoksessa: J. KIRJONEN, P. REMES & A. ETELÄPELTO, toim., *Muuttuva asiantuntijuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, s. 62-72.
- ETELÄPELTO, A., 2007. Työidentiteetti ja subjektiivisuus rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa: A. ETELÄPELTO, K. COLLIN & J. SAARINEN, toim., *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY, s. 90-142.
- ETELÄPELTO, A., 2000. Contextual and strategic knowledge in the acquisition of design expertise. *Learning and Instruction*, 10(2), 113-136.
- ETELÄPELTO, A., 1998. The development of expertise in information systems design, University of Jyväskylä.
- ETELÄPELTO, A., 1997. Asiantuntijuuden muuttuvat määrittymiset. Teoksessa: J. KIRJONEN, P. REMES & A. ETELÄPELTO, toim., *Muuttuva asiantuntijuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, s. 86-102.
- ETELÄPELTO, A. & LAHTI, J., 2008. The resources and obstacles of creative collaboration in a long-term learning community. *Thinking Skills and Creativity*, 3(3), 226-240.
- ETELÄPELTO, A. & LIGHT, P., 1999. Contextual Knowledge in the Development of Design Expertise. Teoksessa: J. BLISS, R. SÄLJÖ & P. LIGHT, toim., *Learning Sites: Social and Technological Resources for Learning*. Amsterdam: Pergamon, s. 155-164.
- ETELÄPELTO, A. & SAARINEN, J., 2006. Developing Subjective Identities Through Collective Participation. Teoksessa: S. BILLET, T. FENWICK & M. SOMERVILLE, toim., *Work, Subjectivity and Learning: Understanding Learning through Working Life*. Dordrecht: Springer, s. 157-177.
- ETELÄPELTO, A. & TYNJÄLÄ, P., toim., 1999. *Oppiminen ja asiantuntijuus: Työelämän ja koulutuksen näkökulmia*. Porvoo: WSOY.
- ETELÄPELTO, A. & VÄHÄSANTANEN, K., 2006. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa: A. ETELÄPELTO & J. ONNISMAA, toim., *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Helsinki: Kansanvalistusseura, s. 26-49.

- EVETTIS, J., MIEG, H.A. & FELT, U., 2006. Professionalization, Scientific Expertise, and Elitism: A Sociological Perspective. Teoksessa: K.A. ERICSSON, N. CHARNESS, P.J. FELTOVICH & R.R. HOFFMAN, toim., *The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 105-123.
- FALIN, P., 2008. Conceptualising design competence in the framework of professional design practice. Teoksessa: J. GLYNNE, F. HACKNEY, & V. MINTON, toim., *Networks of Design: Proceedings of the 2008 Annual International Conference of the Design History Society*. Boca Raton: Universal-Publishers, s. 42-45.
- FALIN, P., 2007a. The Social Dimension in Construction of Designerly Knowing. Web Proceedings of the Nordes2007, Nordic Design Research Conference "Design Inquiries", Stockholm.
- FALIN, P., 2007b. Valued Knowledge Capital - the Essence of Design Competence? IASDR 07 proceedings: *Emerging Trends in Design Research*, Hong Kong.
- FILANDER, K., 2006. Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit. Teoksessa: J. MÄKINEN, E. OLKINUORA, R. RINNE & A. SUIKKANEN, toim., *Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 43-60.
- FINDELI, A., 2001. Rethinking Design Education for the 21st Century: Theoretical, Methodological, and Ethical Discussion. *Design Issues*, 17(1), 5-17.
- FINDELI, A., 1998. Will Design Ever Become a Science? Epistemological and Methodological Issues in Design Research, Followed by a Proposition. Teoksessa: P. KORVENMAA & Y. LEVANTO, toim., *No Guru? No Method? Discussion on Art and Design Research*. Helsinki: Research Institute, University of Art and Design Helsinki, s. 63-69.
- FINDELI, A. & BOUSBACI, R., 2005. L'Éclipse de l'objet dans les théories du projet en design. *The Design Journal*, 8(3), 35-49.
- FLORIDA, R., 2005. Luovan luokan esiinmarssi: miten se muuttaa työssäkäyntiä, vapaa-aikaa, yhteiskuntaa ja arkielämää. Suom. J. NOUSIAINEN, M. MIKKONEN & S. RAUDASKOSKI. Helsinki: Talentum.
- FRIEDMAN, K., 2002. Conclusion: Toward an Integrative Design Discipline. Teoksessa: S. SQUIRES & B. BYRNE, toim., *Creating Breakthrough Ideas*,

- The Collaboration of Anthropologists and Designers in the Product Development Industry. Westport, Connecticut: Bergin & Garvey, s. 199-214.
- FROSH, S. & BARAITSER, L., 2009. Goodbye to Identity? Teoksessa: A. ELLIOTT & P. DU GAY, toim., Identity in question. Los Angeles: Sage, s. 158-169.
- GERGEN, K.J., 1991. The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary Life. New York: BasicBooks.
- GLASER, B.G., 1978. Theoretical Sensitivity. Mill Valley: Sociology Press.
- GLASER, B.G. & STRAUSS, A., 1967. The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. New York: Aldine de Gruyter.
- GORDON, T., 2005. Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa: A. MEURMAN-SOLIN & I. PYYSIÄINEN, toim., Ihmistieteet tänään. Helsinki: Gaudeamus, s. 114-130.
- GUBRIUM, J.F. & HOLSTEIN, J.A., 2002. From the individual interview to the interview society. Teoksessa: J.F. GUBRIUM & J.A. HOLSTEIN, toim., Handbook of Interview Research: Context & Method. Thousand Oaks, CA: Sage, s. 3-32.
- HAKKARAINEN, K. & PAAVOLA, S., 2006. Kollektiivisen asiantuntijuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia - kognitiiviteellinen näkökulma. Teoksessa: J. PARVIAINEN, toim., Kollektiivinen asiantuntijuus. Tampere: Tampere University Press, s. 214-272.
- HAKKARAINEN, K., PALONEN, T., PAAVOLA, S. & LEHTINEN, E., 2004. Communities of Networked Expertise: Professional and Educational Perspectives. Oxford, UK: Elsevier.
- HALL, S., 1999. Identiteetti. Toim. ja suom. M. LEHTONEN & J. HERKMAN. Tampere: Vastapaino.
- HARTWIG, M., toim., 2007. Dictionary of critical realism. London: Routledge.
- HASU, M., KEINONEN, T., MUTANEN, U., AALTONEN, A., HAKATIE, A. & KURVINEN, E., toim., 2004. Muotoilun muutos: näkökulmia muotoilutyön organisoinnin ja johtamisen kehityshaasteisiin 2000-luvulla. Helsinki: Teknologiateollisuus.
- HATCHUEL, A., LE MASSON, P. & WEIL, B., 2002. From knowledge management to design-oriented organisations. International Social Science Journal, 54(171), 25-37.

- HEISKANEN, T., 1999. Informaatioyhteiskunnasta oppimisyhteiskunnaksi? Työelämän näkökulma keskusteluun. Teoksessa: A. ETELÄPELTO & P. TYNJÄLÄ, toim., Oppiminen ja asiantuntijuus: työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Porvoo: WSOY, s. 25-47.
- HEISKALA, R., 1990. Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa: K. MÄKELÄ toim., Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, s. 242-253.
- HELKAMA, K., 2002. Käytännöllisesti katsoen - sosiaalipsykologian näkökulmasta. Teoksessa: S. PIHLSTRÖM, K. ROLIN & F. RUOKONEN, toim., Käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino, s. 75-83.
- HESKETT, J., 2005. Design: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.
- HIRSJÄRVI, S. & HURME, H., 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- HOLSTEIN, J.A. & GUBRIUM, J.F., 1997. Active Interviewing. Teoksessa: D. SILVERMAN, toim., Qualitative Research: Theory, Method and Practice. London: Sage, s. 113-129.
- HOLVAS, J. & VÄHÄMÄKI, J., 2005. Odotustila. Pamfletti uudesta työstä. Helsinki: Teos.
- HUNT, E., 2006. Expertise, Talent and Social Encouragement. Teoksessa: K.A. ERICSSON, N. CHARNESS, P.J. FELTOVICH & R.R. HOFFMAN, toim., The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance. Cambridge: Cambridge University Press, s. 31-38.
- HUOVIO, I., 1998. Invitation from the future: Treatise on the Roots of the School of Arts and Crafts and its Development into a University Level School 1871-1973. Tampere: University of Tampere.
- HÄYRYNEN, Y., 1994. Luovuus yhteisössä ja arjessa: Johdatus jälkiteollisen yhteiskunnan luovuuskehittelyyn. Helsinki: Painatuskeskus.
- ILTANEN, S., 2007. Minihameesta mummonmekkoon: teollinen vaatesuunnittelu ja keski-ikäisten naisten vaatekäytännöt sosiaalista ikää rakentamassa. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- JENKINS, R., 2008. Social Identity. 3. painos. London: Routledge.
- JEVNAKER, B.H., 2009. Mediating in-between: how industrial design advances business and user innovation. Teoksessa: S. POGGENPOHL & K.

- SATO, toim., *Design integrations: research and collaboration*. Bristol: Intellect, s. 87-118.
- JEVNAKER, B.H., 2005. *Vita Activa: On Relationships between Design(ers) and Business*. *Design Issues*, 21(3), 25-48.
- JEVNAKER, B.H., 1998. *Building up organizational capabilities in design*. Teoksessa: M. BRUCE & B. JEVNAKER, toim., *Management of Design Alliances Sustaining Competitive Advantage*. Chichester: John Wiley & Sons, s. 13-37.
- JOHNSON, E.J., 1988. *Expertise and Decision under Uncertainty: Performance and Process*. Teoksessa: M.T.H. CHI, R. GLASER & M.J. FARR, toim., *The Nature of Expertise*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, s. 209-228.
- JOHN-STEINER, V., 2006. *Creative Collaboration*. New York, NY: Oxford University Press.
- JULIER, G., 2008. *The Culture of Design*. 2. painos. London: Sage.
- JULKUNEN, R., 2008. *Uuden työn paradoksit: Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- JULKUNEN, R., 2007. *Työ - talouden ja minän välissä*. Teoksessa: A. ETELÄPELTO, K. COLLIN & J. SAARINEN, toim., *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY, s. 18-48.
- KARIHALME, O., 1996. *Muotoilun teorian sanaston termistymisen*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- KARJALAINEN, T.-M., 2004. *Semantic Transformation in Design: Communicating strategic brand identity through product design references*. Helsinki: University of Art and Design Helsinki.
- KASVIO, A., INKINEN, T. & LIIKALA, H., toim., 2001. *Tietoyhteiskunta: myytit ja todellisuus*. Tampere: Tampere University Press.
- KIRJONEN, J., 1997. *Asiantuntijaksi työelämään*. Teoksessa: J. KIRJONEN, P. REMES & A. ETELÄPELTO, toim., *Muuttuva asiantuntijuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, s. 30-47.
- KIRPAL, S., 2004. *Researching work identities in a European context*. *Career Development International*, 9(3), 199-221.
- KIVINEN, O. & PIIROINEN, T., 2008. *Kehollisesta osaamisesta kielelliseen tietoon*. Teoksessa: E. KILPINEN, O. KIVINEN & S. PIHLSTRÖM, toim.,

- Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Gaudeamus, s. 185-208.
- KORVENMAA, P., 2000. Design research and the wealth of nations. Reflections on the interaction of design research and national policies of research, innovation and industry, Teoksessa: D. DURLING & K. FRIEDMAN, toim., *Doctoral Education in Design: Foundations for the Future*, Staffordshire University Press, s. 447-452.
- KOSKENNURMI-SIVONEN, R., 1998. *Creating a Unique Dress: a study of Riitta Immonen's Creations in the Finnish Fashion House Tradition*. Helsinki: Akatiimi.
- KOSKINEN, I., 2009. 'Throwing the Baby Out or Taking Practice Seriously. Teoksessa: N. NIMKULRAT & T. O'RILEY, toim., *Reflections and Connections: On the Relationship between Creative Production and Academic Research*. Helsinki: University of Art and Design Helsinki, s. 11-17.
- KUUSELA, P., 2006a. Rakenne, toimijuus ja realistinen yhteiskuntateoria. Teoksessa: P. KUUSELA & V. NIIRANEN, toim., *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIPress, s. 77-108.
- KUUSELA, P., 2006b. Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Teoksessa: P. RAUTIO & M. SAASTAMOINEN, toim., *Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. Tampere: Tampere University Press, s. 36-56.
- KUUSELA, P., 2006c. Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa: P. KUUSELA & V. NIIRANEN, toim., *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIPress, s. 9-21.
- KUUSELA, P., 2004. *Sosiaalisen maailman tasot ja toimijat: esseitä sosiaalitieteiden ja arviointitutkimuksen metodologiasta*. Kuopio: UNIPress.
- KUUSELA, P. & NIIRANEN, V., toim., 2006. *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIPress.
- KUUTTI, K., 2009a. Artifacts, activities and design knowledge. Teoksessa: S. POGGENPOHL & K. SATO, toim., *Design integrations. Research and collaboration*. Bristol: Intellect, s. 67-85.
- KUUTTI, K., 2009b. HCI and design - uncomfortable bedfellows? Teoksessa: T. BINDER, J. LÖWGREN & L. MALMBORG, toim., *(Re)Searching the Digital Bauhaus*. London: Springer, s. 43-59.
- KUUTTI, K., 2009c. Re-mediation - a New Concept for Design Research, Teoksessa: K.-. LEE, toim., *Proceedings of the International Association of*

Societies for Design Research (IASDR) Conference "Rigour and Relevance in Research", Seoul.

KUUTTI, K., 2005. Defining an object of design by the means of cultural-historical activity theory, Teoksessa: P. CHOW & M. JONAS, toim. Proceedings of the EAD06 conference, University of Art Bremen.

LAGERSPETZ, O., 2008. Lika. Suom. M. LÅNG. Helsinki: Multikustannus.

LAUNIS, K., 1997. Moniammatillisuus ja rajojen ylitykset asiantuntijatyössä. Teoksessa: J. KIRJONEN, P. REMES & A. ETELÄPELTO, toim., Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, s. 122-133.

LAUNIS, K. & ENGSTRÖM, Y., 1999. Asiantuntijuus muuttuvassa työtoiminnassa. Teoksessa: A. ETELÄPELTO & P. TYNJÄLÄ, toim., Oppiminen ja asiantuntijuus: työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Porvoo: WSOY, s. 64-81.

LAUREL, B., toim., 2003. Design research: methods and perspectives. Cambridge, MA: MIT Press.

LAWRENCE, J.A., 1988. Expertise on the Bench: Modeling Magistrates' Judicial Decision-Making. Teoksessa: M.T.H. CHI, R. GLASER & M.J. FARR, toim., The Nature of Expertise. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, s. 229-260.

LAWSON, B., 2004a. Schemata, gambits and precedent: some factors in design expertise. Design Studies, 25(5), 443-457.

LAWSON, B., 2004b. What Designers Know. Oxford: Architectural Press.

LAWSON, B. & DORST, K., 2009. Design Expertise. Oxford: Elsevier.

LAWSON, B., 1997. How Designers Think: The Design Process Demystified. Uusittu 3. painos. Oxford: Architectural Press.

LAWSON, T., 1998. Abstraction. Teoksessa: M.S. ARCHER, R. BHASKAR, A. COLLIER, T. LAWSON & A. NORRIE, toim., Critical Realism: Essential Readings. London: Routledge, s. 170-185.

LEADBEATER, C. & MILLER, P., 2004. The Pro-Am Revolution: How enthusiasts are changing our economy and society. London: Demos.

LEPPÄNEN, H., 2006. Muotoilija ja toinen: Astiasuunnittelua vanhuuden kontekstissa. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

MACINTYRE, A., 2004. Hyveiden jäljillä. Suom. N. NOPONEN. Helsinki: Gaudeamus.

- MARGOLIN, V., 1998. Design Studies: Proposal for a New Doctorate. Teoksessa: S. HELLER, toim., The Education of a Graphic Designer. New York: Allworth Press, s. 163-170.
- MATILTA, E., 2006. Questions to artificial nature: a philosophical study of interdisciplinary models and their functions in scientific practice. Helsinki: University of Helsinki.
- MEAD, G.H., 1962. Mind, Self, & Society from the Standpoint of a Social Behaviorist. Alkuperäisteoksesta (1934) toim. C. W. Morris. Chicago: University of Chicago Press.
- MICHAEL, M., 1996. Constructing Identities. London: Sage.
- MICHEL, R., toim., 2007. Design Research Now: Essays and Selected Projects. Basel: Birkhäuser.
- MIELL, D. & LITTLETON, K., toim., 2004. Collaborative Creativity: Contemporary perspectives. London: Free Association Books.
- MIKKELI, H. & PAKKASVIRTA, J., 2007. Tieteiden välissä? Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen. Helsinki: WSOY.
- MILES, M.B. & HUBERMAN, A.M., 1994. Qualitative Data Analysis: an Expanded Sourcebook. 2, painos. Thousand Oaks, CA: Sage.
- MUTANEN, U.-M., 2008. Developing organisational design capability in a Finland-based engineering corporation: the case of Metso. Design Studies, 29 (5), 500-520.
- MUTANEN, U.-M., VIRKKUNEN, J. & KEINONEN, T., toim., 2006. Muotoiluosaamisen kehittäminen teknologiayrityksissä. Helsinki: Teknologiateollisuus.
- MÄKELÄ, K., 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa: K. MÄKELÄ, toim., Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, s. 42-61.
- MÄKELÄ, M., 2003. Saveen piirtyviä muistoja: subjektiivisen luomisprosessin ja sukupuolen representaatioita. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- MÄKELÄ, M. & ROUTARINNE, S., toim., 2006. The Art of Research: Research Practices in Art and Design. Helsinki: University of Art and Design Helsinki.
- NARVÁEZ, L.M.J., 2000. Design's Own Knowledge. Design Issues, 16(1), 36-51.

- NELSON, H. & STOLTERMAN, E., 2000. Design as being in service, Teoksessa: D. DURLING & K. FRIEDMAN, toim., *Doctoral Education in Design: Foundations for the Future*, Staffordshire University Press, s. 23-33.
- NEWTETTER, W.C. & MCCRACKEN, W.M., 2001. Novice conceptions of design: implications for the design of learning environments. Teoksessa: C.M. EASTMAN, W.M. MCCRACKEN & W.C. NEWTETTER, toim., *Design knowing and learning: cognition in design education*. Oxford, UK: Elsevier, s. 63-78.
- NIINILUOTO, I., 2008. Arvot ja tosiasiat - samaa vai eri paria? Teoksessa: E. KILPINEN, O. KIVINEN & S. PIHLSTRÖM, toim., *Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus, s. 61-87.
- NIINILUOTO, I., 2006. Kriittinen tieteellinen realismi. Teoksessa: P. KUUSELA & V. NIIRANEN, toim., *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIPress, s. 23-75.
- NIINILUOTO, I., 2002a. Käytäntö-kollokvion avaussanat. Teoksessa: S. PIHLSTRÖM, K. ROLIN & F. RUOKONEN, toim., *Käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino, s. 8-13.
- NIINILUOTO, I., 2002b. Tieteen tunnuspiirteet. Teoksessa: S. KARJALAINEN, V. LAUNIS, R. PELKONEN & J. PIETARINEN, toim., *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, s. 30-41.
- NIINILUOTO, I., 1999. *Critical Scientific Realism*. Oxford: Oxford University Press.
- NIINILUOTO, I., 1990. *Maailma, minä ja kulttuuri*. Helsinki: Otava.
- NURMINEN, R., 2000. *Intuitio ja hiljainen tieto hoitotyössä*. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- PAKARINEN, T., 2007. Tuloksellisuusarviointi ja henkilöstöjohtaminen muutosmekanismeina julkisessa tieto-organisaatiossa. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu.
- PAPANÉK, V., 1973. Turhaa vai tarpeellista? Suom. J. SAARIKIVI. Helsinki: Yhteiskirjapaino.
- PARVIAINEN, J., toim., 2006a. *Kollektiivinen asiantuntijuus*. Tampere: Tampere University Press.
- PARVIAINEN, J., 2006b. Kollektiivinen tiedonrakentaminen asiantuntijatyössä. Teoksessa: J. PARVIAINEN, toim., *Kollektiivinen asiantuntijuus*. Tampere: Tampere University Press, s. 155-187.

- PERÄKYLÄ, A., 1997. Reliability and Validity in Research Based on Tapes and Transcripts. Teoksessa: D. SILVERMAN, toim., *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. London: Sage, s. 201-220.
- PIHLSTRÖM, S., 2008. Pragmatismi filosofisena perinteenä. Teoksessa: E. KILPINEN, O. KIVINEN & S. PIHLSTRÖM, toim., *Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus, s. 21-51.
- PIHLSTRÖM, S., ROLIN, K. & RUOKONEN, F., toim., 2002. *Käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- PIRTTILÄ, I., 2002. Mistä asiantuntemuksen sosiologiassa on kyse? Teoksessa: I. PIRTTILÄ & S. ERIKSSON, toim., *Asiantuntijoiden areenat*. Jyväskylä: SoPhi Jyväskylän yliopisto, s. 11-19.
- PIRTTILÄ, I. & NIKKILÄ, R., 2007. Luova työ ja työelämän ristipaineet. Teoksessa: A. KASVIO & J. TJÄDER, toim., *Työ murroksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos, s. 71-89.
- POGGENPOHL, S.H., 2009. Time for change: building a design discipline. Teoksessa: S. POGGENPOHL & K. SATO, toim., *Design Integrations. Research and collaboration*. Bristol: Intellect, s. 3-22.
- POLAND, B.D., 2002. Transcription quality. Teoksessa: J.F. GUBRIUM & J.A. HOLSTEIN, toim., *Handbook of interview research: context & method*. Thousand Oaks, CA: Sage, s. 629-649.
- POLANYI, M., 1983. *The Tacit Dimension*. Uusintapainos alkuperäisteoksesta (1966). Gloucester, Massachusetts: Peter Smith.
- POPOVIC, V., 2004. Expertise development in product design - strategic and domain-specific knowledge connections. *Design Studies*, 25(5), 527-545.
- POPPER, K.R., 1983. Part I. Teoksessa: POPPER, K.R & ECCLES, J.C., *The Self and Its Brain: An argument for Interactionism*. London: Routledge and Kegan Paul, s. 1-224.
- POUTANEN, S., 2005. Kriittisen realismin metodologisesta otteesta yhteiskuntatieteissä. Teoksessa: P. RÄSÄNEN, A. ANTTILA & H. MELIN, toim., *Tutkimus menetelmien pyörteissä: sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 181-197.
- PYÖRIÄ, P., 2006. Tietoyhteiskunta, tietotyö ja asiantuntijuus. Teoksessa: J. PARVIAINEN, toim., *Kollektiivinen asiantuntijuus*. Tampere: Tampere University Press, s. 55-81.

- RAATIKAINEN, P., 2005. Ihmistieteet - tiedettä vai tulkintaa? Teoksessa: A. MEURMAN-SOLIN & I. PYYSIÄINEN, toim., Ihmistieteet tänään. Helsinki: Gaudeamus, s. 39-61.
- RAATIKAINEN, P., 2004. Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- RAATIKAINEN, P., 2002. Tilaustutkimus ja ulkopuolinen rahoitus. Teoksessa: S. KARJALAINEN, V. LAUNIS, R. PELKONEN & J. PIETARINEN, toim., Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, s. 316-328.
- RAY, P.H. & ANDERSON, S.R., 2000. The Cultural Creatives: How 50 Million People Are Changing the World. New York: Three Rivers.
- RITTEL, H.W.J. & WEBBER, M.M., 1973. Dilemmas in a General Theory of Planning. Policy Sciences, 4, 155-169.
- RONKAINEN, S., 1999. Ajan ja paikan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki: Gaudeamus.
- ROUTILA, L., 1986. Miten teen tiedettä taiteesta: Johdatusta taiteentutkimukseen ja taiteen teoriaan. Keuruu: Clarion.
- ROWE, P.G., 1987. Design Thinking. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- RUUSUVUORI, J. & TIITTULA, L., 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa: J. RUUSUVUORI & L. TIITTULA, toim., Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, s. 22-56.
- RYCHEN, D.S. & SALGANIK, L.H., 2003. A holistic model of competence. Teoksessa: D.S. RYCHEN & L.H. SALGANIK, toim., Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society. Göttingen: Hogrefe & Huber, s. 41-62.
- RYYNÄNEN, T., 2009. Median muotoilema - Muotoilun mediajulkisuus suomalaisessa talouslehdissä. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- SAYER, A., 2000. Realism and social science. London: Sage.
- SAYER, A., 1998. Abstraction: A realist interpretation. Teoksessa: M.S. ARCHER, R. BHASKAR, A. COLLIER, T. LAWSON & A. NORRIE, toim., Critical Realism: Essential Readings. London: Routledge, s. 120-143.
- SAYER, A., 1992. Method in Social Science: A Realist Approach. 2. painos. London: Routledge.

- SCHATZKI, T.R., 2001. Introduction: Practice theory. Teoksessa: T.R. SCHATZKI, K. KNORR CETINA & E. VON SAVIGNY, toim., *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London: Routledge, s. 1-14.
- SCHATZKI, T.R., KNORR CETINA, K. & VON SAVIGNY, E., toim., 2001. *The practice turn in contemporary theory*. London: Routledge.
- SEALE, C., 1998. *Qualitative Interviewing*. Teoksessa: C. SEALE, toim., *Researching Society and Culture*. London: Sage, s. 202-216.
- SEITAMAA-HAKKARAINEN, P., 2000. *The Weaving-Design Process as a Dual-Space Search*. Helsinki: University of Helsinki, Department of Home Economics and Craft Science.
- SILVERMAN, D., 2005. *Doing qualitative research*. 2. painos. London: Sage.
- SIMON, H.A., 1996. *The sciences of the artificial*. Cambridge, MA: MIT.
- STERNBERG, R.J. & LUBART, T.I., 1999. *The Concept of Creativity: Prospects and Paradigms*. Teoksessa: R.J. STERNBERG, toim., *Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 3-15.
- STRAUSS, A. & CORBIN, J., 1998. *Basics of qualitative research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 2. painos. Thousand Oaks, CA: Sage publications.
- SUOMEN AKATEMIA, 2009. *Research in Art and Design in Finnish Universities*. Publications of the Academy of Finland 4/09. Helsinki: Suomen Akatemia.
- SUORANTA, J., 2000. *Haarautuvien menetelmäkäytäntöjen puutarhassa: ihmistieteen metodologisia kysymyksiä*. Rovaniemi: Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, Mediakasvatuksen tutkimusyksikkö.
- THACKARA, J., 2005. *In the Bubble: designing in a complex world*. Cambridge: MIT Press.
- THÉVENOT, L., 2001. *Pragmatic regimes governing the engagement with the world*. Teoksessa: T.R. SCHATZKI, K. KNORR CETINA & E. VON SAVIGNY, toim., *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London: Routledge, s. 56-73.
- TOOM, A. & ONNISMAA, J., 2008. *Johdanto*. Teoksessa: A. TOOM, J. ONNISMAA & A. KAJANTO, toim., *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Helsinki: Kansanvalistusseura, pp. 9-30.
- TOOM, A., ONNISMAA, J. & KAJANTO, A., toim., 2008. *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

- TUOMELA, R., 2002. The philosophy of social practices: a collective acceptance view. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- TURNER, S., 1994. The Social Theory of Practices: Tradition, Tacit Knowledge and Presuppositions. Chicago, Illinois: The University of Chicago Press.
- TÖTTÖ, P., 2006. Kriittinen realismi ja sosiaalitieteiden menetelmät. Teoksessa: P. KUUSELA & V. NIIRANEN, toim., Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: UNIPress, s. 45-75.
- TÖTTÖ, P., 2005. Syvälistä ja pinnallista: Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.
- UOTILA, M., 1994. Pukeutumisen kuva: fenomenologis-eksistentiaalinen lähestyminen pukeutumiskuvien tekemiseen ja tulkintaan. Helsinki: Yliopistopaino.
- UOTILA, M. & KOSKENNURMI-SIVONEN, R., 2006. Käsiyö ja muotoilu - tulevaisuuden luksusta! Teoksessa: L. KAUKINEN & M. COLLANUS, toim., Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta. Hamina: Akatiimi, s. 207-224.
- UOTILA, M., MATTILA, H. & HÄNNINEN, O., 2006. Methods and Models for intelligent garment design. Teoksessa: H. MATTILA, ed, Intelligent textiles and clothing. Cambridge: Woodhead Publishing, s. 5-18.
- VALKONEN, J. & VEIJOLA, S., toim., 2008. Töissä tunturissa. Ajatuksia ja kirjoituksia matkailutyöstä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- VALTONEN, A., 2007. Redefining Industrial Design: Changes in the Design Practice in Finland. Helsinki: University of Art and Design Helsinki.
- VOSS, J.F. & POST, T.A., 1988. On the solving of ill-structured problems. Teoksessa: M.T.H. CHI, R. GLASER & M.J. FARR, toim., The Nature of Expertise. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, s. 261-285.
- VUORI, J., 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset: Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa, Tampereen yliopisto.
- VÄHÄMÄKI, J., 2004. Kuhnurien kerho. Helsinki: Tutkijaliitto.
- VÄHÄSANTANEN, K., HÖKKÄ, P., ETELÄPELTO, A., RASKU-PUTTONEN, H. & LITTLETON, K., 2008. Teachers' Professional Identity Negotiations in Two Different Work Organisations. *Vocations and Learning*, 1(2), 131-148.

WANG, D. & ILHAN, A.O., 2009. Holding Creativity Together: A Sociological Theory of the Design Professions. *Design Issues*, 25(1), 5-21.

WARREN, C.A.B., 2002. Qualitative interviewing. Teoksessa: J.F. GUBRIUM & J.A. HOLSTEIN, toim., *Handbook of interview research: context & method*. Thousand Oaks, CA: Sage, s. 83-101.

WEISBERG, R.W., 1999. Creativity and Knowledge: A Challenge to Theories. Teoksessa: R.J. STERNBERG, toim., *Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 226-250.

WIBERG, M., 1996. *The textile designer and the art of design: on the formation of a profession in Finland*. Helsinki: University of Art and Design Helsinki.

Liite 1. Ensimmäisen kierroksen haastattelurunko

Haastattelun aluksi esittely:

- haastattelijat esittelevät ensin itsensä, tutkimushankkeen ja haastattelun kulun
- kirjallinen suostumus haastatteluun ja taustatietolomake
- haastateltavan tausta: kuka, missä työskentelee, minkälaisissa tehtävissä ja kuinka kauan on työskennellyt muotoilun parissa

A) Muotoilu suunnittelijan näkökulmasta

Muotoilu työnä/ tehtävänä/ toimintana

- koulutustausta
- työtehtävät ja työn luonne, yksin/ryhmässä
- jatkosuunnitelmat ja ammatilliset haaveet
- miten kuvailisit muotoilua työnä, mikä siinä on ydinasia, oleelliset piirteet?

Suhde käyttäjään

- kuinka oleellista työssäsi on tuntee tuotteiden/ palvelujen käyttäjä?
- eri tuotteiden erot tässä suhteessa?
- miten hyödynnät tietoa käyttäjästä?
- mistä ja miten hankit tai saat tiedon?

Tiedon hyödyntäminen

- tutkimustieto: hyödynnetäänkö, millaista ja miten?
- minkälaista muuta tietoa?
- oman kokemuksen kautta tulevan tiedon merkitys

Muut muotoilijat ja suunnittelutaito

- seuraatko muita suunnittelijoita tai tuotteita?
- miten, mistä alaa seurataan
- esikuvat/ihanteet
- mitä sinulle merkitsee sana design?
- minkälainen on hyvä suunnittelija?
- mitä suunnittelutaito on ja miten se näkyy tuotteissa?

Suunnitelmasta tuotteeksi

- hyvin suunnitellut tuotteet/ palvelut, voi nimetä
- mistä hyvin suunnitellun tuotteen tunnistaa
- omat onnistumiset ja ylöpeyden aiheet, mikä on jäänyt erityisesti mieleen ja mikä siitä teki erityisen onnistuneen
- minkälaisia tuotteita pyrit itse suunnittelemaan?
- designtuotteet vs. nimettömät tuotteet
- ylellisyystuotteiden suhde edellä mainittuihin
- miellätkö itse suunnittelemaasi tuotteita ylellisyystuotteiksi?
- mikä niistä tekee ylellisen?

B) Ylellisyysteema:

Muotoilija tuotteen käyttäjänä

(Emergence of Luxury - hankkeen teemat)

- Ylellisyystuotteet
- Ylellisyyspalvelut
- Merkkituotteet
- Hankintapaikka ja -tapa
- Graafinen ilme, pakkaus ja mainonta
- Tuotteen ikä ja kotiutuminen
- Muut käyttäjät
- Tuotteisiin ja palveluihin liittyvät kokemukset
- Immateriaaliset kokemukset
- Ylellisyyden tunteet
- Arvot ja merkitykset

Lopuksi:

- muuta sanottavaa, lisäyksiä, kommentteja, vaivaamaan jääneitä asioita?

Liite 2.

Kooste haastatelluista

Haastateltavan tehtävänimike	Taustaorganisaatiot /ala	1. haastattelu -kierros	2. haastattelu -kierros
Mallistopäällikkö	Tekstiiliteollisuus	x	
Muotoilupäällikkö	Teknologiateollisuus	x	
Vanhempi muotoilija	Teknologiateollisuus	x	
Tuotepäällikkö	Vaateteollisuus	x	
Pääsuunnittelija	Vaateteollisuus	x	
Muotoilija, freelancer	Vaateteollisuus/ suunnittelutoimisto	x	
Muotoilija, freelancer	Huonekaluteollisuus ja sisustusarkkitehtuuri/ suunnittelutoimisto	x	
Tuotekehityspäällikkö	Metalliteollisuus: kuluttajatuotteet	x	x
Muotoilujohtaja	Panimoteollisuus: pakkaussuunnittelu	x	x
Muotoilija, johtaja	Muotoilutoimisto		x
Muotoilija, johtaja	Muotoilutoimisto		x

Liite 3. Toisen kierroksen haastatteluteemat

Projekti vai prosessi?

- minkälaisina kokonaisuuksina työtehtävät nähdään, miten niitä nimitetään?
- kokonaisuuden ja osien väliset suhteet?
- tehtävien kesto, päällekkäisyys?

Kokoonpano, toimintaympäristö ja työnjako

- minkälaisella ryhmäkokoonpanolla työskentely tapahtuu?
- pysyykö kokoonpano samana vai muuttuuko se vaiheittain tai tilanteittain?
- ketä kokoonpanoon kuuluu ja mitkä ovat heidän roolinsa, heidän osaamisalueensa?
- hajautuminen ja vuorovaikutus?

Työn sisältö ja piirteet

- mitä oikeastaan tehdään ja missä? konkreettiset tehtävät?
- jatkuva tiedonhankinta ja tutkiminen, onko se osa työtä?

Osaaminen ja toiminta, performatiivisuus

- kuvailuja osaamisen haastavista tehtävistä?
- mikä niistä tekee haastavia?
- miten näistä haasteista selvitään?
- mitkä taas ovat erityisen helppoja vaiheita, rutiininomaisia toimintoja?

Työn tavoitteet

- muotoilun päämäärät?
- henkilökohtaiset tavoitteet?
- muotoilua ohjaavat periaatteet?
- kuka tavoitteita asettaa ja miten?
- toimeksiantojen rakentaminen - brief?

Tietäminen käytännössä

- tiedon rakentamista vai hankintaa? henkilökohtainen rooli suhteessa tietoon?
- tutkimus- ja suunnittelutoimintojen yhteen sulautuminen?
- välitön sovellettavuus?
- kontekstisidonnaisuus?
- informaatio ja sen instrumentaalisuus?
- entä kun ei tiedä? epävarmuus ja siitä selviäminen?
- tiedon luotettavuus?
- oleellinen tieto ja sen tunnistaminen?